

**MINISTRY OF EDUCATION, YOUTH AND SPORTS OF UKRAINE
TRANSCARPATHIAN STATE UNIVERSITY
EDUCATIONAL AND RESEARCH INSTITUTE
FOR EUROPEAN INTEGRATION STUDIES**

Series «EUROPEAN INTEGRATION: UKRAINIAN DIMENSION»
Issue 19

**UKRAINE'S EUROREGIONAL
COOPERATION
AND ITS INTEGRATION POTENTIAL**

*Scientific Papers
of Round Table of Experts
(Uzhgorod, April 20, 2012)*

Uzhgorod 2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Серія «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР»
Випуск 19

**ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
ТА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

*Збірник наукових праць
за матеріалами круглого столу експертів
(м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.)*

Ужгород 2012

ББК 66.4(4 Укр — 4 Зак) я 24
УДК 327 (477.87)(08)
Є 24

У збірнику вміщено статті і повідомлення учасників круглого столу експертів «Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал», проведеного 20 квітня 2012 р. Навчально-науковим інститутом євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету за сприяння Закарпатської обласної державної адміністрації.

Засідання круглого столу відбулося в рамках виконання НН інститутом євроінтеграційних досліджень ЗакДУ другого етапу науково-дослідної роботи «Концептуальні та інституціональні засади єврорегіонального співробітництва України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності».

The edition contains articles and reports of the participants of Round Table of Experts «Ukraine's Euroregional Cooperation and its integration potential», held on April 20, 2012 by Educational and Research Institute for European Integration Studies of the Transcarpathian State University with the assistance of the Transcarpathian Regional State Administration.

The Round Table of Experts was a part of second stage of research project «Conceptual and institutional background of Ukraine's euroregional cooperation under the integration and globalization processes of contemporaneity» carried out by the Institute.

Відповідальний редактор:

*І.В. Артёмов – кандидат історичних наук, професор,
директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень ЗакДУ*

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського державного університету (протокол № 9 від 7 червня 2012 р.)

ISBN 978-966-2075-38-0

© Закарпатський державний університет
Навчально-науковий інститут
євроінтеграційних досліджень, 2012

Передмова

Науково-експертний аналіз практики єврорегіонального співробітництва України та його інтеграційного потенціалу – необхідна складова системних досліджень зазначеної проблематики. Особливо актуальною експертиза стану прикордонної співпраці і транскордонного співробітництва як ключових сегментів регіональної політики є для України, 11 регіонів якої межують з сусідніми державами ЄС, Росією та Білоруссю.

Все це дає підстави стверджувати, що проблематика єврорегіональної співпраці в контексті її інституціонального забезпечення потребує обговорення таких питань, як:

- ✓ пріоритетні аспекти єврорегіонального співробітництва відповідно до основних напрямів зовнішньої і внутрішньої політики;
- ✓ забезпечення національної безпеки та вдосконалення єврорегіонального співробітництва в контексті європейської інтеграції.

Безсумнівним є те, що обговорення проблеми єврорегіональної співпраці і пошук оптимальних механізмів підвищення її ефективності, а також моніторинг нових напрямів цієї співпраці сприятиме підвищенню дієвості інтеграційної стратегії України.

Гострота існуючих проблем у царині єврорегіонального співробітництва турбує і Президента України, який привертає увагу до загроз стабільного регіонального розвитку¹. Серед них:

- ✓ відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами, збереження практики ручного управління, втручання органів державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування;

¹ Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2011. – С.101.

- ✓ домінування переважно екстенсивного типу господарювання на місцевому (локальному) рівні; високий рівень енергетичної залежності локального виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на зменшення матеріалоемності продукції, що виробляється на місцях, її здешевлення та підвищення конкурентоспроможності;
- ✓ збереження високих показників монополізації регіональних ринків: особливо це стосується ринків енергетичних ресурсів; ринку послуг (у т.ч. тепlopостачання, водовідведення та інших послуг, що надаються сферою ЖКГ; транспорту та зв'язку); ринків продовольства та сільськогосподарської продукції тощо;
- ✓ збереження орієнтації промислового виробництва індустріальних і старопромислових регіонів – традиційних лідерів економічного розвитку – на збільшення експорту продукції енергоємного та екологічно ризикованого виробництва (металургійне, хімічне, деревообробне тощо), яке цілком залежить від короткострокових спорадичних тенденцій поживлення світової ринкової кон'юнктури на групу сировинних товарів і напівфабрикатів;
- ✓ неефективність дотаційних і субвенційних механізмів подолання соціально-економічної відсталості територій; затримки у підготовці та укладанні угод щодо регіонального розвитку як інструменту реалізації стратегій розвитку регіонів.

Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, наявність зазначених системних загроз посилює диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджає гармонійній взаємодії держави та регіонів у процесі посткризового оновлення національної економіки.

Склад учасників круглого столу, доповіді і повідомлення яких вміщено у пропонованому читачеві збірнику, дозволяє з упевненістю стверджувати, що реалізація висловлених ними експертних оцінок і рекомендацій допоможе задіяти потужний єврорегіональний потенціал нашої держави загалом і Закарпаття зокрема.

Єва Кіш,

*доктор історичних наук, старший науковий співробітник
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН
України, член зовнішньої колегії Академії наук Угорщини*

Приходько В.П.,

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
заступник голови Закарпатської обласної
державної адміністрації, провідний науковий
співробітник Регіонального філіалу Національного
інституту стратегічних досліджень в м. Ужгород*

ОРІЄНТИРИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

У 2008 – 2009 рр. антикризове законодавство України, спрямоване на поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою, мало на собі відбиток невідкладних завдань пом'якшення наслідків світової фінансової кризи в економіці. Поза всяким сумнівом, законодавчі та нормативні акти цього періоду ставили роботу з інституційного розвитку системи стимулювання інвестицій у залежність від злободенних завдань приборкання проявів кризи, включення держави в програми фінансування з боку МВФ та інших міжнародних фінансових установ.

Водночас виразно проявлялись і не знаходили адекватної реакції з боку тодішнього уряду неоднозначні для національної економіки наслідки вступу до СОТ. Поряд з лібералізацією торгового режиму з членами СОТ, Україна відкрила свої ринки для імпортованої продукції зарубіжних виробників. Так, на момент вступу середньозважена тарифна ставка по всій номенклатурі товарів становила 7,02 % (сільське господарство – 18,19 % і промисловість – 6,11 %), після вступу до СОТ зменшилася до 5,09 % (сільське господарство – 10,07 % і промисловість – 4,77 %). До прикладу, вступ до СОТ без будь-якого перехідного періоду щодо захисту національного виробника, зменшення ставок ввізного мита на імпортовані автомобілі у 2,5 рази, дорожнеча кредитних ресурсів порівняно із зарубіжними конкурентами привели до зменшення частки продукції вітчизняної автомобільної промисловості на внутрішньому ринку з 60 % у 2008 році до 30 % у 2010 році.

На додаток до цих явищ такі фундаментальні інструменти стимулювання інвестицій, як формування системи пріоритетних

державних регіональних інфраструктурних проєктів, надання державних гарантій інвестиційним проєктам були принесені в жертву забезпеченню виборчих інтересів уряду, органів місцевого самоврядування, що призвело до кризи довіри з боку інвесторів.

Необхідність реновації інструментів реалізації інвестиційної політики України, спеціальних правових режимів стимулювання інвестиційної діяльності у 2010 – 2011 рр. неодноразово констатувалася на вищому політичному рівні.

Політичну волю на створення в Україні сприятливого інвестиційного середовища, перетворення інвестиційної діяльності в рушійний важіль модернізації держави та її економіки продемонструвала презентація інвестиційної реформи, яка відбулася 6 квітня 2011 року під головуванням Президента України В.Ф.Януковича за участі вищого політично-державного істеблїшменту.

Позитивним сигналом на адресу міжнародних та вітчизняних інвесторів у першій половині 2010 року прозвучали, зокрема, заяви про відновлення дії СЕЗ та ТПР, ініціатива Президента України про проведення в Українських Карпатах Зимових Олімпійських ігор 2022 року, проведення Адміністрацією Президента України серії семінарів з питань кластерних засад регіонального економічного розвитку.

Трансформовано систему управління інвестиційною діяльністю у вигляді Робочої групи з питань реалізації національних проєктів при Адміністрації Президента України, міністерств економічного розвитку та торгівлі, інфраструктури, освіти і науки, молоді та спорту, державних агентств інвестицій та розвитку інновацій.

Важливим кроком лібералізації інвестиційного поля стали ухвалені в 2010 році закони України «Про державно-приватне партнерство» та «Про будівництво», звільнення від податку на прибуток готелів, туристично-рекреаційних об'єктів.

Урядом визначені пріоритетні галузі бюджетної та адміністративної підтримки (авіа-, суднобудування, агропромисловий комплекс, енергетика). Здійснюються послідовні заходи із спрощення процедур дозвільної системи, реалізовано на засадах державно-приватного партнерства масштабні заходи з оновлення транспортної, готельної та спортивної інфраструктури в ході підготовки до проведення в 2012 році Чемпіонату Європи з футболу.

В надрах Міністерства економіки і торгівлі дозрівають концепція Закону України «Про спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку України», проєкт Закону України «Про експортно-

виробничу зону «Закарпаття», законопроекти «Про індустріальні парки» та «Про території перспективного розвитку».

За підтримки Закарпатської та Сумської обласних державних адміністрацій практично реалізуються проекти індустріальних парків автоагрегатної промисловості в селі Соломоново Ужгородського району Закарпатської області та на території промислового майданчика ВАТ АК «Свема» у місті Шостка Сумської області.

Водночас слід констатувати, що під впливом першочергових потреб нейтралізації кризових явищ в економіці, завдань подолання бюджетного дефіциту, інвентаризація діючих та інституціоналізація нових інструментів стимулювання інвестиційної активності все ще не знаходиться в числі першорядних питань законотворчої та розпорядчої діяльності Верховної Ради і Уряду України. Про це свідчить хоча би вилучення з тексту ухваленого Верховною Радою нового Податкового кодексу розділу щодо спеціальних податкових та митних режимів, обмежений спектр ефективних та надійних переваг для інвестора в нормативно-інструктивних актах уряду.

Хоча перші напрацювання з питань розвитку в Україні індустріальних парків були зроблені Міністерством економіки України разом з Агентством міжнародного розвитку США ще в квітні 2006 року, проект Закону України «Про індустріальні (промислові) парки» [1] був ухвалений Верховною Радою в першому читанні тільки в червні 2009 року і допрацьовувався в комітетах три роки ¹.

На сьогоднішній день продовжують існувати в залишковому стані закони про СЕЗ та ТПП, вихолощені в частині спеціальних податкових та митних режимів ще в 2005 році. Хоча порядок утворення та діяльності спеціальних митних зон відповідно до вимог Кіотської Конвенції спрощення та гармонізації митних процедур ретельно опрацьований у діючому Митному кодексі України[2], створення такого роду зон не провадиться. Ускладнено критерії ввезення на територію України для новостворюваних виробництв енергозберігаючого обладнання, устаткування та приладів, які не виробляються в Україні, без сплати ввізного ПДВ та мита відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 444 від 14 травня 2008 року. Позитивною слід вважати систему урядової підтримки, в тому числі фінансової, інвестиційних проектів, передбачену постановою Кабінету Міністрів №308 від 17 березня 2011 року [3,4].

¹ На час виходу збірника за матеріалами круглого столу прийнятий Верховною Радою 22.03.2012 зазначений Закон ветовав Президент України, вніши пропозиції щодо його доопрацювання.

Як неодноразово відзначалося міжнародними експертами, в практиці інвестиційної діяльності на території України не подолані рудименти планово-директивної системи та ручного управління інвестиційним процесом, надмірне податкове, соціальне та інфраструктурне навантаження на інвестора, помітні перешкоди в забезпеченні цивілізованого доступу інвестора до земельних та інших видів природних ресурсів, діючої інженерної інфраструктури на територіях здійснення інвестиційних проектів.

Актуальними на нинішньому етапі є притаманні світовій практиці форми взаємодії інвесторів та органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Це зокрема:

- ✓ зарахування вартості проектних, будівельних робіт з облаштування митної інфраструктури, підключення до інженерних мереж в обсяги майбутніх платежів з податку на прибуток;
- ✓ звільнення від пайової участі в розвитку інженерної соціальної інфраструктури на територіях сіл, районів;
- ✓ відшкодування частини витрат підприємств (до 50%) на підготовку та перепідготовку кадрів;
- ✓ резервування земельних ділянок для реалізації інвестиційних проектів з мінімальними ставками орендної плати, або ціни при викупі, передача в концесію;
- ✓ передача майнових комплексів державної, комунальної власності для реконструкції або в концесію з правом подальшого викупу;
- ✓ фіксація цих та інших форм державно-приватного партнерства у формі трьохсторонніх договорів на реалізацію інвестпроектів між державою, інвестором та місцевою громадою.

Цьому сприятимуть позитивні зміни у формуванні інституцій інноваційного розвитку в Україні (створення технопарків, наукових парків, тощо) та підготовка Урядом України проекту Закону України «Про території перспективного розвитку»[5].

Проект закону встановлює порядок визначення, функціонування територій перспективного розвитку та умови здійснення господарської діяльності з реалізації інвестиційних проектів на них.

Метою запровадження територій перспективного розвитку є залучення інвестицій у виробництво товарної продукції, зорієнтованої на експорт, розвиток сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, створення робочих місць, подолання безробіття.

Проектом закону передбачено:

- ✓ порядок визначення території перспективного розвитку;
- ✓ повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування на територіях перспективного розвитку;
- ✓ повноваження адміністрації території перспективного розвитку;
- ✓ умови та особливості провадження господарської діяльності на територіях перспективного розвитку для реалізації інвестиційних проектів загальною вартістю не менше 10 млн. євро кожний;
- ✓ порядок реєстрації інвестиційних проектів та видачі свідоцтв;
- ✓ контроль за дотриманням суб'єктами господарювання умов виконання зобов'язань щодо реалізації інвестиційних проектів;
- ✓ державні гарантії інвесторам;
- ✓ порядок скасування рішення про визначення території перспективного розвитку.

Крім того, проектом закону встановлено, що територією перспективного розвитку є частина території України в межах адміністративно-територіальної одиниці – села, селища, міста, району в місті з населенням до 50 тис. осіб, на якій на певний період встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності та спеціальний порядок застосування законодавства України.

На частині території перспективного розвитку запроваджується митний режим спеціальної митної зони на строк 10 років, що визначається окремим рішенням Кабінету Міністрів України для кожної такої території.

Проектом закону передбачено норму щодо встановлення спрощених процедур отримання суб'єктами господарювання дозволу на провадження господарської діяльності.

Відповідно до законопроекту суб'єкти господарювання, які реалізують на території перспективного розвитку в межах спеціальної митної зони інвестиційні проекти, обов'язково справляють:

- ✓ податок на доходи фізичних осіб;
- ✓ плату за землю (земельний податок, орендну плату за земельні ділянки комунальної форми власності);
- ✓ відрахування з фонду заробітної плати відповідно до законодавства.

Звільняється на 10 років з моменту здійснення першої експортної операції на експорт від оподаткування прибуток, одержаний від реалізації інвестиційних проєктів, зареєстрованих у порядку, встановленому проєктом закону.

Прийняття закону дасть змогу залучити інвестиційні ресурси на території перспективного розвитку, створить сприятливі умови для активізації підприємницької діяльності на цих територіях, а також допоможе розв'язати існуючі соціально-економічні проблеми, забезпечити створення виробничих підприємств, вироблена товарна продукція яких орієнтована на експорт, створити нові робочі місця та подолати безробіття.

Створення територій перспективного розвитку сприятиме збільшенню кількості конкурентоспроможної продукції, підвищенню інтенсивності розвитку підприємництва, зростанню обсягу залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів, що в результаті надасть можливість збільшити кількість нових робочих місць, підвищити рівень заробітної плати, надходжень до бюджетів усіх рівнів.

За розрахунками Робочої групи з підготовки проєкту закону «Про індустриальні парки»[6], розробленого за участі Державного агентства з інвестицій та управління національними проєктами України, представників ділових кіл, на один **індустріальний парк** планується залучення не менше 200,0 млн. дол. США інвестицій. Очікується створення від **десяти до кількох десятків компаній** та від 2,5 до 10 тисяч нових робочих місць. **Ця програма дозволить створити понад 300 тисяч робочих місць та залучити в економіку України не менше 8 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій протягом найближчих 4 – 5 років.**

Аналіз проблем інвестиційно-інноваційного розвитку вимагає додаткових рекомендацій на адресу органів державної влади та місцевого самоврядування України. З огляду на активний переговорний процес щодо утворення зони вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом, невідкладними, на нашу думку, є:

- ✓ приведення схеми інвестиційних процесів у відповідність до стандартів ринкової економіки. Розробка і ухвалення Державної стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку та Інвестиційного кодексу України;
- ✓ вдосконалення податкових та митних режимів для суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності на території України, зокрема на прикордонних територіях, відповідно до стандартів

- ЄС, Кіотської Конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур та європейського досвіду стимулювання інвестиційної та інноваційної активності;
- ✓ надання інвесторам гарантій щодо стабільності законодавчої бази протягом тривалого періоду та прозорих процедур її змін;
 - ✓ резервування земельних ділянок державної власності для реалізації інвестиційних проектів промислового виробництва (Greenfield), розміщення індустріальних парків, логістичних центрів в умовах створення ринку землі;
 - ✓ цілеспрямована передача застарілих підприємств державної та комунальної власності для здійснення проектів реконструкцій (Brownfield);
 - ✓ укладання трьохсторонніх договорів на реалізацію інвестиційних та інноваційних проектів із фіксованою відповідальністю: держава – інвестиційний клімат, гарантії, стимули, інфраструктура; інвестор – капіталовкладення, обсяги, розрахунки з бюджетами і фондами, робочі місця; місцеве самоврядування – земельні ресурси, місцева інфраструктура, сприяння у рекрутіngu персоналу.

Щодо змісту Інвестиційного кодексу України, положення якого повинні, на нашу думку, бути незмінними мінімум 15 років, то він міг би містити такі розділи, як:

- ✓ Загальні положення.
- ✓ Державні гарантії захисту інвестиційної та інноваційної діяльності.
- ✓ Державна підтримка та стимулюючі режими інноваційної діяльності.
- ✓ Державна підтримка та стимулюючі режими інвестиційної діяльності в базових галузях економіки (енергетика, сільське господарство, транспорт, житлово-комунальне господарство тощо).
- ✓ Державна підтримка та стимулюючі режими інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки (загальнодержавні, регіональні пріоритети).
- ✓ Державна підтримка та стимулюючі режими інвестиційної діяльності в територіально-господарських утвореннях.

- ✓ Регулювання та управління інвестиційно-інноваційною діяльністю.
- ✓ Прикінцеві положення.

Реновація системи спеціальних правових режимів інвестиційної діяльності, доопрацювання нормативно-правової бази їх застосування в Україні, узгодження з *acquis communautaire* форм державної допомоги для суб'єктів господарювання, які застосовують такого роду режими, позитивно позначається на ході створення та функціонування зони вільної торгівлі з ЄС та підвищенні інвестиційної привабливості України.

Список використаних джерел

- 1) Про індустріальні (промислові) парки : проект Закону України [подано 27.04.09] - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33158.
- 2) Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих : постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/444-2008-%D0%BF>.
- 3) Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки реалізації та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки : постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/308-2011-%D0%BF>.
- 4) Митний кодекс України : Закон України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15>.
- 5) Про території перспективного розвитку : проект Закону України [подано 28.04.10] - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37616.
- 6) Про індустріальні парки : проект Закону України [подано 15.04.11] - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40173&pf35401=211396.

Гоблик В.В.,

*кандидат філософських наук, заступник голови
Закарпатської обласної державної адміністрації*

РОЛЬ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Географічне положення України, її економіко-ресурсний потенціал, геостратегічні і транзитні переваги, наявність трудових ресурсів та інші фактори національно-культурного і освітнього потенціалу нації – ідеальні складові для здійснення прагматичної політики регіонального розвитку, в тому числі і транскордонного співробітництва.

В умовах розвитку глобалізаційних процесів сучасності таке співробітництво надає широкі можливості для розвитку прикордонних територій та сприяє спрощенню вільного руху товарів, людей і капіталу через кордони України.

Відомо, що правова основа співробітництва між Україною та ЄС у сфері регіонального розвитку, регіонального та транскордонного співробітництва закладена положеннями статті 70 Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) та розділів 2.2 „Економічні та соціальні реформи та розвиток” і 2.6 „Міжлюдські контакти” Плану дій (ПД).

Транскордонне співробітництво здійснюється відповідно до зобов’язань України в рамках міжнародних договорів, законів України та інших нормативно-правових актів.

Європейська рамкова конвенція про транскордонне
співробітництво між територіальними общинами або властями
(ратифіковано 14 липня 1993 р.)

Додатковий протокол

(ратифіковано 24 липня 2004 р.)

Протокол № 2

(ратифіковано 24 липня 2004 р.)

Довідково: 16.11.2009 р. у м. Утрехт (Нідерланди) на 16-й сесії Конференції міністрів країн Ради Європи з питань місцевого та регіонального самоврядування було відкрито до підписання Третій протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, яким передбачається уніфікувати стандарти для утворення та діяльності об'єднань єврорегіонального співробітництва (єврорегіонів). На сьогодні опрацьовується питання щодо приєднання до нього України.

Європейська хартія місцевого самоврядування
(ратифікована 15 липня 1997 р.)

Закон України "Про транскордонне співробітництво"
(від 24 червня 2004 р. № 1861-IV)

Державна стратегія регіонального розвитку України
на період до 2015 року
(постанова КМУ від 21 липня 2006 року № 1001)

Державна програма
розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки
(постанова КМУ від 27 грудня 2006 р. № 1819)

Транскордонне співробітництво в Україні здійснюється в межах угод, укладених між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав.

На кордонах України діють 10 єврорегіонів: «Буг», Карпатський, «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро», «Слобожанщина», «Ярославна», Чорноморський, «Донбас», «Дністер», до складу яких входять Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Сумська, Чернівецька, Чернігівська та Харківська області України.

22 липня 2009 року між Україною та ЄС було підписано Меморандум про взаєморозуміння для започаткування діалогу про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва між Міністерством регіонального розвитку та будівництва України та Європейською Комісією

(далі – Меморандум). У розвиток підписаного документу було розроблено Робочу програму з імплементації Меморандуму, яка визначила перелік запланованих заходів на період до 2011 року.

Ключові напрями співробітництва. В практичному плані співробітництво між Україною та ЄС у сфері регіональної політики на сьогоднішній день зосереджено на таких напрямках:

- ✓ імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для започаткування діалогу щодо регіональної політики та розвитку регіонального співробітництва між Міністерством регіонального розвитку та будівництва України та Європейською Комісією (22.07.2009 р.);
- ✓ створення механізму для ведення діалогу між представниками місцевої та регіональної влад України та ЄС в рамках Комітету регіонів;
- ✓ реалізація програм прикордонного співробітництва (компонент CBC ENPI – програми прикордонного співробітництва „Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна”, „Україна – Польща – Білорусь”, „Україна – Румунія – Молдова” та „Басейн Чорного моря”);
- ✓ вироблення пропозицій української сторони до Програми регіонального розвитку в рамках „Східного партнерства”;
- ✓ взаємодія у реалізації Спільної ініціативи ЄС щодо співробітництва в Криму;
- ✓ підготовка пропозицій до Стратегії ЄС для Дунайського регіону;
- ✓ взаємодія в рамках регіональних організацій та європейських асоціацій [1].

На наш погляд, прикладом прагматичного підходу до вирішення об’єктивно сприятливих можливостей для розвитку регіонального співробітництва є Закарпатська область, яка межує з 4-ма країнами ЄС і є «з’єднуючою ланкою» України з Європейським Союзом.

Основні підходи до організації і здійснення регіональної транскордонної співпраці сформовані в Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року.

У цьому документі передбачено низку послідовних етапів розвитку ТКС, змодельованих у такому порядку [2]:

Стратегічна ціль: *Поглиблення транскордонної та єврорегіональної співпраці*

Операційна ціль: Розвиток ділової прикордонної інфраструктури та співпраці між місцевими і регіональними громадами країн-сусідів:

- 1) стимулювати розвиток ділової інфраструктури транскордонного співробітництва (агенцій прикордонної співпраці, європейських інформаційних центрів, двосторонніх туристичних маршрутів, програм);
- 2) готувати спеціалістів для транскордонної співпраці;
- 3) розробляти та втілювати спільні прикордонні проекти соціально-гуманітарного, економічного, культурного, екологічного спрямування;
- 4) налагодити інформаційне обслуговування з питань діяльності вузів різних країн з метою подальшого обміну та навчання;
- 5) активізувати роботу над розробкою пропозицій щодо участі в програмах фінансування ЄС та Світового банку для реалізації місцевих програм розвитку;
- 6) брати участь у роботі міждержавних, міжурядових, міжгалузевих та міжрегіональних комісій з розвитку транскордонного співробітництва; формувати інформаційний імідж області як європейського регіону.

Операційна ціль: Поглиблення економічної транскордонної інтеграції господарюючих суб'єктів європейських країн та регіонів:

- 1) ініціювати створення єдиного модулю стимулювання інвестиційної діяльності – інвестиційного парку за взірцем країн Європи;
- 2) розширити мережу інвестиційних проектів з країн-сусідів у провідних видах економічної діяльності;
- 3) розробити механізм контролю за якістю іноземних інвестицій та усунення загроз псевдоінвестицій в регіоні;
- 4) сформувати дійову систему укладання інвестиційних договорів та моніторингу виконання інвестиційних зобов'язань;
- 5) вдосконалювати структуру експорту з наданням переваг ефективнішим компонентам життєвого циклу продукції;
- 6) сприяти створенню спільних підприємств у високотехнологічних сферах діяльності.

Операційна ціль: Формування та розвиток транскордонної інформаційно-комунікаційної та транспортної мереж:

- 1) сприяти залученню фінансової та технічної допомоги іноземних держав та міжнародних організацій в облаштуванні державного кордону України;
- 2) забезпечити розбудову пунктів перетину кордону відповідно до міжнародних стандартів;
- 3) сприяти розбудові сервісних зон з оптимальним розміщенням необхідних служб та організацій;
- 4) брати участь у програмах розвитку міжнародних транспортних коридорів;
- 5) забезпечити формування міжнародних транспортних логістичних центрів, зокрема на базі існуючих підприємств Чопсько-Загоньського транспортного вузла (Україна – Угорщина), підприємств станції Чіерна-над-Тісоу (Словацька Республіка) та провідних підприємств країн-вантажовідправників – вантажоотримувачів.

Стратегічна ціль: *Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери*

Операційна ціль: Диверсифікація та підвищення конкурентоспроможності туристичних та курортно-рекреаційних послуг:

- 1) застосовувати нові рекреаційні технології для ефективного використання інноваційно-туристичного потенціалу області;
- 2) сприяти розширенню лікувально-оздоровчих послуг та впровадженню нових, у т.ч. міжнародних, видів та мережних форм туристичного продукту, пошуку нових методів використання унікальних природних лікувальних факторів;
- 3) сприяти розвитку сільського зеленого та екологічного туризму, інших активних видів відпочинку (у т.ч. спортивного та екстремального туризму);
- 4) забезпечити мікрокредитування розвитку сільського туризму для доведення до сучасних стандартів сільських садиб та надання методичної і правової допомоги їх господарям;
- 5) налагодити співробітництво з національними турпредставництвами інших країн і національними курортними асоціаціями з метою включення регіонального турпродукту в списки їхніх пропозицій;

- 6) сприяти зміцненню та модернізації існуючої матеріально-технічної бази закладів туризму та рекреації, будівництву нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типів, які відповідають сучасним стандартам, розширенню супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (басейни, СПА-центри, сауни, тенісні корти, спортивні майданчики тощо);
- 7) забезпечити розвиток гірськолижних курортів на територіях гірських масивів Закарпаття;
- 8) впроваджувати міжнародні стандарти обслуговування та відповідні професійні навички персоналу закладів рекреаційної сфери та туризму.

Операційна ціль: Розвиток туристично-сервісної інфраструктури:

- 1) сприяти поліпшенню транспортної доступності туристичних та рекреаційних об'єктів;
- 2) створити в пунктах пропуску через кордон відповідну інфраструктуру для обслуговування рекреантів-туристів;
- 3) забезпечити модифікацію готельного комплексу регіону відповідно до сучасних умов розвитку сервісного обслуговування;
- 4) забезпечити достатню кількість підприємств ресторанного бізнесу та розважальних установ у місцях перебування туристів.

Операційна ціль: Промоція рекреаційно-туристичного потенціалу:

- 1) стимулювати промоційні компанії рекреаційного та туристичного потенціалу (лікувальні курорти, курорти з мінеральними водами, зимові види спорту тощо);
- 2) сприяти створенню рекламно-інформаційного продукту рекреаційно-туристичного комплексу (веб-портал, мережа інформаційно-туристичних центрів, щорічна міжнародна виставка-ярмарок тощо);
- 3) створити впізнаваний бренд території; розробити регіональний культурний символічний імідж; активізувати Інтернет-промоушен туристичного бренду регіону;
- 4) сприяти організації наукових та культурних заходів, які спрямовані на просування української культури та мистецтва на національному і міжнародному рівні;
- 5) створити й поширювати в Україні та за кордоном рекламні і пропагандистські матеріали про культурно-історичну спадщину Закарпаття;

- 6) проводити туристичноорієнтовану промоційну роботу на міжнародних виставках і ярмарках.

Операційна ціль: Поглиблення зв'язків курортно-рекреаційного комплексу та суміжних галузей:

- 1) формувати комплексний підхід до використання продукції народних промислів у регіональному туристично-рекреаційному продукті;
- 2) сприяти збереженню та розвитку традицій національної кухні та їх інтегрування у туристично-рекреаційну сферу;
- 3) розвивати існуючі та впроваджувати нові форми зв'язку туризму та культурних традицій; діяльності, пов'язаної з історико-архітектурною спадщиною;
- 4) розвивати існуючі та сприяти впровадженню нових підходів використання лісового потенціалу у туристично-рекреаційній діяльності.

Стратегічна ціль: *Просторова гармонія та охорона довкілля*

Операційна ціль: Вирівнювання територіальних диспропорцій:

- 1) запровадити стратегічне планування регіонального та місцевого розвитку із залученням територіальних громад та їх органів, об'єднань підприємців та громадян, агентств регіонального та місцевого розвитку;
- 2) розробити та затвердити стратегії розвитку регіонів із визначенням регіональних пріоритетів розвитку з врахуванням пріоритетних напрямків розвитку області;
- 3) запровадити договірну основу відносин між облдержадміністрацією та органами місцевого самоврядування щодо питань регіонального розвитку шляхом укладання угод на здійснення спеціальних заходів;
- 4) впровадити єдині правила спрямування інвестиційних субвенцій на соціально-економічний розвиток регіонів;
- 5) удосконалити порядок розробки соціальних програм, спрямованих на вирішення найгостріших проблем регіонів (зокрема, забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення ефективності роботи служб зайнятості, організація належного контролю за виконанням цих програм);
- 6) розробити ефективну систему підтримки гірських зон та проблемних територій, малих міст;

- 7) забезпечувати заходи, спрямовані на вирівнювання територіальних диспропорцій в економічному розвитку, рівні зайнятості, соціальних стандартах, соціальній та виробничій інфраструктурі;
- 8) дослідити можливість інтеграції більш та менш розвинених зон області у кластерних мережах, використання продукції регіональних підприємств для наступних циклів переробки та виробництва готової продукції в області.

Операційна ціль: Формування гармонійного просторового комплексу промислових, житлових та зелених зон:

- 1) визначити території за видами переважного використання з метою збереження їх природної та історичної самобутності на підставі результатів оцінки природних та антропогенних чинників;
- 2) розробити генеральну схему планування території області;
- 3) забезпечити заходи з оптимізації просторового землекористування, формування резерву територій для майбутніх потреб землекористування;
- 4) забезпечити раціональне розселення населення;
- 5) сформувати напрями сталого розвитку населених пунктів на принципах сучасного територіального планування;
- 6) визначити території, що мають особливу екологічну, естетичну, історико-культурну цінність; здійснювати контроль за дотриманням передбачених законодавством обмежень на їх планування, забудову, інше використання.

Операційна ціль: Розвиток просторово збалансованої виробничої та соціальної інфраструктури:

- 1) забезпечити пріоритетне спрямування державних інвестиційних ресурсів на розбудову та модернізацію інфраструктури районів області, в т.ч. на розвиток матеріально-технічної бази житлово-комунального господарства, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, розвиток дорожньо-транспортного комплексу, об'єктів соціальної інфраструктури, охорони навколишнього природного середовища;
- 2) удосконалити регіональну шляхово-транспортну та інформаційно-комунікаційну мережу області з метою використання її транзитного потенціалу, забезпечити доступ до Інтернету віддалених районів області;

- 3) модернізувати та розвивати водопровідно-каналізаційне господарство, впровадити раціональні норми водоспоживання, технології водопідготовки та очищення стічних вод, засобів обліку та контролю за споживанням води;
- 4) формувати та розвивати систему міжнаселеного соціально-культурного обслуговування населення з урахуванням регіональних особливостей;
- 5) запровадити нові форми соціального обслуговування у сільській місцевості.

Операційна ціль: Забезпечення комфортних умов проживання:

- 1) збільшити обсяги введення в експлуатацію житла за рахунок усіх джерел фінансування, у тому числі за рахунок реконструкції та капітального ремонту наявного житлового фонду, будівництва соціального житла;
- 2) здійснити пріоритетну підтримку державних цільових програм житлового будівництва для військовослужбовців, сільських забудовників, молоді, інших вразливих верств населення;
- 3) сприяти поліпшенню забезпечення житлом незахищених верств населення, молоді; сформувати фонди соціального житла, фонди житла для тимчасового проживання громадян, що потребують соціального захисту з боку держави;
- 4) створити економічні умови і стимули для залучення у житлове будівництво коштів населення, кредитів комерційних банків та інших позабюджетних джерел, розвитку іпотечного кредитування;
- 5) впроваджувати нові форми управління та надання послуг у житлово-комунальній сфері; модернізувати та розвивати житлово-комунальне господарство.

Операційна ціль: Поліпшення якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки:

- 1) забезпечити формування регіональної екологічної мережі, яка б відповідала обґрунтованим пропорціям промислових та природних зон;
- 2) сприяти збереженню природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку тощо;
- 3) забезпечити екологічно доцільне збільшення площі лісів, зелених зон, смуг тощо;

- 4) формувати ефективну систему контролю за збереженням природних ландшафтів на ділянках, що мають природну та історико-культурну цінність;
- 5) забезпечити заходи зі збереження біологічного різноманіття;
- 6) забезпечити встановлення та удосконалення заходів з охорони водного басейну області, меж водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон та зон особливого режиму використання земель;
- 7) вирішити питання будівництва підприємств з комплексної переробки твердих побутових відходів;
- 8) розробити транскордонні природоохоронні програми щодо природоохоронних територій міжнародного значення;
- 9) збільшити бюджетні асигнування у природоохоронну сферу;
- 10) проводити заходи з екологічного виховання населення та інформування громадськості про стан навколишнього середовища.

Операційна ціль: Запобігання техногенним аваріям, катастрофам та стихійним лихам:

- 1) забезпечити протипаводковий захист басейну ріки Тиса;
- 2) запровадити постійно діючий моніторинг небезпечних екзогенних процесів на території області, забезпечити виконання протизсувних заходів та відселення громадян із зсувонебезпечних територій;
- 3) сприяти зниженню техногенного навантаження на лісові та інші природні екосистеми;
- 4) стимулювати створення підприємствами та установами власних систем екологічного управління відповідно до міжнародних та національних стандартів;
- 5) впроваджувати протиерозійні заходи;
- 6) удосконалити систему моніторингу ресурсного та екологічного стану водних об'єктів, розвиток спостережних мереж та систем узагальнення даних кадастру природних ресурсів у водозабірних басейнах річок;
- 7) сприяти насиченості водогосподарських систем захисними гідротехнічними спорудами; забезпечити реконструкцію водогосподарських систем та гідротехнічних водозахисних споруд;
- 8) посилити відповідальність місцевої влади різного рівня за забезпечення організації належного утримання та поліпшення

гідрологічного режиму та санітарного стану гірських річок та потічків на підвідомчих територіях.

Практичне виконання довгострокових заходів з реалізації завдань розвитку регіональної політики підтвердило об'єктивність і реальність регіональної програми розвитку області до 2015 р.

Станом на початок 2012 року проведено роботу щодо сприяння залученню, використанню та моніторингу міжнародної технічної допомоги, зокрема у рамках програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) „Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія” та „Україна – Польща – Білорусь” на 2007 – 2013 роки. У розвиток регіону залучено понад 6,5 млн. євро. В цілому суб'єкти Закарпатської області та прикордонних регіонів Угорщини, Словаччини та Румунії беруть участь у близько 40 проектах як у якості партнерів, так і аплікантів на загальну суму 12,9 млн. євро.

В рамках другого конкурсу зазначеної Програми кількість відібраних проектів сягає майже 50, в тому числі резервних, на загальну суму 18 080 129,02 євро, 15 з них подано від Закарпаття. У рамках третього конкурсу загальний доступний бюджет становить близько 8 мільйонів євро.

Вирішуються питання фінансування розбудови пунктів пропуску, які мають важливе економічне значення. Зокрема Лужанка – Берешурань (на угорському кордоні), Дяково – Халмеу (на румунському) та Ужгород – Вишне Немецке (на словацькому). На розбудову цих пунктів пропуску Європейською Комісією виділено 10,2 млн. євро та українською стороною – понад 1 млн. грн.

28-29 березня 2012 року у м. Вайа (Угорщина) відбулося п'яте засідання українсько-угорської міждержавної змішаної комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва. Під час роботи комісії розглянуто такі питання:

- ✓ ситуація з наданням віз та здійсненням перетину кордону, перевіркою автомобільного та залізничного руху на кордоні;
- ✓ ситуація на пунктах пропуску на спільному українсько-угорському кордоні – стан та перспективи розвитку інфраструктури пунктів пропуску на українсько-угорському кордоні;
- ✓ прикордонне співробітництво в області захисту навколишнього середовища;
- ✓ стан виконання Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства на 2007 – 2013 рр. „Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія”;

- ✓ Європейські об'єднання територіальної співпраці. Співробітництво міст-побратимів (м. Ніредьгаза, м. Берегово, м. Сату-Маре);
- ✓ співробітництво місцевих державних адміністрацій прикордонних територій України та Угорщини;
- ✓ стан та перспективи співробітництва у сфері сільського господарства;
- ✓ стан та перспективи співробітництва у галузі туризму;
- ✓ Комісією підписано протокол засідання та запропоновано перспективні питання до порядку денного чергового засідання.

За результатами засідання було рекомендовано:

- ✓ сторонам вжити заходів для прискорення будівництва автостради МЗ;
- ✓ сторонам докласти відповідних зусиль для встановлення на основних магістралях прикордонних областей мережі інформаційних електронних щитів;
- ✓ українській стороні прискорити будівництво об'їзної автомобільної дороги між м. Берегове та с. Астей;
- ✓ сторонам вжити заходів щодо зменшення навантаження на пункт пропуску „Чоп – Загонь” шляхом переорієнтування руху мікроавтобусів на інші пункти пропуску під час Євро-2012;
- ✓ сторонам здійснити терміновий ремонт автодоріг, що ведуть до пунктів пропуску Лужанка – Берегшурань, Горонглаб – Лоя, Тісауйлак – Тісабеч, Косонь – Барабаш.

18 квітня 2012 року у приміщенні Закарпатської обласної державної адміністрації разом зі Спільним технічним секретаріатом у Варшаві та його представництвом у Львові проведено 2-ий раунд інформаційних семінарів III конкурсного набору парасолькових проєктів у рамках Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2007 – 2013 роки. У рамках заходу бенефіціарам та потенційним виконавцям проєктів надано інформацію щодо умов участі та виконання проєктів Програми.

12 травня 2012 р. відбувся День добросусідства на території міжнародного пункту пропуску «Убля – Малий Березний», де було підписано Виконавчий протокол № 5 між Закарпатською обласною державною адміністрацією та Кошицьким самоврядним краєм на період 2012 – 2013 рр.

та Програму спільних дій між Закарпатською обласною державною адміністрацією та Пряшівським самоврядним краєм на 2012 рік. Разом з тим підписано угоди про транскордонне співробітництво між селами Забродь Великоберезнянського району Закарпатської області (Україна) та селом Уліч Пряшівського самоврядного краю Словацької Республіки, селом Тростяниці Мукачівського району (Україна) та селом Млинки Кошицького самоврядного краю Словацької Республіки. Під час святкування Дня добросусідства відбувся обмін художньою літературою між школами м. Пряшева та школою №4 м. Ужгорода.

Успішно розвивається співпраця з ЄС щодо окремих напрямів регіональної транскордонної співпраці. Для прикладу можемо навести окремі перспективні проекти щодо пріоритетів взаємовигідної співпраці:

Наведені приклади стану регіонального транскордонного співробітництва дають підстави з оптимізмом дивитись у майбутнє інтеграційного вектора зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави.

Список використаних джерел

- 1) Регіональне та транскордонне співробітництво між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/47353.htm>
- 2) Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2015 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/135.htm>

Проект	Головний аплікант	Кількість партнерів	Україна	Закарпаття	Румунія	Угорщина	Словач- чина	Загальний бюджет
ПРІОРИТЕТ 4/4,1								
HUSKROUA/1001/024	Закарпаття (Україна) 383 288,93 EUR	2	—	*	—	55 454,12 EUR	—	438 743,05 EUR
HUSKROUA/1001/028	Закарпаття (Україна) 180 143,99 EUR	1	—	—	—	—	159 155,53 EUR	339 299,52 EUR
HUSKROUA/1001/041	Закарпаття (Україна) 443 430,00 EUR	2	—	*	—	—	50 220,00 EUR	493 650,00 EUR
HUSKROUA/1001/043	Закарпаття (Україна) 448 069,50 EUR	3	—	**	—	—	Кошице 51 930,00 EUR	499 999,50 EUR
HUSKROUA/1001/044	Закарпаття (Україна) 319 017,00 EUR	2	*	—	99 861,00 EUR	—	—	418 878,00 EUR
HUSKROUA/1001/058	Марамуреш (Румунія) 302 646,90 EUR	2	—	98 792,85 EUR	—	Боршод- Абауй- Земплін 97 083,30 EUR	—	498 523,05 EUR
HUSKROUA/1001/070	Закарпаття (Україна) 319 030,00 EUR	1	—	—	—	Саболч- Сатмар- Берег (Угорщина) 179 900,00 EUR	—	498 930,00 EUR

HUSKROUA/1001/083	Пряшів (Словаччина) 289 594,01 EUR	3	—	** 168 074,54 EUR	—	—	Пряшів	457 667,55 EUR
HUSKROUA/1001/131	Кошице (Словаччина) 202 290,65 EUR	2	—	** 32 256,00 EUR	—	—	—	234 546,65 EUR
HUSKROUA/1001/165	Пряшів (Словаччина) 208 734,60	1	—	151 507,00 EUR	—	—	—	360 241,60 EUR
HUSKROUA/1001/167	Кошице (Словаччина) 245 518,20 EUR	1	—	72 381,60 EUR	—	—	—	317 899,80 EUR
HUSKROUA/1001/231	Саболч- Сатмар-Берег (Угорщина) 358 807,00 eur	3	—	81 340,00 EUR	57 219,00 EUR	—	2 281,00 EUR	499 647,00 EUR
ПІОРИТЕТ 4/4,2								
HUSKROUA/1001/027	Закарпаття (Україна) 57 362,76 EUR	1	—	—	—	—	29 923,56 EUR	87 286,32 EUR
HUSKROUA/1001/035	Сату-Маре (Румунія) 50 697,00 EUR	4	—	** 11 583,00 EUR	** Сату- Маре	—	—	62 280,00 EUR
HUSKROUA/1001/036	Сату-Маре (Румунія) 32 715,54 EUR	1	5 895,00 EUR	—	—	—	—	38 610,54 EUR

ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
ТА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

30

HUSKROUA/1001/039	Сату-Маре (Румунія) 8 823,60 EUR	2	—	9 367,20 EUR	—	м. Вазарош- намень 8 478,00 EUR	—	26 668,80 EUR
HUSKROUA/1001/100	Сату-Маре (Румунія) 50 057,84 EUR	1	—	39 918,66 EUR	—	—	—	89 978,50 EUR
HUSKROUA/1001/102	Марамуреш (Румунія) 33 041,70 EUR	3	22 691,70 EUR	—	—	21 611,70 EUR	21 611,70 EUR	98 956,80 EUR
HUSKROUA/1001/107	Сату-Маре (Румунія) 36 517,94 EUR	3	—	23 748,36 EUR	*	—	Рознава 16 373,68 EUR	76 639,98 EUR
HUSKROUA/1001/138	Кошице (Словаччина) 61 188,42 EUR	1	—	38 811,58 EUR	—	—	—	100 000,00 EUR
HUSKROUA/1001/149	Кошице (Словаччина) 35 317,04 EUR	2	—	34 382,35 EUR	—	м. Шагратал- яуйтей 29 740,71 EUR	—	99 440,10 EUR
HUSKROUA/1001/175	Саболч- Сатмар-Берег (Угорщина) 50 494,95 EUR	1	—	39 294,25 EUR	—	—	—	89 789,20 EUR
HUSKROUA/1001/189	Саболч- Сатмар-Берег (Угорщина) 83 826,00 EUR	1	—	16 074,00 EUR	—	—	—	99 900,00 EUR

HUSKROUA/1001/195	Боршод-Абауй-Землін (Угорщина) 62 856,00 EUR	1	—	36 990,00 EUR	—	—	99 846,00 EUR
HUSKROUA/1001/205	Саболч-Сатмар-Берет (Угорщина) 49 419,00 EUR	2	*	49 418,00 EUR	—	—	98 837,00 EUR
HUSKROUA/1001/225	Боршод-Абауй-Землін (Угорщина) 56 263,50 EUR	2	—	17 131,81	Сату-Маре 26 488,35 EUR	—	99 883,66 EUR
HUSKROUA/1001/244	Саболч-Сатмар-Берет (Угорщина) 73 476,00 EUR	1	—	26 424,00 EUR	—	—	99 900,00 EUR
РЕЗЕРВ							
HUSKROUA/1001/014	Закарпаття (Україна) 522,02 EUR	1	—	—	—	Саболч-Сатмар-Берет 18 121,50 EUR	97 643,52 EUR
HUSKROUA/1001/105	Марамуреш (Румунія) 70 000,00 EUR	4	—	16 000,00	***	—	90 000,00 EUR

HUSKROUA/1001/224	2	Саболч-Сатмар-Берет (Угорщина) 47 367,00 EUR	—	26 063,10 EUR	26 063,10 EUR	—	99 493,20 EUR
ПРІОРИТЕТ 1/1,1							
HUSKROUA/1001/012	3	Закарпаття (Україна) (396 264,60 EUR)	—	—	—	Саболч-Сатмар-Берет; м.Берет-шурань 32 850,00 EUR	429 114,60 EUR
HUSKROUA/1001/013	2	Закарпаття/Україна (245 582,36 EUR)	—	—	—	Кошице (Словаччина) 151 209,46 EUR	396 791,82 EUR
HUSKROUA/1001/049	4	Закарпаття (Україна) 265 020,00 EUR	*	*	—	м. Загонь (Угорщина) 88 544,00 EUR	481 140,00 EUR
HUSKROUA/1001/097	6	Марамуреш (Румунія) 169 850,00 EUR	—	**** 20 260,00 EUR	—	м. Сігет Мармаці, м. Ботіза	190 110,00 EUR
HUSKROUA/1001/116	1	Пряшів (Словаччина) 374 090,42 EUR	75 906,00 EUR	—	—	—	449 996,42 EUR

HUSKROUA/1001/118	1	—	236 996,80 EUR	—	—	—	499 822,10 EUR
Пряшівський край (Словаччина) 262 825,30 EUR							
HUSKROUA/1001/160	1	—	11 780,00 EUR	—	—	—	129 140,00 EUR
Саболч-Сатмар-Берег, (Угорщина) 117 360,00 EUR							
РЕЗЕРВ							
HUSKROUA/1001/019	2	—	*	—	—	127 733,00 EUR	316 967,00 EUR
Закарпаття (Україна) 195 234,00 EUR							
HUSKROUA/1001/075	1	—	—	—	—	—	240 012,33 EUR
Закарпаття (Україна) 150 841,24 EUR							
Мара-муреш 89 171,09 EUR							
HUSKROUA/1001/080	2	—	84 729,60 EUR	—	—	*	359 493,00 EUR
Пряшівський край (Словаччина) 274 763,40 EUR							
ПРІОРИТЕТ 1/1,2							
HUSKROUA/1001/144	4	*	290 325,62 EUR	—	—	Кошице	495 858,60EUR
Кошице (Словаччина) 205 532,98 EUR							

HUSKROUA/1001/148	Кошице (Словацьчина) 220 905,00 EUR	2	—	** 153 056,00 EUR	—	—	—	373 961,00 EUR
HUSKROUA/1001/246	Боршод- Абауй- Земплін (Угорщина) 73 879,00 EUR	3	—	44 073,00 EUR	Мара- муреш 53 492,00 EUR	—	42 063,00 EUR	213 507,00 EUR
РЕЗЕРВ								
HUSKROUA/1001/06	Закарпаття (Україна) 265 409,00 EUR	4	—	*	—	123 445,00 EUR	** 95 704,00 EUR	484 588,00 EUR
HUSKROUA/1001/251	Саболч- Сатмар-Берег, (Угорщина) 55 986,84 EUR	4	—	31 750,20 EUR	Сату- Маре 30 380,76 EUR	—	Кошице, Пряшів 56 185,92 EUR	174 303,72 EUR
ПРІОРИТЕТ 2/2,1								
HUSKROUA/1001/011	Закарпаття (Україна) 851 040,00 EUR	4	—	***	—	45 457,00 EUR	—	896 497,00 EUR
HUSKROUA/1001/038	Марамуреш (Румунія) 890 226,60 EUR	1	—	241 888,50 EUR	—	—	—	1 132 118,10 EUR
HUSKROUA/1001/104	Марамуреш (Румунія) 494 260,20 EUR	3	*	224 622,00 EUR	Мара- муреш	—	—	718 882,20 EUR

РЕЗЕРВ						
HUSKROUA/1001/204	Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) 88 478,99 EUR	1	—	556 743,73 EUR	—	645 222,75 EUR
HUSKROUA/1001/256	Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) 126 815,20 EUR	3	—	** 183 264,30 EUR	м. Дома-несгі 17 129,70 EUR	326 815,20 EUR
ПРІОРИТЕТ 2/2,2						
HUSKROUA/1001/079	Кошце (Словаччина) 167 080,90 EUR	3	—	** 97 320,68 EUR	—	345 219,84 EUR
HUSKROUA/1001/221	Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) 1 444 808,00 EUR	1	—	722 581,00 EUR	—	2 167 389,00 EUR
					Саболч-Сатмар-Берег 80 818,26 EUR	

Ващук Ф.Г.,

*доктор технічних наук, професор,
ректор Закарпатського державного університету*

Ващук О.М.,

*кандидат юридичних наук, професор,
директор НН Інституту інформаційних технологій
Закарпатського державного університету*

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА РОЛЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОЦЕСІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Важливою умовою ефективного сврорегіонального співробітництва України є створення інституційних умов для регіонального розвитку. Саме тому органам місцевого самоврядування, особливо прикордонних регіонів України, слід відкоригувати свою діяльність з урахуванням положень Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [1] (див. Додаток 1), згідно з якою розв'язання проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин «центр — регіони» перебуває у площині інституційного і правового поля та потребує формування і реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координування діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Розгляд питань регіонального співробітництва на постійній основі включається до порядку денного засідань спільних органів – Ради з питань співробітництва, Комітету з питань співробітництва та Комітету парламентського співробітництва, Підкомітету № 5 „Митне та транскордонне співробітництво”.

Здійснюється співробітництво в рамках двосторонніх міжкурядових комісій, а саме: українсько-словацької Міжкурядової комісії з питань транскордонного співробітництва, українсько-польської Міжкурядової координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва, українсько-угорської Міжкурядової комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва.

З 2008 року здійснюється активна робота з профільною інституцією ЄС з питань регіональної політики та місцевого самоврядування – Комітетом регіонів (КР). В контексті практичної імплементації концепції Східного партнерства КР планує активізувати діалог з представниками місцевих та регіональних влад країн-партнерів, в тому числі України. Інституційними рамками такого діалогу має стати Асамблея представників місцевих та регіональних влад ЄС та країн Східного партнерства, заснування якої має бути здійснено найближчим часом.

Важливим елементом взаємодії між Україною та ЄС у сфері регіональної політики є залучення регіонів України на постійній основі до діяльності європейських регіональних асоціацій, зокрема Асамблеї європейських регіонів (Assembly of European Regions), Ради європейських муніципалітетів та регіонів (Council of European municipalities and regions), Конференції європейських законодавчих асамблей (Conference of European Regional Legislative Assemblies), Асоціації європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Regions), Конференції периферійних морських регіонів (Conference of Peripheral Maritime Regions), Конференції президентів регіонів із законодавчими повноваженнями (Conference of President of Regions with legislative power), Європейської асоціації представників місцевого самоврядування гірських регіонів (European Association of elected representatives from Mountain Areas) та європейських міст (EUROCITIES) [2].

Державна політика щодо реалізації зазначеного пріоритетного напрямку передбачатиме:

- ✓ зміну моделі територіальної організації влади, наближення її до європейських стандартів, зокрема приведення у відповідність з Європейською хартією місцевого самоврядування;
- ✓ деконцентрацію владних повноважень, перерозподіл повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з додержанням принципів децентралізації та субсидіарності;
- ✓ зміну функцій місцевих державних адміністрацій – перетворення місцевих органів виконавчої влади загальної компетенції на контрольні-наглядові органи у структурі виконавчої влади;
- ✓ реформування системи адміністративно-територіального устрою шляхом створення правових, економічних і організаційних умов для формування територіальних громад, які забезпечуватимуться матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі,

достатньому для ефективної реалізації завдань і виконання функцій місцевого самоврядування;

- ✓ розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад, посилення мотивації органів місцевого самоврядування щодо зміцнення місцевих бюджетів через впровадження на державному рівні соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця проживання.

Пріоритетний напрям Державної стратегії регіонального розвитку (далі – Стратегія) – реформування адміністративно-територіального устрою.

Реформа адміністративно-територіального устрою передбачає розбудову раціональної системи територіальної організації влади, що враховує потреби населення.

Основним завданням реформи адміністративно-територіального устрою є утворення базової самоврядної адміністративно-територіальної одиниці, забезпеченої необхідними фінансовими, матеріальними та людськими ресурсами.

Адміністративно-територіальній реформі передуватиме законодавче визначення статусу адміністративно-територіальних одиниць, надання їм можливості утворювати органи місцевого самоврядування, забезпечення рівності у наданні соціальних, культурних та адміністративних послуг, створення відповідної матеріально-технічної бази, а також розроблення порядку вирішення інших питань у сфері адміністративно-територіального устрою.

Пріоритетний напрям – узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів.

Нерівномірне відновлення економічного потенціалу регіонів, передусім їх окремих територій, – характерна ознака останніх років. Відсутність державного регулювання зазначених процесів призводить до збільшення територіальної диспропорції. На кожному етапі розвитку держави її політика повинна забезпечувати баланс між стимулюванням найбільш перспективних територій і запровадженням дійового механізму для подолання економічної та соціальної нерівності. Така політика сприяє інтеграції суспільства, дає можливість запобігти перетинанню критичної межі регіональних відмінностей.

Реалізація сучасної державної регіональної політики потребує постійного узгодження довгострокових завдань розвитку між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого

самоврядування, їх вирішення, визначення гранично допустимого рівня міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації із запровадженням моніторингу на державному та регіональному рівнях.

З метою запобігання збільшенню міжрегіональної диспропорції основний обсяг державних витрат у соціальній сфері спрямовуватиметься на забезпечення реалізації права населення на освіту, охорону здоров'я і соціальний захист. Передбачено встановлення обґрунтованого співвідношення між частками інвестиційних ресурсів, які виділяються на стимулювання динамічного зростання регіонів і зменшення регіональних відмінностей.

Законодавчою базою для запровадження механізму зменшення диспропорції у соціально-економічній сфері на регіональному рівні та подолання депресивного стану окремих територій є Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Реалізація зазначеного закону дасть можливість:

- ✓ запровадити договірні засади у відносинах між Урядом та органами місцевого самоврядування. Договірні засади перед-бачатимуть взаємну відповідальність центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за реалізацію в регіонах спільних заходів, визначених Стратегією та регіональними стратегіями розвитку. Угоди щодо регіонального розвитку укладатимуться між Урядом та органами місцевого самоврядування відповідно до державних пріоритетів розвитку регіонів, визначених у додатку 1;
- ✓ забезпечити державне стимулювання розвитку депресивних територій шляхом розроблення та виконання програм подолання депресивного стану і надання цільової державної підтримки для розвитку виробничої та соціальної інфраструктури; формування інфраструктури підприємництва, фінансування програм перекваліфікації працівників, розвиток соціально-культурної сфери та охорони довкілля.

Пріоритетний напрям – створення з урахуванням досвіду країн ЄС сучасної ефективної системи державного управління регіональним розвитком, спрямованої на зменшення регіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності регіонів, надання високоякісних послуг населенню.

Досягнення цілей Стратегії передбачає виконання таких завдань:

- ✓ визначення на законодавчому рівні вимог до сучасної системи державного управління регіональним розвитком;

- ✓ створення єдиної системи стратегічного планування і прогнозування розвитку держави та її регіонів на основі забезпечення єдиного підходу з урахуванням пріоритетів та складових, що визначають специфіку розвитку кожного регіону;
- ✓ формування ефективного та прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку;
- ✓ створення законодавчої бази для вдосконалення системи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою.
Досягнення зазначених цілей забезпечить:
- ✓ визначення на законодавчому рівні засад державної регіональної політики, яка передбачає застосування сучасних ефективних інноваційних інструментів, форм та методів державного управління для розв'язання проблем розвитку регіонів з урахуванням кращого досвіду європейських держав;
- ✓ створення взаємоузгодженої системи стратегічного планування і прогнозування розвитку держави та її регіонів шляхом:
 - ✓ визначення на законодавчому рівні системи стратегічних планових і прогнозних документів, процедури їх розроблення та реалізації на всіх рівнях територіальної організації влади;
 - ✓ запровадження інструменту стимулювання розвитку регіонів на основі договірних стосунків між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами;
 - ✓ створення дійового механізму координації діяльності та узгодження галузевих програм розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної регіональної політики;
 - ✓ формування державної системи моніторингу та оцінки впливу секторальної політики органів виконавчої влади на розвиток територій;
 - ✓ законодавче врегулювання запровадження середньострокового планування місцевих бюджетів;
 - ✓ поширення кращого світового досвіду застосування організаційних та інституціональних механізмів реалізації державної та регіональних стратегій розвитку;
 - ✓ підвищення ефективності та прозорості механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку через:

- законодавче врегулювання диверсифікації джерел та форм фінансування регіонального розвитку; запровадження нових підходів до надання бюджетних коштів на цілі регіонального розвитку;
- створення умов для усунення бар'єрів у співпраці України з європейськими організаціями, фондами та інституціями, що здійснюють фінансову підтримку регіонального розвитку;
- широке залучення приватного капіталу для фінансування регіональних та міжрегіональних проєктів;
- законодавче врегулювання питань удосконалення системи моніторингу та оцінювання ефективності використання бюджетних коштів, підвищення відповідальності місцевих органів виконавчої влади за ефективне використання ресурсів, передбачених для розв'язання соціально-економічних проблем регіонів;
- розроблення концептуальних засад удосконалення системи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою;
- створення нормативно-правової бази для підвищення потенціалу розвитку територіальних громад.

Аналіз стану реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року засвідчує значний негативний вплив кризових явищ 2008 – 2009 рр. на економіку країни.

Узагальнення досвіду європейських країн дозволяє визначити такі спеціальні інститути розвитку територій: асоціації муніципалітетів, національні агентства розвитку, торгово-комерційні та промислові палати, технополіси, бізнесові та інноваційні центри, регіональні фінансові компанії, приватні консультанти та експерти, профспілки, організації з працевлаштування населення, організації з поширення нових технологій, бізнес-інкубатори, венчурні, гарантійні та благодійні фонди, місцеві агентства розвитку, комунальні фундації, заклади вищої освіти та регіональні наукові центри, технологічні дослідницькі лабораторії, агентства регіонального розвитку [3] та нові форми транскордонного співробітництва, що представлені в регіоні: промислові зони та парки, партнерства, кластери та вищезгадувані євро регіони та ін. Функціонування зазначених інститутів дозволяє вирішувати проблему міжсекторної співпраці (влади, бізнесу, громадськості), сприяє стимулюванню розвитку територій.

Одним із найпоширеніших інститутів розвитку території в Україні є агенції регіонального розвитку (АРР) [4] – це інституціональні структури, діяльність яких спрямована на активізацію функціонування економіки регіону, забезпечення його комплексності і збалансованості з метою зростання рівня життя населення регіону. АРР засвідчують високий рівень соціально-економічної ефективності. Станом на даний час в Україні їх кількість налічує 43 одиниці.

Стратегічною програмою асоціації агенцій регіонального розвитку України є:

- ✓ запровадження сучасної державної регіональної політики в Україні;
- ✓ розвиток всеукраїнської мережі експертів та фахівців з регіонального розвитку;
- ✓ розроблення і впровадження нової моделі агенції регіонального розвитку;
- ✓ залучення іноземних інвестицій в регіони;
- ✓ розвиток малого та середнього бізнесу в Україні;
- ✓ розвиток сільських територій.

Значний досвід здійснення державної регіональної політики в утворенні АРР має Велика Британія. Для країни протягом багатьох років актуальною була проблема розвитку депресивних регіонів з традиційною вугледобувною спеціалізацією. Першочерговими заходами державної політики були програми підтримки малого та середнього бізнесу зазначених територій, здійснювані із центру. Однак низька ефективність реалізації зазначених проектів довела необхідність переорієнтації основного координаційного центру на рівень окремих територій. Протягом 80-х років у країні здобули поширення ради розвитку графств та районів, які співпрацюють із агентствами підтримки підприємництва, асоціаціями підприємців, підприємницькими трастами. Ради розвитку опікуються передусім підтримкою малого та середнього бізнесу, рекламуванням та маркетингом території серед потенційних інвесторів.

Для України близьким з точки зору початкових умов розвитку може бути досвід постсоціалістичних країн, зокрема Польщі, яка має значний прогрес у розвитку АРР. Польське агентство регіонального розвитку (ПАРР) – державна структура, яка в багатьох випадках ініціює створення АРР, підтримує ініціативи економічного розвитку регіонів, забезпечує

поширення інформації про регіональний розвиток, виконує оперативні завдання щодо користування міжнародною допомогою. Разом з тим, якщо в перші роки діяльності польських АРР основним джерелом їх фінансування були проекти уряду Великобританії, програми Європейського Союзу, то з кінця 90-х років більшість агентств регіонального розвитку країни починають функціонувати без зовнішньої фінансової допомоги, за рахунок власної діяльності, що здійснюється на платній основі. Основні напрями діяльності польських АРР — це підприємницька, інноваційна діяльність, рекламування регіону серед іноземних інвесторів, підготовка чи допомога органам влади та приватним структурам у створенні стратегій регіонального розвитку тощо. Правовий аспект діяльності польських агентств регіонального розвитку не виключає, а навпаки передбачає їх комерціалізацію і поступовий перехід на переважно автономне фінансування. Такий підхід очевидно наближує згадані структурні утворення до реалізації конкретних регіональних проблем на основі залучення та мобілізації внутрішніх ресурсів території. Польські АРР функціонують у вигляді акціонерних компаній, учасниками яких можуть бути координуючі організації, зокрема Агентство промислового розвитку, регіональні адміністрації, муніципалітети, іноді – приватні підприємства. Такий підхід до формування фінансового забезпечення польських АРР привів до зростання щорічного бюджету десяти агентств, що діяли в межах реалізації програми ЄС, на понад 2 млн. доларів.

Венчурні компанії відіграють роль інвесторів довгострокових наукоємних проектів із залученням ризикового капіталу. Однією із найпоширеніших у Європі та США формою венчурного підприємництва є технопарк. В Україні навіть є Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [5], але його дія обмежена і така організаційна форма мало розвивається в регіонах.

Перебіг процесів поступового відновлення соціально-економічного розвитку регіонів України у 2010 р. засвідчив наявність регіональної диференціації темпів посткризового відновлення:

- ✓ найбільш динамічно протягом січня-вересня 2010 р. спостерігався розвиток м. Києва, Дніпропетровської, Житомирської та Рівненської областей;
- ✓ протягом усього року високі темпи приросту економічних показників зберігалися в Миколаївській та Вінницькій областях, помітним було зростання у Луганській та Запорізькій областях;

- ✓ втратили динаміку зростання Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області;
- ✓ вкрай повільно післякризове відновлення відбувається в Харківській, Чернігівській, Одеській, Херсонській областях, в АРК тощо.

В умовах кризи та у післякризовий період яскраво виявилася неспроможність більшості громад і регіонів самостійно фінансувати власний розвиток.

Загалом, попри нарощування позитивних тенденцій та наявність у цілому сприятливих умов для динамічного посткризового розвитку регіонів України, їх сучасний стан, а також відносини з державою свідчать про існування низки загроз стабільному та збалансованому регіональному розвитку, серед яких:

- ✓ відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами, збереження практики «ручного» управління, втручання органів державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування;
- ✓ домінування переважно екстенсивного типу господарювання на місцевому (регіональному) рівні; високий рівень енергетичної залежності локального виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на зменшення матеріало-, енергоємності продукції, що виробляється на місцях, її здешевлення та підвищення конкурентоспроможності;
- ✓ збереження орієнтації промислового виробництва індустріальних і старопромислових регіонів – традиційних лідерів економічного розвитку – на збільшення експорту продукції енергоємного та екологічно ризикованого виробництва (металургійне, хімічне, деревообробне тощо), яке цілком залежить від короткострокових спорадичних тенденцій поживлення світової ринкової кон'юнктури на групу сировинних товарів і напівфабрикатів.

Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, наявність зазначених системних загроз посилює диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджає гармонійній взаємодії держави та регіонів у процесі посткризового оновлення національної економіки.

Україна потребує нової регіональної політики, орієнтованої на раціоналізацію відносин «центр – регіони» та максимальне сприяння освоєнню і використанню власного економічного потенціалу регіонами [6].

Список використаних джерел

- 1) Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року. – Режим доступу: <http://www.largis.org.ua/largis2/ukraine/component/ukrStateStrategi2013.htm>
- 2) Регіональне та транскордонне співробітництво між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/47353.htm>
- 3) М. Лендъел. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. Регіональні студії. Вип. 1. «Державне управління». – С.18-28.
- 4) Асоціація агенцій регіонального розвитку України. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narda.org.ua/>
- 5) Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14>
- 6) Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2011. – 432 с. – С.101-102.

Артёмов І.В.,

*кандидат історичних наук, професор,
директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень
Закарпатського державного університету*

РОЛЬ І МІСЦЕ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Транскордонне співробітництво в Україні має потужну економічну мотивацію, значення якої зросло після розширення Євросоюзу у 2004-2007 роках і виникнення нового характеру відносин із сусідніми країнами. Утворилась цілковито нова ситуація на кордонах. Західний кордон України став східним кордоном Євросоюзу. Україна отримала можливість більш раціонально використовувати своє географічне розташування в Європі за рахунок визначення пріоритетних напрямів транскордонного співробітництва в системі загально регіонального розвитку.

Українські території в зоні впливу державного кордону завжди мали і мають надзвичайно важливе політичне й економічне значення. Географічне положення України, її роль в геополітичному просторі постійно впливали на формування економічної складової прикордонної співпраці регіонів у центрі Європи, де перш за все виникають та реалізуються спільні інтереси України і сусідніх держав.

Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні – суміжних прикордонних територіях сусідніх держав, як-от: вдосконалення і розбудова транскордонної інфраструктури і забезпечення екологічного стану, спільне використання водних ресурсів, просторове облаштування, потребують узгоджених взаємовигідних та скоординованих дій. Поряд з цим вдосконалення та поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості і резерви для активізації господарської діяльності в периферійних територіях регіонів, мобілізації природно-ресурсного потенціалу і підвищення конкурентоспроможності. Саме ці фактори диктують необхідність координації розвитку транскордонних регіонів по всьому периметру території нашої держави.

Після розширень ЄС в 2004-2007 роках склались сприятливі можливості для поглиблення і розширення як регіонального розвитку України, так і для збагачення форм транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво України та її регіонів має бути спрямоване на вирішення національних проблем: соціальних, економічних, екологічних, а також на забезпечення конкурентоспроможності України в європейських і світових співтовариствах, особливо після 2008 року, коли Україна стала членом СОТ.

В умовах практичної реалізації євроінтеграційної стратегії України питання транскордонного співробітництва зокрема і регіонального розвитку загалом набувають особливої актуальності. Закономірним є те, що увага до регіонального розвитку і транскордонного співробітництва, особливо на прикордонних територіях, посилилась після утворення і функціонування нового українсько-євросоюзівського кордону.

Актуальність вирішення проблем транскордонного співробітництва продиктована значною диференціацією соціально-економічного розвитку регіонів, яка суттєво посилюється в умовах теперішньої світової кризи і стала основою не лише економічної, а і соціально-політичної дезинтеграції держави. Наразі спостерігаються значні диспропорції у розвитку прикордонних регіонів нашої країни та їх транскордонних партнерів – прикордонних регіонів країн Європейського Союзу, що межують з Україною.

Відомо, що сучасна концепція політики регіонального розвитку, яка є домінуючою в країнах ЄС, ґрунтується на розумінні того, що вона (ця політика) здебільшого має орієнтуватися не стільки на підтримку депресивних регіонів за рахунок регіонів-донорів, скільки на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів. Ця теза набуває особливої актуальності, коли мова заходить про прикордонні регіони, які є віддаленими від великих адміністративних, фінансових, ділових, наукових, культурних центрів своїх країн, адже поняття «периферійний» і «відсталий» у багатьох випадках стали сприйматися майже як синоніми.

Значна увага, що приділяється проблемам регіонального розвитку, зменшення регіональних економічних і соціальних диспропорцій у країнах Європейського Союзу є підтвердженням того, що державна регіональна політика і транскордонне співробітництво як її важлива складова повинні розглядатися як один із найважливіших механізмів забезпечення сталого економічного зростання та суспільної злагоди в Україні. У країнах ЄС напрацьовано великий досвід у питаннях механізмів регулювання

регіонального розвитку, підтримки депресивних територій, економічного й бюджетного вирівнювання. Ми повинні використати цей досвід, адаптувавши його найвагоміші досягнення до умов України [1].

На жаль, сьогодні в Україні не сформовано цілеспрямованої системи реалізації державної регіональної політики. Домінує ситуативний підхід. Існуючі механізми державного регулювання регіонального розвитку успадкували принципи централізованої системи, можливості якої вичерпано. Аналіз результатів застосування інструментів державного регулювання розвитку регіонів засвідчив їхню низьку ефективність. Тому необхідно зосередити увагу на виробленні такої системи, яка була б адекватною сучасному стану регіонального розвитку в країні з урахуванням наукових і практичних надбань у цій сфері. На цю аксіому звертають увагу дослідники проблем регіональної політики України [2].

Більшість країн Європи прийшли до розуміння необхідності проведення збалансованої регіональної політики як однієї з основ національної стратегії. Вони знайшли свій алгоритм вирішення регіональних проблем. Ми ж поки що робимо перші кроки в цьому напрямі, і, на жаль, не завжди вдалі [3].

У вересні 2005 року було ухвалено Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Це перший законодавчий акт, який передбачає системний підхід до розв'язання регіональних проблем. Закон набрав чинності 1 січня 2006 року. І на підставі цього закону в липні 2006 року було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 року. Треба відразу зазначити, що це фундаментальний і об'ємний документ. У ньому визначені основні існуючі проблеми соціально-економічного розвитку регіонів і запропоновані в принципі правильні рецепти їх розв'язання. Стратегія містить важливу тезу про те, що «державна регіональна політика має бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їхнього динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій».

Відомо, що серед основних завдань регіональної політики — здійснення державної підтримки подолання депресивності окремих територій і підтримка їхнього розвитку шляхом підготовки й реалізації відповідних програм, забезпечення активізації розвитку транскордонного співробітництва шляхом реалізації проектів, спрямованих на підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних територій та підвищення ефективності реалізації державних цільових програм розвитку окремих територій, у тому числі депресивних [4].

Разом з цим у Державній стратегії регіонального розвитку поняття

конкурентоспроможності не розшифровується, воно пропонується як аксіома. Це призводить до певної плутанини. Підвищення конкурентоспроможності розглядається як мета. Водночас саме воно сьогодні може бути тим засобом, який дозволить ліквідувати міжрегіональні диспропорції, що зростають. Конкурентоспроможність регіону може трактуватись як спроможність регіональної влади створити умови для підвищення якості життя населення, що включає в себе нарощування обсягів промислового та сільськогосподарського виробництва, наданих послуг, створення нових робочих місць, підвищення доходів населення, створення нормальних умов для їхньої життєдіяльності (екологія, доступність освіти, охорона здоров'я), відмічає С.Гринецький [5].

Очевидно, що конкурентоспроможність може розглядатись у двох аспектах – відповідно до розвитку регіонів всередині держави, а також відповідно до сусідніх прикордонних регіонів, з якими межує Україна. Проте, вирівнювання українських прикордонних регіонів до рівня своїх європейських сусідів є стимулом для піднесення економічного розвитку інших регіонів держави. А рівнятися на них потрібно, оскільки зрозуміло, що сильніші за своєю суттю європейські регіони будуть співпрацювати з рівносильними партнерами.

Проте сьогодні в Україні існує низка проблем нормативного характеру:

- ✓ відсутня загальнодержавна стратегія підвищення конкурентоспроможності регіонів України, в тому числі прикордонних;
- ✓ недосконалими є норми Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів”, зокрема щодо фінансового сприяння розвитку депресивних територій;
- ✓ немає спільних з країнами ЄС заходів щодо підвищення конкурентоспроможності і забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів у Плані дій Україна – Європейський Союз;
- ✓ окрім того, прийняті нормативно-правові акти не відповідають існуючим критеріям ЄС у сфері регіональної політики (наприклад, щодо віднесення регіонів до депресивних, порядку державного фінансового стимулювання розвитку регіонів тощо);
- ✓ у названих документах не визначено пріоритети та заходи посилення конкурентоспроможності саме прикордонних територій, а регіональні програми розвитку взагалі залишають поза увагою підвищення конкурентоспроможності регіону, у тому числі у контексті євроінтеграційних процесів та їх негативних проявів.

Гостра актуальність вироблення суспільної ідеології конкурентоспроможності та розробки стратегії і тактики забезпечення конкурентоспроможності регіонів в умовах сучасного етапу процесу європейської інтеграції України підтверджується проведенням у січні 2007 року круглого столу «Конкурентоспроможність регіонів у контексті європейської інтеграції України» [6]. На думку учасників цього засідання, до чинників, які перешкоджають як соціально-економічному розвитку регіонів загалом, так і їх конкурентоспроможності слід віднести:

- ✓ наявність структурних диспропорцій та деформацій на регіональному рівні;
- ✓ загострення міжрегіонального відчуження внаслідок політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення;
- ✓ порушення ефективних взаємовідносин по лініях «центр - регіони» та «регіон - регіони»;
- ✓ намагання штучної економічної та політичної автономізації окремих регіонів;
- ✓ наявність регіональної асиметрії у системі міжбюджетних відносин;
- ✓ значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;
- ✓ залежність національної економіки від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках і надмірна залежність економічної стабільності регіонів від експортної динаміки та критичного імпорту стратегічних ресурсів;
- ✓ недосконалість стратегічного менеджменту та програмування соціально-економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях [7].

Зазначеним обумовлена гостра потреба у розробці Національної стратегії забезпечення конкурентоспроможності держави та її регіонів, яка в умовах глобалізації повинна передбачати такі базові компоненти:

- ✓ удосконалення чинного законодавства з метою зближення його з законодавством ЄС у сфері конкурентної політики, а також закріплення єдиного загальнодержавного підходу до забезпечення соціально-економічного розвитку усіх регіонів України, методологічного обґрунтування поняття «конкурентоспроможність регіону» та чинників, які її визначають, вдосконалення положень Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» на предмет чіткого віднесення регіонів до депресивних, забезпечення гармонійного розвитку регіонів, зменшення відмінностей між окремими територіями та забезпечення підтримки депресивних територій;

- ✓ розвиток та удосконалення інституційної бази захисту конкуренції та механізмів проведення конкурентної політики в державі та на регіональному рівні;
- ✓ формування інституційної бази структурних реформ з врахуванням інтересів держави, політичних партій та громадянського суспільства та під впливом зовнішніх чинників, насамперед політики Європейського Союзу щодо України (стаття 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС);
- ✓ забезпечення загальнонаціональної єдності та суспільного порозуміння в соціогуманітарному та суспільно-політичному середовищі регіонів;
- ✓ забезпечення дотримання формальних і неформальних правил економічного життя та взаємовідносин між елементами економічної структури, ефективної протидії нелегальній господарській діяльності;
- ✓ унеможливлення домінування у владі представників олігархічно-інсайдерських груп та «старих» галузей, що зумовлює консервування структурної недосконалості економіки, істотно ускладнює ініціювання та здійснення швидких і болісних структурних реформ на рівні законодавчої і виконавчої влади;
- ✓ надання внутрішньої підтримки через інститути громадянського суспільства для нівелювання настроїв соціальної апатії і зневіри;
- ✓ поєднання заходів щодо розвитку громадянського суспільства як найвагомішого чинника інституційно-структурних реформ з ініціюванням раціонального, з погляду національних інтересів, зовнішнього впливу;
- ✓ інтенсифікація і поглиблення економічного складника транскордонного співробітництва у межах загальнодержавної стратегії євроінтеграції та політики сусідства Україна – ЄС [8].

На думку українського вченого-регіоналіста З.С.Варналія, реалізація євроінтеграційного курсу України на пріоритетній основі неможлива без забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, яка ґрунтується на конкурентоспроможності регіонів України. На заваді цьому стоять інституційні та дезинтеграційні процеси в соціально-економічній сфері, без подолання яких ми не в змозі вирішувати стратегічні завдання, у тому числі – завдання європейської інтеграції. Реалізація стратегічних завдань регіональної політики України визначає

основу конкурентоспроможності національного внутрішнього ринку, забезпечуватиме провідні позиції України та її регіонів на міжнародних ринках, сприятиме європейській інтеграції [9].

Адже Концепція розвитку прикордонних регіонів Європи сформована і розглядається крізь призму транскордонного співробітництва і полягає в тому, щоб негативні риси периферійності перетворити на переваги. У цьому контексті місце транскордонного співробітництва в регіональному розвитку визначається його здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого потенціалу територій, а також до оптимального поєднання можливостей та ресурсів прикордонних регіонів двох або більше країн, що межують, з метою розв'язання спільних проблем та вирішення завдань регіонального розвитку в межах транскордонних регіонів.

Слід відмітити, що хоча сьогодні існують певні проблеми в нормативному забезпеченні та належному рівні здійснення регіональної політики у сфері підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів, проте раціональне і ефективне управління цим процесом здатне усунути ці недоліки. Свідченням цього є прогнози фахівців з регіональної політики транскордонного співробітництва України, учасників засідання круглого столу експертів, яке відбулося 20 квітня 2012 р. у Закарпатському державному університеті на базі НН Інституту євроінтеграційних досліджень.

Гостру дискусію під час обговорення проблем єврорегіонального співробітництва України викликали виступи експертів, зокрема Є.Б. Кіш, Р.А. Офіцинського, Г.Г. Диниса, М.М. Кічковського, В.О.Приходька та інших, стосовно шляхів і механізмів підвищення ефективності цієї форми міжнародного співробітництва з використанням геополітичних та географічних переваг нашої держави.

Активізація дискусій щодо пошуку шляхів підвищення ефективності регіональної політики в цілому і ТКС зокрема зрозуміла, вона пояснюється глобальними викликами сьогодення перед Україною, особливо такими, як:

- ✓ **Демографічна ситуація, що склалася за останні 10 років (див. табл. 1 і 2 [10]).**

Таблиця 1

Кількість населення у 2000 – 2010 рр.

	2000	2001	2002 ¹	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	На 1 грудня 2010
Наявне населення, млн	49,4	48,9	48,5	48,0	47,6	47,3	46,9	46,6	46,4	46,1	46,0	45,8
міське	33,3	32,9	32,6	32,3	32,1	32,0	31,9	31,8	31,7	31,6	31,5	31,5
сільське	16,1	16,0	15,9	15,7	15,5	15,3	15,0	14,8	14,7	14,5	14,5	14,3
відсотків до всього населення												
міське	67,4	67,4	67,2	67,3	67,5	67,7	67,9	68,1	68,3	68,5	68,6	68,7
сільське	32,6	32,6	32,8	32,7	32,5	32,3	32,1	31,9	31,7	31,5	31,4	31,3
Постійне населення, млн	49,1	48,7	48,2	47,8	47,4	47,1	46,7	46,5	46,2	46,0	45,8	45,6
чоловіки	22,7	22,5	22,3	22,1	21,9	21,8	21,6	21,5	21,3	21,2	21,1	...
жінки	26,4	26,2	25,9	25,7	25,5	25,3	25,1	25,0	24,9	24,8	24,7	...
відсотків до всього населення												
чоловіки	46,2	46,3	46,3	46,2	46,2	46,2	46,1	46,1	46,1	46,1	46,1	...
жінки	53,8	53,7	53,7	53,8	53,8	53,8	53,9	53,9	53,9	53,9	53,9	...

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року, за інші роки – на 1 січня.

Таблиця 2

Кількість народжених, померлих та природний приріст населення у 2000-2010 роках, тис. осіб

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Середнь-літній 2010
Кількість народжених											
усього	385,1	376,5	390,7	408,6	427,3	426,1	460,4	472,7	510,6	512,5	456,9
у міських поселеннях	238,0	237,3	248,9	266,4	284,4	284,3	306,7	314,1	340,6	339,5	299,6
у сільській місцевості	147,1	139,2	141,8	142,2	142,9	141,8	153,7	158,6	170,0	173,0	157,3
Кількість померлих											
усього	758,1	746,0	754,9	763,4	761,3	782,0	758,1	762,9	754,5	706,7	638,4
у міських поселеннях	457,1	450,4	454,4	459,9	460,5	471,6	461,8	466,3	462,9	432,3	394,9
у сільській місцевості	301,0	295,6	300,5	303,5	300,8	310,4	296,3	296,6	291,6	274,4	243,5
Природний приріст населення											
усього	-373,0	-369,5	-364,2	-356,8	-334,0	-355,9	-297,7	-290,2	-243,9	-194,2	-181,5
у міських поселеннях	-219,1	-213,1	-205,5	-193,5	-176,1	-187,3	-155,1	-152,2	-122,3	-92,8	-95,3
у сільській місцевості	-153,9	-156,4	-158,7	-163,3	-157,9	-168,6	-142,6	-138,0	-121,6	-101,4	-86,2

- ✓ **Зростання зовнішнього боргу України.**

Валовий зовнішній борг України на 1 січня 2012 року перевищив \$126,2 млрд. За 2011 рік борг зріс на \$8,9 млрд., повідомляє Національний банк України. У 2011 році рівень валового зовнішнього боргу зменшився до 76,6% ВВП у порівнянні з 85% на початок року і до 1 січня 2012 року склав \$126,2 млрд, повідомляє прес-служба Нацбанку.

Основною причиною зростання короткострокового зовнішнього боргу стало збільшення короткострокових зобов'язань інших секторів економіки за торговельними кредитами на \$3,9 млрд.

У той же час короткостроковий зовнішній борг за залишковим терміном погашення на 1 січня 2012 року досяг \$56,8 млрд., що на 12,8% більше аналогічного показника минулого року.

Також збільшився держборг у зв'язку з виникненням необхідності погашення кредитів МВФ у 2012 році (\$3,5 млрд.).

Зовнішній борг органів держуправління та органів грошово-кредитного регулювання збільшився на 2,7%, до 33,4 млрд. дол. Щодо ВВП – борг цих секторів знизився з 23,5% до 20,2%.

Обсяг зовнішніх зобов'язань банківського сектора скоротився за рік на 2,9 млрд. – до 25,5 млрд. дол. (15,3% ВВП). За останні три роки українські банки скоротили борги на 14,3 млрд. дол. (на 36,2%). Зовнішній борг державних банків за 2011 р. збільшився на 0,5 млрд. дол. – до 3,5 млрд. дол. (13,9% від загального боргу банківського сектора).

Зовнішній борг інших секторів економіки зріс за рік на 19,3% – до 67,7 млрд. дол., що становить 41% ВВП. Більше половини обсягу зовнішнього боргу становлять зобов'язання за кредитами (61,8%). Зобов'язання за борговими цінними паперами склали 14% [11].

✓ *Від'ємна динаміка зовнішньоторговельного обігу.*

Під впливом зазначених чинників протягом 2010 р. порівняно з 2009р. зафіксовано стрімке зростання обсягів експорту транспортних засобів та шляхового обладнання, що збільшилися вдвічі, мінеральних продуктів – 72,6 % (рис. 1), що забезпечило 4,2 в. п. і 7,1 в. п. приросту товарного експорту відповідно.

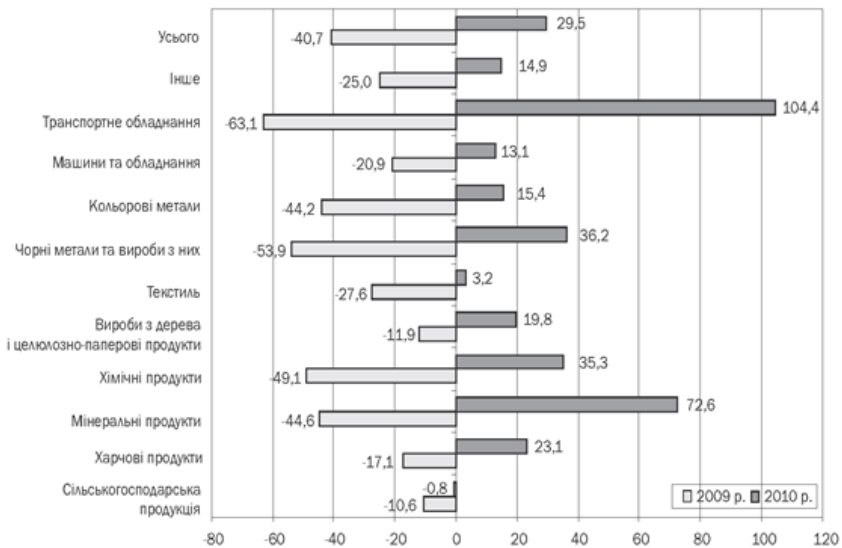

Рис. 1. Динаміка експорту товарів з України у 2009 – 2010 рр., %

В той же час збільшення імпорту решти товарних груп у межах 25–40 % (рис. 2) засвідчило тенденції витіснення вітчизняної продукції з внутрішнього ринку, зокрема в хімічній промисловості, металургії, машинобудуванні.

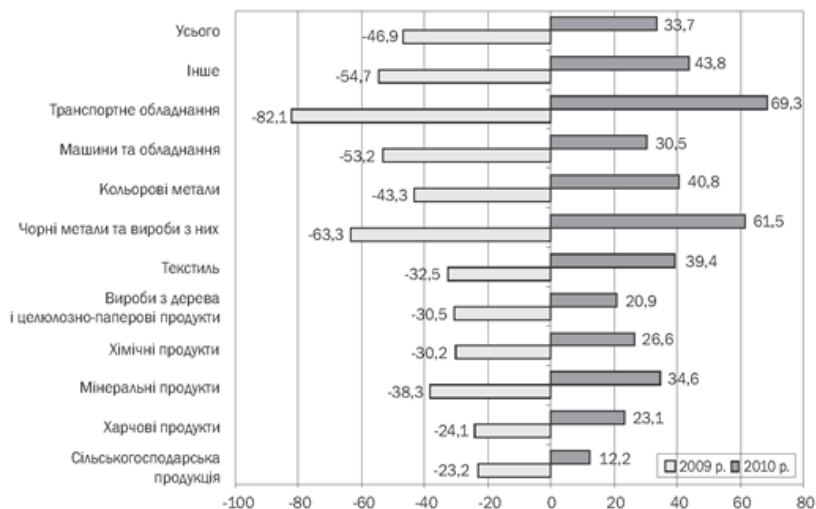

Рис. 2. Динаміка імпорту товарів до України у 2009 – 2010 рр., %

Загальносвітове зростання обсягів торгівлі, що, за прогнозами СОТ, у 2010 р. порівняно з попереднім роком повинно скласти 13,5 %, вплинуло на розширення географії зовнішньоторговельних операцій України. Найбільші товарні експортні поставки здійснювалися до Російської Федерації – 26,1 % від загального обсягу експорту товарів, Туреччини – 5,9 %, Італії – 4,7 %, Білорусі – 3,7 %, Польщі – 3,5 %, Німеччини – 2,9 % відповідно. Відновлення експортних операцій України відбулося у східному й у західному напрямках: експорт до країн СНД збільшився на 39,1 %, Європи – на 34,8 %. Натомість азійський напрям, що значно менше скоротився у 2009 р., був суттєво слабшим: експорт до країн Азії збільшився лише на 13,1 %. У географічній структурі імпорту до України протягом 2010 р. не відбулося суттєвих змін. Імпорт із країн СНД становив 44,0 % від загального обсягу імпорту товарів, Європи – 32,9 % (у т. ч. з країн Європейського Союзу – 25,4 %), Азії – 16,5 %. У загальному обсязі імпорту товарів найбільші поставки здійснювалися з Російської Федерації – 36,5 %, Китаю – 7,7 %, Німеччини – 7,6 %, Польщі – 4,6 %, Білорусі – 4,2 %.

Основним товаром, що імпортується до України, залишається природний газ, частка якого в 2010 р. становила 15,5 % від загального обсягу товарного імпорту до України у вартісному вираженні. Практично монопольне становище Російської Федерації у сфері постачання природного газу до України обумовлює провідне місце цієї країни серед країн-імпортерів [12].

✓ *Загрози стабільності регіонального розвитку*

Перебіг процесів поступового відновлення соціально-економічного розвитку регіонів України у 2010 р. засвідчив наявність регіональної диференціації темпів посткризового відновлення:

- ✓ найбільш динамічно протягом січня-вересня 2010 р. спостерігався розвиток м. Києва, Дніпропетровської, Житомирської та Рівненської областей;
- ✓ протягом усього року високі темпи приросту економічних показників зберігалися в Миколаївській та Вінницькій областях, помітним було зростання у Луганській та Запорізькій областях;
- ✓ втратили динаміку зростання Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області;
- ✓ вкрай повільно післякризове відновлення відбувається в Харківській, Чернігівській, Одеській, Херсонській областях, в АРК тощо.

В умовах кризи та у післякризовий період яскраво виявилася неспроможність більшості громад і регіонів самостійно фінансувати власний розвиток.

Якщо в попередні роки нестача фінансових ресурсів у регіонах компенсувалася трансфертами з державного бюджету, переважно нецільовими, то наразі криза довела хибність і дестимулюючий вплив такого підходу. Посткризове відновлення 2010 р. сформувало логічну необхідність зміни основ формування фінансової бази громад і регіонів у напрямі зменшення залежності її джерел від коливань економічної кон'юнктури.

Загалом, попри нарощування позитивних тенденцій та наявність у цілому сприятливих умов для динамічного посткризового розвитку регіонів України, їх сучасний стан, а також відносини з державою свідчать про існування низки загроз стабільному та збалансованому регіональному розвитку, серед яких:

- ✓ відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами, збереження практики ручного управління, втру-

чання органів державної влади у сфері компетенції місцевого самоврядування;

- ✓ домінування переважно екстенсивного типу господарювання на місцевому (регіональному) рівні; високий рівень енергетичної залежності локального виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на зменшення матеріало-, енергоємності продукції, що виробляється на місцях, її здешевлення та підвищення конкурентоспроможності;
- ✓ збереження високих показників монополізації регіональних ринків: особливо це стосується ринків енергетичних ресурсів; послуг (у т. ч. теплопостачання, водовідведення та інших послуг, що надаються сферою ЖКГ; транспорту та зв'язку); ринків продовольства та сільськогосподарської продукції тощо;
- ✓ збереження орієнтації промислового виробництва індустріальних і старопромислових регіонів – традиційних лідерів економічного розвитку – на збільшення експорту продукції енергоємного та екологічно ризикованого виробництва (металургійне, хімічне, деревообробне тощо), яке цілком залежить від короткострокових спорадичних тенденцій поживлення світової ринкової кон'юнктури на групу сировинних товарів і напівфабрикатів;
- ✓ неефективність дотаційних і субвенційних механізмів подолання соціально-економічної відсталості територій; затримки у підготовці та укладанні угод щодо регіонального розвитку як інструменту реалізації стратегій розвитку регіонів.

Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, наявність зазначених системних загроз посилює диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджає гармонійній взаємодії держави та регіонів у процесі посткризового оновлення національної економіки.

Україна потребує нової регіональної політики, орієнтованої на раціоналізацію відносин «центр – регіони» та максимальне сприяння освоєнню і використанню власного економічного потенціалу регіонами [13].

Складність адаптаційного періоду для економіки України, яка «занурюється» в море світової конкуренції та квотування, як і раніше полягає в об'єктивних реаліях процесу глобалізації, які визначатимуться впливом таких чинників, як:

- ✓ подорожчання енергоносіїв, яке є основним негативом для економіки України. Інфляційні наслідки його ще не виявилися, та воно, поза сумнівом, спричинює «шлейф» зростання вартості регульованих енергетичних та транспортних тарифів; такий розтягнутий у часі інфляційний шок вимагатиме допущення певної адаптаційної інфляції;
- ✓ підвищення тарифів природних монополій, що може стати акселератором інфляційних процесів;
- ✓ вагомі ризики з боку бюджетно-фінансової сфери. Переважне спрямування видаткової частини бюджету на поточне споживання (поточні видатки бюджету становлять понад 90% від загального обсягу) формує загрози макроекономічного розбалансування та зростання бюджетного дефіциту, що може позначитися на окремих сегментах грошово-кредитного ринку;
- ✓ висхідна цінова динаміка на світових ринках металургійної та хімічної промисловості, яка здійснюватиме суперечливий вплив: хоча це дозволить наростити обсяги експорту і забезпечити належний приплив іноземної валюти, проте підтримуватиме імпорт інфляції зі світових ринків;
- ✓ зростання пропозиції інвалюти внаслідок приходу в Україну великих закордонних інвесторів, збільшення зовнішніх державних та приватних запозичень і трансфертів від працюючих за кордоном, що підтримає стабільність на валютному ринку, навіть за наявності помітних інфляційних тенденцій;
- ✓ коливання інфляційних настроїв, які визначатимуть чутливість готівкового валютного ринку та його вплив на ситуацію міжбанківського валютного ринку [14].

Виходячи з наведеного вище, надзвичайно цікавими і аргументованими є думки, висновки та прогнози фахівців з СОТ, зокрема відомого експерта з питань СОТ, директора Інституту економічних досліджень і політичних консультацій Ігоря Бураковського, який відмітив: «Дуже хочеться, щоб вступ до СОТ сприяв наповненню новим змістом дискусій про конкурентоспроможність України. На практиці це означає чітке виокремлення виключної сфери відповідальності самого бізнесу за результати своєї діяльності, виключної сфери відповідальності держави за створення рівних сприятливих умов для компаній і сфери, де бізнес і держава цивілізовано об'єднують свої зусилля для розв'язання тих чи інших економічних проблем» [15].

Сьогодні вкрай важливо сформувати стійку модель системи управління на регіональному рівні на основі чіткого визначення і законодавчого закріплення розподілу повноважень і обов'язків між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. На етапі реформування необхідно зберегти міцну вертикаль державної виконавчої влади, яка покликана забезпечити дієвість системи управління і стабільність національної економіки. Передавати повноваження від органів державної влади органам місцевого самоврядування потрібно поступово, керовано, з відповідною передачею необхідних для цього ресурсів і встановленням відповідальності органів місцевого самоврядування перед громадою та державою.

На часі – пошук якісно нової моделі взаємодії та перерозподілу владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування, стверджує вчений-регіоналіст З.Варналій [16]. Невід'ємною складовою політичної реформи має стати децентралізація системи влади в Україні, розширення повноважень і фінансових можливостей територіальних громад.

Проміжними ланками у цьому процесі повинні стати: впровадження принципу субсидіарності у системі розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, і між органами місцевого самоврядування, що представляють адміністративно-територіальні одиниці різного рівня; законодавче визначення меж територіальної юрисдикції органів державної влади та органів місцевого самоврядування; розробка механізму передачі повноважень від місцевих органів державної влади до органів місцевого самоврядування; чітка правова регламентація взаємного делегування повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, а також взаємодії між ними у повсякденній управлінській діяльності; налагодження дійового механізму відповідальності представницьких органів влади, їхніх виконавчих комітетів перед громадами; подальша бюджетна децентралізація та удосконалення механізмів участі регіонів у формуванні державного бюджету; законодавче закріплення статусу комунальної власності; реалізація заходів щодо реформи житлово-комунального господарства у напрямі створення конкурентного ринку житлово-комунальних послуг.

Найкраще ці проблеми вирішуються у процесі транскордонного співробітництва, адже воно є специфічною сферою зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні. Це дає підстави стверджувати, що основні принципи транскордонного співробітництва витікають із загальних принципів регіональної політики, таких, як:

- ✓ Пріоритет загальнонаціональних інтересів.
- ✓ Пріоритет інтересів регіону в цілому, його населення стосовно галузевих, відомчих, корпоративних, а також інтересів окремих суб'єктів господарювання.
- ✓ Законодавче забезпечення прав і повноважень суб'єктів регіональної політики і транскордонного співробітництва.
- ✓ Поєднання інтересів. Поточні і стратегічні завдання регіональної політики мають враховувати державні, регіональні та місцеві інтереси, а її практичне здійснення — згладжувати можливі суперечності між ними.
- ✓ Пріоритет інноваційного, ресурсо-економічного підходу, що полягає, передусім, у структурних трансформаціях господарських комплексів регіонів на користь інноваційних технологій, товарів народного споживання та послуг у разі раціонального обмеження енерго-, водо-, матеріало- та капіталоємних галузей і виробництв.
- ✓ Принцип об'єктивності.
- ✓ Принцип збалансованості критеріїв соціальної справедливості та загальнодержавної ефективності, особливо під час вибору методів і форм державної підтримки окремих територій.
- ✓ Принцип партнерства передбачає необхідність налагодження тісного співробітництва між органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого самоврядування, забезпечення політичної стабільності й суспільної злагоди у процесі регіональної політики і транскордонного співробітництва [17].

Разом з тим зазначимо, що реалізація названих принципів в процесі транскордонного співробітництва має низку особливостей. Зокрема — наявність кордону і необхідність його облаштування, спільне використання природних ресурсів і відповідно спільне вирішення проблем екологічної безпеки, більш широке взаємне спілкування населення сусідніх держав та глибокі особисті зв'язки людей, значно вище навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру).

Геополітичні зміни в Європі після виходу Євросоюзу на кордони України у 2004-2007 рр. вимагали більш чіткої структуризації принципів транскордонного співробітництва з урахуванням специфічних особливостей нормативно-правової бази ЄС. Тому у Державній стратегії

регіонального розвитку до 2015 року [18] передбачено, що сучасна регіональна політика (в тому числі і транскордонного співробітництва як важливої складової регіонального розвитку) буде базуватись на наведених нижче принципах [19].

Програмування. Політика регіонального розвитку здійснюється на основі взаємозв'язаних довгострокових стратегій, планів та програм розвитку як на державному, так і на адміністративно-територіальному рівні. Цей принцип також передбачає щорічне планування необхідних витрат державного бюджету, що сприяє забезпеченню прозорості, стабільності та синхронізації у політиці розвитку регіонів.

Концентрації. У зв'язку з обмеженістю державних фінансових ресурсів під час виконання завдань, визначених цією Стратегією, ресурси концентруються на певних територіях, встановлюється ієрархічність пріоритетів відповідно до сформульованих цілей, визначаються вимоги до економічної ефективності їх використання.

Синхронізації дій («синергії»). Передбачається синхронне проведення ряду реформ, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального та місцевого розвитку.

Поляризованого розвитку. Передбачається формування «опорних регіонів» (полюсів, локомотивів зростання), в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси, з подальшим посиленням інноваційної активності в інших регіонах. Цей принцип застосовували держави, що перебували на початкових стадіях соціально-економічного піднесення, коли інноваційна хвиля тільки починала формуватися та набувала масштабності за рахунок її концентрації в окремих «полюсах зростання».

Додатковості. Фінансова підтримка регіонального розвитку здійснюватиметься за рахунок державного та місцевих бюджетів. За цим принципом фінансування з державного бюджету здійснюватиметься без зменшення фінансування з місцевих бюджетів.

Субсидіарності — розподілу владних повноважень, за якими місце надання адміністративної (управлінської) послуги максимально наближене до її безпосереднього споживача з урахуванням повноти надання належної якості послуги шляхом концентрації матеріальних і фінансових ресурсів на відповідному територіальному рівні управління.

Збалансованого розвитку. Зумовлює диференційованість надання державної підтримки регіонам з урахуванням їх потенціалу, умов, критеріїв та строків, визначених законодавством.

Партнерства. Тісна співпраця між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, суб'єктами господарювання в процесі реалізації Стратегії, проведення моніторингу та оцінки виконання визначених завдань.

Єдності. Забезпечення суспільної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей між окремими регіонами у використанні людських ресурсів та рівні життя населення; економічної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей в економічному розвитку між регіонами; просторової єдності, яка полягає у створенні інфраструктурних умов для розвитку периферійних регіонів.

Отже, серед головних цілей транскордонного співробітництва, з урахуванням названих базових принципів регіональної політики, є:

- ✓ діяльність зі створення зв'язків та договірних відносин на прикордонних територіях з метою пошуку вирішення спільних проблем;
- ✓ організація розробки узгоджених спільних планів і пріоритетів розвитку та їх виконання;
- ✓ подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидва боки кордону; усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами;
- ✓ створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів.

ТКС охоплює коло завдань, що не виходять за межі регіонального виміру, проте воно дуже наближене до щоденних людських потреб, його необхідно досліджувати, сприяти його розвитку та використовувати можливості, які відкриваються у рамках співпраці для поліпшення життєдіяльності населення у прикордонних регіонах.

На думку авторів монографії «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети», окрім визначеної вище ролі сприяння прискореному розвитку інтеграційних процесів, транскордонне співробітництво відіграє роль своєрідного «імпульсу (потенціалу) зростання», а транскордонні регіони, в свою чергу, — «полюсів зростання» [20].

Список використаних джерел

- 1) Варналій З.С. Державна регіональна політика потребує узгодженості дій [Електронний ресурс] /З.С.Варналій // Президентський вісник. – 2004. – №4 від 14 квітня. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/pv14042004.htm>.
- 2) Варналій З.С. Регіональна політика України в контексті розвитку інтеграційних процесів /З.С.Варналій // Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред.З.С.Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С. 603-718.
- 3) Гриневецький С. Державна стратегія регіонального розвитку: бюрократичний документ чи шлях до консолідації країни? [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2006. – № 45 (624). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1550/55198>.
- 4) Прес-служба міністра економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=106508&cat_id=38461.
- 5) Гриневецький С. Державна стратегія регіонального розвитку: бюрократичний документ чи шлях до консолідації країни? [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2006. – № 45 (624). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1550/55198>.
- 6) Напрями підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів у контексті євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/9_3.htm.
- 7) Рекомендації учасників засідання круглого столу «Конкурентоспроможність регіонів у контексті європейської інтеграції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://carpathia.gov.ua/main/en/news/detail/1105.htm>.
- 8) Там само.
- 9) Варналій З.С. Особливості регіональної політики України після розширення Євросоюзу / З.С.Варналій // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 116-132.
- 10) Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2011. – 432 с. – С. 347; 354.
- 11) Зовнішній борг України перевищив \$126,2 млрд. [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – Режим доступу: http://news.dt.ua/ECONOMICS/zovnishniy_borg_ukrayini_perevischiv_126,2_mlrld-99075.html

- 12) Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2011. – 432 с. – С. 89-91.
- 13) Там само. – С.101-102.
- 14) Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки; за ред. О. Власюка. – К.: Знання України, 2005. – С.248.
- 15) Бураковський І. СОТ сказала «так» [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2008. – №5 (684). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2020/61958/>
- 16) Варналій З.С. Проблеми та пріоритети консолідації регіонів України / З.С.Варналій // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – 2006: монографія; за ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2006. – С.461-462.
- 17) Варналій З.С. Сутність, принципи та основні завдання державної регіональної політики / З.С.Варналій // Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред. З.С.Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С. 30-32.
- 18) Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року. – Режим доступу: <http://www.largis.org.ua/largis2/ukraine/component/ukrStateStrategi2013.htm>
- 19) Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред. З.С.Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С.32-34.
- 20) Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред.З.С.Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С.683-684.

Кіш Є.Б.,

*доктор історичних наук, професор,
старший науковий співробітник Інституту світової економіки
та міжнародних відносин НАН України,
завідувач кафедри Історії Угорщини та європейської інтеграції ГПФ
Ужгородського національного університету*

Ковач В.І.,

аспірант

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМАТІ ВИШЕГРАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблем та перспектив розвитку європейської системи транскордонного співробітництва України як чинника, що сприяє прискоренню європейської інтеграції. На основі аналізу головних сфер найбільш ефективного функціонування прикордонного співробітництва з сусідніми країнами запропоновано низку заходів щодо їх інтенсифікації у західних регіонах України.

Ключові слова: *Україна, ЄС, система, інтеграція, транскордонне співробітництво, регіон, євро регіон.*

Імплементация Україною євро регіонального досвіду країн Вишеградського об'єднання можлива і необхідна, принаймні, у двох вимірах.

По-перше, це аспект державний, зовнішньополітичний. Використання євро регіонального досвіду країн Вишеградського об'єднання сприятиме активізації європейського інтеграційного поступу України. По-друге, це рівень транскордонний, міжрегіональний. Саме використання міжрегіонального рівня співробітництва сприятиме розвитку транскордонного, євро регіонального розвитку, адаптованого до норм ЄС, регіонів України. Євро регіональний чинник має вкрай актуальне значення для України, її західних регіонів вже на сьогодні. Адже з 1 травня 2004 року сусіди першого порядку України – країни Вишеградського об'єднання як повноправні члени Євросоюзу розпочали активну розбудову нового східного кордону Європейського Союзу.

Останніми роками, внаслідок активізації східної політики ЄС, особлива увага приділяється питанням кордонів, прикордонним територіям і прикордонним регіонам, особливо в межах Європейського Союзу. Цей інтерес обумовлений і цілком прагматично аргументований поступовим послабленням політичних демаркаційних ліній та зникненням економічних бар'єрів всередині Євросоюзу.

Межі, які накладалися і завжди будуть впливати на діяльність людини простором і часом, ніколи не були незмінними, вони безперервно еволюціонували. Мішель Фуше, характеризуючи сучасні так звані «пошуки останніх кордонів Європи», апіорі визначає, що відповіді на це питання не існує. Позаяк, хоча функції кордонів *polens volens* змінилися внаслідок гео економічних та геополітичних змін на континенті, на сьогодні важливого значення набувають не пошуки так званих «остаточних» кордонів Європи, а саме набуття, відповідність базовим принципам сучасних процесів євроінтеграції [5, с. 74-75]. І саме в цьому контексті вкрай важливим для вітчизняної науки є вивчення наукових концепцій транскордонних регіонів, теоретичних узагальнень, які апробовані практикою стосовно реальних «кращих практик» транскордонної співпраці, формування на практиці Європи регіонів без кордонів. Відзначимо праці таких відомих європейських дослідників, як Ш.Кратке [6], М.Перкман [7] тощо. Метою наукового дослідження є визначення та обґрунтування кола проблем та перспектив розвитку європейської системи транскордонного співробітництва України як чинника, що сприяє прискоренню європейської інтеграції.

Перший сутнісний елемент транскордонного співробітництва, який інтегрує, об'єднує, а також і розділяє – це *новий східний кордон ЄС*, який не збігається з культурними кордонами Європи. Цей *новий східний кордон*, на нашу думку, є не тільки простим лінійним простором чи просторовим бар'єром. Саме використовуючи міждисциплінарний, комплексний підхід до аналізу кордонів, які окреслюють територіальну цілісність певних держав та міжнародної інституції, робимо висновок, що вони водночас є як лінією дотикання суверенних держав, так і лінією їх відокремлення.

Отже вивчення так званої «проникливості» кордону в цілому дозволяє нам аналізувати *новий кордон* не тільки як лінійний простір між державами-сусідами, а враховує також і особливості культури, світогляду за умов використання цивілізаційно-релігійних критеріїв. **Як справедливо відзначав Фернан Бродель, культурні карти не збігаються просто так із картами економічними, і це досить логічно. Чи не пояснюється це тим, що культура веде своє походження з нескінченного минулого. Вона найдавніший персонаж людської історії: економіки змінювали одна**

одну, політичні інститути розвалювались, суспільства виникали одне за одним, але цивілізація й далі йшла своїм шляхом. Цивілізація – це старець, патріарх світової історії [1, с.53]. До того ж не було жодної легко розрізюваної культурної межі, яка не була б доказом безлічі завершених процесів: “Рейн та Дунай був переважно кордоном культурним: з одного боку – стара *християнська Європа*, з другого – своєрідна “*християнська периферія*”. Але ж коли настала Реформація, лінія Рейн – Дунай виявилася приблизною лінією розриву, вздовж якої стабілізувався поділ християнства. Й то був також очевидний стародавній кордон, стародавній *limes* Римської імперії. Чимало інших прикладів говорило б такою самою мовою, що потверджували правило, і свідчать про посилення культурної єдності Заходу – насправді світу-культури, світу-цивілізації” [1, с.53].

З плином часу кордони на європейському геополітичному просторі змінювалися і змінюються, але, на жаль, їх “біографія” не закінчується. Безперечно, розширюється спектр співіснування багатьох форм кордонів, які зберігаються шляхом видозміни. **Кордони як рамки дії політичних систем виконують суттєву функцію держав, насамперед, як встановлення власної території в якості основи діяльності всіх систем та підсистем, на які теоретично розповсюджується національний суверенітет; наприклад, національна система освіти, національна економіка, національна валюта, національна безпека, поліція, правосуддя і т.п. Ясно, що набір обмежень для всіх систем і підсистем держави в якомусь окремо взятому районі обов’язково викличе конфронтації, дисбаланси і навіть конфлікти в регіонах, розділених кордоном: часто їх системи будуть суперечити один одному чи ігнорувати один одного, оскільки між ними нема достатньої кількості зв’язуючи ланок та договірних процедур. Територія прикордонних районів як система має також бути проаналізована з точки зору наповнення відносинами та із врахуванням соціально-економічних, політичних, культурних та інших сил, які переходять з однієї сфери в іншу: наприклад, в сфері культурних, соціальних, економічних, фінансових та освітніх відносин [3, с. 9-10].**

Наступний важливий сегмент – це вдосконалення однієї з найоптимальніших форм транскордонного співробітництва – єврорегіонів. Досвід країн Вишеградського об’єднання засвідчує, що успішна система єврорегіонів у них була сформована ще до вступу Угорщини, Польщі та Чехії і Словаччини до ЄС. І в цьому контексті важливо виокремити ті проблеми розвитку єврорегіонів за участі регіонів України, де євро-регіональне співробітництво України, так би мовити, «пробуксовує». На

жаль, маємо констатувати, що це коло проблем має системний характер.

Факт, що на сьогодні транскордонне співробітництво у Європі, в тому числі і в Україні, знаходиться на етапі системних якісних змін.

- ✓ По-перше, в рамках розширеного Європейського Союзу транскордонне співробітництво вступило у стадію активного здійснення на основі суттєвого пониження бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів.
- ✓ По-друге, транскордонне співробітництво стає засобом реалізації спільної регіональної політики ЄС, принципу субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в більш широкому розумінні – будівництва цілісної “Європи регіонів”.
- ✓ По-третє, Україна, як і кожна суверенна держава, має власні національні інтереси як на міжнародній арені, так і на регіональному рівні, а головним аргументом тут виступає прискорення європейського інтеграційного поступу нашої країни.

Після східного розширення Євросоюзу в 2004 – 2007 рр. та вступу країн Вишеградського об'єднання до ЄС для транскордонного співробітництва України розпочався *якісно новий етап розвитку*.

Впродовж останніх років збагатилася і суттєво вдосконалилася нормативна основа регулювання міжнародних відносин транскордонного співробітництва України з країнами Вишеградського об'єднання.

У формуванні ефективної системи транскордонного єврорегіонального співробітництва України ключова роль відводиться саме єврорегіонам. В науці та на практиці не існує єдиних, уніфікованих “правил” формування, розбудови єврорегіонів, навіть загальноприйнятого поняття не існує. Прискіпливий аналіз документів щодо створення єврорегіонів України, де визначені цілі і завдання, на жаль, яскраво демонструють сьогодні невідповідність реалій раніше визначеним цілям та завданням.

Втім неможливо говорити про повний нульовий ефект їх діяльності, позаяк епізодичних успіхів несистемного характеру було досягнуто перш за все у культурній сфері, підкреслимо: переважно за фінансової підтримки фондів ЄС. А про необхідність втілення комплексних соціально-економічних проєктів, програм зазначається лише у постановах. Епізодичні успіхи за умов обмеженого фінансування на сьогодні не привели до творення ефективно діючих моделей єврорегіонів України.

Визначимо в цьому контексті наступні принципи положення:

1. Відсутність потужного державного фінансування проектів транскордонного співробітництва, розвитку єврорегіонів (до речі вельми прагматично розроблена Постанова Кабінету Міністрів від 29 квітня 2002 року №587, яка включала Програму розвитку єврорегіонів, на сьогодні має дійсно нульовий ефект) [4].
2. Вкрай недостатня ефективність вже діючих інституцій (агентств, центрів, головною метою яких є власний самодостатній розвиток) як для формування прошарку менеджерів європейських грантів, так і з метою розробки важливих, актуальних для прикордоння проектів не сприяє динамічному розвитку єврорегіонів України.
3. Відсутність реальної програми трансформації вже наявних неефективних єврорегіонів України, їх невідповідність євростандартам. Лише зазначимо, що всі критичні зауваження щодо функціонування єврорегіонів України протягом 2004 – 2007 років не стали основою, етапом їх інституційних чи функціональних змін. Навіть в східних регіонах країн Вишеграду за цей період відбулась чітка сегментація громіздких та неефективних єврорегіонів.
4. Відсутність у населення західних прикордонних регіонів України єврорегіональної ідентичності. Маємо на увазі відсутність популяризації ідеї єврорегіонів в Україні за умов, коли ця ідентичність не стала іманентною сутністю населення прикордонних регіонів України (порівняно із теж периферійними та економічно слабо розвинутими східними регіонами країн Вишеграду) [2, с.353 – 355].

Принципово важливим є усвідомлення того факту, що ані система єврорегіонів зокрема, ані транскордонне співробітництво взагалі не вирішує повністю проблем прикордоння. Так, створені на взірєць голландсько-німецького єврорегіону 1990 року чотири єврорегіони: Pomerania, Pro Europa Viadrina, Spree-Neisse-Bober, Neisse, які повністю “накрили” німецько-польське, частково німецько-чеське прикордоння (“старий” східний кордон ЄС), на сьогодні змінили свій характер, що спостерігається у їх діяльності. Практичне вивчення авторами сучасного характеру цих єврорегіонів дає можливість визначити такі узагальнення. Зазначимо, актуальність дослідження саме цих єврорегіонів зумовлена тим фактом, що саме тут відбулась *динамічна трансформація зовнішнього кордону на внутрішній кордон ЄС*.

Пріоритет системного гуманітарного, культурного, а також освітнього характеру співробітництва є домінуючим поряд із економічними складовими; високопрофесійні агентства, центри територіального розвитку не тільки здійснюють моніторинг еєсівських проектів, але розробляють

програми соціально-економічного характеру: розвитку інфраструктури, туризму, підприємництва транскордонних євро регіонів. І ще один важливий момент, який є таким очевидним, що й не береться до уваги – подолання історичних кривд саме жителями прикордонних регіонів, які внаслідок Другої світової війни були поділені новими жорсткими кордонами, чи зазнали депортації, вигнання (як відомо, Польща отримала германізовану територію – Померанію, Марк-Бранденбург, Нижню та Верхню Сілезію, внаслідок чого 4 млн. німецького населення пішло на захід, ще 2 млн. були виселені поляками протягом 1946-1947 років, а з приєднаних до Радянського Союзу польських східних територій 4 млн. поляків переселилося на захід).

Маємо на увазі історичну пам'ять, яка “живе” довго і “переживає” цілі покоління. Таким чином, євро регіональна співпраця сприяє нівелюванню історичних кривд і образ, які так важко подолати у мультикультурному середовищі прикордоння взагалі.

Проблема євро регіонів України, на нашу думку, не стільки в їх кількісних параметрах, не говорячи про їх величезні масштаби, а насамперед у їх якісних, системних характеристиках. Системний підхід до розвитку євро регіонів України вимагає реалізації комплексу насамперед економічних, організаційних та інституційних важелів їх розбудови. Виключно важливою в цьому контексті є розробка із застосуванням системних підходів та євро регіональних стандартів спеціальних комплексних програм розвитку євро регіонів України після східного розширення Євросоюзу.

Принципово логічним вважаємо дослідження детермінованості ефективно діючої складової (євро регіонів) як важливої підсистеми (транскордонного співробітництва) міжнародних відносин, що є також логічним втіленням євро інтеграційного курсу України.

Задля досягнення стратегічної мети України розвитком транскордонного співробітництва зокрема можливо вирішити і наступні основні завдання:

- 1) не допускається перетворення нових східних кордонів ЄС у жорсткі розподільчі лінії, які відмежовують Україну від Європи та перетворення регіонів з обох боків нових східних кордонів ЄС і України в периферійні і тупикові;
- 2) координуються спільно розроблені концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;
- 3) поступово формуються інтегровані, насамперед в господарському і просторово-економічному плані, транскордонні регіони України;
- 4) створюється поєднана і взаємодоповнююча транспортна, прикордонна інфраструктура;

5) складається система міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

За нових геополітичних умов сьогодні необхідно по-новому осмислити новий статус та нову роль єврорегіонів України. Адже єврорегіони України, по-перше, вже з 2004 року здійснюють єврорегіональну співпрацю безпосередньо з ЄС і на нових східних кордонах ЄС, бар'єрна функція яких посилюється; по-друге, єврорегіональна співпраця ЄС стала складовою нової східної політики Євросоюзу та України, отже її динамічний розвиток саме на регіональному рівні стає метою і для ЄС; по-третє, за умов наявної різниці у якості транскордонного співробітництва між Україною та країнами Вишеградського об'єднання, позитивом є ініціативи саме сусідів першого порядку України, насамперед Польщі та Угорщини, стосовно спільної розробки програм і концепцій транскордонного співробітництва.

Вкрай важливим концептуальним висновком щодо майбутнього розвитку єврорегіонів України за нових геополітичних умов є необхідність розробки спільних концепцій розвитку прикордонних регіонів України з межуючими прикордонними територіями центральноєвропейських країн – повноправними членами ЄС.

Концептуальний підхід угорської, польської сторін – країн Вишеградського об'єднання – до розвитку єврорегіонального співробітництва, координації стратегій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів Польщі, Угорщини та України, розробка спільних довгострокових концепцій розвитку українсько-угорських, українсько-польських транскордонних зв'язків та інші позитивні моменти дозволяють продумано і погоджено планувати та здійснювати транскордонні заходи у всіх сферах співробітництва.

Висновки. Безперечним є факт, що діяльність єврорегіонів України попередньо не була підготовлена до процесу розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Єврорегіони України не змогли адаптуватися до нових умов роботи з огляду на вступ країн Вишеградського об'єднання до ЄС. Більше того, вийти за рамки в основному декларативно-політичного співробітництва в межах існуючих єврорегіонів не вдалося. Тому система єврорегіональної співпраці, як і транскордонного співробітництва України в цілому, потребує системної якісної трансформації.

Статус єврорегіонів зокрема і транскордонного співробітництва України з країнами Вишеградського об'єднання взагалі піднявся на якісно вищий щабель, що слід вважати беззаперечним позитивом. На транскордонному, міжрегіональному рівні стосунки України з ЄС майже

не обтяжені проблемами і претензіями як політичного, так і економічного характеру. Тому взаємодія України з ЄС та країнами-членами ЄС – країнами Вишеградського об'єднання – у сфері єврорегіонального, транскордонного співробітництва може бути навіть більш динамічною і ефективною, ніж на міждержавному рівні. Єврорегіони здатні створити розгалужену систему координації стійких прикордонних зв'язків регіонів України із суміжними адміністративно-територіальними одиницями країн Вишеградського об'єднання. Безумовно, що ефективна єврорегіональна інтеграція через транскордонне співробітництво суттєво розширить базу включення України до європейських інтеграційних процесів.

У розвитку нового статусу єврорегіонів України з країнами Вишеградського об'єднання після розширення ЄС поєднуються як зовнішні – євроінтеграційні, так і внутрішні (зокрема, комплексний розвиток прикордонних територій) національно-державні інтереси. На сьогодні розбудова ефективно діючої системи єврорегіонів набуває важливого значення для України.

Вкрай актуальним завданням є активізація участі прикордонних областей України у створенні більш прагматичних єврорегіонів з прикордонними регіонами країн Вишеградського об'єднання, що дало б можливість використовувати і міжнародну фінансову допомогу в реалізації проектів територіального соціально-економічного розвитку регіонів.

Принципово важливим моментом є те, що новий етап якісно нового розвитку єврорегіонів України з країнами Вишеградського об'єднання відбувається за умов розширення ЄС на стадії завершення формування економічного та валютного союзу, значного прогресу на шляху формування політичного союзу, поглиблення співпраці у сфері безпеки. У перспективі наукові розвідки будуть здійснені в контексті аналізу економічно конкурентоспроможних єврорегіонів на західному кордоні України.

Список використаних джерел

- 1) Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. У 3-х т. – Т.3. Час світу. – Київ: Основи, 1998.
- 2) Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції. Монографія / Єва Кіш. – Ужгород : Ліра, 2008.
- 3) Методические материалы по организации приграничного сотрудничества местных и региональных властей Европы. Совет Европы. 2-е издание // Приграничное сотрудничество в Европе. №4. – Страсбург, 1995.

- 4) Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р.; № 587 “Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів”. – Режим доступу: www.rada.kiev.ua/laws/pravo/new/country.html
- 5) Foucher M. Európa Köztársaság. Történelmek és geográfák között. – Budapest: Napvilág kiadó, 1999.
- 6) Krätke S. Regional Integration or Fragmentation? The German-Polish Border Region in a New Europe // Journal of the Regional Studies Association. – N.7. – 1999. – pp. 593-605.
- 7) Perkmann M. Building Governance Institutions Across European Borders // Journal of the Regional Studies Association. – N.7. – 1998. – pp. 657-669.

Kish E., Kovach V.I. Implementation of the euroregional cooperation instruments in the Visegrad-group format. The article is devoted research of the problems and the perspectives of the development of the European system of the trans-border cooperation of Ukraine how to the factor, that assists acceleration of the European integration. On the analysis of the main spheres of the most effective operation of the frontier relations with neighboring countries it is proposed a number of ways for their intensification in the west regions of Ukraine.

Keywords: Ukraine, EU, system, integration, trans-border cooperation, region, euroregion.

Кічковський М.М.,

*голова постійної комісії
Закарпатської обласної ради з питань
транскордонного співробітництва*

Діус І.Г.,

радник голови Закарпатської обласної ради

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ У СИСТЕМІ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Консолідуючу та стимулюючу роль в єврорегіональному співробітництві західних областей України покликана зіграти Державна програма сталого розвитку Українських Карпат як складова частина програми Європейського Союзу «Карпатський простір». Вона розробляється на виконання Резолюції 315 (2010) та Рекомендації 296 (2010) «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи.

Актуальність прийнятих Конгресом документів – Резолюції та Рекомендації – полягає у тому, що в них до проблем Карпат привернуто увагу всієї Європи. Вони консолідують зусилля та потенціал місцевих і регіональних влад європейських країн задля ефективного використання існуючих можливостей і створення нових з метою вирішення злободенних питань соціально-економічного розвитку, збереження екологічного і етнокультурного спадку народів Карпат, протидії природним і техногенним катаклізмам тощо.

Адже гірські регіони Європи, зокрема Карпат, мають виняткове значення в плані забезпечення джерел природних ресурсів, біологічного різноманіття, рекреаційного потенціалу, кліматичного балансу на континенті. Вони є найважливішим компонентом біосфери, служать фактором життєзабезпечення населення багатьох держав – джерелом води, енергії, природних копалин, лісових і сільськогосподарських продуктів.

У той же час гірські території, в тому числі й гірські райони України, в силу спецефічних природно-кліматичних умов завжди історично відставали в економічному і соціальному розвитку в порівнянні з рівнинними районами. Внаслідок впливу світової фінансової кризи тут різко загострилася соціальна ситуація, пов'язана з проблемою безробіття населення. Політичні, економічні та кліматичні чинники привели до ще більшої міграції людей, які намагаються втекти від складної ситуації. Звідси має місце тенденція до погіршення демографічної ситуації: спостерігається спад природного приросту, збільшення смертності, що призводить до деградації окремих гірських поселень.

Карпатський регіон зіштовхується також з особливими екологічними та соціально-економічними викликами, які посилюються у зв'язку з його ізоляцією. Деякі території Карпат є прикордонними районами, що мають поганий зв'язок з міськими центрами в долинах. В той же час у Карпатах почастишали повені, активізувалися зсувні процеси, що створюють небезпеку для життя людей. Всупереч природоохоронним нормативним актам на території Карпатського регіону триває руйнівний вплив численних індустріальних та енергомістких підприємств.

Незважаючи на прийняття Декларації з питань довкілля та сталого розвитку в Карпатському та Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 рік), Рамкової конвенції «Про охорону та сталий розвиток Карпат», підписаної 7 країнами у 2003 році, належної координації дій державних і місцевих влад у вирішенні екологічних, економічних та соціальних проблем всього Карпатського регіону, на жаль, поки що немає. Не було належної уваги до вирішення проблем Карпат і з боку європейських структур.

Враховуючи це, у червні 2007 року член української делегації в Конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи – голова Закарпатської обласної ради V скликання Михайло Кічковський виступив з пропозицією винести на обговорення Конгресу проблему «Про екологічну ситуацію в Карпатах та шляхи її поліпшення». Ініціативу було підтримано делегаціями 47 країн-членів Конгресу і дано доручення Комітету з питань сталого розвитку розглянути її.

Шлях до прийняття Конгресом остаточного рішення був непростим, знадобилось майже 3 роки нелегких дискусій, дослідних узагальнень і переконань. Протягом цього часу велася активна робота з вивчення даної проблематики та підготовки відповідних документів. У Закарпатті та інших регіонах України проведено майже 80 міжнародних та регіональних конференцій, семінарів, «круглих столів» та інших заходів з проблем сталого розвитку гірських районів Карпат.

Важливу роль у прийнятті Конгресом Ради Європи зазначених вище документів зіграла резолюція Ради Карпатського євро регіону, а також підтримка ініціативи української делегації вищим керівництвом країни.

На виконання доручення Президента України В.Ф. Януковича від 12.08.2010 №1-1/1791 та розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 № 1698 р, 8-10 вересня 2010 року в Ужгороді під патронатом Президента України та Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи Закарпатською обласною радою та обласною державною адміністрацією було проведено міжнародну конференцію «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи» за участі парламентарів, міністрів, державних і регіональних керівників та науковців 18 країн Європи.

Вироблені на конференції пропозиції викладені в прийнятій декларації «Країни – члени Ради Європи за сталий розвиток гірських регіонів Європи» лягли в основу документів Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи з цього питання, прийнятих на 19 сесії у жовтні 2010 року. Це, безумовно, є великою перемогою і Ради Карпатського євро регіону, і української делегації.

У прийнятій Резолюції Конгрес підкреслив особливу роль і значення місцевих і регіональних влад країн Карпатського регіону у реалізації Карпатської конвенції, необхідність здійснювати конкретну політику боротьби з соціальною ізоляцією в цих малонаселених районах, враховуючи при цьому проблеми міграції, особливо молоді, а також потребу стимулювати економіку і поліпшувати становище в сфері зайнятості. Для цього пропонується заохочувати інвестиції у розвиток традиційних сфер діяльності, використання природних ресурсів, що знаходяться в гірських регіонах, а також сталий туризм і поновлювані джерела енергії.

При цьому Конгрес наголосив, що екологічна стабільність і сталий розвиток гірських регіонів не можуть бути досягнуті в ізоляції, а вимагають розширення і поглиблення транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Регіональні органи влади повинні заохочувати транскордонне співробітництво і взаємодію територіальних громад, використовуючи досвід і кращу практику у цій сфері, насамперед шляхом створення неофіційних та офіційних мереж місцевих органів самоврядування Карпатського регіону, а також налагодивши активну роботу Міжрегіональної асоціації Карпатський євро регіон.

Дуже важливо, що Конгрес закликав Європейський Союз в рамках Дунайської стратегії окремих розділ присвятити Карпатам, а також розробити окрему програму «Карпатський простір» в Європейській програмі транскордонного співробітництва за прикладом Програми «Альпійський

простір», яка привела до успішного створення багатьох проектів, мережі співпраці та інструментів, пов'язаних з економічним розвитком і облаштуванням території альпійських регіонів.

Втілення цих та інших положень Резолюції і Рекомендації щодо сталого розвитку гірських регіонів на прикладі Карпат у практичну площину відкриває реальні перспективи залучення фінансових ресурсів Європейського Союзу та міжнародних організацій для розв'язання проблем сталого розвитку Карпат, в тому числі їх української частини. А це принесе в майбутньому відчутний економічний та соціальний ефект, дасть змогу поступово перетворити Карпати на туристично-рекреаційний центр Європи.

Тому одним із головних завдань регіональних влад Карпатського єврорегіону на найближчий період є домогтися практичної реалізації зазначених в документах завдань. В цьому плані Європейським Союзом, окремими країнами, які входять до цього співтовариства, а також Україною зроблено перші вагомі кроки щодо реалізації положень Резолюції і Рекомендації зі сталого розвитку Карпат Конгресу Ради Європи.

З боку європейських структур розпочалася робота над підготовкою програми «Карпатський простір». 25 січня 2011 року у столиці Бельгії Брюсселі за участі представників гірських регіонів усіх країн, що підписали Карпатську конвенцію, відбувся консультаційний семінар «На шляху до Карпатської стратегії», організований Програмою Організації Об'єднаних Націй та Тимчасовим секретаріатом Карпатської конвенції у співпраці з Асоціацією європейських прикордонних регіонів та Асоціацією представників гірських регіонів. У ньому взяли участь також представники української та низки інших національних сторін Карпатського єврорегіону.

Розроблено Стратегічний план дій по Карпатському регіону, який схвалила третя Конференція сторін Карпатської конвенції (КС-3), що відбулася 25-27 травня 2011 року в Братиславі. При цьому окремий розділ плану дій присвячений зміцненню територіальної єдності та міжрегіонального співробітництва як інструменту для вирішення зазначених пріоритетів.

В ньому передбачається розробка принципів багаторівневого управління і заохочувань співробітництва між міжнародними, національними, регіональними та місцевими рівнями управління як інструменту територіальної єдності, подальший розвиток карпатської платформи для робочих груп, конкретних зустрічей і діалогу; подальша розробка відповідних проектів; організація зустрічей на високому рівні, в тому числі представників різних міністерств (охорони навколишнього

середовища, регіонального розвитку, соціального забезпечення, транспорту, енергетики і т.д.) з метою координації макрорегіональних ініціатив у Карпатах.

Реалізація цього плану повинна стати основою для просування Європейським Союзом макрорегіональної стратегії для Карпат та розробки програми «Карпатський простір». У зв'язку з цим українським та польським національними представництвами Карпатського євро регіону продовжувалася розробка проекту такої операційної програми на фінансову перспективу 2014 – 2020 років.

Це питання у вересні 2011 року обговорювалося також на черговому міжнародному економічному форумі в м. Криніца та 10 лютого 2012 року – в м. Перемишль Польської Республіки, 30 жовтня 2011 року – в угорському м. Ніредьгаза на засіданні Ради Карпатського євро регіону, який сьогодні об'єднує 19 регіонів п'яти країн.

Враховуючи важливість прийнятих Конгресом Ради Європи документів для стратегічного соціально-економічного розвитку Українських Карпат, Закарпатська обласна рада 16 грудня 2010 року прийняла відповідне рішення «Про реалізацію Резолюції та Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи», яким рекомендувала обласній державній адміністрації, районним та міським радам при розробці та затвердженні програм соціально-економічного розвитку врахувати положення прийнятих Конгресом Ради Європи документів, а також ініціювала перед Кабінетом Міністрів України розробку Програми сталого розвитку Українських Карпат. Аналогічні рішення прийняли також обласні ради Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

Зважаючи на це, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 21.09.2011 № 896 доручив Мінекономрозвитку та іншим центральним органам виконавчої влади, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій облдержадміністраціям підготувати проект Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір», а також утворити за участі Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської і Чернівецької обласних рад, наукових та інших установ Регіональну асоціацію сталого розвитку Карпат. 29 жовтня 2011 року на засіданні української національної сторони Карпатського євро регіону за участі уповноважених працівників усіх 4 областей Українських Карпат було скоординовано дії з підготовки такої державної програми.

За дорученням цього засідання та на виконання зазначеного розпорядження Кабінету Міністрів України Закарпатською обласною

радою та облдержадміністрацією із залученням Інституту регіональних досліджень НАН України ведеться підготовча робота щодо розробки Державної програми сталого розвитку Українських Карпат.

Відповідно до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою КМУ від 21 січня 2007 року №106, розроблено проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір». З метою громадського обговорення проект Концепції опубліковано в офіційному друкованому органі обласної ради та облдержадміністрації – газеті «Новини Закарпаття» (27 березня 2012 року), розміщено на веб-сайті Закарпатської обласної ради (www.zakarp-at-rada.gov.ua) та веб-сайті Закарпатської облдержадміністрації (www.carpathia.gov.ua). Також проведено обговорення проекту Концепції програми на засіданнях постійних комісій обласної ради за участі науковців та представників громадських формувань, які з врахуванням зауважень та пропозицій дали позитивну оцінку проекту Концепції та рекомендували її до схвалення. Відповідні заходи з громадського обговорення проекту Концепції проведено також у Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях.

Нещодавно проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат надіслано Мінекономрозвитку, Мінрегіонрозвитку та Мінфіну для розгляду та подання його на затвердження Кабінету Міністрів України.

В проекті Концепції визначено основні завдання, шляхи, способи та варіанти розв'язання завдань і проблем сталого розвитку Українських Карпат, терміни виконання програми, очікувані результати.

Якщо Концепція Програми буде схвалена урядом, то на її основі буде розроблена конкретна Державна програма, основні завдання якої передбачається виконати протягом 2012 – 2020 років. Під час першого етапу (2012 – 2013 роки) очікується розроблення та прийняття нових і внесення змін до чинних нормативно-правових актів щодо забезпечення сталого розвитку гірських територій в Україні з одночасним виконанням, згідно із визначеними термінами, заходів Програми, котрі не залежать від необхідності змін у чинному законодавстві та нормативних актах. На другому етапі виконання Програми (2014 – 2020 роки) передбачається реалізувати більшість її завдань та створити необхідний економічний та управлінсько-організаційний базис для досягнення цілей сталого перспективного розвитку регіону.

Обсяги ресурсів, необхідних для виконання Програми, визначаються у процесі її розробки та встановлення конкретних програмних завдань і заходів.

Видатки на реалізацію програми передбачається здійснювати за рахунок залучення коштів інвесторів, державного та місцевих бюджетів, інших коштів територіальних громад та приватних осіб. До виконання програми передбачається також залучити кошти міжнародної фінансової та технічної допомоги. Уже сьогодні Закарпатська область бере участь у якості апліканта та партнера в реалізації більше 60 проектів програми партнерства та сусідства Європейського Союзу «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007 – 2013». Крім того, низка проектів реалізується за програмами міністерств закордонних справ Угорщини, Словаччини, Польщі. Закарпаття також має угоди про співробітництво з 11 регіонами країн Європейського Союзу, за якими здійснюються спільні інвестиційні проекти в соціальній сфері. Тільки з краєм Височина Чеської Республіки протягом 2008 – 2011 років реалізовано 25 інвестиційних проектів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку територіальних громад гірських районів області, у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, туризму та екології загальною вартістю понад 16 мільйонів гривень.

За пропозицією української сторони Рада Карпатського євро регіону також звернулася до урядів Республіки Польща, Румунії, Словацької Республіки, Угорщини щодо розробки національних програм сталого розвитку гірських регіонів як складових частин операційної програми «Карпатський простір» Європейського Союзу. На переконання української сторони тільки такий підхід може привести до довгострокового і сталого розвитку Карпатського регіону в цілому.

На виконання рішення Закарпатської обласної ради було утворено робочу групу з підготовки пропозицій Закарпатської області до проекту державної програми сталого розвитку Українських Карпат. Нею здійснено відповідні напрацювання пропозицій до проекту, які охоплюють всі аспекти сталого розвитку гірських регіонів. Крім того, для координації діяльності неурядових організацій, органів самоврядування України з впровадження спільних програм та регіональних проектів сталого розвитку гірських регіонів ведеться робота зі створення міжрегіональної Асоціації сталого розвитку Карпат, засновниками якої повинні стати обласна рада Закарпатської, Львівської та Івано-Франківської областей.

Гоблик Вл. В.,

*кандидат економічних наук,
заступник голови Берегівської районної державної адміністрації*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

У багатьох економічних теоріях процесу формування конкурентоздатності розглядаються крізь призму кластерів. Так, французький дослідник Е. Лимер розглядав кластери при аналізі торгівлі на національному рівні [1]. Я.Толенадо й Д.Сольє використовували поняття «фільєри» для опису груп технологічно пов'язаних територіально-функціональних секторів [2]. Формування фільєрів пояснювалося залежністю одного сектора від іншого за технологічною ознакою. Власне фільєри стали першоосновою ідеї кластерів, оскільки ґрунтуються на одному із критеріїв виникнення кластера, а саме на необхідності створення технологічних зв'язків між галузями й секторами економіки для реалізації їхніх потенційних переваг. Вони являють собою більше вузьку інтерпретацію кластера. У сучасній науковій літературі цей термін широко використовується при аналізі технологічних зв'язків між галузями та територіальними секторами з метою реалізації їх потенційних переваг.

Кластерний підхід застосовується шведськими теоретиками для аналізу розвитку та вивчення взаємозв'язків транснаціональних корпорацій. Важливість територіально-функціональних зв'язків між галузями для завоювання конкурентних переваг вивчаються за допомогою введених Е. Дахменом термінів “блоки розвитку” та “вертикалі дій” [3]. На його думку, основою розвитку конкурентного успіху є наявність зв'язку між здатністю одного сектора розвиватися й здатністю забезпечувати прогрес в іншому. Розвиток повинен відбуватися поетапно, або по “вертикалі дій” у межах однієї галузі, пов'язаної з іншими галузями, що забезпечить можливість завоювання конкурентних переваг.

Найбільш сучасні теорії розвитку конкурентоздатності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом. Проведені ним дослідження диверсифікаційних форм у різних країнах [4, с. 409-429] показали, що механізми диверсифікації ведуть до утворення кластерів.

Проте найбільш визнаною є кластерна теорія формування конкурентних переваг М. Портера, згідно з якою кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій, які не конкурують між собою, характеризуються спільною діяльністю і взаємодоповнюють одне одного [5, с. 205-207]. Крім того, М. Портер вперше обґрунтував практичний бік дефініції, котра стала надзвичайно популярною [6].

На думку видатного науковця, кластерна модель має реальну можливість поліпшити загальний економічний стан країни, оскільки:

- ✓ *по-перше*, підвищується продуктивність підприємств за рахунок кращого доступу до робочої сили, постачальників та спеціалізованої інформації;
- ✓ *по-друге*, збільшуються темпи впровадження інновацій, напрями яких визначаються за рахунок кращого бачення і розуміння ринку, здатності швидко та гнучко проводити зміни, меншого тиску конкурентів та інших виробників кластера;
- ✓ *по-третьє*, стимулюється створення нових підприємств, а це сприяє посиленню стійкості кластера.

В економічній літературі існує багато визначень поняття “кластер”, що призвело до певної плутанини у понятійно-термінологічному апараті дослідження. Так, Р. Мартін та П. Санлі у своєму дослідженні виявили 10 різних визначень кластерів [7, с. 5-35]. Ми наведемо для прикладу такі:

- ✓ Кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій у певних областях, які не конкурують між собою, характеризуються спільною діяльністю і взаємодоповнюють одне одного [8, с. 205-207].
- ✓ Кластер – сукупність спеціалізованих у визначеному секторі виробництва і локалізованих географічно підприємств [9].
- ✓ Кластер – ряд взаємодоповнюючих фірм (у виробничому або обслуговуючому секторах) суспільних, приватних і напівсуспільних дослідницьких інститутів і інститутів розвитку, які зв'язані ринком праці й/або зв'язками витрат - випуску, і/або технологічними зв'язками [10, с. 211-225].
- ✓ Кластер – це індустріальний комплекс, який сформований на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих

постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічними зв'язками.

- ✓ Кластер – географічно локалізована сукупність інноваційно-активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими і стійкими коопераційними відносинами, що утворюють безперервну синергічну систему одержання, освоєння у виробництві, промислового випуску і реалізації ринкового продукту в окремому галузевому сегменті [11, с. 28].
- ✓ Кластер – група фірм, які функціонально зв'язані як вертикально, так і горизонтально. Функціональний підхід підкреслює якість існуючих взаємозв'язків між фірмами й інститутами, що підтримують кластер, і такі взаємозв'язки визначаються через ринок [12].
- ✓ Кластер – це група локалізованих і взаємозалежних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів та інших організацій, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги один одного для досягнення загальних цілей [13, с. 5].
- ✓ Кластер – це територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та динамічного економічного зростання регіону [14, с. 4].
- ✓ Кластери – це географічні концентрації підприємств однієї або кількох взаємозалежних галузей, які конкурують, але разом з тим кооперуються і мають вигоди зі специфічних місцевих активів, близького розташування та соціальної убудованості [15, с. 10]

Аналізуючи наведені визначення, можна зробити висновок про те, що кластер – це сукупність підприємств, які функціонують на визначеній території (географічна належність), використовують загальну технологічну базу (технологічна ознака) і мають вертикальну та горизонтальну інтеграцію. На території регіону це – сукупність фірм, які успішно конкурують між собою та формують так званий “золотий перетин”. У науковій літературі загальні риси кластера сформуливали правило “чотирьох К”:

- ✓ концентрація підприємств однієї чи суміжних галузей в одній географічній точці;
- ✓ конкурентоспроможність продукції, що випускають підприємства;

- ✓ конкуренція за завоювання й утримання клієнта-споживача послуг;
- ✓ кооперація з високим ступенем соціального партнерства між учасниками.

Ми вважаємо, що за сучасних умов розвитку та специфіки туристичного кластера слід додати ще таку важливу рису, як інноваційність, оскільки саме нові продукти та послуги здатні забезпечити конкурентні переваги. Крім того, як наголошує у своїй праці Л.Т. Шевчук, потрібно відзначити соціальну складову кластера, оскільки кластер діє не як ізольована структура замкненого типу, а відкрите утворення, тому соціальні зв'язки виходять на перше місце і забезпечують кластеру додаткові переваги [16].

І.В. Пилипенко у своїй праці виділив два основні види кластерів за географічною ознакою: просторові – регіональні, транскордонні та локальні; позапросторові – промислові та національні кластери [17]. Крім того, слід чітко розділяти терміни “кластерна ініціатива”, “регіональний кластер”, “промисловий кластер”, які поширені у аналогічних дослідженнях. Під кластерною ініціативою розуміють організований захід із збільшення темпів росту й конкурентоспроможності кластера в певному регіоні, залучаючи в процес кластерні фірми, державу та дослідницькі інститути [18]. Регіональний кластер – група географічно сконцентрованих компаній, однієї або суміжних, та інститутів, які їх підтримують, що розташовані у певному регіоні, виробляють подібну або взаємодоповнюючу продукцію, характеризуються наявністю інформаційного обміну між учасниками кластера, за рахунок чого підвищується конкурентоспроможність кластера у світовому господарстві. Під промисловими кластерами розуміють групу споріднених галузей промисловості й сфери послуг, які найбільш успішно спеціалізуються в міжнародному поділі праці. Спробуємо впорядкувати терміни, які використовуються у вітчизняній та зарубіжній літературі при описі концентрації та спеціалізації виробництва. Всі форми організації можна розділити на дві великі групи [19]:

- ✓ ті, які самостійно організуються за рахунок просторового вияву ринкових сил (всі форми промислових районів: промислові округи, регіональні й локальні кластери);
- ✓ ті, що формуються штучно за допомогою реалізації на практиці органами влади теоретико-прикладних досліджень (територіально-виробничі комплекси, технопарки, технополіси, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори). І.В. Пилипенком запропонована класифікація форм просторової

організації виробництва за двома параметрами: способом формування та розмірами (табл. 1.1).

При цьому від інших некомерційних об'єднань кластер відрізняється такими особливостями:

- ✓ асоціація (некомерційне партнерство);
- ✓ добровільність членства;
- ✓ довіра між учасниками;
- ✓ орієнтація продукції на експорт;
- ✓ наявність стандартів якості вищих, ніж у регіоні (країні) базування;
- ✓ третейський суд;
- ✓ економія на закупівлях за рахунок спільної роботи з постачальниками;
- ✓ зниження транзакційних витрат;
- ✓ колективний бренд;

Таблиця 1.1

Класифікація форм просторової організації виробництва*

Спосіб формування \ Розмір підприємства	Малі/середні	Малі/середні й великі	Середні й великі	Великі
Самостійно формуються під впливом ринкових сил	Промислові райони (за Маршаллом); промислові італійські округи (фільєри); регіональні й локальні кластери	Промислові райони типу “центр-мережа”; Промислові райони, які орієнтовані на державу	Промислові платформи для дочірніх підприємств	Штандорти вертикально інтегрованих підприємств (старопромислові райони)
Штучно створені органами влади	Технопарки; наукові парки; бізнес-інкубатори; інноваційно-технологічні центри	Технополіси; територіально-виробничі утворення	Територіально-виробничі комплекси	Територіально-виробничі комплекси

*Джерело: [20].

- ✓ перерозподіл виробництва;
- ✓ спільна дистрибутивна мережа;
- ✓ взаємодія кластера із владою.

Зазначимо, що класифікують кластери за різними ознаками (табл. 1.2), а саме: територіальним поділом праці, відкритістю, галузевою належністю членів кластера, використанням первинного ресурсу, структурою кластера, характером зв'язків, кількістю учасників, рівнем взаємодії між учасниками кластера, державного регулювання, надійністю каналів.

Таблиця 1.2

Класифікація видів кластерів (авторська розробка)

Класифікаційні ознаки	Види кластерів	Особливості
Територіальний поділ праці	Регіональні	Діють у межах одного регіону, орієнтовані на спеціалізацію взаємопов'язаних галузей, орієнтовані на внутрішній ринок
	Національні	Об'єднують підприємства, організації, установи, розташовані у різних регіонах однієї країни, орієнтовані на зовнішній ринок
	Міжнародні	Охоплюють кілька країн, базуються на використанні конкурентних переваг країн, що розвиваються
Відкритість	Відкриті: ✓ транс-граничний ✓ індукційний	Відкриті – кластери, що взаємодіють із підприємствами ін. регіонів: <i>трансграничні кластери</i> – група підприємств, чия діяльність побудована навколо обігу набору вхідних і вихідних потоків інших регіонів, а також і використання внутрішніх ресурсів регіону <i>індукційний</i> - кластер, що функціонує на ресурсах, що перебувають всередині регіону, але індукує потоки зовні
	Закриті	Закриті - функціонують тільки на території регіону
Галузева належність членів кластера	Міжгалузеві	Включають підприємства кількох галузей
	Галузеві	Всі члени кластера належать до однієї галузі

Використання первинного ресурсу	Повне використання	100% використання первинного обмеженого ресурсу
	Істотне (значне)	Більше 80%.
	Часткове	Більше 50%.
	Слабке	Менше 50%
Структура кластера	На базі малих та середніх підприємств	Дають змогу малим підприємствам поєднувати переваги дрібно серійного виробництва з можливістю захоплення свого сегменту ринку
	Навколо великих корпорацій	Ядро кластера – великі підприємства, навколо – дрібні фірми
Характер зв'язків	Виробничі	На базі промислових підприємств
	Науково-технічні	Ядром кластера є науково-дослідні установи, університети
	Змішані	Поєднання співпраці промислових підприємств з науково-дослідними установами
Кількість учасників кластера	З невеликою кількістю учасників	До 100 осіб
	З великою кількістю учасників осіб	Понад 100 осіб
Рівень взаємодії між учасниками кластера	З регламентованими відносинами між його членами	Структурована співпраця та конкуренція
	З несистемними відносинами між його членами (подібно до зв'язків в асоціації)	Вільні, партнерські відносини, властиві кластерам у країнах, що розвиваються
Державне регулювання	Державна підтримка	Створення спеціальних державних програм для підтримки кластерів
	Без втручання держави	Ініціатива підприємців, які орієнтуються на ринкові закони попиту та пропозиції
Надійність каналів	Надійні	Надійні - забезпечувані стратегічно важливими для держави в цілому або регіону зокрема підприємствами кластера.
	Довгострокові	Довгострокові - забезпечені ринковими правилами, давно сформовані канали, перевірені часом.
	Ризикові	Ризикові - відносно нові канали

Створення кластера може відбуватися за такими трьома сценаріями:

- ✓ *зверху вниз*, тобто з першочерговим створенням органів дорадчої координації й моніторингу, визначенням стратегії кластера в цілому і його ресурсів;
- ✓ *знизу нагору* – вибудовування окремих проектів і програм, що інтегрують потенційних учасників кластера;
- ✓ *змішаний варіант*, коли одночасно застосовуються обидва підходи.

При цьому вкрай важливим є механізми фінансування кластера. Серед найбільш значимих статей витрат на діяльність кластера слід зазначити:

- ✓ витрати на створення кластера;
- ✓ витрати на розвиток інфраструктури та її підтримка;
- ✓ витрати на окремі проекти й програми кластера.

Фінансування створення кластера, як правило, ведеться на основі бюджетних ресурсів або коштів спонсора. Інфраструктура й окремі проекти у кластерах фінансуються змішано: внески підприємств-учасників кластерів (або відповідних проектів) і бюджетне фінансування (Німеччина), так і у відсутності або з мінімальною участю бюджетних ресурсів (Великобританія).

Значний досвід у використанні кластерних механізмів в економіці мають такі розвинені країни, як США, Фінляндія, Австрія, Італія та Угорщина – член ЄС передостанньої хвилі. Дослідження класифікації та характерних ознак кластерів у цих країнах дають змогу виділити основні відмінності між ними. Незважаючи на це, для них характерними є ознаки, які можна звести до таких трьох груп:

- ✓ зовнішньоекономічні показники галузі (перевищення частки продукції галузі на світовому ринку над сумарною часткою країни в загальній світовій торгівлі; перевищення галузевого експорту над імпортом, а також темпи приросту обсягів продаж, прибутку та інвестицій, рівень продуктивності праці в галузі вище середньогалузевих у світі);
- ✓ інноваційні характеристики (доступ до венчурного капіталу, інтенсивність формування мереж; підприємницький хист; інновації та неперервне навчання, близькість до дослідницьких інституцій; наявність високої корпоративної культури);

- ✓ внутрішньокластерні особливості (висока ефективність праці робочого персоналу; близькість до постачальників ресурсів та устаткування; наявність капіталу; доступ до спеціалізованих послуг обслуговуючих організацій; розвинута інфраструктура, сформовані логістичні ланцюги; наявність комунікацій для передачі інформації; використання бенчмаркінгу для обміну та впровадження передового досвіду) [21].

У 2000 р. М. Enright, професор університету м. Гонконг, здійснив огляд кластерів, що сформувалися в різних куточках планети, у якому була наведена схема глобального розподілу кластерів різного типу [22, с. 59] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3
Глобальний розподіл за типами кластерів*

Типи кластерів	Кількість проаналізованих кластерів, од.	Частка, %
Працюючі	98	61,3
Приховані	25	15,6
Потенційні	28	17,5
Політично керовані	6	3,8
Приймаючі бажане за дійсне	3	1,8
Всього	160	100,0

Розраховано за джерелом: [23, с. 59].

Табл. 1.3 є результатом аналізу 160 кластерів, відібраних по всьому світу, свідчить про такі тенденції:

- ✓ на тип працюючих припадало 98 кластерів, або 61,3 %;
- ✓ приховані – 25 кластерів, або 15,6 %;
- ✓ потенційні (ті, що мають необхідні дані для успіху) – 28 кластерів, або 17,5 %;
- ✓ політично керовані (які мають підтримку уряду, але не володіють критичною масою) – 6 кластерів, або 3,8 %;
- ✓ на ті, що приймають бажане за дійсне (не мають ніяких особливих конкурентних переваг, крім бажання сформувати кластер), припадає 3 кластери, або 1,8 %.

Інша група дослідників (Graylyn group) розробила свій ряд характеристик, використовуваних для більш точного визначення корисності й очікуваних результатів від кластеризації [24, с. 165]. До них відносяться:

- 1 – потенційні можливості R&D;
- 2 – майстерність робочої сили;
- 3 – стан трудового потенціалу;
- 4 – близькість постачальників;
- 5 – наявність капіталу;
- 6 – доступ до спеціалізованих послуг;
- 7 – відносини з постачальниками машин, устаткування й інструменту;
- 8 – структури, що асоціюються;
- 9 – інтенсивність формування мереж;
- 10 – підприємницька енергія;
- 11 – інновації і навчання;
- 12 – колективне бачення і керівництво.

Перші 7 показників виступають як набір зовнішньоекономічних факторів, що виявилися доступними для місцевих компаній завдяки їхньому масштабу виробництва. 8-й скоріше є інструментом для спільних дій, а останні чотири характеризують отримані результати спільних дій і взаємозв'язків. Хоча ці показники є істотними для фірм у кластерах, проте ми підтримуємо думку С. І. Соколенка, що критично важливим для кожної компанії окремо є такий показник, як спеціалізована робоча сила. Тому компанії не випадково стверджують, що відповідна робоча сила і можливість спеціалізованого навчання — це найзначніша регіональна перевага.

Наголосимо на тому, що найбільший економічний ефект дає використання кластерної моделі розвитку регіональної економіки в промисловості, однак кластер може бути також успішно застосований і в сфері послуг, наприклад, кластер індустрії розваг, кластер туризму, рекреаційний кластер, курортно-рекреаційний кластер, рекреаційно-туристичний кластер тощо.

Розглянемо детальніше особливості утворення і функціонування кластерів у туристичній та рекреаційній галузях економіки.

А. О. Прочан розглядає туристичний кластер як одну з форм організації продуктивних сил усіх учасників зазначеної моделі, яка передбачає створення нового туристичного продукту на основі маркетингових комунікацій у туризмі, що дозволить їм успішно конкурувати на туристичних ринках різних рівнів. Мета його створення –

підвищення конкурентоздатності продукції чи послуг членів кластера на ринках різних рівнів [25].

Як вважає О. В. Мельник, туристичний кластер – це територіальне об'єднання суміжних з туризмом галузей економіки та інституцій, які взаємодоповнюють одна одну, зберігають право самостійного визначення та здійснення своєї поточної і стратегічної господарської політики. О.В. Мельник наголошує, що створення туристичного кластера дозволить охопити важливі зв'язки між галузями, які його формуватимуть, робота кожного учасника кластера (рис. 1.1) буде взаємодоповнюватись діями інших учасників. На його думку, такі інтегровані територіально-галузеві об'єднання мають змогу краще розширювати технології та інформацію, сприяють узгодженості дій між замовником та постачальником. Крім того, цитований автор зазначає, що за допомогою туристичного кластера можна підвищити продуктивність праці, скоротити витрати на маркетингові дослідження при визначенні напрямів та місць організації нових видів туризму, а також сприяти впровадженню інновацій. Більшість учасників кластера не конкурують між собою, у них є багато спільних інтересів та можливостей [26, с. 322].

Слід звернути увагу на те, що характерною особливістю структури кластера є взаємодія трьох секторів: бізнесу (підприємницькі структури, товариства, комерційні банки), інституцій (університети та наукові центри, громадські організації, торгово-промислові палати) та влади (місцеві органи влади, податкові адміністрації, регуляторні структури). Вирішальну роль у процесі створення кластерів відводять громадським організаціям з двох причин: по-перше, з огляду на можливість функціонування як нейтрального форуму підприємств, які без незалежного посередництва будуватимуть відносини лише навколо принципу економічної конкуренції; по-друге, через нездатність органів державної влади в Україні бути каталізатором економічних реформ.

Як видно з рис. 1.1, у структуру туристичного кластера, розроблену О.В. Мельник, не включено жодної владної інституції, які відіграють досить вагомую роль у функціонуванні і розвитку кластера.

Більш повною, на нашу думку, є структура кластера сільського туризму, розроблена А.Ю. Єременко [28], до якої увійшли: підприємці – господарі садиб; заклади харчування; заклади торгівлі та побуту, сільські сервісні центри; сільські дорадчі служби; майстри, цехи з виготовлення сувенірної продукції; місцеві органи влади та самоврядування; заклади охорони здоров'я, освіти, культури та розваг; кредитні спілки, туристичні фірми, екскурсійні бюро; підприємці, що надають транспортні послуги.

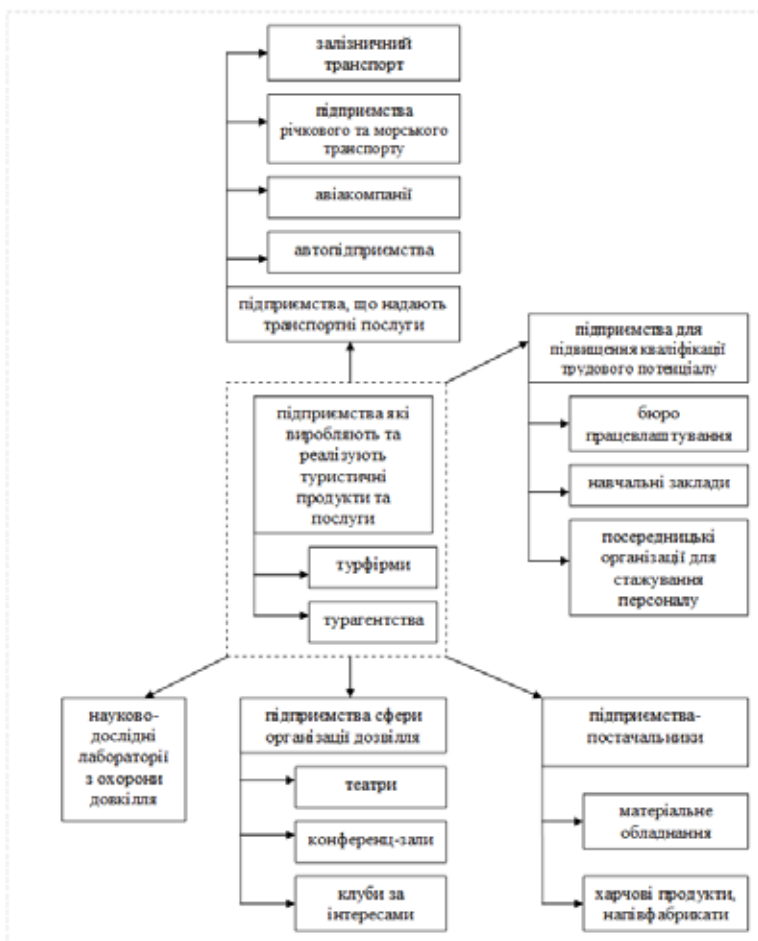

Рис.1.1. Структура туристичного кластера [27, с. 324.]

Адже завданням такого кластера має бути не лише формування спільними зусиллями туристичного продукту, а й навчання, маркетинг, фінансування та підтримка подальшого розвитку сільського туризму.

Згідно з наведеною моделлю, кожний з учасників кластера сільського туризму виконуватиме певну – чітко встановлену функцію – у процесі формування та реалізації туристичного продукту сільського туризму, при цьому члени кластера будуть тісно пов’язані між собою.

Як вважає А.Ю.Єременко, така кластерна модель розвитку сільського туризму створюватиме мультиплікатор продажу (додатковий обсяг продажів у результаті збільшення туристичних витрат), мультиплікатор зайнятості (створюються додаткові робочі місця або забезпечується роботою сільське населення), мультиплікатор доходів (додаткові доходи, що створюються в результаті зростання витрат туристів), мультиплікатор виробництва (коефіцієнт непрямого впливу туризму на сферу виробництва та випуску продукції).

Великі можливості для впровадження кластерних механізмів має рекреаційна діяльність, під якою слід розуміти відносно самостійний вид діяльності, яка забезпечує в кінцевому результаті відпочинок, лікування, туризм, різноманітні форми дозвілля, розваги, вдосконалення та розвиток особистості. Перш за все вона має бути спрямована на відновлення психофізіологічних ресурсів суспільства, сприяти працездатності людини і раціональному використуванню вільного часу, забезпечувати зайнятість місцевого населення і зростання його доходів, підтримку рекреації місцевості.

Виходячи з цього, І. В. Давиденко розроблено концепцію рекреаційного кластера Одеської області і обґрунтовано, що спільні зусилля і фінанси оздоровчих і туристичних підприємств, наукових закладів забезпечать вирішення проблем розвитку рекреаційної інфраструктури на конкретних територіях, сприятимуть піднесенню конкурентоспроможності рекреаційних послуг, допоможуть налагодженню взаєморозуміння між управлінськими структурами і бізнесовими колами у вирішенні регіональних соціально-економічних проблем.

Основною метою створення рекреаційного кластера, під яким автор розуміє об'єктивно існуюче, складне, частково самокероване поєднання підприємств матеріального і нематеріального виробництва, соціальної та рекреаційної сфери, що отримують прибуток від надання рекреаційних послуг, є вагомий внесок в оновлення та зміцнення регіонального економічного потенціалу, а також підвищення конкурентоспроможності рекреаційно-туристичної галузі не лише в регіоні, а й у державі. Для її досягнення потрібно визначити державні економічні пріоритети, оптимальний розподіл державної підтримки підприємств кластера; сформувати організаційну структуру, необхідну для закріплення коопераційної системи і виконання коопераційних проектів.

Основними напрямками діяльності рекреаційного кластера, зазначеними у роботі [29], мають бути:

- ✓ управління розвитком регіональної рекреаційної системи (PPC), координація роботи її складових частин;
- ✓ акумуляція розрізаних фінансових, матеріальних і трудових ресурсів регіону, підприємств PPC, підприємств споріднених галузей для досягнення поставленої мети;
- ✓ зростання рівня послуг, які надаються підприємствами кластера;
- ✓ залучення вітчизняних та іноземних інвесторів для фінансування модернізації і нового будівництва об'єктів рекреаційно-туристичного призначення;
- ✓ сприяння відтворенню і захисту природних комплексів і екосистем, флори і фауни, історико-культурних пам'яток;
- ✓ прогнозування і програмування перспективного розвитку кластера, його фінансово-економічної та інвестиційної діяльності.

Отже, розвиток рекреаційного кластера з економічної точки зору сприяє створенню конкурентоздатної індустрії культурного і спортивного відпочинку, розваг, закладів громадського харчування тощо; із соціальної – розвиток інфраструктури, яка забезпечує повноцінний і якісний відпочинок як для місцевих жителів, так і для гостей; з маркетингової – пропаганда повноцінного відпочинку протягом року.

Зазначимо, що повноцінно розвиватись кластер не може без певної стратегії розвитку. У наш час у світі широко використовуються дві стратегії, які мало чим відрізняються одна від другої, але основні акценти в них розставлені на різних аспектах діяльності в кластері. Перша стратегія розвитку кластера – підвищення використання знань та ефективності їх застосування в існуючих кластерах. Друга стратегія – створення нових мереж співпраці всередині кластерів шляхом доповнення “павутини” новими елементами, котрі як швидко виникають, так і швидко відмирають, виконавши визначену для них функцію протягом часу їх існування. Спільним для двох стратегій є те, що при їх застосуванні виникають нові види діяльності.

Проте застосовувати ту чи іншу стратегію розвитку кластера неможливо без належного вивчення його структури і зв'язків. Адже знання структури і зв'язків кластера – це розуміння законів, за яким утворюються елементи системи та взаємозв'язки між ними. Саме таку точку зору поділяють Д. М. Стеченко та В.Б. Провозін, акцентуючи увагу на тому, що у системній інтерпретації структури закладені більші інформаційні можливості. Зокрема в курортно – рекреаційній сфері вона створює передумови для застосування методів загальної теорії кластерних систем,

дослідження операцій у їх аналізі з метою глибокого розуміння сутності механізму формування та оптимізації.

Курортно-рекреаційний кластер має багатокомпонентну структуру, кожна компонента (територіальна, компонентна та організаційно-управлінська) якої є множиною відносно однакових елементів курортно-рекреаційної сфери. Їх однаковість проявляється у спільності функцій, які вони виконують, субстрактній подібності елементів однієї компоненти. Для створення життєздатного та економічного ефективного кластера цієї галузі економіки необхідно враховувати ширше коло компонент: виробничу, обслуговування в курортно-рекреаційній сфері, науки та проектування, підготовки кадрів, управління, селітебну, природно-рекреаційних та природоохоронних об'єктів.

Для відображення всебічних зв'язків у курортно-рекреаційній сфері необхідно проводити аналіз процесів функціонування елементів різних компонент, узагальнювати можливі способи їх взаємодії між собою. Це насамперед [30]:

- ✓ зв'язки в процесі використання курортно-рекреаційних ресурсів;
- ✓ зв'язки забезпечення умов функціонування курортно-рекреаційної інфраструктури;
- ✓ зв'язки використання кваліфікованої робочої сили;
- ✓ зв'язки використання курортно-рекреаційної інфраструктури за участю виробничих об'єктів, установ науки, обслуговування, управління, селітебних елементів;
- ✓ рекреаційні зв'язки, що формуються у процесі взаємодії селітебних елементів, або місць застосування праці з природними об'єктами. Вони виникають під час переміщення людей від житлових зон до місць оздоровлення (відпочинку) і можуть мати безпосередній і опосередкований характер;
- ✓ зв'язки обслуговування і потоки кінцевих споживчих продуктів та послуг виникають між закладами обслуговування, селітебними елементами, а також місцями застосування праці;
- ✓ зв'язки використання природних об'єктів, оскільки вони спрямовані на забезпечення в курортно-рекреаційній діяльності певного виду природного ресурсу;
- ✓ зв'язки з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів, що зумовлено посиленням ролі людського чинника в усіх видах курортно-рекреаційної діяльності;

- ✓ зв'язки, що виникають у результаті наявності спільного управлінського об'єкта, що важливо для розв'язання проблеми управління кластерними утвореннями в курортно–рекреаційній сфері території;
- ✓ зв'язки, що виникають у результаті наявності спільного джерела впливу на екологію для розроблення заходів щодо раціонального використання природно-рекреаційного потенціалу регіонального кластера курортно-рекреаційної сфери.

Крім того, для забезпечення успішної реалізації кластера необхідно враховувати такі його складові:

- ✓ на макрорівні: бізнес-клімат у країні, регуляторні рамки держави, рівень освіти і розвиток науки, кваліфікацію кадрів, технології, менталітет населення і особливості ведення господарства;
- ✓ на мезорівні: додаткові та підтримуючі ланки: постачальників спеціалізованих ресурсів та послуг (фінансові заклади, інфраструктура, яка забезпечує умови виробництва певного типу продукції, заклади, які здійснюють підготовку кадрів);
- ✓ на мікрорівні: підприємства, які виробляють певну продукцію, пов'язані між собою та конкурують на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Як зазначають В. Чеганова та І. Брижань, залежно від змісту і стадії розвитку кластери набувають різноманітних форм. Проте, як правило, вони включають до свого складу виробників кінцевих продуктів або послуг, постачальників спеціалізованої сировини, матеріалів і послуг, фінансові структури, а також підприємства суміжних галузей. Часто до кластера входять і канали збуту або споживачі, виробники додаткової продукції, постачальники спеціалізованої інфраструктури, державні і недержавні навчальні, інформаційні, науково-дослідні та технічні організації. Державні відомства, що мають значний вплив на кластер, можуть також розглядатися як елемент структури [31, с. 35-41].

Враховуючи все наведене вище і те, що Україна, а зокрема Закарпатська область, має великий рекреаційно-туристичний потенціал, слід говорити про доцільність й актуальність утворення рекреаційно-туристичного кластера.

На нашу думку, туристичний кластер – це добровільне об'єднання взаємодоповнюючих один одного підприємств різних форм власності матеріального і нематеріального виробництва, соціальної, туристичної та рекреаційної сфери, що тісно співпрацюють з науковими установами,

громадськими організаціями та органами місцевої влади, для досягнення економічного ефекту від створення і реалізації конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного продукту.

Туристичні кластери мають об'єднувати складну систему рекреаційно-туристичних установ, підприємств інфраструктури та інших галузей, які мають тісні виробничі, економічні, інформаційні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих (лікування, медична реабілітація, відпочинок, профілактика), пізнавальних, культурних, розважальних та інших потреб суспільства. Зазначимо, що учасниками рекреаційно-туристичного кластера мають бути не лише туристичні, санаторні, відпочинкові заклади, а й сільсько-господарські фермерські господарства, заклади громадського харчування, транспорту, зв'язку, наукові установи, навчальні заклади, консалтингові фірми, банки, готельні господарства, індивідуальні сільські садиби, які забезпечували б розвиток агротуризму, державні органи влади та органи місцевого самоврядування, громадські структури. Відповідно до сказаного вище, рекреаційно-туристичний кластер матиме структуру, яку зображено на рис. 1.2.

Реалізувати такий кластер неможливо без інвестицій, залучення яких вимагає виконання наступних умов:

- 1) *ініціатива* – без ініціативи неможливо реалізувати навіть найпростіші і найпримітивніші проекти;
- 2) *інновації* – тільки нові, оригінальні, нестандартні ідеї і ноу-хау можуть зацікавити інвестора;
- 3) *інтеграція* – об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій є запорукою успішних інвестицій;
- 4) *інформація* – без обміну інформацією про потенційні можливості регіону, його пріоритети, інвестиційну привабливість і перспективи розвитку неможливе будь-яке, а тим більше, ефективне інвестування;
- 5) *інтерес* – тільки економічна вигода від вкладеного капіталу є запорукою реалізації реальних інвестиційних проектів.

Застосування кластерного механізму у курортно-рекреаційній сфері активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, що сприяє створенню робочих місць, збільшенню доходів населення, упорядкуванню надходжень до бюджету, поліпшенню якості курортно-рекреаційних послуг, поліпшенню життя населення на території його запровадження.

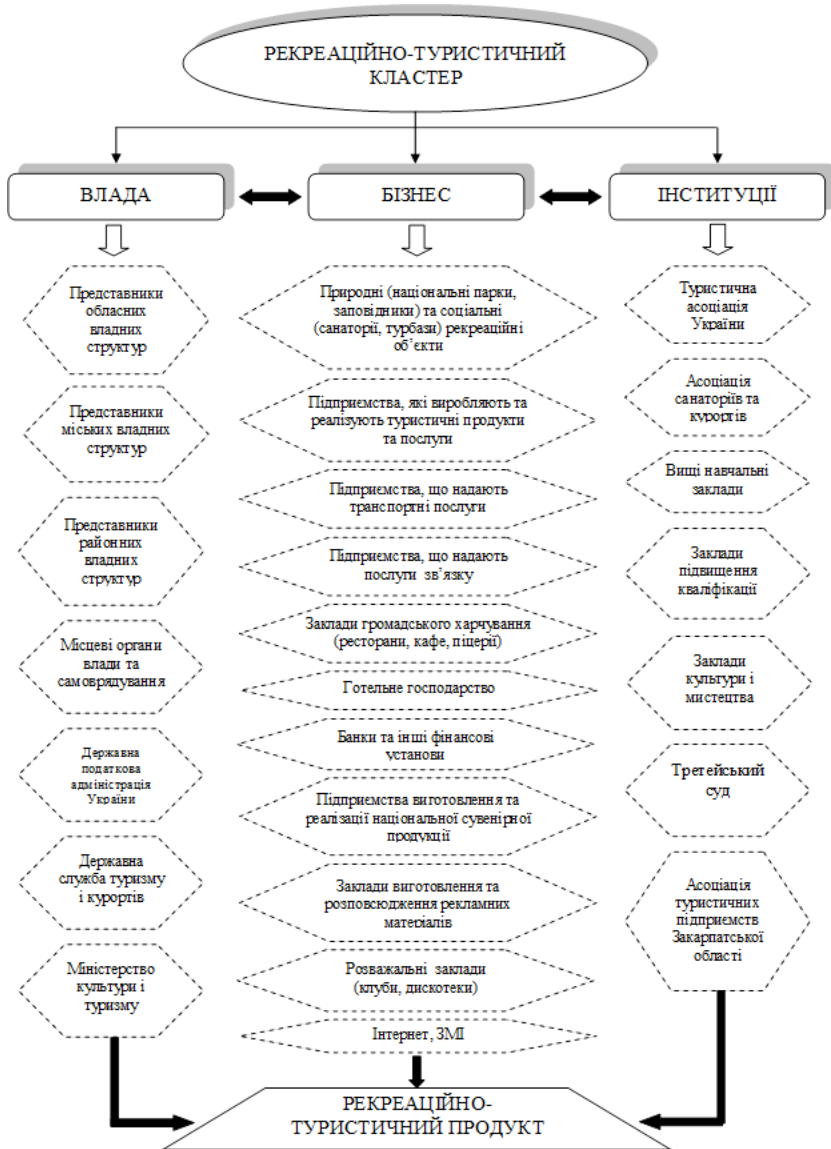

Рис.1.2. Структура регіонального туристичного кластера

Отже, створення рекреаційно-туристичних кластерів в Україні дозволить підвищити конкурентоспроможність рекреаційно-туристичної галузі, сприятиме функціонуванню підприємств комплексу, а також допоможе спрямувати фінансові, матеріальні і трудові ресурси регіону, підприємств зазначеного комплексу, підприємств споріднених галузей для отримання прибутку від реалізації рекреаційно-туристичного продукту.

Список використаних джерел

- 1) Leamer E.E. Sources of International Comparative Advantage: Theory and Evidence / Cambridge, MIT Press, 1984.
- 2) Tolénado J.A. Propjs des Filires Industrielles. – Revue d'Economie Industrielle. – V.6. – 1978. – №4. – P.149-158; Soulie D. Filieres de Production et Integration Vertical. - Annales des Mines, Janvier 1989. - P.21-28.
- 3) Dahmen E. Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry, 1919-1939. - Stockholm, 1950; Mattsson L. G. Management of Strategic Change in a «Markets-as-Networks» Perspective. In the Management of Strategic Change/ Ed. by Fndrew M. Pettigrew. - Oxford, N. Y., 1987.
- 4) Feldman V.P., Audretsch D.B. Innovation in Cities: Science based Diversity, Specialization and Localized Competition-European Economic Review. - 1999. ? №43. – P. 409-429. [Електронний ресурс] /Режим доступу: http://www.academia.org.ua/index.php?p_id=53&page=2&id=146
- 5) Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції /Портер Майкл Е.; пер, з англ. А.Олійник, Р.Скільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
- 6) Пилипенко И.В. Кластерная политика [Електронний ресурс] /И.В.Пилипенко. – Режим доступа: www.deloros.ru/doklad2007/pr06.pdf
- 7) Martin R., Sunley P. Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea? // Journal of Economic Geography, Vol. 3, 2003. – pp. 5-35.
- 8) Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції /Портер Майкл Е.; пер, з англ. А.Олійник, Р.Скільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
- 9) Третьяк В.П. Кластеры предприятий: пути создания и результативность функционирования [Електронний ресурс] /В.П.Третьяк. – Режим доступа: <http://www.subcontract.ru>
- 10) Steiner, M. and Hartmann, C. (1998) “Learning with Clusters: A case study from Upper Styria.” In: Steiner, M. (ed.): “Clusters and regional specialization – On geography, Technology and networks”, European research in regional science, 8, pp. 211-225.

- 11) Поляков С.Г. Принципы формирования высокотехнологичных отраслевых кластеров / [С.Г.Поляков, В.И.Спивак и др.] // *Инновации* 2003. – С.28.
- 12) Elsner, W. “An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy.” *Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics* (Eds.) Biesecker, A./ Elsner, W./ Grenzdorffer, K., 1998. - No 34.
- 13) Длугопольський О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ (на прикладі Тернопільської області) [Електронний ресурс] /О.Длугопольський. – Режим доступу : www.tang.com.ua
- 14) Гайдук А. Оцінка туристичних ресурсів Львівської області та її практичне застосування /А.Гайдук // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталий розвиток та екологічна безпека (регіональна політика) (Щорічник наукових праць)*. Випуск ХХ/НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 212 с.
- 15) Марков Л.С. Экономические кластеры: понятия и характерные черты /Л.С.Марков // *Актуальные проблемы социально-экономического развития: взгляд молодых ученых: сб. науч. тр.* /под ред. В.Е.Селиверстова, В.М.Марковой, Е.С.Гвоздевой. Новосибирск: Изд-во ИЭОПП СО РАН. – Разд. 1, 2005. – С. 102-123. С. 10-12
- 16) Долішній М.І. Територіальна суспільна система як об'єкт дослідження регіональної економіки України /М.І.Долішній, Л.Т.Шевчук, Я.В.Шевчук // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні суспільні системи (Збірник наукових праць)*. Випуск 3 (XLVII)/НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Ч.1. – Львів, 2004. – С. 3-14.
- 17) Пилипенко І.В. Концептуальные различия в концепциях промышленных кластеров и территориально-производственных комплексов /И.В.Пилипенко // *Вестник Московского университета. Серия 5 „География”*. – 2004. – № 5. – С.3-9
- 18) Пилипенко І.В. Конкурентоспособность регионов и кластерная политика /И.В.Пилипенко // *«Территориальная организация производства: ТПК или кластеры?»*. – (сб. материалов XXIII ежегодной сессии экономико-географической секции МАРС, Липецк, 3-5 июня 2006 г.) / под ред. Ю.Г.Липеца. – М.: ИГ РАН, 2006.
- 19) Пилипенко І.В. Кластерная политика [Електронний ресурс] /И.В.Пилипенко. – Режим доступа: www.deloros.ru/doklad2007/pr06.pdf

- 20) Там само.
- 21) Письмак В. Новые формы организации инновационного процесса [Электронный ресурс] /В.Письмак //Экономист. ? 2003. – № 9. – Режим доступа: http://www.3i.ru/print.asp?ob_no=790
- 22) Enright M.J. The Globalization of Competition and the Localisation of Competition: Policies Toward Regional Clustering, in N. Hood, The Globalization of Multinational Enterprise Activity and Economic Development, MacMillan, London, 2000. P.59.
- 23) Enright Michael, Survey on the Characterization of Regional Clusters, University of Hong Kong, 2000, www.capinc.com.ua
- 24) Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці /С.І.Соколенко. – К. : Логос, 2004, - 848 с.
- 25) Прочан А.О. Використання кластерних технологій в туризмі [Електронний ресурс] /А.О.Прочан. – Режим доступу: www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/10_prochan%20a.%20o..doc.htm
- 26) Мельник О.В. Конкурентоспроможність туристичної галузі як чинник формування туристичної привабливості території /О.В.Мельник // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” № 499 “Логістика”. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2004. – С. 321-325.
- 27) Там само.
- 28) Єременко А.Ю. Формування кластерної моделі розвитку суб’єктів господарювання сільського туризму в Україні [Електронний ресурс] /А.Ю.Єременко. – Режим доступу: <http://intkonf.org/eremenko-ayu-formuvannya-klasternoji-modeli-rozvitku-subektiv-gospodaryuvannya-sils-kogo-turizmu-v-ukrayini/>
- 29) Давиденко І.В. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційної системи регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук /Одеський державний економічний університет. – Одеса, 2006. – 19 с.
- 30) Стеченко Д.М. Науково-інформаційне забезпечення створення регіональних курортно – рекреаційних кластерів /Д.М.Стеченко, В.Б.Провозін //Матеріали доповідей учасників другої науково-практичної конференції “Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою” (15-16 вересня 2006 року, Бердянськ) – Бердянськ: АУІТ “АРІУ”, 2006.
- 31) Чевганова В. Кластери та їх економічне значення /В.Чевганова, І.Брижань //Економіка України. – 2002. – №11. – С. 35-41.

Андрейко В.І.,

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри країнознавства факультету міжнародних
відносин Закарпатського державного університету*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЧЕСЬКО-СЛОВАЦЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (1990-ті – поч.2000-х РОКІВ)

У статті автор розглядає основні моменти та проблеми взаємодії Чеської і Словацької республік у рамках регіонального співробітництва, взаємної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на відродження відкритої ринкової економіки та інтеграцію до ЄС, в контексті якої координувалося взаємне торгове співробітництво.

Ключові слова: *Чеська і Словацька республіки, вільний ринок і торгівля, інтеграція до ЄС, ринкова економіка, країни Центральної і Східної Європи.*

Система регіонального співробітництва Чеської і Словацької республік (далі ЧР і СР) протягом багатьох років засвідчила свою ефективність і стабільність. Результатом тісної взаємодії ЧР і СР став вступ цих постсоціалістичних держав до загальноєвропейських і євроатлантичних структур. Чесько-словацька співпраця залишається основною платформою координації дій двох нових центральноєвропейських членів ЄС і в рамках розширеної європейської спільноти. Загалом чесько-словацька регіональна та транскордонна співпраця за роки свого існування перетворилася на вагомий невід’ємний складовий елемент нової архітектури співробітництва в регіоні Центральної Європи і Європейського континенту в цілому.

Повчальним для України є досвід становлення і розвитку чесько-словацького економічного співробітництва. Зокрема позитивно, що після усамостійнення між Чехією і Словаччиною не було різко розвалено традиційно існуючу систему господарських, насамперед виробничо-

коопераційних торговельних зв'язків. А навпаки: впродовж тривалого періоду – з 1993 до квітня 2004 року – між ЧР і СР на договірній основі успішно функціонував митний союз.

У його рамках для координації роботи діяли спеціально створені змішані органи. Зокрема, головним координуючим елементом була Рада митного союзу, до складу якої входили міністри економічного блоку чеського і словацького урядів, керівники інших центральних державних органів, зокрема митних. Постійно діючим виконавчим органом, що вів підготовчу і організаційну роботу, був Постійний секретаріат Ради митного союзу.

Двосторонні зовнішньоекономічні зв'язки увесь цей час фактично здійснювалися в режимі вільної торгівлі. Крім того, ЧР і СР в розвитку двосторонніх і багатосторонніх зовнішньоторговельних відносин користувалися також вигодами членства в регіональному економічному інтеграційному об'єднанні – Центральноевропейській угоді вільної торгівлі (СЕФТА).

Зрозуміло, що, наприклад, динаміка взаємної торгівлі між ЧР і СР залежала від комплексу різноманітних факторів, в тому числі коливань кон'юнктури світового ринку.

Зрозуміло, що більш могутня і реформована чеська економіка в зовнішньоторговельних стосунках зі Словаччиною випереджаюче нарощувала обсяги експорту, що забезпечувало для Чехії позитивний баланс у двосторонній торгівлі.

Внаслідок світової фінансової кризи кінця 1990-х років взаємний товарообіг між ЧР і СР тимчасово скоротився. Але уже з перших років третього тисячоліття тенденція до зростання обсягів чесько-словацької торгівлі відновилася. На сучасному етапі товарообіг з Чехією сягає 16% річного обсягу зовнішньої торгівлі СР, а питома вага Словаччини у зовнішній торгівлі ЧР становить близько 7% [3, с.12].

Позитивну роль в розвитку чесько-словацького економічного співробітництва на першому етапі зіграв погоджений поетапний перехід сторін до вільно конвертованої валюти (ВКВ) у взаємних розрахунках. Певний час – майже 3 роки (з січня 1993 р. до вересня 1995 р.) – економічні стосунки між ЧР і СР будувалися на основі спеціальної двосторонньої платіжної угоди. Згідно з її положеннями облік взаємних зобов'язань і платежів спочатку здійснювався в екю через клірингові рахунки. Це дозволило уникнути бартеру у чесько-словацьких економічних зв'язках, зберегти виробничо-коопераційні зв'язки, підтримати експорт – імпорт за відсутності у промислових підприємств та інших господарських суб'єктів на той час вільних обігових та валютних коштів.

Чехословаччина, Угорська Республіка і Республіка Польща 21 грудня 1992 року в польському місті Краків уклали договір про створення Центральноевропейської угоди вільної торгівлі (СЕФТА). З самого початку стратегічна мета і суть угоди і новоствореної асоціації зводилась до формування зони вільної торгівлі в Центральній та Східній Європі з подальшим розширенням цього регіонального економічного союзу в смугу від Балтійського до Адріатичного морів. Рух до зони вільної торгівлі передбачався поступовим – шляхом поетапного усунення митних і нетарифних бар'єрів у торгівлі між державами-членами СЕФТА [4, с.59-123].

Мета створення асоціації – погоджене розширення товарообігу і налагодження коопераційних зв'язків між країнами-учасниками для компенсації негативних наслідків втрати східних ринків після розпаду РЕВ, а також підготовка до включення в процес загальноєвропейської економічної інтеграції та вступу до Євросоюзу.

1 березня 1993 року угода СЕФТА набула чинності. За колишню Чехословаччину її правонаступниками і учасниками стали усамостійнені з 1 січня 1993 року ЧР і СР. Країни-учасниці зняли у взаємній торгівлі мито майже на 40% номенклатури промислової продукції. З 1 липня 1994 року чергова відміна митних тарифів у взаємному товарообігу розширила режим безмитної, вільної торгівлі на 50% товарної номенклатури імпорту. З 1 січня 1994 року мито на промислові товари у взаємному товарообігу було знято на 80% виробів [5, с.49-58]. Майже повністю митні бар'єри для імпорту промислових товарів, крім т.зв. «чутливих позицій», були відмінені у торгівлі між країнами СЕФТА з 1 січня 1997 року.

Держави СЕФТА впродовж 1990-х років були регіоном стабільного соціально-економічного розвитку і динамічних темпів господарського росту. Погоджена лінія на ліквідацію митних бар'єрів у взаємній торгівлі спричинила бурхливий розвиток взаємного товарообігу в рамках СЕФТА, обсяг якого протягом 1993-1996 років зріс удвічі. Відкриття національних економік назовні в асоційованій центральноевропейській зоні вільної торгівлі держави-учасниці фактично значним чином вирішили проблему реалізації продукції своїх товаровиробників та компенсували втрату зовнішніх ринків збуту, насамперед на Сході.

В умовах створення біля кордонів України інтегрованої ринкової зони з режимом вільної торгівлі та ємністю майже в 90 млн. потенційних споживачів, українська держава не могла залишатися осторонь цієї регіональної економічної інтеграції. Україна в середині 1990-х років отримала статус спостерігача при СЕФТА і прагнула стати повноправним

членом асоціації. Її снагу підтримували майже всі держави Центральної та Східної Європи. Але, на жаль, українська держава не виконувала статутних вимог до потенційних кандидатів на вступ до СЕФТА: не була членом Світової Організації Торгівлі (СОТ/ГАТТ), не мала асоційованого договору з ЄС тощо.

Доцільно виділити кілька етапів центральноєвропейської економічної інтеграції та розвитку СЕФТА. Перший – початковий чи підготовчий – охоплював 1990-1992 роки. Суттю його були прискорені системні суспільні зміни в країнах Центральної та Східної Європи, які супроводжувалися дезінтеграцією економічних зв'язків держав регіону. Паралельно однак зародилися регіональні зовнішньополітичні ініціативи, наприклад, «Вишеград». Формувалася центральноєвропейська ідентичність та солідарність, визначилися спільні закономірності постсоціалістичної трансформації.

Це дозволило перейти до другого етапу співробітництва держав регіону – регіональної економічної інтеграції (1993-1997 роки). Для її прискорення була задіяна Центральноєвропейська угода вільної торгівлі (СЕФТА). Ця асоціація являла собою не заформалізоване, а асоційоване регіональне економічне об'єднання – без постійно діючих бюрократичних інституцій, з почерговим щорічним головуванням кожної з країн-учасниць. Тобто вона будувалась від реальної економічної бази – знизу, а не зверху – від забюрократизованих структур, як, наприклад, тодішня СНД (що й гальмувало її динамічний розвиток) [1, с.117-139].

Різке зростання товарообігу між країнами-членами СЕФТА, особливо з 1995 року, коли були усунуті митні бар'єри на промислові товари, засвідчило дієвість асоціації. Але з 1998 року почався досить суперечливий перехідний етап у розвитку СЕФТА. Частина держав – її учасників (РП, ЧР, УР і Словенія) розпочали практичну процедуру переговорів про вступ до ЄС. Пріоритетним для них став загальноєвропейський чи, точніше, західноєвропейський інтеграційний напрям. Попри заяви лідерів цих держав про збереження регіональної економічної співдружності і необхідність подальшого розвитку співробітництва, майбутня еволюція СЕФТА виявилася неоднозначною.

Слід констатувати, що економічна співпраця країн-членів СЕФТА розвивалась у абсолютно іншому напрямі, ніж інтеграція економічних процесів на пострадянському просторі. Майже 3 – 5-річне реформне випередження держав Центральної та Східної Європи, завершення ринкової трансформації національних економік, домінація приватного сектора вже в першій половині 1990-х років спричинили набагато

раціональнішу, ніж на Сході, поведінку відповідних державних органів у міжнародних господарських зв'язках. Уряди країн асоціації до мінімуму скоротили пряме державне втручання у процес розгортання зв'язків суб'єктів підприємництва регіону, сконцентрували зусилля на знятті бар'єрів для виходу національних товаровиробників на ринки сусідніх держав. Відкриття національних економік держав-членів об'єднання проходило погоджено, на принципі взаємності.

В рамках СЕФТА було майже досягнуто вільного переміщення товарів і послуг, зроблено конкретні кроки до вільного переміщення капіталу і робочої сили. Причому ніяких постанов парламентів, урядів чи указів президентів про „розширення і поглиблення“ співробітництва в рамках СЕФТА у жодній з цих держав не приймалося. Характерно, що пропозиція Словацької Республіки в 1996 році про інституціонування, тобто створення постійно діючих органів асоціації, наприклад, Секретаріату, не зустріла підтримки серед інших держав. На міждержавному та міжгалузевому рівнях у багатосторонньому порядку погоджувалися концепції та етапні орієнтири просування до режиму вільної торгівлі і зобов'язання кожної із країн-учасниць (що фіксувалося спеціальними протоколами-додатками до засновницької угоди СЕФТА).

Спільно створений клімат господарського сприяння – митні, фінансові та інші умови стимулювали спрямування у ці сфери приватної підприємницької ініціативи. Податкових пільг, тим більше для окремих підприємств-учасників співробітництва, в рамках СЕФТА не надавалося. Держави спільно створили коридор господарських зв'язків з пониженими митними бар'єрами, в якому й діяли на рівних усі господарські суб'єкти незалежно від форм власності, в т.ч. і державні та підприємства з іноземними інвестиціями.

Завдяки такому підходу зовнішня торгівля стала основним фактором прискорення соціально-економічного розвитку країн-членів СЕФТА.

Першочергові кандидати на вступ до ЄС – РП, ЧР, УР і Словенія – залишилися у складі асоціації, а Чехія протягом 1998 року навіть очолювала об'єднання вільної торгівлі. У підсумковій „Портторозькій декларації“, схваленій на засіданні, керівники урядів країн-учасниць асоціації констатували позитивні досягнення у виконанні погоджених рішень про зняття з 1 січня 1997 року митних бар'єрів у взаємній торгівлі між державами майже на всі види промислової продукції [6].

Були підстави вважати, що як широке регіональне торгово-економічне об'єднання постсоціалістичних держав СЕФТА продовжуватиме існувати і після вступу деяких колишніх членів угоди до ЄС. РП, ЧР,

СР і УР вимушені були в квітні 2004 року – напередодні вступу до ЄС – офіційно вийти із складу СЕФТА, позаяк членство в ЄС несумісне із участю в інших міжнародних економічних інтеграційних структурах. Та СЕФТА не зникне, виконавши своєрідну функцію „підготовчого класу“ для реформних країн перед вступом до ЄС. Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, навпаки, можуть стати безпосередньою зв’язуючою ланкою між ЄС і своєрідним „локомотивом“, який залучатиме інші східноєвропейські постсоціалістичні країни до загальноєвропейської економічної інтеграції.

Таким чином, зовнішньоекономічна політика ЧР і СР у 1990-ті роки заклала позитивну основу для інтеграції двох країн до ЄС та в єдиний ринок Євроспільноти. Цьому сприяв і чесько-словацький митний союз та участь ЧР і СР у Центральноєвропейській угоді вільної торгівлі (СЕФТА) впродовж 1990-х та на початку 2000-х років:

- ✓ Зовнішньоекономічна політика ЧР і СР була спрямована на побудову відкритої ринкової економіки та інтеграцію до ЄС. Проте ЧР успішніше здійснила трансформацію економічної системи і переорієнтацію зовнішньоекономічних зв’язків на Захід, ніж СР. Однак Словаччина також в період 1998-2004 років прискорено виконала вимоги до країн-кандидатів на вступ до ЄС.
- ✓ Чесько-словацький митний союз 1993 – 2004 років дозволив зберегти і розширити господарські зв’язки між ЧР і СР після розпаду федерації. В його рамках координувалася взаємна торговельна політика ЧР і СР.
- ✓ Центральноєвропейська угода вільної торгівлі (СЕФТА) у 1993 – 2004 роках була своєрідним «підготовчим класом» для вступу ЧР і СР та інших центральноєвропейських держав до Євросоюзу.
- ✓ Тісне політико-економічне співробітництво і взаємопідтримка дозволили ЧР і СР одночасно 1 травня 2004 року стати повноправними членами ЄС.

Список використаних джерел

- 1) Проноза В.В., Сюсько І.М. Співробітництво України з державами Центрально-Східної Європи: регіональний аспект міжнародної економічної інтеграції (90-ті роки) // Україна в європейських міжнародних відносинах. Науковий збірник. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.117-139.

- 2) Там само, С.135.
- 3) Obchod se Slovenskem od roku 1993 do roku 2000 // Česko-Slovensko. 2001. Mimoriadna príloha Hospodárskych novin. – S.12.
- 4) Stredoeuropska dohoda o vol'nom obchode uzatvorená medzi Českou Republikou, Pol'skou Republikou a Slovenskou Republikou// Medzinárodné otázky.-№1.-1996.-S.59-124.
- 5) Šucha J. CEFTA – příležitost spojených trhů // Medzinárodné otázky. – 1996. – N 1. –S.49-58.
- 6) Z portorožskej deklarácie // Pravda. – 1997. – 17 septembra.

Andreyko V. The main aspects of Czech and Slovak regional interaction (1990-2000- years). The main issues of the Czech and Slovak interaction within regional cooperation, common foreign policy aimed at the revival of open market economy and integration in the EU are dealt in the article. Czech and Slovak Customs Union within which common trade policy was coordinated, enabled the countries to preserve expand economic links between them.

Динис Г.Г.,

*кандидат юридичних наук (міжнародне право),
зав. кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Закарпатського державного університету,
професор кафедри*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ Й ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми інституціонального й організаційно-правового забезпечення єврорегіонального співробітництва України обумовлена наявністю загальної проблеми формування юридичного механізму міжтериторіального і транскордонного співробітництва (надалі – ТКС), адаптації законодавства України до правових стандартів системи права Європейського Союзу (надалі – ЄС), системного рівня відповідності правової системи України *acquis communautaire* ЄС.

Порівняльні правові дослідження основних аспектів цієї проблеми виявили широкий діапазон контроверсійних політичних і економічних оцінок і принципових доктринальних розбіжностей щодо юридичної кваліфікації цього феномена.

Разом з тим у правовому плані проблема ефективного інституціонального й організаційно-правового забезпечення євро-регіонального співробітництва України обумовлює визначення цього напрямку в якості спеціального предмета дослідження.

Кваліфікація саме юридичного статусу інституціональної і організаційно-правової основи єврорегіональних відносин України з сусідніми прикордонними країнами, на наш погляд, створює можливість через категорію “національного права/міжнародного права” дати визначення критеріальних оцінок та статусу відповідності правової системи України *acquis communautaire* ЄС.

Проблематика, пов’язана з дослідженнями транскордонного співробітництва країн Центральної і Східної Європи, характеризується

постійною увагою з боку аналітиків, політиків, інституцій Ради Європи, ЄС, коментарями вітчизняних і зарубіжних вчених – Німеччини, Швейцарії, Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини та Росії. Аналізу цих питань присвячено чимало наукових дисертаційних досліджень.

Особливої уваги заслуговує розгляд політичних і правових аспектів проблеми інституціонального й організаційно-правового забезпечення єврорегіонального співробітництва України та механізмів їх вирішення у контексті можливої майбутньої ратифікації Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС.

У першу чергу виникає питання щодо юридичних рамок основ прикордонного (транскордонного) співробітництва України та сусідніх держав.

Умовно можна розглядати юридичну основу, а відповідно інституціональний і організаційно - правовий механізм транскордонного співробітництва, на двох ієрархічних рівнях – міжнародного права і національного законодавства, які взаємодоповнюють та синхронізують функціонування відповідних механізмів правового регулювання.

На рівні міжнародного права юридичну основу транскордонних відносин створюють багатосторонні та двосторонні міжнародні договори (конвенції, протоколи). Це передусім Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ETS No106) – Мадрид, 21 травня 1980 р.); ратифікований парламентом Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Страсбург, 9 листопада 1995 р.); Другий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (5 травня 1998 р.); Третій протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС).

У зв'язку з аналізом міжнародно-правової основи транскордонного співробітництва та пошуком відповідей на питання про юридичні механізми правового регулювання транскордонних відносин, на наш погляд, необхідно звернути увагу на суттєві *differentia specifica* характеристики мадридської Рамкової конвенції 1980 р.

Стаття 2 Конвенції визначає, що “транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних общин або властей, визначеної внутрішнім законодавством. Межі та характер такої компетенції цією Конвенцією не змінюються”. Більше того, підпункт 2. ст. 2 формулює

міжнародно-правову норму про те, що «для цілей цієї Конвенції вислів «територіальні общини або власті» означає общини, власті або органи, які здійснюють місцеві або регіональні функції та визнаються як такі внутрішнім законодавством кожної держави».

Таким чином, відповідно до конвенційних норм впровадження транскордонного співробітництва є внутрішньою компетенцією держави-учасниці відносин ТКС.

Прагматичні переваги зазначених міжнародних договорів полягають у тому, що вони є основою міжнародно-правового механізму регулювання міжнародних відносин на двосторонньому міжрегіональному, міжурядовому та багатосторонньому рівнях, спрямованого на забезпечення правового регулювання транскордонного і міжрегіонального співробітництва різного ієрархічного рівня акторів, включаючи як юридичних, так і фізичних осіб. Різного виду міжнародні договори, конвенції та угоди використовуються для полегшення співробітництва. Транскордонне співробітництво, засноване на таких угодах, може здійснюватися також між громадськими організаціями на різних рівнях (наприклад, державами і регіонами, регіонами і провінціями, регіонами і муніципалітетами, місцевими властями і міжнародними організаціями) і може стосуватись різних сфер співробітництва, включаючи політичні, економічні, торговельні, культуру та науку.

Аналіз Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 № 1861-IV свідчить про те, що він декларує високі цілі транскордонного співробітництва, розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у зазначеній сфері, а також законодавчо регулює питання фінансової підтримки розвитку транскордонного співробітництва. Закон відповідає вимогам регулювання законодавства Європейського Союзу або норм і принципів системи ГАТТ/СОТ. Але на практиці правові норми Закону не створюють реальних організаційно-правових та інституційних механізмів правового регулювання прикордонних відносин на законодавчому рівні. Норми Закону носять суто декларативний характер без створення правових основ для формування організаційно-правового і інституціонального механізму.

Адміністративно-територіальні одиниці на рівні областей, які реально здійснюють місцеві або регіональні функції, не наділені законодавчими повноваженнями укладати міжнародні договори або квазі-міжнародні договори з питань транскордонного співробітництва.

Це означає відсутність будь-яких зобов'язань і прав у цій сфері, відповідно, цілісного механізму інституціонального і організаційно-правового забезпечення єврорегіонального співробітництва.

За аналогією адміністративно-територіальні одиниці – прикордонні кантони Швейцарії, землі ФРН – наділені правами в межах національного законодавства укладати міжнародні договори з питань розвитку регіону, прикордонної торгівлі, туризму, культурних зв'язків, екології тощо. Але такий статус є результатом історичних процесів державотворення протягом століть.

Разом з тим жодна з європейських держав не знаходиться в умовах геополітичного вибору, перед яким опинилася Україна: особливості прикордонного співробітництва на заході та сході держави обумовлюють пошук універсальних правових формул транскордонного співробітництва з сусідніми державами.

Аналіз правового статусу транскордонного співробітництва України з сусідніми прикордонними державами у взаємозв'язку з глобалізаційними та інтеграційними процесами свідчить на користь пріоритетності створення концептуально оновлених ефективних організаційно-правових та інституційних механізмів, включаючи євро регіони.

Таким чином, на наш погляд, на часі є актуальним проблема формування організаційно-правових та інституційних ефективних механізмів транскордонного, а також міжтериторіального співробітництва через реформування органів місцевого самоврядування та перерозподіл повноважень між центральними владними структурами на користь територіальних общин або місцевих влад. Разом з тим такий сценарій розвитку в умовах наявності неадекватних суспільних процесів у формуванні суверенної і незалежної України зможе послабити її перед геополітичними та економічними викликами.

Очевидним є також такий прогноз. Розвивається природний еволюційний процес державотворення України і, відповідно, відбувається формування статусу України у сучасній системі європейських міждержавних відносин з відповідними структурними та інституційними реформами і перетвореннями у політичній, економічній, правовій та соціальній сфері, які спрямовані на досягнення Україною Копенгагенських критеріїв.

У цьому зв'язку, на наш погляд, ієрархічний рівень інтеграційної складової взаємовідносин України і Європейського Союзу є визначальною системною умовою створення реального інституціонального і організаційно-правового забезпечення євро регіонального співробітництва України.

Свеженцева О.І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри країнознавства
факультету міжнародних відносин
Закарпатського державного університету*

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКА СПІВПРАЦЯ У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Безперечно, регіональна співпраця – це ефективність, конструктивізм, успішність у реалізації цілей. Регіональне об'єднання задля ефективності повинно мати спільні цілі та мету. Ефективності єврорегіонального співробітництва України сприятиме, перш за все, прагнення гармонізувати співробітництво з європейськими інституціями, розвивати економічну співпрацю, безконфліктність зв'язків між державами та установами, активізація екологічного співробітництва та соціокультурна співпраця. Багатообіцяючий потенціал закладено у регіональному двосторонньому співробітництві, спільна мета яких наповнюється чіткими і конкретними діями, а не політичними амбіціями та деклараціями. Прикладом такого двостороннього співробітництва можуть бути регіональні українсько-румунські відносини, які сприяють економічному, соціальному та культурному розвитку. Поділяючи сучасні демократичні цінності міжнародного співжиття, головними засадами яких є добросусідство, партнерство, обопільна довіра і повага, Україна і Румунія встановили в цей період послідовний політичний діалог, вибудували двосторонню договірно-правову базу, розвинули торговельно-економічне співробітництво, надали нових форм культурно-духовним зв'язкам. До низки визначальних подій українсько-румунських взаємин сучасної доби слід віднести укладення між державами договору про відносини добросусідства і співробітництва, а також договору про режим державного кордону. З укладенням цих основоположних для міждержавних зносин документів обидві країни продемонстрували зразок високої історичної

відповідальності як перед своїми народами, так і щодо процесів розбудови і зміцнення регіональної та європейської архітектури миру, безпеки і співробітництва.

Сьогодні в українських і румунських наукових колах обговорюються актуальні питання українсько-румунської співпраці у сфері освіти, науки, культури. Правові рамки у сфері українсько-румунських відносин забезпечуються понад 40 договорами та угодами, серед яких: 1) Договір про співпрацю у сфері культури, науки та освіти між Урядом Румунії та Урядом України (Бухарест, 3.09. 1992 р.); 2) Договір про добросусідські відносини та співпрацю між Урядом Румунії та Урядом України (2.07. 1997 г.); 3) Угода між Урядом Румунії та Кабінетом Міністрів України про взаємовизнання документів про освіту (свідоцтв, атестатів, дипломів), наукових титулів (Бухарест, 19.02. 1999 г.); 4) Договір між Урядом Румунії та Кабінетом Міністрів України про співпрацю у сфері економіки, промисловості, науки и техніки (Бухарест, 30.10. 2007 р.) та ін. Що стосується наукової співпраці, нашої особливої уваги заслуговують: Угода про наукове співробітництво між НАН України та Румунською Академією (20.11.2008-2013) та Протокол про наукове співробітництво між НАН України та Румунською Академією 2009 – 2011 рр.

У вищезазначених документах наголошується, що сторони на взаємній основі будуть сприяти вирішенню питань прав громадян України румунського походження і громадян Румунії українського походження в галузі освіти згідно з міжнародними принципами і стандартами з метою збереження і розвитку їх національної, мовної і культурної самобутності, сторони згідно з національним складом населення і його потребами створять мережу освітніх і виховних закладів з викладанням румунською мовою в Україні і українською в Румунії. Відповідно до підписаних між державами протоколів: «сторони на взаємній основі щорічно будуть приймати в навчальні заклади двох країн громадян України румунського походження та громадян Румунії українського походження: до 45 чоловік для здобуття середньої освіти; до 100 чоловік для здобуття повної або неповної вищої освіти; до 5 чоловік для навчання в аспірантурі; до 80 місць - стипендій для стажерів на період 3-6 місяців кожна». Якщо порівняти кількість студентів румунського походження з України, які здобувають вищу освіту в Румунії, то їх набагато більше (близько 300 осіб), ніж студентів українського походження з Румунії, які навчаються в Україні (близько 20 осіб).

В Україні проживає близько 145 тис. румунів, а в Румунії - 65 тис. українців. Для пропорційності в Україні повинні б навчатися 150 студентів

(румунських українців). Ця непропорційність пов'язана зі складною процедурою з румунського боку щодо направлення бажаючих студентів навчатися в університетах України. Якщо на початку 2000-х років в Україні навчалось близько 40 студентів з Румунії, то сьогодні їх значно менше.

Новий етап національного відродження українців Румунії розпочався після повалення диктатури Н. Чаушеску 22 грудня 1989 р. У 1990 р. був заснований Союз українців Румунії (СУР), який об'єднує п'ять територіальних організацій, створених у регіонах компактного проживання українців, а саме: в Бухаресті, Банаті, Добруджі, Сучаві і Марамуреші. Головний напрям діяльності СУР – відродження культури та духовності українського населення Румунії.

Завдяки зусиллям СУР вже традиційними стали фестиваль українських колядок і зимових звичаїв, фольклорний фестиваль українців Румунії у Сігету-Мармаціей (Марамуреш), міжповітовий фестиваль у Сучаві, щорічні святкування Днів Тараса Шевченка. Метою таких заходів є духовне пробудження українців, підняття рівня національної свідомості.

Налагоджуються реальні механізми щодо тісного співробітництва між Україною та Румунією у сфері захисту прав національних меншин, зважаючи на те, що у проєкті політичного договору між двома країнами зазначена окрема стаття, зміст якої відповідає європейським стандартам.

Особливе значення у відносинах між Україною та Румунією має культурне, наукове та гуманітарне співробітництво. Передбачено заохочення українсько-румунських зв'язків з огляду на усвідомлення етнічної та культурної спорідненості двох народів і збереження їхніх багатовікових взаємин. Це зумовило, крім інших факторів – проживання українців в Румунії та румунів в Україні.

Сучасна динаміка європейської інтеграції потребує виокремлення нових пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва України та сусідніх держав. Більше того, геополітичні зміни, зокрема, в регіоні Центральної і Східної Європи, внаслідок розширення ЄС на схід також вимагають формування транскордонних відносин за європейськими стандартами.

Особливу увагу розвитку міжнародного співробітництва, інтеграції в міжнародну систему вищої освіти і науки приділяє Закарпатський державний університет, поглиблюючи співпрацю з різними вищими навчальними закладами та науковими установами іноземних держав. Вагомим доказом плідної міжнародної співпраці університету є участь науково-педагогічних працівників та студентів у міжнародних конференціях, «круглих столах» та симпозіумах, спільних наукових

розробках у сфері інформатики, права, економіки, історії та культури. Протягом останнього часу акценти міжнародної співпраці змістились у бік двосторонніх відносин із зарубіжними партнерами. Закарпатський державний університет особливо активно співпрацює із румунськими науковими та навчальними закладами, зокрема із Західним університетом ім. Васіле Голдіша в місті Арад, Університетом міста Орадя та Повітовим музеєм м. Сату-Маре.

Співробітництво у сфері наукових досліджень, а саме – активна співпраця та партнерство у проведенні спільних проєктів між Закарпатським державним університетом та Повітовим музеєм Сату-Маре, розпочалося більш ніж десятиліття тому, що сприяло і продовжує сприяти поліпшенню міждержавних відносин України та Румунії. Наукові дослідження та їх результати інтенсифікували відносини між громадами двох країн по обидва боки кордону, відроджуючи майже втрачену протягом останніх десятиліть етнокультурну свідомість.

Обмін досвідом, вивчення історичних, політичних та культурних подій, розвиток спільних програм протягом багатьох років – всі ці події були покликані вивести на перший план потенціал спільних досліджень у транскордонній зоні та створити нову традицію у науковому співробітництві між двома країнами.

Найважливіші кроки у цьому напрямі були здійснені після поглиблення співробітництва між двома країнами завдяки структурам Європейського Союзу. Чималий інтерес до результатів цієї співпраці (друкованих та електронних видань, виставок, інформаційних семінарів та інших культурних й наукових заходів) зміцнили впевненість у майбутньому співробітництві між двома установами – Закарпатським державним університетом і Повітовим музеєм Сату-Маре.

В рамках цих програм успішно проводяться міжнародні конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність», в яких, обговорюючи найрізноманітнішу тематику, взяли участь відомі дослідники та спеціалісти з обох країн. Серія збірників, які публікуються після кожної зустрічі, є результатом роботи традиційних симпозіумів.

Окремим аспектом слід назвати нашу спільну участь у міжнародних грантових програмах, зокрема, однією з них нещодавно стала «Програма транскордонного співробітництва 2007 – 2013 ЄСП Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», в рамках якої здійснюватиметься Проєкт «Вивчення дослідження та використання міжкордонного культурного надбання». Термін реалізації проєкту складає 18 місяців (01.04.2011 – 30.09.2012).

Метою цього проекту є активізація співпраці між державними органами України (Закарпатська область) та Румунії (повіти Сату-Маре і Марамуреш) в галузі освіти, дослідження історії та захист культурного надбання. Проект також має на меті посилення зв'язків між культурними та освітніми установами прикордонних областей (Закарпатський державний університет та Повітовий музей Сату-Маре). Закарпатська область та повіти Сату-Маре і Марамуреш традиційно тісно співпрацюють в рамках багатьох проблемних питань і, зокрема, одним із найважливіших є питання збереження культурної спадщини.

Завдяки кваліфікованим дослідникам, які зберуть та опрацюють етнографічні матеріали, народи по обидва боки кордону будуть мати можливість ознайомитися з їх спільною історією та культурним надбанням.

Завданнями дослідників будуть:

- ✓ ідентифікація міжкордонного історичного надбання в Закарпатській області;
- ✓ проведення дослідження етнографічних питань, нематеріальної спадщини – легенд та фольклору;
- ✓ дослідження архіву – Державного архіву Закарпатської області, створення каталогу та DVD, які містять в собі найбільш представницькі рукописи;
- ✓ підготовка путівника по музеях (регіонів Закарпаття – Сату-Маре);
- ✓ підготовка до випуску книги під назвою «Греко-католицька церква в Мукачеві»;
- ✓ проведення семінарів та виставок, включених в проект.

Результатами спільної роботи дослідників Закарпатського державного університету та Повітового музею Сату-Маре будуть опублікування матеріалів зібраної нематеріальної спадщини – легенд та фольклору, розробка путівника по музеях (регіонів Закарпаття – Сату-Маре), підготовка фото-, аудіо- та відеопрезентації.

В усьому світі університети є потужними науковими центрами, де навчальний процес нерозривно пов'язаний з проведенням наукових досліджень на найвищому рівні. Тому необхідно усунути бар'єри між провідними університетами та науковими установами з метою спільної цільової підготовки кадрів, супроводження проектів, виконання інноваційних проектів та важливих наукових програм.

Соціально-політичні трансформації останнього часу та цивілізаційні виклики сьогодення спонукають нас до нових науково-практичних звершень. Ми повинні працювати над практичними проектами, які б

допомогли утвердитись демократичним перетворенням в наших країнах. Ми маємо не лише заглиблюватися в історію, але й виробити практичні рекомендації для поліпшення сучасного науково-педагогічного просту.

Список використаних джерел

- 1) Артёмов І.В. Стан, проблеми і перспективи українсько-румунських відносин // Збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність». Ужгород – Сату-Маре, 2011. – С.330-340.
- 2) Ващук Ф.Г. Співробітництво з Румунією – важлива складова процесу інтеграції України до ЄС // Збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність». Ужгород Сату-Маре, 2011. – С.321-329.
- 3) Договірньо-правова база українсько-румунських двосторонніх відносин // Державна підтримка українського експорту. Сайт міністерства економіки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/?country=rom
- 4) Онищук О. Українсько-румунські відносини: проблеми та сучасний стан // Вісник Львівського університету: Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 25. – С. 71-75.
- 5) Румунія – Україна – 20 років дипломатичних відносин // Radio Romania International / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.rri.ro/art.shtml?lang=12&sec=406&art=224352>

The article deals with the Ukrainian-Romanian relations considering the ethnic and cultural affinity of the two nations. Special attention is paid to cultural, educational, scientific and humanitarian cooperation between the countries. Strong cooperation between Transcarpathian State University and Country Museum of Satu Mare is taken as an example of Ukrainian-Romanian relations.

Keywords: *Ukrainian-Romanian relations, education, science, Country Museum of Satu Mare .*

Носа Н.О.,

*президент Міжнародної асоціації
інституцій регіонального розвитку «МАІРР»*

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (МАІРР) У СИСТЕМІ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

**МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «МАІРР»
INTERNATIONAL ASSOCIATION "IARDI"**

Ужгород, вул. Швабська, 71А

Вересень 2003 р. – створення
Міжнародної Асоціації «МАІРР»

2003-2004 р. проект "Стратегія
"Карпати 2003-2011"

2004 р. – Асоціація МАІРР
рекомендована для співпраці та
розробки спільних проектів Міжурядовою
Словацько-Українською Комісією

2011 р. – підписана угода з Асоціацією
європейських прикордонних регіонів
«АЕВР»

**МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «МАІРР»
INTERNATIONAL ASSOCIATION "IARDI"****інституційне зміцнення****Створені організації за підтримкою „МАІРР”**

2008. Українсько-польський центр транскордонного співробітництва (м.Ужгород), результат проекту Україна - Польща-Білорусь.

2009. Центр українсько-словацького транскордонного співробітництва "Карпати" (м. Берегово), результат проекту Норвезького механізму, 2009

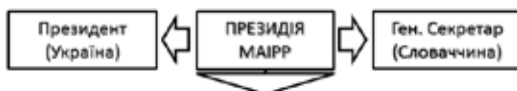
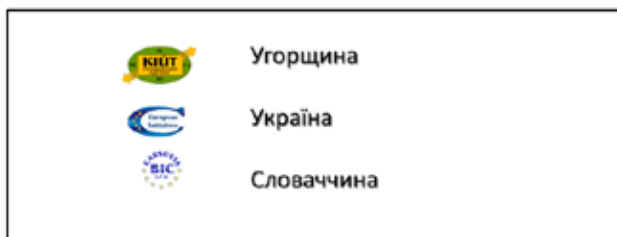
2009. Центр європейських ініціатив (м.Ужгород), ініціатива експертного складу МАІРР, 2009

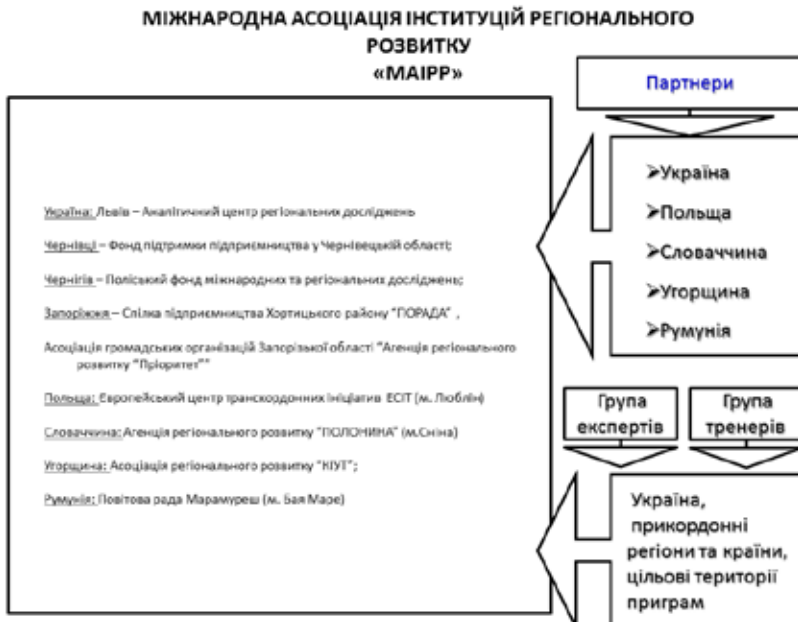

2010. Ресурсні центри в Закарпатській області створені в рамках проекту "Транскордонне партнерство для сталого розвитку громади" (село ЧЕПА, Виноградівський район), село ТЕРНОВО, Тячівський район, селище ВИШКОВО, Хустський район), селище СОЛОТВИНО (Тячівський район), селище ВЕЛИКИЙ БИЧКІВ, Рахівський район 2010

2011. ГО «Європейська школа».

**МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
«МАІРР»****ЗАСНОВНИКИ МАІРР**

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «МАІРР»

**формування нових партнерств
в тому числі напрямом Схід-Захід України**

"Карпатський"

"Буг"

"Дніпро"

"Слобожанщина"

До співпраці залучені провідні організації

- Запорізької області
- Чернігівської області

**МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «МАІРР»
ТА ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ МІЖ ПРОВІДНИМИ ЄВРОПЕЙСЬКИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

**Асоціація прикордонних регіонів
Європейського Союзу АЕВР**

**Обмін інформацією та кращими практиками
на міжрегіональному рівні**

**в Закарпатті Асоціація МАІРР
відкрила новий «ПРІОРИТЕТ»**

21 червня 2010 року

підписаний договір про співпрацю з

Асоціацією громадських організацій Запорізької області
«Агенція регіонального розвитку «ПРІОРИТЕТ»

- голова правління Володимир Назаренко
- член опікунської ради Ірина Лех

Сторінка на порталі державної статистики України на
Україна

Україна

*Предметом цієї угоди є співпраця і ділове партнерство,
підтримування компаній з суспільними та державними
інститутами, та напрямки, що представляють спільний
інтерес для обох сторін, а також є визначення принципів
спільної реалізації завдань, записаних в реєстраційних
документах кожного з партнерів.*

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «МАІРР»
INTERNATIONAL ASSOCIATION "IARDI"

ЗАВДАННЯ:

- Формування сталих партнерств на транскордонному та транснаціональному рівнях, інституційна співпраця
- Забезпечення реалізації проектів та програм, направлених на реалізацію стратегічних планів розвитку області
- Забезпечення ефективного використання програм та високого рівня синхронізації діяльності по обидві сторони кордону на програмному та міжрегіональному рівнях.
- Забезпечення передачі досвіду та кращих практик до регіонів,що щойно присьднані до програм.
- Сприяння здійснення євроінтеграційних процесів, реалізація регіональних та транскордонних програм
- Сприяння синхронізації розвитку прикордонних регіонів по обидві сторони кордону. Синхронізація програм та підвищення ефективності здійснення програм технічної допомоги ЄС (INTERREG, ENPI (Європейський інструмент сусідства і партнерства), програми North-East Europe (Південно-Східна Європа) та Central Europe (Центральна Європа) та програм наступного періоду 2015 - 2020.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – УКРАЇНА

ЄС – найбільший донор на Україні

Закарпатська область

– на перехресті стратегічно важливих програм ЄС.

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ 2002-2004

Розробка комплексу заходів, спрямованих на формування позитивного іміджу Закарпатської області, підвищення інвестиційної привабливості регіону

Просування регіону на міжнародному рівні а також у середовищі міжнародних донорських та фінансових інституцій

Залучення міжнародних та національних інституцій до участі у розвитку регіону

Вирішення соціально-економічних проблем регіону, сприяння розвитку ТКС та підприємництва

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ 2002 - 2004

Створення агентств з питань регіонального та місцевого розвитку (2002 – 2004)

Створення окремого управління з питань транскордонного співробітництва (2003)

Розробка та затвердження першої обласної програми транскордонного співробітництва (2003)

Розробка програмних та стратегічних документів (2003 – 2004)

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ 2002 - 2004

Розробка програмних та стратегічних документів (2003 – 2004)

Угода «ІНТЕРРЕГІО» про трилатеральне співробітництво (2002 рік):

- Закарпатська область (Україна),
- Саболч-Сатмар-Березька область
- повіт Сату-Маре (Румунія)

Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини (2003 рік) :

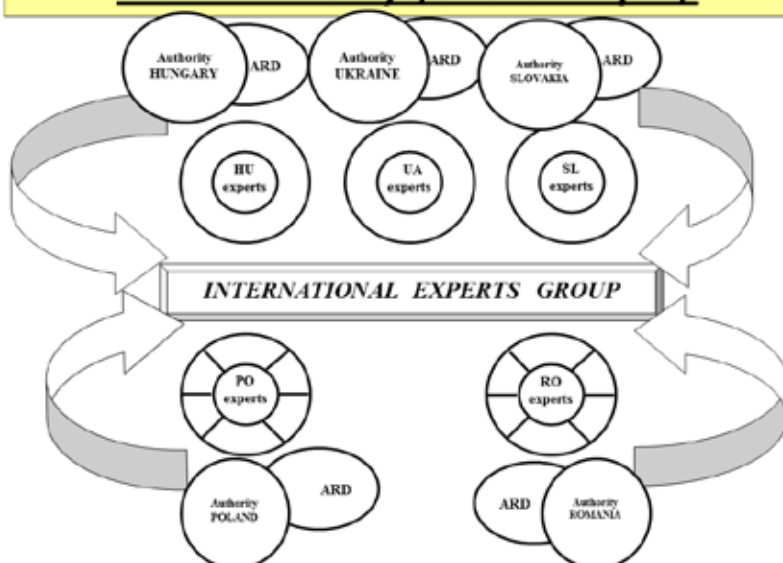
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ 2002-2004

“Карпати 2003-2011” – запровадження стратегічного підходу до розвитку транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні

“Carpathia 2003-2011” – Introduction of the Strategic Approach to the Cross-Border Cooperation Development in Carpathian Region

- ✓ **У к р а ї н а**
- ✓ **П о л ь щ а**
- ✓ **С л о в а ч ч и н а**
- ✓ **У г о р щ и н а**
- ✓ **Р у м у н і я**

Схема інституційної співпраці**Пріоритети розвитку ТКС(2004-2011)****1. Економіка:**

Підприємництво та МСБ
Технологія та інновація
Кваліфікація
та ринок праці

2. Навколишнє середовище.

Природа
та розвиток сільської місцевості
Навколишнє середовище
та охорона природи
Розвиток сільської місцевості,
в т.ч. сільське господарство

3. Інфраструктура

Транспортна інфраструктура
Прикордонна інфраструктура
Комунікаційна
інфраструктура

4. Туризм

Туристична інфраструктура
Сільський туризм
Культурна спадщина

5. Соціальна та культурна інтеграція

Соціальне та культурне співробітництво та мережі
Щоденні проблеми на кордонах
Інституційна підтримка ТКС

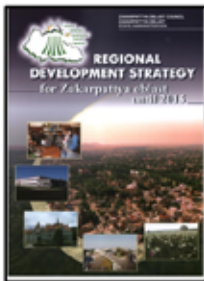
Спільні / транскордонні стратегічні документи

«Стратегія транскордонного співробітництва «Карпати 2003-2011», у якій приймали участь 5 прикордонних регіонів: Закарпатська область України, Саболч-Сотмар-Березька область Угорщини, Підкарпатське воєводство Польщі, Пряшівський і Кошицький краї Словаччини.

Польсько-українська стратегія транскордонного співробітництва на 2007 – 2015

Стратегія розвитку транскордонного співробітництва "Інтеррегіо"
(Угорщина – Румунія – Україна)

Стратегічні документи та операційні програми прикордонних регіонів Словаччини, Угорщини, Румунії та України.

Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року.

Досвід роботи в проектах

«NEURON – мережа для інтеграції, координації та моніторингу стратегій місцевого розвитку на прикордонних територіях повіту Марамуреш, Закарпатської та Івано-Франківської областей»

МАІРРР – мережа інституцій та індивідуумів в галузі місцевого економічного розвитку

Важливий етапом року 2009 року в м. Ужгород та м. Бач Мару (Румунія) відбулася Міжурядова українсько-румунська конференція міжкордонних країн МАІРРР. Завдання конференції та індивідуумів в галузі економічного розвитку полягало, щоб був розроблений та фінансований підтримки ЄС та Програми Східного Румунія України 2004-2006 PMAE CBC. Також виконавство Мармурешулану Поклітано радно (Румунія) ратно в румунський партнерів Закарпатський ОДА та детермінована український проекту – Івано-Франківський ОДА, Українська асоціація органів місцевого самоврядування та органів місцевої державної утворених та муніципальній асоціації.

Завдання мережі: покращити в області економічного розвитку, покращити управління водні ресурсами, навчати в галузі програми фінансового розвитку з румунським підприємствами роботи між державними партнерами.

Стандартні цілі мережі полягають в:

- створенні економічних зв'язків між територіями через місцеві економічні ресурси
- навчанням підприємств Івано-Франківської області
- підтримкою підприємств, які працюють в міжкордонних районах
- створенні ринку праці в області Івано-Франківської області на рівні державних та муніципальних рівнів
- створенні економічних зв'язків між територіями, необхідними для фінансування
- навчанням підприємств та органів місцевого самоврядування та органів місцевого самоврядування
- створенні мережі міжкордонних підприємств, підприємств, підприємств
- інформаційна підтримка мережі та підприємств програми місцевого розвитку

EEA Financial Mechanism
Norwegian Financial Mechanism

Норвезький фінансовий механізм, проєкт: "Зелена полонина, зелена аорта розвитку туризму"

Жовтень 2011 року. М.Ужгород.
Міжнародна конференція
"Сталий розвиток Карпат та інших гірських територій "

«СВС Парламент»

Впровадження ІСТ технологій для забезпечення стратегічного підходу та ефективної комунікації на території Карпатського регіону

- Міжнародна Асоціація Інституцій регіонального розвитку «МАІРР» за підтримки Закарпатської обласної ради, Закарпаття, Україна
- ГО «Ділові ініціативи» за підтримки Івано-Франківської обласної адміністрації, Івано-Франківська область, Україна
- Агенція регіонального розвитку «ПОЛОНІНИ», Словаччина
- Асоціація «КІУТ» (Саболч-Сатмар-Березька область, Угорщина)
- Обласна рада Марамуреш (Румунія)

Мета: формування єдиного інформаційного простору та комунікаційних інструментів для постійного обміну досвідом, забезпечення прийняття збалансованих та синхронізованих рішень по різні боки кордону.

«Транскордонна ІСТ мережа» - інституційна та інформаційна основа для забезпечення сталого розвитку прикордонних регіонів»

- Міжнародна Асоціація інституцій регіонального розвитку «МАІРР» за підтримки Закарпатської обласної ради, Закарпаття, Україна
- ГО «Ділові ініціативи» за підтримки Івано-Франківської обласної адміністрації, Івано-Франківська область, Україна
- Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон – Карпати -Україна», Львівська область, Україна
- Транскордонне об'єднання «Єврорегіон БУГ», Волинська область, Україна
- ГО «Центр сучасних освітніх технологій, Рівненська область, Україна
- Асоціація «Будинок Європи», Люблінське воєводство, Польща
- Товариство «Про-Карпатія», Підкарпатське воєводство, Польща
- Інститут філософії Національної Академії наук Білорусі, м.Мінськ, Білорусь
- Гомельський державний університет ім.Скорини, м.Гомель.

Мета: формування єдиного інформаційного простору та комунікаційних інструментів для постійного обміну досвідом, передача досвіду «прилеглим територіям»

**«Сталий розвиток прикордонних регіонів через ефективне функціонування Карпатського єврорегіону»
«Sustainable Development of Border Regions provided by effective functioning the Carpathian Euroregion»**

Leader partner:

Self-Government of Szabolcs-Szatmar-Bereg County, Hungary

- Regional Development Association for the Carpathian Euroregion, Szabolcs-Szatmar-Bereg region, Hungary
- Carpathian Euroregion Slovakia, Kosice region, Slovakia
- Carpathian Euroregion Romanian Part, Maramures region, Romania
- International Association of Regional Development Institutions "IARDI" , Zakarpatska region, Ukraine
- Public Centre "Business initiatives", Ivano-Frankivska region, Ukraine

2

**EEA Financial Mechanism
Norwegian Financial Mechanism**

EEA Financial Mechanism Norwegian Financial Mechanism

**Норвезький фінансовий механізм, проект:
"Зелена Полонина, зелена аорта розвитку туризму"**

"Green Polonina - green aorta of tourism development"

**Головний партнер – Агенція розвитку
"ПОЛОНІНА"**

Період реалізації – 2008-2010

**EEA Financial Mechanism
Norwegian Financial Mechanism**

3

**EEA Financial Mechanism
Norwegian Financial Mechanism
Норвезький фінансовий механізм, проект: "Вихорлатські
вужоколійки"**

**Головний партнер
Агентство регіонального розвитку Шірава**

Період реалізації – 2008-2010

"EUROPEAN EXCHANGE SCHOOL" - platform for cooperation in socially sustainable way between educational institutions in border regions of Ukraine, Slovakia, Hungary and Romania"

Ukraine:

- Uzhhorod School #5 / Ужгородська ЗОШ I-III ступенів
- Ivano-Frankivsk School #5 Школа №5, м.Івано-Франківськ, Україна
- European Initiative Centre/ Центр європейських ініціатив, м.Ужгород

Slovakia

- Technical School in Snina/ Технічна школа м.Сніна, Словаччина

Hungary:

- Association "KIUT" / Асоціація "КІУТ", Угорщина
- Vilmos Teichman School in Kisvarda/ Школа Вілмош, м.Кішвард, Угорщина

Romania:

- Energy Management Agency in Maramuresh/ Агенція управління енергією, м. Байя-Маре, Румунія

Period of implementation: January 2011 – January 2013 (24 months)

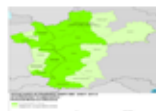
Cross-Border and Transnational opportunities

ENPI 2007 – 2013 “PL-BY-Ua”

ENPI 2007 – 2013 “Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine”

South East Europe Program ”

Central Europe Program

Norway Grants

1. Обмін інформацією на рівні програм Програми, що діють на території Закарпатської області 2007-2013

Програма ENPI “Польща-Білорусь-Україна” 2007-2013

(Волинська, Львівська і Закарпатська області; Рівненська,
Тернопільська і Івано-Франківська області).

Бюджет: 202 959 490,03 млн. Євро

Програма ENPI “Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна”

Закарпатська, Івано-Франківська області, Чернівецька
область). Бюджет: 74 815 728,48 Євро

2. Програми, що діють на території Закарпатської області 2007-2013

- Програма "Південно-Східна Європа" 2007-2013 (16 країн)

Албанія, Австрія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Республіка Югославія та Македонія, Греція, Угорщина, Італія, Республіка Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Україна (Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська та Одеська області)

- Програма "Центральна Європа" 2007-2013 (9 країн)

Австрія, Чеська Республіка, Німеччина, Угорщина, Італія, Польща, Словаччина, Словенія, Україна (Волинська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська області)

- Програма ЄС "Східне партнерство" (7 країн):

Україна, Білорусь, Росія, Азербайджан, Грузія, Молдова, Вірменія

3. Програми, що діють на території Закарпатської області 2007-2013

- Програми Міністерства закордонних справ Угорщини, Єврокліп (Закарпатська область)
- Програми Міністерства закордонних справ Польщі, Польська допомога (Львівська та Закарпатська області)
- Норвезький механізм (Словаччина, Угорщина, Польща)
- Міжнародний фонд "Відродження"
- Карпатський фонд
- Інші програми та фонди

діючі проекти

Програма Європейського Союзу «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» 2007-2013

- 1. « Транскордонна ІСТ мережа» - інституційна та інформаційна основа для забезпечення сталого розвитку прикордонних регіонів» (1.04.2011 – 1.04.2013)
- 2. «Європейська школа обміну досвідом» (18.01.2011 – 18.01.2013)
- 3. «Словацько – український Центр культури» - зміцнення співпраці між Пряшівським самоврядним краєм та Закарпатською областю (1.06.2012 – 1.06.2014)
- 4. «Навчальний демонстраційний центр сталої енергії (українсько-румунський проект в сфері освіти, 2012 – 2014 – на етапі контракування)
- 5. Енергія стримує форму (українсько-румунський проект в сфері освіти, 2012 – 2014 – на етапі контракування)

діючі проекти

Транснаціональна програма Європейського Союзу «Південно-Східна Європа»

- «Адріатично-Дунайсько-Чорноморська мультимодальна платформа» (24.04.2012 – 24.04.2014).

В рамках даного проекту сформовано потужну партнерську мережу у складі 43 організацій та відповідних міністерств, органів влади та самоврядування країн Південно-Східної Європи.

- На сьогоднішній день Міжнародна Асоціація «МАІРР» бере активну участь у роботі робочих груп Східного партнерства, надаються пропозиції щодо удосконалення існуючих інструментів для ефективної роботи у наступному програмному періоді. Враховуючи багаторічний досвід створених партнерств та здійснених ініціатив на транскордонному та транснаціональному рівні, Міжнародна Асоціація «МАІРР» готова поділитися досвідом з іншими регіонами України та країнами Східного партнерства.

Східне партнерство

Транснаціональна програма Європейського Союзу «Південно-Східна Європа»

- Міжнародна Асоціація «МАІРР» бере активну участь у роботі робочих груп Східного партнерства, надаються пропозиції щодо удосконалення існуючих інструментів для ефективної роботи у наступному програмному періоді.
- Враховуючи багаторічний досвід створених партнерств та здійснених ініціатив на транскордонному та транснаціональному рівні, Міжнародна Асоціація «МАІРР» готова поділитися досвідом з іншими регіонами України та країнами Східного партнерства.

1. ПРОБЛЕМИ

ЖВідсутність довгострокового цілісного бачення, яке передбачає належне й послідовне вирішення пріоритетних завдань розвитку країни/області/міста/села в рамках єдиної стратегії з урахуванням стратегічних документів на транскордонному та транснаціональному рівнях.

ЖНедостатній рівень синхронізації програм по обидві сторони кордону, які здійснюються незбалансовано з використанням різних джерел фінансування

ЖРізний рівень компетенції органів влади та самоврядування, відповідних державних управлінь та установ по обидві сторони кордону відсутність або низький рівень спадкоємності та передачі кращого досвіду реалізації проектів у попередніх програмних періодах.

ЖВідсутність дієвої системи забезпечення спів-фінансування стратегічно-важливих проектів.

ЖНизький рівень конкурентоспроможності організацій та установ України (по деяким конкурсам та вимогам жодна організація / установа України не спроможна брати участь із-за невідповідності критеріям. Приклад: 3-конкурс програми " Польша - Білорусь – Україна".

2. ПРОБЛЕМИ

➤ Проблема поінформованості зумовлена складністю ENPI і поглиблюється через розпорошеність і технічний характер поширення інформації (охоплення різних регіонів, різний період чинності, велика кількість різних інтернет-джерел).

➤ Значні диспропорції у формуванні спів-фінансування окремих програм

➤ Недостатній рівень володіння іноземними / офіційними мовами програм, що зменшує коло учасників програм та ефективність здійснення програм.

➤ Ситуативний характер створених партнерств

➤ Низький рівень поінформованості та підготовки нових учасників та регіонів, щойно приєднаних до програм у періоді 2007-2013.

Іванова М.І.,

*завідувач відділу аспірантури та докторантури
Закарпатського державного університету*

**КОНЦЕПЦІЯ СПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ
З СУСІДНІМИ КРАЇНАМИ ЄС
В РАМКАХ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

У статті визначено місце та роль розвитку і вдосконалення транскордонного співробітництва між Закарпатською областю та прикордонними територіями сусідніх країн-членів ЄС. Аналізується сучасний стан співробітництва між прикордонними територіями України, Угорщини, Словаччини та Румунії. Наведено приклади та результати успішного впровадження спільних програм.

Ключові слова: *транскордонне співробітництво, туризм, рекреація, Україна, ЄС.*

Актуальність теми дослідження. Транскордонне співробітництво на сучасному етапі не тільки виводить на якісно новий рівень економічний розвиток регіону, але й стає прикладом європейського стилю життя, ведення бізнесу, а також екологічної політики.

Значний потенціал розвитку транскордонного співробітництва України відкриває нові можливості для активізації господарської та економічної діяльності на прикордонних територіях і підвищення їх конкурентоспроможності. Проте для забезпечення сталого розвитку прикордонних областей України стабільна економічна ситуація має стати невід'ємною частиною процесу розвитку. Саме тому надзвичайно актуальним є виокремлення проблем на шляху сталого еколого-економічного розвитку Закарпатської області, а також його перспектив через призму транскордонного співробітництва.

Метою дослідження є визначення місця й ролі транскордонного співробітництва в регіональному вимірі на прикладі Закарпатської області.

Викладення основного матеріалу. Транскордонне співробітництво між Україною і сусідніми країнами-членами ЄС є прикордонною формою транскордонного співробітництва. Це обумовлено тим, що його основу становлять переваги прикордонного місцезнаходження територій, близькість та спільність розвитку залучених областей та регіонів.

Принципи та завдання цієї форми співпраці також викладені у концепціях спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини, Словаччини, Румунії.

Якщо говорити про двосторонню співпрацю, то показовим прикладом реальної та стратегічно виваженої транскордонної співпраці Закарпаття з прикордонним регіоном Угорщини – Саболч-Сатмар-Берег слугує втілення в життя принципів Концепції спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини. Такого прецеденту по лінії кордону України більше не існує.

При розробці цього документу були враховані традиції двостороннього прикордонного співробітництва; наявна інфраструктура на кордоні і в прикордонних регіонах; важливість створення належних умов на українсько-угорському кордоні та мінімізація можливих негативних явищ у торговельно-економічній галузі і сфері людських контактів, пов'язаних зі вступом Угорщини до ЄС.

Основними напрямками розвитку українсько-угорського прикордонного співробітництва відповідно до згаданої Концепції є такі:

- ✓ розбудова українсько-угорського кордону;
- ✓ облаштування зони міжнародних транспортних коридорів, зокрема участь у розвитку європейських транспортних коридорів, а саме V транспортного коридору “Трієст-Любляна-Будапешт-Львів-Київ”, який є важливим елементом на шляху “Європа-Кавказ-Азія”;
- ✓ охорона навколишнього середовища, попередження транскордонного забруднення, захист екосистем та водних ресурсів від забруднення, поступова імплементація норм Європейського Союзу (Water Framework Directive) для раціонального водокористування у басейні р. Тиса;
- ✓ співробітництво з розвитку туристично-рекреаційного комплексу, розвиток різних форм туризму, а саме: лікувально-оздоровчого, маршрутно-пізнавального (високогірний екотуризм, сільський),

спортивного (гірськолижний) та необхідної для цього інфраструктури;

- ✓ створення умов, стимулювання розвитку малого підприємництва у прикордонних регіонах, запровадження інформаційної мережі, банку даних для пошуку партнерів, сприяння розвитку виробничої інтеграції та кооперації в харчовій та переробній промисловості;
- ✓ сприяння розвитку національних меншин, встановлення контактів та вивчення досвіду вирішення національних проблем та організації самоврядування національних меншин, забезпечення їх культурно-освітніх потреб [5, с.28-61].

Транскордонне співробітництво є важливим елементом і українсько-словацького співробітництва в гуманітарній сфері, пріоритетним напрямом якого є співробітництво у сфері екології.

Практика показує, що в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва як словацька, так і українська сторони вбачають складову цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах [6, с.5].

Розвиток туризму та рекреації, захист природного середовища розглядається органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування прикордонних регіонів України та Словаччини в якості пріоритетних напрямів діяльності та транскордонної співпраці. Увесь попередній досвід, наявність мережі міжнародних, національних та регіональних програм у цій галузі дають можливість розглянути питання щодо створення в українсько-словацькому прикордонні міжнародного Татрансько-Карпатського туристично-рекреаційного кластера. Реальних обрисів цей проект може набути у результаті активних дій української сторони з реалізації ініціативи Президента України Віктора Януковича щодо проведення Зимових Олімпійських ігор 2022 року в Україні, в підготовці та проведенні яких словацькі партнери могли б найбільш повно застосувати свій досвід і технології, набуті під час проведення в Татрах Універсиади, інших змагань із зимових видів спорту світового та європейського рівня. Такого роду співпраця могла б дати позитивний ефект для розвитку прикордонних регіонів обох країн [4, с.224-234].

Щодо українсько-румунського транскордонного співробітництва, то необхідно відмітити, що, враховуючи загальноправову неврегульованість двосторонніх українсько-румунських міждержавних відносин, суттєвим є те, що транскордонне співробітництво між нашими країнами розвивається найскладніше [7]. Економічні взаємовідносини між Румунією та Україною розвивалися завдяки підтримці різних фондів, зокрема програми «TACIS – PHARE» – «Україна-Румунія». У межах цієї програми передбачено обсяг фінансування українських проектів у розмірі 6,5 млн. євро; румунських проектів – 38,284 млн. євро [10].

Активізація транскордонного співробітництва та посилення зовнішньоекономічних зв'язків між Закарпатською областю і такими сусідами, як Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія, які є членами ЄС, особливого значення набуває після його розширення на Схід. На сьогодні найбільш плідною є співпраця органів влади Закарпаття з органами влади Угорщини щодо реалізації програм екологічного характеру. Надзвичайно важливою для регіону є співпраця і у інших сферах, зокрема в економіці, туризмі та у галузі створення інфраструктури. Суттєвими перешкодами для співпраці є недосконалість законодавства та відсутність належного рівня поінформованості щодо потенційних зарубіжних партнерів. Заслуговує на увагу розробка спільних регіональних програм транскордонного співробітництва, нарощування експорту конкурентоспроможного товару та послуг, створення спільних підприємств.

У зв'язку з активізацією транскордонного співробітництва прикордонних регіонів посилюється їхня господарська діяльність, зростає роль екологічної безпеки суміжних територій. Необхідно відмітити, що Закарпаття є регіоном з відносно сприятливою екологічною ситуацією, проте останнім часом тут спостерігається дедалі більше шкідливих викидів і забруднення повітря, води, землі.

Програми транскордонного співробітництва дозволяють розв'язати багато проблем регіонів – розвивають малий та середній бізнес, туризм, торгівлю, транспорт, прискорюють впровадження новітніх технологій.

Саме міжнародні проекти є тими «точками росту», які помітно впливають і на економіку, і на рівень культури держави в цілому. Завдяки допомозі Євросоюзу українські прикордонні регіони здатні поступово перетворитися на осередки європейського розвитку, які здійснять європейські прагнення України [8].

Ще чотири роки тому допомога Європейського Союзу країнам Європейської програми сусідства (ЄПС), а серед них і Україні, надавалася в межах різних програм, включаючи TACIS, MEDA, PHARE та інші. А з 1 січня 2007 року вся допомога прикордонним областям надається в

рамках нового фінансового інструменту для країн, що охоплює ЄПС, – Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП), який включає не лише національні, але й міжнаціональні, регіональні, тематичні і, звичайно, транскордонні програми.

Згідно зі Стратегією транскордонного співробітництва ЄС на 2007 – 2013 роки, ці програми спрямовані на виконання чотирьох взаємопов'язаних завдань [1]:

- ✓ сприяння економічному та соціальному розвитку в прикордонних районах;
- ✓ співпраця в подоланні спільних викликів у таких сферах як навколишнє середовище, охорона здоров'я, попередження й боротьба з організованою злочинністю;
- ✓ забезпечення ефективності і безпеки кордонів;
- ✓ сприяння поширенню міжлюдських контактів.

На сучасному етапі Євросоюз виділяє для Закарпаття 6,3 млн. грн. на реалізацію 13 проєктів у межах Програми прикордонного співробітництва європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» 2007-2013 [3]. Метою цієї програми є підтримка за допомогою Європейського Союзу заходів, спрямованих на інтенсифікацію та поглиблення соціально-економічного співробітництва між регіонами України та регіонами країн-членів, що мають спільний кордон.

В рамках програм сусідства «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» вже були профінансовані чотири проєкти від Закарпатської області на загальну суму 2,75 млн. євро – «Розвиток Берегівської транскордонної польдерної системи в басейні річки Тиса», «Чиста вода», «Транскордонні можливості розвитку транспортної логістики» і «Покращення транскордонного автомобільного руху через будівництво об'їзної дороги навколо м. Берегово» [9].

Разом з угорською стороною виконані такі проєкти як «Розробка і впровадження транскордонної соціально-медичної реабілітаційної програми для дітей – представників національних меншин і соціально незахищених верств населення» (Мукачівська обласна дитяча лікарня); «Створення інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород» (Українсько-угорський центр регіонального розвитку).

У галузі енергозбереження помітним явищем в області став проєкт «Комплексне дослідження можливостей використання біомаси в угорсько-словацько-українському прикордонному регіоні», що реалізовується

Агентством регіонального розвитку і прикордонного співробітництва «Закарпаття».

Серед завершених екологічних проєктів слід відзначити розробку угорсько-українського комплексного плану розвитку протипаводкового захисту і водного господарства в регіоні Березької та басейні ріки Боржави (Закарпатське обласне виробниче управління з меліорації і водного господарства – «Закарпатоблводгосп»), а також проєкт сприяння підприємству уздовж словацько-українського кордону, виконаний Асоціацією розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород – XXI вік».

4 червня 2010 року відбувся візит Голови Представництва Європейського Союзу в Україні пана Ж.М.П. Тейшейри та послів країн-членів ЄС до міст Ужгород та Берегове. В межах візиту відбулася презентація п'яти проєктів Європейського Союзу в Закарпатті для запобігання повеней, загальною вартістю понад 2,5 млн. євро.

Саме комплексний підхід до вирішення проблеми боротьби з повенями дозволяє говорити про успішне втілення таких проєктів транскордонного співробітництва.

Однак практика показує, що транскордонне співробітництво не є ефективним, якщо не супроводжується координацією між учасниками проєкту. Збалансований розвиток прикордонних регіонів можливий за умови розробки спільних програм розвитку та створення передумов для здійснення «дзеркальних» проєктів як з нашого боку, так і наших сусідів [2, с.295-297].

Таким чином, вплив транскордонного співробітництва на підвищення економічного розвитку Закарпаття є беззаперечним.

Список використаних джерел

- 1) ENPI Cross-border Cooperation Strategy Paper 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_cross-border_cooperation_strategy_paper_en.pdf
- 2) Мокринська З. Фінансові аспекти транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] / З. Мокринська // Економічний аналіз: зб. наук. пр. - Тернопіль, 2010. - Вип.5. - Режим доступу: https://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2010_5/pdf/mokrynska.pdf
- 3) На Закарпатті Євросоюз фінансує 13 проєктів з транскордонного співробітництва. [Електронний ресурс] // Портал «Європейський простір». – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/view/246690.html>

- 4) Приходько В.П. Українсько-словацьке прикордоння: пошук нових пріоритетів транскордонного співробітництва – імператив часу / В.П. Приходько // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м.Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317 с. – С.224-234.
- 5) Регіональна політика в країнах Європи. Інститут Схід-Захід. – Київ : Логос, 2000. – С. 28-61.
- 6) Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. С.Максименко, Є.Кіш, М.Лендъєл, І.Студенніков / За ред. С.Максименка. – Київ: Логос, 2000, с. 5.
- 7) Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з Центральноєвропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень «Євро регіони Україна». – К., 2004. – 265 с. - С.101.
- 8) Транскордонне співробітництво допоможе Україні стати частиною «Європи регіонів» // Україна – Євросоюз у деталях. – 2010. – №3. – 16 с. – С. 2-3.
- 9) Транскордонне співробітництво: панорама взаємодії // Україна – Євросоюз у деталях. – 2010. – №3. – 16 с. – С. 4-5.
- 10) Україна: Стратегічні пріоритети, аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.

M. Ivanova. The concept of joint development of Ukrainisan border areas with neighboring countries of EU within cross-border cooperation.

The article outlines the role and place of development and improvement of cross-border cooperation between Transcarpathian region and border areas of neighboring EU member states. Analyzes the current state of cooperation between Ukraine border areas with Hungary, Slovakia and Romania. The examples and results of successful implementation of joint programs.

Keywords: *cross-border cooperation, tourism, recreation, Ukraine and the EU.*

Мірошніков Дмитро,

*керівник відділу організаційної роботи
Інституту транскордонного співробітництва*

ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Метою єврорегіонального співробітництва є формування системи взаємовідносин регіонів сусідніх держав щодо спільного вирішення актуальних для всіх сторін економічних, соціальних, гуманітарних та інших питань.

Для України, яка інтегрується в європейські процеси, впровадження механізмів єврорегіонального співробітництва є одним із найважливіших пріоритетів. Сприятливими чинниками для розширення єврорегіональної співпраці є географічне положення, достатньо розвинуті двосторонні зв'язки з країнами-членами ЄС, ефективне впровадження програми «Східне партнерство».

Великим потенціалом для розвитку єврорегіонального співробітництва є те, що дві третини областей України є прикордонними. Ці території потребують, перш за все, вирішення питань щодо економічного зростання, удосконалення діяльності органів влади, розвитку комунікацій, культурно-освітньої сфери, туризму, захисту довкілля тощо. Спільні кордони з країнами-членами ЄС та Росією, Білоруссю, Молдовою, Туреччиною й взаємодоповнюючі транспортні системи на міжнародних торговельно-економічних напрямках створюють можливості для широкоформатного єврорегіонального розвитку як західних, так і східних регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На даний час учасники та вектори розвитку єврорегіонального співробітництва визначені, в основному сформульовані наукові категорії, що характеризують сутність цього явища, його форми та особливості. У цьому контексті слід відзначити дослідження С.Гакмана, О.Гонти, М.Лендєл, П.Луцишина, Н.Мікули та

інших вітчизняних науковців. Українською державою в практичному сенсі здійснюються кроки щодо участі в єврорегіональному співробітництві.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. На часі, з одного боку, постає завдання подальшого вивчення змісту, форм та принципів єврорегіонального співробітництва, з іншого – практичного створення на державному та регіональному рівнях дійових механізмів щодо матеріалізації наукових напрацювань, вдосконалення законодавства, формування ефективних організаційно-управлінських структур, залучення сучасних фінансово-економічних чинників.

Мета роботи. Головною метою статті є висвітлення сучасного стану та окремих географічних сегментів єврорегіонального співробітництва; визначення та обґрунтування практичних засад його формування, функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження, здійсненого в статті, є єврорегіональне співробітництво. Зазначене словосполучення комплексно і в певній мірі точно відповідає процесам, які здійснюються в європейському просторі регіональними суб'єктами сусідніх держав щодо організації співпраці.

Водночас сьогодні поняття регіон як суб'єкт єврорегіональної співпраці не має однозначного визначення і потребує уточнення відповідно до мети дослідження.

В широкому сенсі під регіоном пропонується розуміти складну комплексну, багатокomпонентну, багатомірну функціональну систему забезпечення життєдіяльності населення певної території з різнорівневими горизонтальними і вертикальними зв'язками, зовнішніми впливами, динамічними внутрішніми процесами, яка відображає адміністративний устрій, територіальну цілісність, єдність економічної, соціальної і гуманітарної сфер, багатоманітність об'єктів управління різних форм власності та відповідні повноваження в структурі влади [1].

Така дефініція регіону базується на законодавчо визначеному територіальному устрої, розподілі державної власності на державну та комунальну, розмежуванні владних повноважень між державними, регіональними та самоврядними органами управління, рівні децентралізації, особливо щодо комплексного розвитку територій, а також відмінностей економічного стану, природно-кліматичних умов, місця розташування, традицій, звичаїв і т.д.

Існує класичне визначення регіону як певної територіальної одиниці (району, області), що відрізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними) [3].

Подібне визначення не впливає на повноту розуміння суті явища і у практичній діяльності дає можливість оперувати лише певною кількістю показників функціонування регіону і якості прийнятих рішень щодо його розвитку. Однак щодо зовнішніх регіональних відносин є необхідність акцентувати увагу на всіх ознаках, оскільки в різних країнах поняття «регіон» значно відрізняється.

В цій статті стосовно України поняття «регіон» розглядається як аналогічне поняттю «область».

Область – частина країни, державної території, адміністративно-територіальна одиниця (має адміністративний центр та органи державного управління) з притаманними цій території природними та соціально-економічними характеристиками. В єврорегіональному співробітництві їх репрезентують, приймають рішення і організовують їх виконання обласні ради та обласні державні адміністрації. Тому надалі під терміном «регіон» варто розуміти «область» та позначати як «регіон (область)».

Водночас, наприклад, в Румунії під регіоном розуміються повіти, в Польщі – воєводства, в Чехії – округи, в Словаччині – краї.

Райони як адміністративно-територіальні одиниці України, які також позначаються регіонами, безпосередньо суб'єктами єврорегіонального співробітництва не виступають (лише в складі області).

У статті єврорегіональне співробітництво розглядається в динаміці, з врахуванням як головних, так і другорядних ознак та постійних і змінних функцій. Для повного означення логічно було б поняття «єврорегіональне співробітництво» доповнювати словом «транскордонне» і вживати термін – «транскордонне єврорегіональне співробітництво». Визначення «транскордонне» підкреслює рух через кордони в межах європейського континенту.

Оскільки є різниця в поняттях «регіональне співробітництво» (як співробітництво в межах державної регіональної політики) і «співробітництво регіонів» в питаннях транскордонної співпраці (як співробітництво в межах повноважень регіонів для вирішення проблем конкретної території), ще точніше відповідав би суті явища термін «транскордонне співробітництво регіонів», що ставило б регіони на перше місце у співробітництві та підкреслювало їх головну роль.

Роль і місце регіонів, у тому числі й щодо єврорегіонального співробітництва, залежить від державного устрою і, відповідно, статусу регіонів в унітарній або федеративній державі.

В Україні регіони з низки питань виконують делеговані державою функції, з інших – відносно самостійні (щодо питань подвійного підпоряд-

кування) та самостійні з питань визначеної законодавчо компетенції та відповідальності.

Важливим питанням є також розмежування понять «співробітництво», яке визначає конкретні напрями та шляхи розв'язання поточних питань та тактичних завдань, і поняття «взаємовідносини», як всього комплексу взаємодій, які відбуваються на державному, регіональному, галузевому, груповому, корпоративному, особистісному рівнях щодо вирішення політичних, економічних, громадських, професійних та інших проблем.

Отже, єврорегіональне співробітництво є сукупністю взаємовідносин прикордонних адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав, сформованих за довільною просторовою конфігурацією на взаємовигідних добровільних партнерських засадах з метою кооперації, координації, інтеграції зусиль, ресурсів, фінансів та створення механізмів, необхідних для задоволення актуальних потреб на основі договірної бази та засадах довіри на неформальному рівні.

На практиці після формалізації відносин та визначення простору взаємодії суб'єкти спільними рішеннями формують предмет співпраці, який уточнюється в процесі діяльності. Далі визначаються механізми впровадження практичних дій щодо досягнення визначеної мети, серед яких найважливішими є організаційно-управлінські та фінансово-економічні.

До організаційних механізмів відноситься підготовка і прийняття рішень, об'єднання зусиль державних і недержавних органів і організацій, розподіл повноважень, координація дій, створення комісій та груп, проведення організаційних заходів, укладення угод та договорів.

Фінансово-економічні механізми забезпечують концентрацію власних ресурсів регіонів або запозичення зовнішніх та матеріалізують діяльність щодо отримання кінцевого результату.

У практичному вимірі головним і найбільш складним виявилось саме питання створення дійових організаційно-управлінських та фінансово-економічних механізмів єврорегіональної співпраці, які формуються за участі різних суб'єктів з різним рівнем компетенції, залучених до участі в співробітництві та структур, безпосередньо створених для реалізації спільних завдань.

Як показав досвід країн ЄС, організація єврорегіонального співробітництва стала вагомим чинником впровадження принципів регіонально-приватного партнерства для стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонних територій. Найбільш комплексною

і ефективною формою утворень стали єврорегіональні структури (єврорегіони).

Єврорегіон – це юридично оформлена (за нормами Ради Європи) організаційна структура транскордонного співробітництва, створена територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон. Єврорегіони є самостійними суб'єктами співробітництва з відповідними організаційними структурами, які спираються на прикордонні адміністративно-територіальні одиниці суміжних держав і утворюються з метою розвитку прикордонної інфраструктури та взаємовигідного вирішення соціальних та економічних питань через спільне використання сприятливих природних умов та інтенсифікацію виробничих та невиробничих галузей [2].

В основі створення і розвитку єврорегіонів лежать історичні, політичні, економічні та соціальні питання. Типова організаційна структура єврорегіонів включає раду об'єднання, голову ради, виконавчого директора, секретаріат та робочі комісії. Органи єврорегіону виконують дорадчі, консультативні та координаційні функції. Рада, яка складається з представників кожної країни-учасниці єврорегіону, формує та затверджує спільні стратегії розвитку, пріоритетні проекти, забезпечує їх фінансування та реалізацію.

Пріоритетними завданнями діяльності єврорегіонів стало створення умов для впровадження позитивного досвіду; розвитку інтеграційних процесів; формування міжрегіонального конкурентного середовища; створення однорідного соціально-економічного простору; розвиток спільної підприємницької діяльності; забезпечення більш ефективного використання природних ресурсів; реалізація єдиної транспортної політики; узгодження політики регулювання потоків робочої сили тощо.

За головними ознаками єврорегіони поділяються на три категорії, які:

- 1) охоплюють прикордонні території країн ЄС і мають спільні економічні та адміністративні проблеми;
- 2) включають території держав ЄС, для яких характерний переважний розвиток аграрного виробництва;
- 3) створюються на територіях країн, що не входять до ЄС і є дійовими засадами для включення нових країн до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Єврорегіональне співробітництво має певні особливості в залежності від суб'єктів, які презентують мету, форми і методи об'єднання та їх міжнародний статус.

В економічному розвитку регіони мають різний рівень, однак у правовому відношенні – однаковий статус і права. Загальними для всіх єврорегіонів є інтереси, які знаходяться в площині взаємодії національних, державних, регіональних і приватних сфер.

У цьому контексті важливо, що регіони розвивають прямі зв'язки між собою та паралельно з міжнародними організаціями.

Учасники єврорегіонального співробітництва знаходяться на різних стадіях відносин – від підписання або підготовки до підписання угод й до реалізації конкретних програм.

В Європі прикордонна і регіональна взаємодія здійснюється на основі Європейської рамкової конвенції про прикордонну співпрацю територіальних співтовариств, підписаної 21 травня 1980 р. в Мадриді і Додаткового протоколу, підписаного 9 листопада 1995 р. в Страсбурзі, а також Протоколу до Конвенції, підписаного 5 травня 1998 р. в Страсбурзі. Розвитку єврорегіонального співробітництва сприяють європейські регіональні структури – Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, Палата регіонів Ради Європи, Комітет регіонів Європейського Союзу, Асамблея Європейських прикордонних регіонів.

Для України правове підґрунтя для транскордонного співробітництва створюють ратифікована Верховною Радою України Європейська хартія місцевого самоврядування та Декларація про транскордонне співробітництво в Європі, які в концептуальному плані мають позитивний вплив на розвиток єврорегіонів, здійснення реформ місцевого самоврядування, а також сприяють удосконаленню правових механізмів співпраці між органами самоврядування прикордонних міст і районів.

Одним з дійових механізмів діяльності єврорегіонів стало створення міжурядових комісій з регіональної і прикордонної взаємодії.

Значну частину діяльності комісій складають питання вивчення можливостей співпраці за допомогою розширених контактів, проведення конференцій, засідань, ділових зустрічей, створення спільних підприємств, поліпшення і уніфікації митного законодавства, встановлення різних пільг для населення прикордонних територій і т.ін.

Вагомими є єврорегіональні програми. Зокрема програми добросусідства (ПД) діють для країн-членів ЄС, країн-кандидатів та їх сусідів. Вони спрямовані на сприяння владі й організаціям як усередині ЄС, так і за його межами щодо поліпшення економічних і соціальних умов життя в регіонах, вирішення спільних проблем і надання можливостей для розвитку.

У 2006 р. комісія схвалила сім нових тематичних програм, які складають основу міжнародної співпраці ЄС на 2007-2013 рр. через Європейський Інструмент Сусідства та Партнерства.

Європейська програма сусідства і партнерства (ЄПСП) спрямована на забезпечення системного підходу до координації дій на східних і південних кордонах ЄС за допомогою фінансування різноманітних проєктів, які поживляють економічну діяльність поблизу кордонів і полегшать перетин кордону громадянами.

Основу програм складають питання поліпшення доступу до транскордонної інфраструктури і послуг; збереження навколишнього середовища; спільного планування послуг для населення; створення системи раннього попередження; формування моніторингових систем і управління ресурсами; співпраці у випадках виникнення надзвичайних ситуацій; розвитку бізнесу уздовж транзитних коридорів (консультування з питань імпорту/експорту, обміну досвідом, встановлення бізнес-контактів і партнерських мереж); проведення спільних заходів; розвитку туризму; створення стійкої системи комунікаційних об'єднань з метою кращої просторової інтеграції; управління культурною і природною спадщиною, а також природними ресурсами.

Для забезпечення швидкого та найбільш результативного залучення прикордонних регіонів України до міжрегіональної та транскордонної співпраці необхідно вирішити такі завдання: створення ефективної правової бази; створення необхідної системи управління та регулювання міжрегіональних процесів; поліпшення обґрунтованості у прийнятті управлінських рішень; вироблення фінансово-економічної складової функціонування єврорегіонів; утворення системи економічного стимулювання і збалансування інтересів сторін міжрегіонального та транскордонного співробітництва; забезпечення ефективних механізмів зовнішньоекономічної діяльності.

14 лютого 1993 року в місті Дебрецен (Угорщина) створено Міжрегіональну асоціацію Карпатський єврорегіон.

Хотілось би приділити більшу увагу двом аспектам міжрегіонального співробітництва України на прикладі Міжрегіональної асоціації Карпатський єврорегіон.

Перший аспект пов'язаний з функціонуванням Карпатського єврорегіону. Це єврорегіональне об'єднання або асоціація було сформоване одним із перших на теренах незалежної України та сусідніх країн, що на той момент ще не були членами ЄС.

В тих умовах (коли ще гостро відчувались протиріччя між країнами – колишніми членами Варшавського договору) створення та існування Карпатського єврорегіону було вдалим кроком регіональної еліти Західної України, зокрема і Закарпаття, на шляху побудови нових добросусідських та партнерських відносин з прикордонними регіонами сусідніх держав.

Першим завданням та функцією Карпатського єврорегіону була побудова конструктивних політичних відносин. Тому існуюча і по сьогодні організаційна структура єврорегіону (**Схема 1**) була вдалою з точки зору налагодження співпраці аж до кінця дев'яностих років минулого сторіччя.

Схема 1

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА Карпатський єврорегіон	
Рада Карпатського єврорегіону	
Президія	
Секретаріат	Робочі комісії
	3 питань регіонального розвитку (Угорщина)
	3 питань туризму (Польща)
	3 питань торгівлі (Румунія)
	3 питань надзвичайних ситуацій (Словаччина)
	3 питань соціальної інфраструктури (Україна)
Ревізійна комісія	
Національні представництва	

Проте настав момент, коли необхідно переходити від організаційної роботи до впровадження спільних програм чи проектів з використанням фінансових механізмів. Паралельно з цим в ЄС з'явилися певні програми технічної допомоги, які надавали фінансову підтримку в реалізації

транскордонних проєктів та проєктів розвитку. Це і ТАСІС, і ІНТЕРРЕГ та певні національні структуральні фонди.

Щоб була можливість використовувати ці фінансові інструменти, на думку автора, необхідно було провести реорганізацію та інституалізацію Карпатського євро регіону в юридичну особу. До прикладу: подібна реорганізація та інституалізація відбулась з євро регіоном «Карелія», що охоплює прикордонні регіони РФ, Фінляндії, Норвегії. І наразі цей євро регіон активно виступає аплікantom (заявником) на гранти та фінансування програм міжнародної технічної допомоги, зокрема ЄСПІ і ефективно впроваджує проєкти, спрямовані на потреби регіону.

І це не поодинокий приклад. З досвіду роботи Інституту транскордонного співробітництва (м. Ужгород) можна зазначити, що географія практичної роботи з інституалізації євро регіонів охоплює практично весь новий східний кордон ЄС з півночі (від Балтики) до півдня (Чорне море).

Реорганізація та інституалізація Карпатського євро регіону дозволили б створити власний «фонд» для забезпечення фінансування пріоритетних та стратегічних питань розвитку регіону. Вдалим прикладом функціонування такого фонду є Міжнародний Вишеградський Фонд, створений країнами Вишеградської четвірки.

Вишеградська група (Вишеградська четвірка) – назва угруповання чотирьох центральноєвропейських країн: Польщі, Чехії, Угорщини і Словаччини. Це об'єднання створилось унаслідок зустрічі президентів Польщі і Чехословаччини та прем'єра Угорщини 15 лютого 1991 р., після ухвалення декларації, названої через місце прийняття Вишеградською. Головною метою була названа інтеграція до євроатлантичних структур. Спільність цілей закордонної політики, спільність історичного досвіду та географічна близькість спричинили появу нового регіонального утворення, названого після розпаду Чехословаччини Вишеградською четвіркою; до її складу увійшли Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина.

Були ухвалені умови про лібералізацію торгівлі в межах групи, що спричинило до появи у 1993 році Центральноєвропейського порозуміння про вільну торгівлю (СЕФТА).

У 1994–1998 роках зусилля країн Вишеграда переважно були спрямовані радше на інтеграцію з ЄС і НАТО, забезпечення власної безпеки, ніж на лобювання взаємних інтересів, зустрічі голів держав відбувались нерегулярно.

З 2004 року і до середини 2005-го в групі головує Польща, після неї головує Угорщина. Наприкінці 2004 року президент Польщі Александр Квасневський зазначив, що Вишеградська група може виступати зі

спільними ініціативами, які стосуватимуться політики ЄС щодо її східних сусідів, у тому числі України, і мати істотну роль в побудові площини європейських цінностей.

Проте це питання макрополітичні та макроекономічні.

Задля вирішення нагальних проблем и питань розвитку країн «четвірки» та й країн сусідів в 2000 році урядами країн Вишеградської четвірки створено міжнародний Вишеградський фонд, основною метою якого стала підтримка тіснішої співпраці та посилення зв'язків країн-учасниць.

Ці завдання реалізуються у фінансовій підтримці для просування та розвитку з наступних напрямів:

- ✓ Культурне співробітництво
- ✓ Науковий обмін, наукові дослідження та співробітництво в галузі освіти
- ✓ Обміни між молоддю
- ✓ Транскордонне співробітництво
- ✓ Туризм

Вишеградська Стратегічна програма підтримує стратегічні, довгострокові проекти, що стосуються цих чотирьох країн, і проекти повинні відповідати пріоритетам, визначеним щороку.

Максимальний час для реалізації проекту, підтримуваного цією програмою становить 3 роки. Заявки приймаються до 31 січня кожного року.

В квітні 2012 року міжнародний Вишеградський фонд у співпраці з Програмою Східного партнерства ЄС започаткували Програму флагманських проектів [8]. Україна і зокрема Карпатський єврорегіон могли б використати згаданий інструмент для налагодження співпраці з країнами Східного партнерства.

На думку автора, було б доречним, щоб органи влади прикордонних регіонів України мали спільну позицію щодо пріоритетних стратегічних проектів і активно використовували б ресурси Вишеградського фонду з року в рік. Дійовим інструментом для аплікації на ці гранти міг би виступити Карпатський єврорегіон, якщо б він пройшов трансформацію та інституалізацію.

Країни Скандинавії створили міжнародний Баренцев секретаріат, що як і Вишеградський фонд, за рахунок внесків країн-учасниць формує фінансові ресурси та надає гранти на реалізацію проектів, пріоритетних для розвитку регіону.

Як показала практика, згадані програми позитивно впливають на зростання обсягів зовнішньої торгівлі через усунення перешкод у просуванні товарів, капіталів та робочої сили, надходження інвестицій, обмін новими технологіями і паралельно вирішують перспективні соціальні проблеми.

При реалізації спільних програм важливим є безумовне виконання угод, договорів, контрактів; відкритість та прозорість діяльності на основі тендерів та конкурсів; розподіл отриманих доходів у відповідності до внеску кожного учасника спільної програми; справедливий розподіл ризиків.

Водночас подальша інтеграція України до європейських структур неможлива без вироблення та реалізації такої моделі управління регіонами, яка б відповідала принципам регіональної політики Європейського Союзу, сприяла б становленню нових форм співпраці між центром і регіонами, внутрішньому міжрегіональному співробітництву та міжнародній співпраці територій.

Висновки

1. Єврорегіональне співробітництво виступає фактором соціально-економічного розвитку прикордонних територій, раціонального розміщення продуктивних сил та об'єктів інфраструктури, підвищення продуктивності праці та якості матеріального продукту і послуг.

Крім географічних, геополітичних чинників, наявності відповідної інфраструктури та виробничих передумов на розвиток єврорегіонального співробітництва України впливають чинники організаційного та правового характеру, зокрема, загальнодержавна політика, узгодженість дій з конкретних питань на державному, регіональному і місцевому рівнях, імплементація регіональної політики ЄС у національне законодавство, наявність чітких критеріїв оцінки співпраці та відповідної системи інституцій та структур для регулювання єврорегіональних процесів.

2. Найбільш ефективною формою єврорегіонального співробітництва стали єврорегіони. Практика свідчить, що в єврорегіонах зростають капіталовкладення, поліпшуються умови підприємництва, зовнішньої торгівлі, валютних операцій, швидше вирішуються візові й митні питання, посилюється самостійність регіонів. В Україні єврорегіони почали діяти відносно недавно, вони проходять шлях організаційного становлення та випробування діяльності на конкретних проектах. Поки що розвиток єврорегіонів стримує слабка економічна база, недостатня інвестиційна привабливість, відсутність гнучких ринкових структур – акціонерних товариств, спільних підприємств, режиму найбільшого економічного сприяння з боку регіональних та місцевих влад.

3. З метою активізації процесу єврорегіонального співробітництва необхідно вжити наступних заходів: спрощувати транскордонний режим руху товарів та послуг, які вироблені та споживаються в межах прикордонних зон; забезпечити більш ліберальний режим пересування громадян, що спростить гуманітарні та трудові контакти; впроваджувати пільгову систему щодо окремих видів міжнародної економічної діяльності; спрощувати регулюючі, документарні процедури для юридичних та фізичних осіб, які здійснюють прикордонні контакти та операції; розробити механізми спільного використання природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища; сприяти поширенню відповідної ділової інформації; забезпечити фінансування та стимулювання розвитку транспортної інфраструктури; формувати спрощені механізми надання суб'єктам підприємницької діяльності банківських кредитів, послуг страхування.

Важливо також активізувати роботу, спрямовану на розвиток співробітництва між суб'єктами господарювання регіонів у рамках науково-технічної та виробничої кооперації; залучати до співробітництва торгово-промислові палати областей; спільно з відповідними суб'єктами господарювання вжити заходів щодо розширення мережі представництв, дилерських служб тощо.

Список використаних джерел

- 1) Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3-4. – с. 115.
- 2) Клемешев А. Регион в условиях глобализации /А.Клемешев//Вестник ВГУ. –2005. – № 2 – с. 22-38.
- 3) Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво / [В.І.Пила, О.С.Чмир, О.А.Гарасюк, Т.В.Терещенко]. – Вид-во ХУУП. – 2006. – 412 с.
- 4) Біленький П.Ю. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні /П.Ю.Біленький, Н.А.Мікула //Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 61-74.
- 5) Сищик А.А. Методи оцінки ефективності економічних відносин України та Європейського Союзу /А.А.Сищик //Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – 2005. – С. 248-253.
- 6) Україна в процесі міжнародної інтеграції /за ред. д-ра екон. наук В.Р.Сіденка. – Х.: Форт. – 2003. – 280 с.
- 7) Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія /Н.А.Мікула. – Львів: ІРД НАН України. – 2004. – 395 с.
- 8) Режим доступу: <http://visegradfund.org/2012/home/01-05-2012/>

Кампов Лілія,

*завідувач відділу досліджень
проблем євроінтеграції НН Інституту
євроінтеграційних досліджень
Закарпатського державного університету*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТКС УКРАЇНИ

Інституційне забезпечення розвитку транскордонного співробітництва передбачає функціонування основних та допоміжних організацій і структур, що забезпечують координованість дій суміжних прикордонних територій та реалізують завдання їх спільного розвитку як своєї територіально-суспільної системи.

Основні структури транскордонного співробітництва охоплюють євро регіони, міжнародні асоціації прикордонних територій тощо. Узагальнення світового досвіду діяльності таких структур свідчить, що основна їх роль полягає у розробленні стратегії, спільного бачення розвитку транскордонного регіону, визначенні пріоритетів та забезпеченні їх фінансування, а також подальшому здійсненні моніторингу реалізації завдань [1].

Аналіз публікацій з досліджуваної проблематики. Дослідженню проблем розвитку та функціонування євро регіонів присвячені наукові праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Дослідженням особливостей функціонування окремих євро регіонів займаються такі вчені, як М.Боянецька, Ю.Вдовенко, В.Горбовий, М.Мінченко, Н.Луцишин, Є.Ніколаєв, Є.Карачун та ін. Що стосується вивчення проблем у рамках транскордонного, а саме євро регіонального співробітництва, то в цьому напрямі ведуть наукові розвідки такі вчені, як П.Беленький, О.Другов, О.Гарасюк, Т.Терещенко, Н.Мікула тощо.

На сучасному етапі розвиток інституційного забезпечення ТКС виходить на вищий його рівень – єврорегіонів. Їх створення відбувається шляхом підписання угод про транскордонне співробітництво між органами місцевої влади прикордонних територіальних одиниць.

Єврорегіони виступають основною організаційною формою транскордонного співробітництва, а практика їх функціонування в останні роки довела свою ефективність у питаннях ліквідації бар'єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів. Сьогодні в Європі налічується понад 180 єврорегіонів, і їх кількість продовжує зростати [2].

Посилення ролі єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва полягає в тому, що вони є ключовою ланкою у підтриманні контактів між органами державної влади, виробленні стратегії спільних дій, ініціюванні проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України.

Діяльність всіх єврорегіонів, створених за участю областей України, регламентується відповідними статутами. Водночас єврорегіони не є юридичними особами.

На території України на сьогодні діють 10 єврорегіонів (див. рис.1): «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Донбас» (Україна, Росія), Чорноморський єврорегіон (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна) та «Дністер» (Україна, Молдова). Необхідно відмітити, що 19 регіонів України є прикордонними. Їх площа становить близько 77,0 % усієї території держави.

Зупинимось на основних характеристиках цих єврорегіонів [7]:

- ✓ «Буг» – утворений 29 вересня 1995 р. До його складу входять Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області, Хелмське, Люблінське, Замостське, Тарнобжезьке та Білопідлянське воєводства (Польща), Брестська область (Республіка Білорусь). Територія єврорегіону становить 80,916 тис. кв. км з чисельністю населення близько 5,0 млн чоловік, у тому числі територія України – 23,1 тис. кв. км з чисельністю 1,27 млн чоловік.

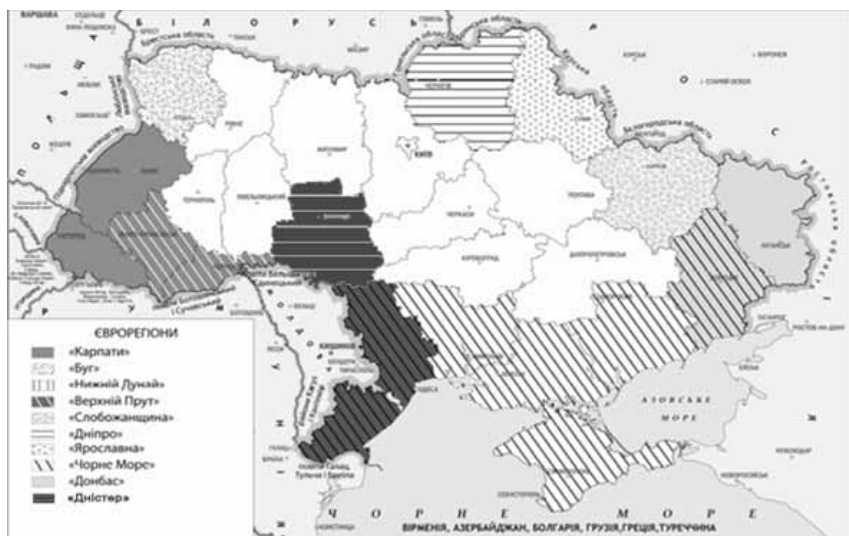

Рис. 1. Єврорегіони за участі України, сформовані за період 1993 – 2012 рр.

- ✓ Карпатський єврорегіон – утворений 14 лютого 1993 р. До його складу входять: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області, адміністративно-територіальні одиниці п'яти держав – Польщі (Кросно, Перемишль, Жешув, Тарнув), Словаччини (райони Бардіїв, Гуменне, Кошице, I-IV околиці, Межилаборце, Міхаловце, Пряшів, Сабінов, Сніна, Собранце, Стропков, Свидник, Требішов, Вранов), Угорщини (округи: Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Йас-Надькун-Солнок, Саболч-Сатмар-Берег та міста: Мішкольц, Дебрецен, Егер, Ніредьгаза), Румунії (повіти Сату-Маре, Марамуреш, Бігор, Салай, Ботошани). Карпатський єврорегіон охоплює 161,279 тис. кв. км і 16 млн населення, у тому числі територія України – 56,6 тис. кв. км з чисельністю 6,4 млн чоловік.
- ✓ «Нижній Дунай» – утворений у 1998 році. До його складу входять Одеська область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемир), Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча).
- ✓ Територія єврорегіону «Нижній Дунай» охоплює 53,3 тис. кв. км. з чисельністю 4,0 млн чоловік, у тому числі територія України – 33,3 тис. кв. км з чисельністю 2,5 млн чоловік.

- ✓ «Верхній Прут» – утворений 22 вересня 2000 р. До його складу входять: Чернівецька область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (Бельцький та Єдинецький, Румунії (Ботошанський та Сучавський) повіти. Українська територія єврорегіону становить 8,1 тис. кв. км, з чисельністю близько 1 млн чоловік. У жовтні 2003 року повноправним членом єврорегіону стала Івано-Франківська область.
- ✓ «Дніпро» – утворений у квітні 2003 р. До його складу увійшли Чернігівська область, Гомельська область (Білорусь) та Брянська область (Російська Федерація).
- ✓ «Слобожанщина» – утворений у 2003 р., до складу якого увійшли Харківська область України та Белгородська область (Російської Федерації).
- ✓ «Ярославна» (24 квітня 2007 р.), до складу якого входять Сумська область України та Курська область Російської Федерації.
- ✓ Чорноморський єврорегіон утворений 26 вересня 2008 р. До його складу входять Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Туреччина, представлені на рівні міст, областей, провінцій, країв, автономних республік, Україна (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим, а також місто Севастополь).
- ✓ «Донбас» (29 жовтня 2010 р.), до складу якого входять Луганська область України та Ростовська область Російської Федерації.
- ✓ «Дністер» – утворений 2 лютого 2012 р. за участю Вінницької області України, Сорокського, Флорештського та Шолданештського районів Молдови.

Варто відмітити, що в процесі функціонування єврорегіонів в Україні виникли певні особливості [6]. Так, наприклад, особливостями функціонування єврорегіонів на заході та півдні країни є те, що, на відміну від ЄС, де пріоритетом є вдосконалення розвиненої системи взаємин, одним із головних завдань для Східної Європи є відновлення на постсоціалістичному просторі співробітництва на всіх рівнях. Спільне у них – загальноєвропейські пріоритети сталого розвитку та побудови «Європи регіонів». Тому першочерговим для нових єврорегіонів є вирішення спільних проблем в умовах економічної кризи з одночасним розвитком взаємовигідних відносин як для кожного учасника, так і для регіону загалом.

Особливостями єврорегіонів на сході та півночі країни є співпраця України з Білоруссю та Російською Федерацією, що в минулому мали тісну кооперацію та співпрацю в рамках єдиного народногосподарського комплексу СРСР, а також окремі конкурентоспроможні сфери співробітництва, які порівняно легко відновити за наявності відповідної політичної волі та належного фінансування.

Зупинимося детальніше на особливостях Карпатського єврорегіону, до якого входить Закарпатська область. Він функціонує на основі Угоди і Статуту, ухвалених 14 лютого 1993 р. в м. Дебрецен (Угорщина). Стратегічне значення участі України в цій асоціації обумовлене співробітництвом у різних сферах, починаючи з економічного, культурного, екологічного, соціального співробітництва, включаючи той факт, що така співпраця є важливим інтеграційним інструментом для розвитку євроінтеграційних процесів.

Його метою є формування структури, яка поліпшить координацію транскордонного співробітництва між його членами, що сприятиме прискоренню регіонального розвитку, залученню допомоги з країн Заходу та налагодженню добросусідських відносин між країнами та народами, які входять до Карпатського єврорегіону.

За 19 років існування Карпатського єврорегіону змінилися і умови його функціонування. Геополітичні процеси, які відбувалися протягом цього періоду, привели до виникнення нових форм і аспектів співробітництва на рівні єврорегіонів. Однією з причин цього було приєднання чотирьох країн, які входять до Карпатського єврорегіону, до Європейського Союзу. Ситуація, що виникла, спричинила появу системних проблем функціонування єврорегіону. Вирішення цих проблем є надзвичайно актуальним, адже йдеться про визначення подальшої його ролі або ж перетворення на форум для озвучення думок його членів.

Причинами виникнення таких проблем були насамперед різні підходи країн-учасниць до вирішення визначальних питань, а також відсутність єдиних джерел фінансування.

Іншим негативним чинником, який безпосередньо впливає на діяльність Карпатського єврорегіону, є його територіальний масштаб. Сьогодні територія єврорегіону перевищує 140 тис. км², а кількість населення становить близько 16 млн. чол. Він перетворився на найбільший єврорегіон в Європі і потребує значного структурного реформування.

Не може не зашкодити ефективному співробітництву в рамках єврорегіону і наявність різних систем адміністративно-територіального

устрою п'яти держав-учасниць, а також різні компетенції національних виконавчих структур. Вирішенню цієї нерівномірності сприяло б створення єдиних професійних виконавчих структур, які б координували роботу відповідних національних органів.

З метою поглиблення співпраці регіонів була розроблена Стратегія розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському єврорегіоні «Карпати 2004-2011», метою якої було формування інтегрованої транскордонної території прикордонних регіонів п'яти країн Карпатського єврорегіону, яка динамічно розвивається та є привабливою для проживання завдяки поліпшенню соціально-економічних, культурних та екологічних умов. Згідно із Стратегією, застосування інструменту співробітництва між прикордонними регіонами у процесі просторового розвитку території всього Карпатського транскордонного єврорегіону сприятиме вирішенню таких стратегічних завдань, як:

- 1) Зменшення негативного впливу на соціально-економічний розвиток регіону периферійного розташування щодо території Європейського Союзу та національних центрів, а також активне використання переваг, створених процесом розширення Європейського Союзу.
- 2) Використання транскордонного співробітництва на всіх рівнях (місцевий, регіональний, реалізація національних державних програм, координація різнорівневих програм) для підтримки подальшої інтеграції прикордонних регіонів Польщі, Словаччини, України, Угорщини та Румунії у довгостроковій перспективі [3].

Отже, Стратегія «Карпати 2004 – 2011» була покликана не лише мінімізувати негативні чинники інтеграційних процесів, а й слугувати управлінським інструментом використання потенціалу Карпатського єврорегіону для підвищення добробуту прикордонних регіонів шляхом розширення економічних, соціокультурних, політичних зв'язків, використання досвіду європейської транскордонної співпраці.

Розглядаючи нинішній стан співробітництва в рамках Карпатського єврорегіону, необхідно відмітити і діяльність Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку «МАІРР». Ця організація заснована у 2003 році міжнародними організаціями України, Словаччини та Угорщини: Центром інновацій і бізнесу «CASSOVIA BIC Kosice» (Словацька Республіка), Асоціацією регіонального розвитку «KIVT» області Верхній Саболч-Реткез (Угорщина). У ході зустрічі колишнього голови Закарпатської обласної ради М. Кічковського та колективу МАІРР, яка відбулася в січні 2010 р., було обговорено основні питання діяльності Карпатського єврорегіону. З метою вирішення проблемних питань та активізації

діяльності Карпатського євро регіону подано проект на фінансування в рамках Програми «Південно-Східна Європа» при партнерстві провідної організації Європейського Союзу – Асоціації прикордонних європейських регіонів «АЕВР» (Німеччина). Проект направлений на залучення кращого європейського досвіду задля ефективної роботи Карпатського євро регіону[4].

На сьогоднішній день Міжнародною асоціацією «МАІРР» реалізуються 2 проекти:

- ✓ «Європейська школа обміну досвідом» – платформа для здійснення ефективної співпраці між освітніми установами прикордонних регіонів України, Словаччини, Угорщини та Румунії (HUSKROUA/0901/011).
- ✓ «Транскордонний парламент», який був представлений на 39-му засіданні Карпатського євро регіону 30.11.2011 р. – створення єдиного ІСТ-інструменту для прийняття рішень у прикордонних регіонах Словаччини, Угорщини, Румунії та України (HUSKROUA/0901/012).

Аналіз формування та діяльності євро регіонів дозволяє виявити ряд проблем їх функціонування та розвитку. Більшість із них є типовими для євро регіонів, які створила Україна. Головні з них:

- ✓ різниця у рівні економічного розвитку держав-учасниць, обсягах зовнішньої торгівлі товарами та послугами та залучення прямих іноземних інвестицій;
- ✓ неузгодженість нормативно-правової бази держав-учасниць євро регіонів;
- ✓ низький рівень фінансового забезпечення;
- ✓ неузгодженість дій у процесі запобігання надзвичайних ситуацій;
- ✓ низький рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- ✓ відсутність доступу до інформації стосовно діяльності євро регіонів.

З викладеного вище випливає висновок: існуюче інституційне забезпечення ТКС не формує цілісну багаторівневу систему регулювання транскордонного співробітництва. Окремі його складові працюють неузгоджено. Така ситуація характерна як для організаційної структури євро регіонів, так і для системи інформування населення.

Часткове вирішення цих проблем буде можливим у контексті реалізації нової державної програми підтримки та розвитку транскордонного співробітництва на 2012 – 2015 роки.

Список використаних джерел

- 1) Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: монографія / За ред. О.С.Власюка. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
- 2) Гвазава Н.Г. Єврорегіони: досвід та перспективи: [Електронний ресурс] / Н.Г. Гвазава // Державне будівництво. – 2009. – №1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2009-1/doc/5/03.pdf>
- 3) Стратегія транскордонного співробітництва «Карпати 2004-2011»: [Електронний ресурс] // Портал «Європейський простір». – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/data?t=2&q=453>
- 4) МАІРР та перспективи розвитку Карпатського єврорегіону: [Електронний ресурс] // Портал «Європейський простір». – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/news/238778.html>
- 5) Михайло Кічковський: “Європа зорієнтована на зміцнення самоврядування”: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exo.at.ua/news/2010-04-16-12031>
- 6) Піріашвілі О.Б. Розвиток єврорегіонів на території України [Електронний ресурс] / О.Б. Піріашвілі, О.П. Амбросенко, Н.О. Федяй. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/er/2011_3/4_Piriashvili&K.pdf
- 7) Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво як інноваційна форма діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В.В. Толкованов. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_4/02_Tolkovanov.pdf

Білак Діана,

*провідний спеціаліст НН Інституту
євроінтеграційних досліджень
Закарпатського державного університету,
аспірантка кафедри країнознавства*

ОСОБЛИВОСТІ «НАЦІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ ДІЙ» ТА РІШЕННЯ ГРУДНЕВОГО САМІТУ УКРАЇНА – ЄС 2011 РОКУ

У статті проаналізовано основні пункти Національного плану дій на виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. Наведено заключення Європейської Комісії щодо стану впровадження ПД та рекомендації для його ефективної імплементації.

Визначено політичну роль грудневого саміту Україна-ЄС 2011 року, одним з питань якого було підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Ключові слова: *Україна, Європейський Союз, Національний план дій з лібералізації візового режиму, Угода про асоціацію.*

Актуальність теми дослідження. Враховуючи пріоритетність зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію, що було підтверджено на саміті Україна-ЄС у грудні 2011 року, проблематика лібералізації візового режиму залишається надзвичайно актуальною в контексті реалізації положень Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Мета дослідження полягає у тому, щоб визначити стан реалізації Україною Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України та основні ризики, що можуть виникнути у подальшій імплементації Плану дій.

Наукові розробки. У роботах С.І. Мітрьєвої «Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи»

і «Транскордонне співробітництво: візовий аспект» значна увага приділяється Закарпатській області, яка, межуючи із 4 країнами – членами ЄС, має значні привілеї у візовій політиці порівняно з іншими областями України.

У монографії І.В. Артьомова «Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України» частково досліджуються проблеми, які постали перед Україною після входження сусідніх з нею країн до Шенгенського простору.

Навчальний посібник І.В. Артьомова «Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції» містить дослідження, що стосуються основних проблем України на шляху до європейської інтеграції.

Праця І.В. Артьомова та О.О. Вайнрауха «Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва» присвячена ґрунтовному дослідженню основних проблем лібералізації візового режиму ЄС для України та їх впливу на успішне здійснення транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. З метою створення умов для запровадження безвізового режиму короткострокових поїздок громадян України до держав - членів Європейського Союзу та забезпечення виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, який було схвалено на саміті Україна - Європейський Союз (22 листопада 2010 року, м. Брюссель, Королівство Бельгія), Президентом України 22 квітня 2011 року був підписаний Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Цим Планом було передбачено виконання протягом 2011 року таких заходів у сфері вдосконалення візової політики:

- ✓ продовження реалізації Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року, схваленої Указом Президента України від 19 червня 2006 року № 546; продовження виконання Державної цільової правоохоронної програми «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 року № 831 з метою здійснення заходів, пов'язаних з облаштуванням та реконструкцією державного кордону України, розвитком Державної прикордонної служби України, активізація міжвідомчого співробітництва між правоохоронними та іншими державними органами, що задіяні

- в управлінні кордонами, зокрема у виявленні та розслідуванні правопорушень, скоєних на кордоні України;
- ✓ забезпечення виконання у межах бюджетних призначень плану заходів щодо реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 січня 2011 року № 2-р; підготовка пропозицій щодо потреб України у міжнародній технічній допомозі для реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами, їх подання Міністерству закордонних справ України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України для проведення консультацій з міжнародними організаціями та іноземними державами щодо залучення такої допомоги з ціллю виконання Концепції інтегрованого управління кордонами, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2010 року № 2031-р, та плану заходів щодо її реалізації;
 - ✓ видання нормативно-правового акта про кодекси поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами; активізація роботи, пов'язаної з навчанням працівників, завданням яких є здійснення управління кордонами у частині антикорупційної етики їх поведінки з ціллю розроблення програм навчання та підвищення кваліфікації працівників державних органів, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами, а також ухвалення кодексів поведінки таких працівників;
 - ✓ створення міжвідомчої робочої групи з координації діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами, розроблення нормативно-правових актів щодо процедури обміну даними між суб'єктами інтегрованого управління кордонами та забезпечення системності такого обміну з ціллю забезпечення реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами, зокрема в частині створення належної інфраструктури, технічного обладнання та інформаційних технологій, забезпечення фінансовими та людськими ресурсами;
 - ✓ подання в установленому порядку Кабінетом Міністрів України для на розгляд Верховної Ради України проекту закону про внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (нова редакція);
 - ✓ внесення проекту Указу Президента України про затвердження Концепції міграційної політики України, затвердження плану

заходів з реалізації Концепції міграційної політики України, підготовка та внесення в установленому порядку пропозицій щодо інституційної реформи у сфері управління міграцією з метою схвалення Концепції.

Оскільки лібералізація візового режиму є сьогодні одним з пріоритетних питань двосторонніх відносин України та ЄС, Президент України вказав на необхідність активно впроваджувати в життя положення і завдання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України уже в 2011 році. Тому для контролю за виконанням основних завдань Плану постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2011 року № 77 було вирішено створити Координаційний центр, який контролює стан реалізації завдань з впровадження ПД, зокрема [15]:

- ✓ формування та затвердження всієї необхідної нормативно-правової бази;
- ✓ активізацію міжвідомчого співробітництва між правоохоронними та іншими державними органами, що задіяні в управлінні кордонами, а також вдосконалення міграційної політики за стандартами ЄС;
- ✓ налагодження системи обміну персональними даними осіб, транспорту та вантажів, що перетинають кордон, відповідно до вимог ЄС;
- ✓ активізацію процесу навчання працівників, що здійснюють управління кордоном та оформлення і видачу документів для виїзду за кордон;
- ✓ створення системи біометричної ідентифікації громадян України та запровадження випуску відповідних виїзних документів з електронними носіями біометричних даних;
- ✓ облаштування відповідно до європейських стандартів пунктів розміщення незаконних мігрантів і пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, що незаконно перебувають на території України;
- ✓ проведення інформаційно-консультативної кампанії з метою підвищення рівня обізнаності громадян України, іноземців та осіб без громадянства щодо їх прав на свободу пересування територією України;
- ✓ проведення переговорного процесу з метою укладення з державами походження чи транзиту нелегальних мігрантів міжнародних договорів про реадмісію осіб.

Упродовж 2011 року Україна досягла суттєвого прогресу в реалізації виконання Плану дій щодо візової лібералізації Україна – ЄС, який був підписаний Президентом В. Януковичем 22 квітня 2011 року. На виконання першої фази Плану Верховною Радою України було ухвалено низку необхідних законодавчих актів, зокрема Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року [2], затверджено Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [3] та Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 рр. [4].

Важливим кроком на шляху до візової лібералізації стала підготовка та ухвалення Кабінетом Міністрів плану запровадження біометричних паспортів. Уряд вніс поправки і до законодавства, які стосуються захисту персональних даних, задля того, щоб запустити процес видачі біометричних документів. Звичайно, в ході реалізації Плану за останні кілька років питання, що торкаються контролю над процесами нелегальної міграції, Україна наблизилась до європейських стандартів у цій сфері. Так, фактичну законодавчу імплементацію пройшли законопроекти щодо правового статусу біженців, іноземців та осіб без громадянства, що вже пройшли перше читання у Верховній Раді України.

Упродовж всього 2011 року офіційний Київ ефективно виконував Угоду про реадмісію між Україною та ЄС, зокрема погодившись прийняти значну кількість нелегальних мігрантів, які на шляху до Шенгенської зони перетинали державні кордони України. Реформування та кадрові перестановки Прикордонної служби України також сприяли зменшенню нелегальної міграції через Україну. На міждержавному рівні виконано і вимоги ЄС щодо подальшого врегулювання правового статусу кордонів України в частині підписання угоди з РФ про демаркацію сухопутного кордону та ратифікацію договору про державний кордон з Республікою Білорусь.

Вище вказані політико-правові вчинки української влади, плідна співпраця і надання фахової допомоги з боку Брюсселю – все це вплинуло на позитивні зрушення в рамках першої фази плану дій відносно лібералізації візового режиму України з ЄС.

Аналізуючи численні раунди переговорів ЄС та України в аспектах лібералізації візового режиму, маємо констатувати, що всі успіхи, яких досягла кожна сторона, в жодному разі не мали на меті нанести економічного збитку національним інтересам країн ЄС і України. Економічні компроміси, які було погоджено між сторонами впродовж тривалих раундів переговорів про асоціацію, лише підтвердили загально визначену принципову дефініцію майбутньої угоди між ЄС та Україною,

якою є політична асоціація. В її рамках сторони взаємно підтримують одна одну з усіх питань порядку денного політичного діалогу та економічної інтеграції, мета якої відкрити шлях Україні до внутрішнього ринку ЄС за допомоги регуляторної конвергенції.

У Києві 19 грудня 2011 року на XV саміті Україна - Європейський Союз завершилися переговори Президента України Віктора Януковича з лідерами Євросоюзу, які тривали близько 2,5 години замість запланованих 40 хвилин.

Саміт відбувся в Адміністрації Президента України, українську сторону представляв Президент Віктор Федорович Янукович, європейську делегацію - президент Ради ЄС Герман ван Ромпей і президент Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу.

В ході переговорів лідери із задоволенням відзначили, що головні переговірники досягли спільного розуміння щодо повного тексту Угоди про асоціацію, яка визначить майбутню договірно-правову основу відносин Україна - ЄС. Наразі відкритий шлях для технічної підготовки остаточної консолідованої версії Угоди, в тому числі в частині глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, з метою її якнайскорішого парафування.

Лідери також визнали виняткову важливість Угоди про асоціацію, яка є новим етапом у розвитку договірних відносин між Україною і ЄС та ставить за мету досягнення політичної асоціації та економічної інтеграції. Ця Угода про асоціацію залишає відкритим шлях до подальшого прогресивного розвитку відносин між Україною та ЄС.

Учасники переговорів визнали, що Україна як країна з європейською ідентичністю поділяє спільну історію та спільні цінності з країнами Європейського Союзу, і відзначили, що поступове зближення України і ЄС у політичній, економічній та правовій сферах сприятиме подальшому прогресу у відносинах ЄС — Україна.

Сторони підтвердили своє зобов'язання створити інституційні, регуляторні та технічні умови для імплементації Угоди про асоціацію та створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Вони визнали, що така поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, пов'язана з більш широким процесом адаптації законодавства, може сприяти подальшій економічній інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу, як це передбачено в Угоді про асоціацію.

Також сторони позитивно відзначили прогрес у виконанні Плану дій щодо лібералізації візового режиму і підтвердили свої спільні зобов'язання просуватися до безвізового режиму, який буде запроваджений у відповідний час після створення визначених у Плані дій умов для добре керованого

та безпечного пересування людей. Як проміжний крок до запровадження безвізового режиму вони привітали завершення переговорів щодо внесення змін до Угоди про спрощення візового режиму, що має на меті подальше спрощення процедур видачі віз громадянам України.

Президент України Віктор Янукович вважає, що процес розширення Європейського Союзу не має припинитися, поки за його межами перебуватимуть такі країни, як Україна.

Президент Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу відмітив, що **саміт Україна-ЄС надасть нового імпульсу просуванню Кисва до підписання угоди про асоціацію**[11].

Президент Ради ЄС Герман ван Ромпей знову наголосив на занепокоєності Євросоюзу в зв'язку з певною заполітизованістю українських судів. Крім того, Ромпей зазначив, що також ідеться про свободу слова в Україні та свободу зборів. За його словами, ці принципи мають вирішальне значення в зближенні України з ЄС і для подальшого розвитку країни як конкурентоспроможної та динамічної держави. Ромпей також зазначив, що в цьому контексті дуже важливе проведення майбутніх парламентських виборів відповідно до демократичних стандартів.

Запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС залежить від виконання всіх необхідних умов, передбачених відповідним планом дій, заявив президент Європейської Комісії.

У свою чергу Президент України В.Ф. Янукович наголосив, що невід'ємною складовою подальшого зближення України та ЄС є розширення людських контактів і зняття бар'єрів для вільного спілкування між українським народом і жителями європейських країн. Він заявив, що стратегічною метою країни є запровадження безвізового режиму з ЄС, а ключовим завданням на нинішньому етапі - забезпечення виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму для України.

Раніше українська сторона неодноразово заявляла про бажання парафувати Угоду про асоціацію на грудневому саміті. За якнайшвидше парафування цього документа висловився 1 грудня і Європарламент, ухваливши відповідну резолюцію.

Однак вже ближче до саміту представники обох сторін висловили сумнів у можливості парафувати Угоду безпосередньо на самому саміті, зокрема і з технічних причин.

Однією з перешкод на шляху підписання Угоди про асоціацію є питання ув'язнення экс-прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко. Зокрема, деякі країни ЄС чітко дали зрозуміти, що не підтримають підписання і ратифікацію Угоди про асоціацію з Україною, поки лідер опозиції перебуває за ґратами.

У свою чергу очільник МЗС України Костянтин Грищенко неодноразово наголошував, що українська сторона відкрита до діалогу з європейською з питань кримінальних справ щодо Тимошенко, проте впевнена, що це не має впливати на відносини України і ЄС.

Загалом на майбутнє спільних відносини України з Європейським Союзом Президент України Віктор Янукович дивиться з оптимізмом. Він позитивно оцінив результати грудневого саміту Україна–ЄС, а також зазначив, що у 2012 році Київ та Брюссель будуть обговорювати питання переходу до безвізового режиму вже з конкретними датами, і висловив надію, що основна частина підготовки до впровадження безвізового режиму завершиться до 2014 року [14].

Отже зроблено важливий, хоча й неоднозначний, крок, в якому є свої плюси та мінуси, але який, незважаючи на це, посилює зовнішньополітичні позиції України.

У доповіді Європейської Комісії (ЄК) у лютому 2012 року про виконання Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму Брюссель заявляє про «певний прогрес», досягнутий Києвом.

Доповідь розділена на чотири блоки.

Перший блок присвячений питанням безпеки документів, включаючи біометричні паспорти. «Певного прогресу було досягнуто у сфері безпеки документів»,— констатує Єврокомісія. При цьому наголошується, що «правова основа» для видачі біометричних паспортів не завершена, необхідно ще прийняти план дій і програму для повного впровадження паспортів. Також не підписано закон «Про документи, що засвідчують особу і підтверджують громадянство України».

Другий блок присвячений питанням нелегальної міграції та реадмісії, де зазначається, що необхідні законодавчі рамки створено, у тому числі і для забезпечення підготовки кодексу для боротьби з корупцією. Разом з тим необхідні ще додаткові зусилля для зміцнення міжвідомчого співробітництва у сфері управління кордоном. У сфері управління міграцією також наголошується прийняття Україною «у дуже стислі терміни законодавчої бази». «Тим не менше, необхідно вжити додаткових заходів (підзаконні акти та правила). Є деякі прогалини у розвитку національної стратегії управління міграцією», - наголошується в документі. Єврокомісія також констатує відповідність українського законодавства європейському у сфері надання притулку. Одночасно зазначається, що «деякі важливі положення потребують змін».

У третьому блоці «Громадський порядок і безпека» говориться, що Україна «досягла певного прогресу» у прийнятті необхідної

законодавчої бази. Критикувалася відсутність плану дій з впровадження відповідної Стратегії, прийнятої ще у жовтні 2011 року, який би містив конкретні терміни, відповідальних осіб, бюджет, показники ефективності і моніторинг процесу. «Обмеженого прогресу» також було досягнуто у сфері боротьби з корупцією, зазначає Єврокомісія.

У четвертому блоці, який присвячений питанню зовнішніх відносин і фундаментальним правам, наголошується, що Україна «досягла певного прогресу»: розроблено та прийнято низку важливих поправок до законодавства, які спрямовані на невиправдані перешкоди для свободи пересування в межах України. Разом з тим ще необхідні додаткові положення в національному законодавстві. «Нормативно-правова база також потребує перегляду, щоб забезпечити право на справедливий, неупереджений та прозорий судовий розгляд», - ідеться в оцінці Єврокомісії у лютому 2012 року [10].

Ще однією невирішеною проблемою, на думку ЄК, є те, що Україна досі не прийняла «всесосяжне антидискримінаційне законодавство з метою забезпечення ефективного захисту проти всіх форм дискримінації».

У лютому 2012 року Громадська ініціатива «Європа без бар'єрів» також оприлюднила свої підсумки громадського моніторингу виконання Україною Плану дій з візової лібералізації. У моніторингу, зокрема, зазначено, що прогрес України на шляху до безвізового режиму з ЄС є нерівномірним та диспропорційним. Найбільш важливі нормативно-правові акти в рамках виконання ПДВЛ були ухвалені в період травня-жовтня 2011 року, саме у цей відрізок часу спостерігався найшвидший темп законодавчої роботи. Починаючи з листопада 2011 року, спостерігається певне уповільнення темпів виконання ПДВЛ.

Досягнувши значного, очевидного успіху за блоком II «Нелегальна міграція, включаючи реадмісію», та певного помірною успіху за блоком III «Громадський порядок та безпека», Україна в той же час майже повністю провалила блок I «Безпека документів, включаючи біометрику» та обмежилась досить скромними успіхами за блоком IV «Зовнішні зносини та фундаментальні права» [9].

Найбільш суттєвими є успіхи української сторони за такими напрямками як управління кордонами, зокрема впровадження інтегрованого управління кордонами, міграційна політика, включаючи її законодавче та інституційне забезпечення, політика притулку та законодавче забезпечення режиму в'їзду та виїзду, включаючи відправлення осіб з України, подолання та протидію організованій злочинності, тероризму та обігу наркотиків. Певного, але недостатнього прогресу досягнуто у законодавчому

забезпеченні політики протидії торгівлі людьми та боротьби з корупцією, забезпеченні прав на свободу пересування в межах України.

В той же час не створено належної законодавчої бази для початку випуску документів для виїзду за кордон, які б містили електронний чіп з біометричною інформацією, що є наріжною вимогою першого блоку ПДВЛ. Відчутно недостатнім є прогрес і стосовно протидії дискримінації в усіх її проявах (четвертий блок ПДВЛ).

Для виправлення ситуації з метою якнайшвидшого переходу до 2-ї фази Плану дій візової лібералізації найближчим часом Україні необхідно прийняти принаймні три закони:

- ✓ про документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України;
- ✓ про запобігання та протидію дискримінації;
- ✓ щодо спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики. Крім того, необхідно ухвалити понад 10 підзаконних нормативно-правових актів, які б створювали належні робочі механізми для імплементації цих та інших, раніше прийнятих законів.

Станом на лютий 2012 оптимістичним прогнозом був перехід України до 2-ї фази Плану дій візової лібералізації наприкінці 2012 року, розрахунок на таке рішення в першій половині року не справився через певне уповільнення виконання ПДВЛ у період після жовтня 2011 року.

15 березня 2012 р. перший віце-прем'єр-міністр України Валерій Хорошковський провів чергове засідання Координаційного центру з виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

До кінця квітня органи державної влади України повинні були забезпечити виконання вказівки Президента України щодо прийняття актів, передбачених Планом дій з лібералізації ЄС візового режиму, наголосив Валерій Хорошковський. Він звернув особливу увагу на необхідність прийняття у Верховній Раді законопроекту щодо документів з біометричними даними та законопроектів у сфері боротьби з корупцією. «Запровадження біометричних документів для виїзду за кордон є технічним завданням. З даного питання є чітка політична воля Президента України та доопрацьований з ЄС урядовий законопроект. Будь-які лобістські ігри з даного питання недоречні», - підкреслив перший віце-прем'єр міністр на засіданні [16].

Під час засідання було детально обговорено шляхи створення антикорупційного органу з урахуванням вимог групи держав-членів

ради Європи з протидії корупції (ГРЕКО). Валерій Хорошковський дав доручення відповідним органам виконавчої влади щодо опрацювання компромісного законопроекту з цього питання.

Окрему увагу було приділено завершенню законодавчої роботи у сферах управління міграцією та удосконалення захисту персональних даних. Перший віце-прем'єр-міністр України дав доручення найближчим часом винести на розгляд Уряду Державну програму з протидії торгівлі людьми.

Можемо зробити висновки, що Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» виступає стратегічним документом, який регулює питання щодо виконання Плану дій.

Прийняття цього документу свідчить про готовність України виконувати необхідні умови ЄС стосовно спрощення візового режиму. Прогрес у питаннях лібералізації візового режиму ЄС стосовно України багато в чому залежить від динаміки реалізації положень з питань, що увійшли до заключних документів останнього саміту Україна - ЄС, який відбувся 19 грудня 2011 року. Затримка у вирішенні питань лібералізації візового режиму буде гальмувати двосторонній діалог України з ЄС на шляху до її євроінтеграції.

Список використаних джерел

- 1) План дій для України на 2008-2011 рр.// Урядовий портал. Європейська інтеграція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа - http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=223566717&cat_id=223565201.
- 2) Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року N 3739-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
- 3) Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» від 21 жовтня 2011 року N 1000/2011 - [Електронний ресурс]. Режим доступу до документа - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>.
- 4) Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки» від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 - [Електронний ресурс]. Режим доступу до документу - <http://www.president.gov.ua/documents/14092.html>
- 5) Артьомов І.В. Перезавантаження українсько-євросоюзівських взаємовідносин – вимога часу . Геополітика України: історія і

- сучасність: збірник наукових праць. Вип. 3. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – 372 с.
- 6) Артёмов И.В. Транскордонное співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с.
 - 7) Артёмов И.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: у 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 1. – 332 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 11).
 - 8) Артёмов И.В., Вайнраух О.О. Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.
 - 9) Європа без бар'єрів оприлюднила результати громадського моніторингу виконання Україною Плану дій з візової лібералізації. // Європа без бар'єрів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа - <http://novisa.com.ua/analytic/evropa-bez-bareriv-opriludnila-rezyltati-gromadskogo-monitoringy-vikonannya-ukrainou-pliny-dii-z-vizovoi-liberalizacii/ua>
 - 10) ЄС похвалив Україну за виконання Плану дій щодо безвізового режиму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа - <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2011/09/23/53670>
 - 11) Заявление сторон по итогам саммита Украина-ЕС: полный текст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа -http://news.liga.net/news/politics/579482zayavlenie_storon_po_itogam_sammita_ukraina_es_polnyu_tekst.htm
 - 12) Мітряєва С.І. Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи / Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. – (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 10).
 - 13) Мітряєва С.І. Транскордонное співробітництво: візовий аспект / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011р.– Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.

- 14) Переговори щодо Асоціації завершено. Її підписання залежатиме від внутрішньої ситуації в Україні// [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа -<http://www.newsru.ua/ukraine/19dec2011/associat.html> (54)
- 15) Платонов А.В. Чинники впливу на міграційну складову національної безпеки України// Стратегічна панорама: Щоквартальний науково – практичний журнал РНБО України. - 2004. - № 4. – С.128. Товт М.
- 16) Стадник Г. Українці стали активніше перетинати Український кордон [Текст] // «Україна». – 2011. - № 1. – С. 6.
- 17) Токар П.В. Нові реалії сучасних кордонів: соціально-політичний аналіз. – Ужгород: КП Ужгородська міська друкарня, 2008. – 320 с.

D. Bilak. Features of “The national action plan” and the results of december summit Ukraine-EU, 2011. The article analyzes the main points of the National Action Plan on implementing the Action Plan to liberalize the EU visa regime for Ukraine. Given the conclusion of the European Commission on implementation of Action Plan and recommendations for its effective implementation.

Defined political role and decision December EU-Ukraine Summit in 2011, one of which was the Association Agreement between Ukraine and the EU.

Keywords: *Ukraine, European Union, the National Action Plan on visa liberalization, the Association Agreement*

Гомонай Наталія,

*провідний спеціаліст НН Інституту
євроінтеграційних досліджень,
Закарпатського державного університету,
аспірантка кафедри країнознавства*

МАЛИЙ ПРИКОРДОННИЙ РУХ ЯК МЕХАНІЗМ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАКАРПАТТЯ

Для нашого Закарпатського краю, що знаходиться в серці Європи, надзвичайно важливим є європейський вектор зовнішньої політики держави.

У зв'язку з інтеграційними процесами в Європі для Закарпаття великого значення набуває діяльність у сфері транскордонного та міжрегіонального співробітництва. В умовах розвитку Закарпатського регіону транскордонне співробітництво – це дійовий засіб зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем. Одним з механізмів транскордонного співробітництва є малий прикордонний рух.

Проблематика малого прикордонного руху є актуальною для Закарпатського регіону, який, межуючи з чотирма країнами-членами ЄС, є з'єднуючою ланкою України з Європейським Союзом. Особливістю проблем, пов'язаних з візовою політикою ЄС, є те, що вони суттєво вплинули на можливості жителів прикордонних областей України, Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини, де проживають представники національних меншин.

Відомо, що в Закарпатті в прикордонних районах проживають більше 151 тис. угорців (12,1%), більше 32 тис. румун (2,6%), значна частина словаків та поляків [1]. Усі вони до введення візового режиму між Україною та сусідніми державами мали можливість спрощеного перетину кордону для зустрічей з рідними, близькими, знайомими, партнерами по бізнесу. Після введення в дію Шенгенської угоди [2] в січні

2008 р. контакти між населенням прикордонних районів, де проживають національні меншини, ускладнилися та значно скоротилися, це також спричинило певні незручності для жителів України у зв'язку з жорсткішою візовою політикою цих держав.

Сьогодні зрозуміло, що отримання безвізового режиму для громадян України є довгостроковою перспективою, але можна відмітити і позитивні зрушення у ставленні ЄС до даного питання [3, с.62]:

- ✓ досягнуто спрощення візової процедури щодо оформлення шенгенських віз (багаторазові, безкоштовні візи) для визначених 14 категорій громадян всієї країни;
- ✓ запроваджено місцевий прикордонний рух для жителів прикордонних територій України з Угорщиною, Словаччиною та Польщею та розпочато роботу над його запровадженням з Румунією;
- ✓ розпочато новий етап візових відносин з ЄС, а саме: від спрощення процедури оформлення віз до поступової лібералізації візового режиму (скасування візових зборів для всіх категорій громадян України);
- ✓ започатковано структурований візовий діалог з ЄС (формулювання заходів та рекомендацій, виконання яких дозволятиме запровадження безвізового режиму);
- ✓ здійснено перші кроки в реалізації Комунікації Європейської Комісії «Східне партнерство», зокрема, розпочато роботу над проектом «Дорожньої карти», що міститиме передумови та «технічні критерії», виконання яких дозволить скасувати візи у взаємовідносинах України з державами ЄС.

Однак слід відмітити й негативні тенденції, які є стримуючим фактором для ЄС на шляху надання Україні безвізового режиму. Зокрема:

1. Виконання положень названої угоди країнами, що мають кордони з Україною (Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія), безпосередньо впливає на динаміку прикордонного руху. Запровадження візового режиму, інші організаційні заходи призвели насамперед до скорочення кількості людей, які приїжджають до західних сусідів з туристичною метою, до родичів, а також з метою дрібнооптової торгівлі. І причина цього полягає в тому, що рівень життя основної маси подорожуючих не дозволяє їм витратити додаткові кошти на отримання віз.

2. Водночас не зменшилася кількість громадян України, які виїжджають за кордон для тимчасового працевлаштування. За оцінками іноземних експертів, у Західній Європі зараз використовується праця близько 1,8 млн. українських працівників-нелегалів (тільки за даними Федеральної агенції у справах біженців у Німеччині осіло від 500 тис. до 1 млн. нелегальних працівників, значна частина яких – саме українці) [4].
3. Серед негативних чинників слід також назвати те, що за останні шість років Україна вшестеро скоротила капіталовкладення в утримання та ремонт шляхів (до 100 млн. доларів на рік), що поступово робить їх непривабливими для закордонного, зокрема приватного, транспорту та щороку призводить до втрати 20-30 млрд. доларів додаткових надходжень до держбюджету України.
4. Недостатнє фінансування проєктів, передбачених технічним переоснащенням державного кордону, і створення інфраструктури відповідно до вимог ЄС.
5. Ускладнення переміщення людей країнами Шенгенської зони у зв'язку з притоком емігрантів з Північної Африки та Близького Сходу [5], а також вихід Швейцарії із безвізового простору.
6. Зростання антиміграційних настроїв у державах Європейського Союзу у зв'язку з невиконанням Україною домовленостей із введення безвізового режиму [7].
7. Застереження Інтерполу щодо спрощення візового режиму для України, яка віднесена до категорії країн з ризиками [8].

Довідково

Малий прикордонний рух – регулярний перетин спільного кордону держав Договірних Сторін жителями прикордонної зони держави однієї Договірної Сторони з метою перебування у прикордонній зоні держави іншої Договірної Сторони з суспільних, культурних або сімейних причин та обґрунтованих економічних причин, які відповідно до національного законодавства держави іншої Договірної Сторони не визначаються прибутковою діяльністю, протягом періоду, який не перевищує термінів перебування, встановлених цією Угодою.

Прикордонна зона – територія адміністративних одиниць держав Договірних Сторін, яка не перевищує 30 кілометрів від спільного кордону. У випадку? коли частина такої адміністративної одиниці розташована на відстані між 30 та 50 км від лінії кордону, вона визнається частиною прикордонної зони.

Дозвіл на перетин кордону в межах малого прикордонного руху – документ, що дає право його власнику на багаторазовий перетин спільного кордону держав Договірних Сторін в межах малого прикордонного руху, за умов, визначених Угодою.

Жителі прикордонної зони – особи, які постійно проживають у прикордонній зоні не менше трьох років, що підтверджується відповідним документом.

У 2007 р. Україною було ініційовано переговорний процес щодо укладення двосторонніх угод про місцевий прикордонний рух, які передбачають спрощену (безвізову) процедуру перетину кордону мешканцями прикордонної зони (до 50 км) з Польщею, Словаччиною та Угорщиною, а у 2008 р. – з Румунією. На сьогодні такі угоди діють з Угорщиною (з 14.12.2007 р.), Словаччиною (з 27.09.2008 р.) та Польщею (з 01.07.2009 р.).

Характерним для прикордонних стосунків з Угорщиною є те, що аналогів їм немає в інших країнах Євросоюзу. Адже в зону дії Угоди про малий прикордонний рух включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів, а можливість вільного пересування мають 750 тис. закарпатських жителів прикордонних територій.

З метою спрощення поїздок для громадян, які проживають поблизу угорсько-українського кордону, та подальшого розвитку добросусідських відносин між двома державами міністри закордонних справ України та Угорщини підписали 18 вересня 2007 року угоду про спрощений перетин кордону.

Угорська Республіка зацікавлена у повторному введенні малого прикордонного руху не тільки з соціальних, культурних, сімейних та економічних причин, але й з метою збереження вже досягнутого рівня українсько-угорських стосунків.

5 вересня 2011 року Угорщина у рамках малого прикордонного руху почала видавати громадянам України пластикові перепустки, що містять біометричну інформацію.

Заявники, які отримали право на використання малого прикордонного руху, замість вклейки в чинний закордонний паспорт отримують дозвіл у вигляді пластикової картки. Термін виготовлення біометричних перепусток становить від 21 до 30 днів. Дозволи на малий прикордонний рух, які були видані раніше, дійсні до закінчення строку їх дії.

Національним планом з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, запровадження в

нашій державі паспортних документів з електронним носієм біометричної інформації визначено пріоритетним напрямом.

Згідно з угодою між урядами України і Польщі про правила місцевого прикордонного руху, підписаною у м. Києві 28 березня 2008 р., до 30-кілометрової зони увійшли 16 районів Закарпатської та Львівської областей з українського боку та 12 повітів (районів) Підкарпатського і Люблінського воєводств (областей) – із польського [9].

Окрім можливості безвізово поїхати до родичів, подорожувати у межах 30-кілометрової зони, українці отримали змогу займатися малою торгівлею.

У порівнянні з такими угодами з Польщею та Угорщиною словацький механізм спрощеного руху не спрацьовує повною мірою.

29 грудня 2011 року набрала чинності Угода між Україною та Словацькою Республікою про внесення змін до Угоди між двома державами про місцевий прикордонний рух від **30 травня 2008 року**.

Положеннями Угоди передбачається збільшення терміну безперервного перебування громадян обох країн у прикордонних зонах держав з 30 до 90 днів протягом 180 днів, запроваджується безкоштовний прикордонний рух, а також зменшення терміну розгляду заяв громадян про оформлення зазначених дозволів з 60 до 30 днів.

Реалізація положень Угоди забезпечує поліпшення умов поїздок громадян України до Словаччини у режимі місцевого прикордонного руху, а також сприяє розвитку двосторонніх відносин між двома країнами, інтенсифікації контактів у соціально-економічній, культурно-гуманітарній та інших сферах [10].

Українці мають проблеми з отриманням словацького посвідчення малого прикордонного руху від початку дії угоди, ще з 2009 року. Для прикладу, станом на кінець 2010 року Словаччина видала лише трохи більше 1300 посвідчень [10]. Польща та Угорщина приблизно таку ж кількість посвідчень видають впродовж одного місяця.

Отримати шенгенську візу у консульстві Словаччини для українця значно простіше. Це питання кількох робочих днів. Якщо ж ідеться про дозвіл малого прикордонного руху, то тут є вимога словацької поліції, що документи оформляються лише у Братиславі, а це додаткові незручності. Крім цього, безкоштовні посвідчення можуть отримати лише пенсіонери старші 60 років та діти до 15 років.

Переговорний процес щодо укладення відповідної угоди з румунською стороною досі триває.

У цьому контексті набуває першочерговості вирішення питання облаштування румунсько-українських транзитних переходів, що матиме позитивний вплив на розвиток туризму та рекреації.

Слід зазначити, що завдяки введенню в дію правил малого прикордонного руху значно поживається транскордонне культурне співробітництво та співробітництво у сфері національних меншин. Адже питання зв'язків з історичними батьківщинами є актуальним для всіх етнічних груп, а надто для етнічних груп, які проживають у прикордонній зоні. Важливо і те, щоб правила малого прикордонного руху були однакові по всьому периметру кордону Закарпаття та сусідніх держав Євросоюзу.

Прямуючи до досягнення мети – безвізового режиму з Європейським Союзом, потрібно вжити низку заходів, насамперед на державному рівні, зокрема [11]:

- ✓ запровадити державне заохочення (стимулювання) працівників правоохоронних органів і контрольних служб за затримання контрабанди та порядок подальшого використання конфіскованого майна (товару) в інтересах матеріально-технічного забезпечення підрозділів відповідних відомств, розбудови державного кордону та пунктів пропуску;
- ✓ запровадити на необхідний термін монополію держави на продаж за кордон матеріалів, реалізація яких може в максимально стислі терміни поповнити державну скарбницю;
- ✓ визначити механізм дійового контролю за транзитним перевезенням транспортних засобів і вантажів територією України. Визначити маршрути руху територією України транспортних засобів з транзитними вантажами;
- ✓ встановити порядок здійснення контролю за переміщенням і проставленням контрольних позначок проходження контрольних пунктів на території України;
- ✓ Кабінету Міністрів України виділити додаткові кошти для належного облаштування пунктів пропуску через державний кордон на напрямках найбільш інтенсивного потоку вантажів;
- ✓ уточнити та внести зміни до переліку пунктів пропуску через державний кордон, у тому числі для повітряного сполучення, за допомогою яких здійснюється перевезення військових і спеціальних вантажів та вантажів акцизної групи в разі їх ввезення, вивезення, транзиту;

- ✓ створити міжвідомчу базу даних про порушників законодавства із зазначенням установчих даних осіб, транспортних засобів, товароперевізників, товаровідправників, товаротримувачів, посередницьких структур і фірм, затриманих за контрабандну діяльність.

Таким чином, як альтернатива шенгенським або національним візам малий прикордонний рух сприятиме тому, щоб кордони Шенгенської зони не стали перешкодою для легальної торгівлі, а також регіональної співпраці між країнами-сусідами. Повторне введення в дію малого прикордонного руху між країнами ЄС і Україною служить подальшому розвитку добросусідських відносин між ними, підтримці соціальних, культурних, сімейних, економічних зв'язків між жителями прикордонних територій.

Список використаних джерел

- 1) Національні меншини Закарпаття: цифри і факти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-64717-Nacionalni-menshyny-Zakarpatya-cyfyry-i-fakty>
- 2) Відомості Верховної Ради України від 07.03.2008 - 2008 р., № 10, стор. 312, стаття 97
- 3) Закарпаття / Науково-популярне видання. – №3. –2010-2011. – С. 62.
- 4) Оцінка наслідків розширення ЄС і прийняття Шенгенської угоди країнами Центральної та Східної Європи для України / Перспективні дослідження. – № 20, січень 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/32/30/ps_ukr_200301_20.pdf
- 5) Перемещаться по странам Шенгенской зоны станет сложнее. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2011/05/13/769073.html>
- 6) Евросоюз начал расссыпаться: Швейцария уходит из Шенгенской зоны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti/103629>
- 7) ЕС в ближайшее время не либерализует визовый режим с Украиной?. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/print/436024>
- 8) Европол выступил против упрощения визового режима с странами бывшего СССР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://for-ua.com/politics/2011/05/04/205012.html>

- 9) В. Худицький. Місцевий прикордонний рух / «Дзеркало тижня. Україна» №10, 16 березня 2012, 20:05. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/mistseviy_prikordonniiy_ruh_u_serednomu_odin_uchasnik_malogo_prikordonnogo_ruhu_peretinae_kordon_bl-98860.html
- 10) Угода про малий прикордонний рух зі Словаччиною потребує змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/100644>
- 11) Оцінка наслідків розширення ЄС і прийняття Шенгенської угоди країнами Центральної та Східної Європи для України / Перспективні дослідження. – № 20, січень 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/32/30/ps_ukr_200301_20.pdf

Купрій Олена,

*магістр першого року навчання
факультету міжнародних відносин
Закарпатського державного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН ВІЗОВОЇ ПОЛІТИКИ НА КОРДОНАХ УКРАЇНИ З ЄС

У статті простежено кроки, які ЄС та Україна здійснили на шляху спрощення візового режиму, а також окреслено особливості місцевого прикордонного руху в Україні, зокрема, на Закарпатті, яке межує з чотирма країнами – членами ЄС, та відзначені фактори, які гальмують цей процес. Зроблено спробу ідентифікувати проблеми, вирішення яких надаватиме громадянам України право вільного пересування в Європі, що створить для них додаткові можливості, зокрема в подоланні національної наукової замкнутості.

Ключові слова: *спрощення візового режиму, лібералізація, малий прикордонний рух.*

Україна, ставши незалежною державою у 1991 році, заявила про свої прагнення до євроінтеграції. В зв'язку з цим постало питання подальшого розвитку взаємовідносин України з Європейським Союзом. Вже 1994 року було укладено спільну Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Важливим інструментом посилення цієї співпраці стало підписання сусідніми з Україною державами «першого порядку» – Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Румунією – договорів про основи добросусідства і співробітництва з нашою країною. Це частково було зумовлено тим, що між прикордонними територіями України та сусідніх держав склались усталені традиційні зв'язки, адже на цих територіях проживає чимало національно споріднених етнічних груп, що належали колись до єдиного регіону і були розділені через певні історичні й політичні обставини державними кордонами.

Актуальність теми. Проблематика роботи надзвичайно актуальна для Закарпатської області, адже, межуючи з чотирма країнами-членами ЄС вона виступає з'єднуючою ланкою України з Європейським Союзом. Проблемні питання, пов'язані з візовою політикою ЄС, суттєво позначилися на можливостях жителів прикордонних областей України, Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, де проживають представники національних меншин.

Забезпечення вільного пересування громадян для країн-сусідів через скасування візового режиму за умов виконання рекомендацій та технічних вимог ЄС стало життєвим пріоритетом, який передбачає мобільність людей з обох боків кордону. Для Європейського Союзу це важливо перш за все тому, що процес поступового спрощення та лібералізації візового режиму супроводжується проведенням в життя низки реформ в Україні, які забезпечують відчутне поліпшення ситуації перш за все у таких сферах, як:

- ✓ співпраця з питань безпеки і у правоохоронній сфері;
- ✓ боротьба з нелегальною міграцією та іншими видами незаконної діяльності, в тому числі з торгівлею людьми;
- ✓ розвиток інфраструктури та інші аспекти управління кордонами.

Мета наукового дослідження полягає у тому, щоб за допомоги наукових методів визначити сучасний стан реалізації Україною Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України та основні ризики, що можуть виникнути у подальшій імplementації Плану дій.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- ✓ дослідити в історичному аспекті загальну картину візової політики на кордонах незалежної України з європейськими країнами;
- ✓ визначити особливості сучасних політичних реалій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України;
- ✓ проаналізувати та оцінити перспективи і терміни реалізації «Дорожньої карти» щодо виконання Україною рекомендацій ЄС стосовно лібералізації візового режиму.

Джерельну базу дослідження складають такі нормативно-правові документи: **Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз** [6], Угода про правила місцевого

прикордонного руху між Україною та Угорською Республікою [9], Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Словацькою Республікою [11], Угода між Україною та Польщею про малий прикордонний рух [12] та інші.

Питанню лібералізації візового режиму присвячені праці деяких науковців, зокрема: С.І.Мітряєвої [1, 13], П.В.Токаря [5], В.Пулішової [10], І.В.Артюмова [2, 3, 4, 7] та інших.

Виклад основного матеріалу. Після вступу у 2004 році країн-сусідів України – Угорщини, Словаччини і Польщі до ЄС ці країни почали робити важливі кроки для інтеграції у європейські структури. Зокрема Угорщина, Словаччина і Польща приєдналися у 2007 році до Шенгенської зони, що означало скасування внутрішніх кордонів між цими країнами та іншими країнами, членами Шенгенської угоди, розширення зони вільного переміщення людей, товарів, послуг та капіталів. Оскільки східні кордони цих країн стали зовнішнім кордоном ЄС, то згідно з Шенгенськими стандартами Угорщина, Словаччина і Польща були зобов'язані посилити охорону своїх кордонів в інтересах національної, регіональної та міжнародної безпеки [1].

Слід зазначити, що процес вступу країн-сусідів України до Шенгенської зони призвів до низки негативних наслідків для наших громадян, зокрема:

- ✓ у зв'язку з обов'язковим отриманням віз частково обмежилися контакти жителів прикордонних регіонів України із рідними та знайомими, що проживають на території сусідніх держав;
- ✓ проблемним стало отримання віз для простих громадян через фінансові умови;
- ✓ зменшилися обсяги прикордонної торгівлі, «човникового» бізнесу, і, як наслідок, збільшився і без того високий рівень безробіття у прикордонних регіонах України;
- ✓ зросла кількість нелегальних мігрантів, у зв'язку з чим виникла необхідність впроваджувати заходи посиленої безпеки на новому східному кордоні ЄС [2].

Для усунення негативного ефекту від цих проблем, а також для вирішення питання щодо лібералізації візового режиму Україна здійснила низку важливих кроків. Першим таким кроком було скасування Україною візового режиму для громадян ЄС, США, Японії, Швейцарії у травні 2005 року. Важливим кроком стало підписання Угоди «Про спрощення візового режиму для громадян України» між Україною та ЄС

за підсумками засідання Ради з питань співробітництва в Люксембурзі (18 червня 2007 р.) [3].

У цій угоді зазначені такі основні положення:

- ✓ загальний строк перебування особи на території ЄС не може перевищувати 90 днів за період 180 днів;
- ✓ право спрощеного отримання короткотермінових віз до ЄС мають: члени делегацій, що беруть участь у зустрічах, переговорах, консультаціях та програмах обміну; підприємці та суб'єкти господарювання; водії, що здійснюють міжнародні та пасажирські перевезення; журналісти; особи, що беруть участь у науковій, культурній та мистецькій діяльності, а також університетських та інших програмах обміну; учні, студенти, аспіранти, що здійснюють подорож з метою навчання або освітньої підготовки; учасники міжнародних спортивних змагань; близькі родичі громадян країн-членів ЄС; особи, що відвідують церемонії поховання родичів; особи, що подорожують з метою лікування [4];
- ✓ право на оформлення багаторазових віз строком дії до 5 років мають: члени органів державної влади та місцевого самоврядування, конституційних судів та верховних судів; постійні члени офіційних делегацій, які регулярно беруть участь у зустрічах, консультаціях, переговорах та програмах обміну;
- ✓ вартість оформлення візи для громадян України становить 35 євро [5];
- ✓ для певних категорій населення України діє безкоштовне оформлення візи, а саме: для близьких родичів громадян України – мешканців країн ЄС, членів офіційних делегацій, урядовців, учнів, студентів і аспірантів, які подорожують до країн ЄС із навчальною чи освітньою метою, інвалідів, пенсіонерів, учасників наукових, культурних і мистецьких обмінів, міжнародних спортивних змагань, офіційних програм обміну споріднених міст, журналістів, водіїв та екіпажів, що здійснюють міжнародні перевезення, дітей до 18 років (або до 21, якщо вони перебувають на утриманні), а також для осіб, що подорожують з метою лікування чи відвідують церемонії поховання родичів;
- ✓ термін розгляду заяви на отримання візи становить 10 календарних днів з дати подання заяви та документів, необхідних для отримання візи [6].

Досліджуючи стан реалізації Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС, слід відзначити такі позитивні моменти:

- ✓ кожна десята Шенгенська віза видається в Україні;
- ✓ збільшилася кількість виданих безкоштовних віз;
- ✓ збільшився відсоток видачі багаторазових віз (від 1 до 5 років);
- ✓ зменшилася кількість відмов у видачі віз у середньому з 12% у 2007 році до 5 % у 2010 році [7].

Найчастіше пільгами користуються близькі родичі осіб – мешканців країн ЄС [8].

Враховуючи той факт, що обов'язкове отримання віз для виїзду до країн ЄС негативно відобразилося на населенні західних регіонів України, що межують з країнами ЄС, зокрема Закарпаття, МЗС України та керівництво області разом з урядами сусідніх держав здійснили конкретні кроки щодо відновлення спрощеного типу перетину кордону. Відповідно до пропозицій ЄС 18 вересня 2007 року в Ужгороді було підписано міждержавну Угоду про правила місцевого прикордонного руху між Україною та Угорською Республікою.

Укладення цієї угоди стало дуже важливим для жителів Закарпаття, оскільки саме тут проживає понад 12,3% (150 тисяч) угорців, більшість з яких мають родинні зв'язки в Угорщині. Відповідно до Угоди жителі 382 населених пунктів Закарпатської області, що постійно проживають на цій території не менше трьох років, мають право перетинати кордон без візи, за спеціальним дозволом. Це право діє тільки для осіб, що проживають на відстані 50 км від угорського кордону. Дозвіл коштує 20 євро, а для окремих категорій він безкоштовний, а саме: для інвалідів, пенсіонерів, дітей віком до 18 років та дітей, віком до 21 року, що знаходяться на утриманні, а також для студентів [9].

Дозвіл видається консульськими установами на основі внутрішнього паспорта громадянина України з відміткою про проживання на цій території. Раніше це була просто відмітка в закордонному паспорті – дозвіл на перетин кордону, а тепер видають пластиковий документ з фотографією та усіма даними особи. Дозвіл оформляється угорською та англійською мовами і надається терміном від 1 до 5 років. Термін дії дозволу визначається консульською установою Угорської Республіки.

Ще одним важливим кроком в контексті лібералізації візового режиму стало підписання Угоди між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух 30 травня 2008 року. Згідно із зазначеною угодою жителі 280 населених пунктів Закарпатської області, що постійно

проживають на цій території, мають право перетину кордону без візи, але із спеціальним дозволом. Це право діє лише для осіб, що проживають на відстані 30 км від словацького кордону [10]. Збір на адміністративні витрати за оброблення заяви про видачу дозволу на малий прикордонний рух становить 20 євро, однак від сплати збору звільняються такі категорії населення: особи, єдиним джерелом доходів яких є пенсія з непрацевдатності, діти віком до 15 років, пенсіонери старші за 60 років. Дозвіл видається у формі пластикового документа із фотографією та усіма даними особи і оформляється словацькою та англійською мовами, строком від 1 до 5 років. Термін дії дозволу визначається органами, що видають цей документ [11].

Стосовно інших областей західного регіону України слід зазначити, що діє Угода про малий прикордонний рух між Україною та Польщею.

За цією Угодою жителі 1545 населених пунктів Львівської та Волинської областей мають можливість перебувати в *30-кілометровій* прикордонній зоні Польщі. Вартість дозволу становить 20 євро, від сплати візи звільняються інваліди, пенсіонери та діти віком до 18 років. Період оформлення візи не має перевищувати *60 днів* з дати подання заяви, в окремих випадках цей строк може бути продовжений до *90 календарних днів*. Дозвіл надається терміном від 1 до 5 років. Термін перебування не має перевищувати *60 днів* з моменту перетину кордону, але в загальному – не більше *90 днів* протягом кожних 6 місяців з дати першого перетину кордону [12].

Оскільки візи та дозволи видаються через власні дипломатичні представництва країн-членів ЄС в Україні, процес видачі цих документів може бути не однаковим, адже кожна з країн-членів Євросоюзу має свої специфічні вимоги та технічні параметри щодо здійснення цих процедур.

Значимо, що запровадження єдиної форми місцевого прикордонного руху всіма сусідніми з Україною державами – членами ЄС сприяло б подальшій лібералізації візового режиму для українських громадян, стабільності, безпеці та співробітництву на спільному кордоні України з Європейським Союзом [13].

Важливим кроком у активізації двосторонньої співпраці України з Європейським Союзом став офіційний візит Президента України Віктора Януковича до Брюсселю 1 березня 2010 року, де було підтверджено курс України на євроінтеграцію. Результатом активізації двосторонньої співпраці стало:

- ✓ поліпшення роботи із забезпечення виконання «Концепції інтегрованого управління кордонами»;
- ✓ розроблення проекту «Концепції міграційної політики»;

- ✓ продуктивне втілення **Державної цільової програми облаштування та реконструкції державного кордону на період до 2015 року**;
- ✓ поліпшення роботи з виконання Закону України «**Про прикордонний контроль**»;
- ✓ реалізація важливих заходів стосовно інтеграції іноземних мігрантів та реінтеграції українських мігрантів на 2011 – 2015 рр. та введення в дію автоматизованої інформаційної системи «**Біженці**»;
- ✓ в 2011 році розпочата робота із розробки біометричних закордонних паспортів для громадян України, що виїжджають за кордон [7].

Питання лібералізації візового режиму для України складне, особливо з точки зору реалізації внутрішніх реформ – прийняття нового законодавства, приєднання до Конвенції Ради Європи, подолання корупції у сфері оформлення документів, регулювання роботи кордонів [14].

Висновки. Проаналізувавши договірно-правовий процес співробітництва України та Європейського Союзу стосовно спрощення візового режиму та малого прикордонного руху, можна зробити такі висновки:

- ✓ розширення ЄС і внутрішні проблеми європейського співтовариства ускладнили процес прийняття рішень і знизили його здатність до здійснення ефективної спільної зовнішньої політики;
- ✓ недостатні темпи здійснення демократичних, політичних, економічних перетворень в Україні, що західні партнери розглядають як невиконання українською стороною взятих на себе зобов'язань, гальмують процеси, пов'язані з вступом України до ЄС, а також відтермінують лібералізацію візового режиму між Україною та ЄС;
- ✓ важливою для України залишається двостороння співпраця з владними структурами кожної окремої країни-члена ЄС, оскільки це сприятиме вирішенню конкретних проблемних питань, що виникають між ними;
- ✓ пауза у вирішенні Європейським Союзом питань лібералізації візового режиму для України має активізувати дії Міністерства закордонних справ, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Координаційного центру щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового

режиму для України, громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» та інших структур в процесі врегулювання основних викликів, пов'язаних із вступом України до ЄС.

Список використаних джерел

- 1) Мітрянєва С.І. Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи /Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. – (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 10).
- 2) Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія /І.В.Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520с.
- 3) Артёмов І.В. Перезавантаження українсько-євросоюзівських взаємовідносин – вимога часу //Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 3. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – 372 с.
- 4) Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: у 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 1. – 332 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 11).
- 5) Токар П.В. Нові реалії сучасних кордонів: соціально-політичний аналіз. – Ужгород: КП Ужгородська міська друкарня, 2008. – 320 с.
- 6) Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_850
- 7) Артёмов І.В., Вайнраух О.О. Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва /Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.
- 8) Експерти презентували результати моніторингу візової практики країн ЄС та Шенгенського простору. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novisa.org.ua/analitic/eksperti-prezentyvali-rezultati-monitoringu-vizovoi-praktiki-krain-es-ta-shengenskogo-prostory/ua>
- 9) Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_072

- 10) Пулішова В. Україна та Вишеградська четвірка на шляху до взаємовигідних відносин /В.Пулішова, Т.Стражай. – Братислава, 2010.
- 11) Угода між Україною та Словацькою Республікою про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=703_076
- 12) Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_138
- 13) Мітряєва С.І. Транскордонне співробітництво: візовий аспект / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011р.– Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.
- 14) Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат. засідання «круглого столу» /за заг. ред. О. В. Снігир. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.

The article traces the steps that the EU and Ukraine have made towards visa facilitation and outlined the features of the local border traffic in Ukraine, particularly in the Carpathian region, which borders on four countries – EU members, and noted the factors that impede this process. There is made an attempt to identify problems whose solution will provide the citizens of Ukraine the right to free movement in Europe that will give them additional opportunities, particularly in dealing with national scientific isolation.

Keywords: *visa facilitation, liberalization, local border traffic.*

Іванов Андрій,

*студент 3 курсу факультету міжнародного
бізнесу та міжнародного права
Закарпатського державного університету*

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ФАКТОР СТАЛОГО ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТТЯ

У статті розглядаються такі основні проблемні питання, як стан нормативно-правової бази ТКС, зокрема основних міжнародних документів в сфері ТКС, а також національного законодавства України у цій сфері.

Проаналізовано основні перешкоди для ефективного розвитку ТКС Закарпатської області із Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Розглядаються проблеми та перспективи розвитку ТКС в умовах членства у ЗВТ.

Визначено місце кластерної моделі рекреаційно-туристичного комплексу в стратегії сталого еколого-економічного розвитку Закарпатської області.

Ключові слова: *транскордонне співробітництво, еколого-економічний розвиток, Закарпатська область, транскордонний туристичний кластер, двосторонні відносини.*

Актуальність теми дослідження. Транскордонне співробітництво на сучасному етапі не тільки виводить на якісно новий рівень еколого-економічний розвиток регіону, але й стає прикладом європейського стилю життя, ведення бізнесу, а також екологічної політики.

Значний потенціал розвитку транскордонного співробітництва на західній ділянці державного кордону України відкриває нові можливості для активізації господарської та економічної діяльності на прикордонних територіях і підвищення їх конкурентоспроможності. Проте для забезпечення сталого розвитку прикордонних областей України стабільна

екологічна ситуація має стати невід'ємною частиною процесу економічного розвитку. Саме тому надзвичайно актуальним є виокремлення проблем на шляху сталого еколого-економічного розвитку Закарпатської області, а також його перспектив через призму транскордонного співробітництва.

Метою дослідження є вивчення основних перешкод на шляху ефективного розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області з країнами-сусідами.

Проблематиці транскордонного співробітництва приділяється значна увага з кінця минулого століття.

Аналіз наукових доробок. З-поміж українських науковців, які досліджували проблеми ТКС, слід виділити праці Ю.Пахомова, О.Передрія, С.Устича, М.Лендєла, Є.Кіш, Н.Мікули, В.Мікловди, В.Євдокименка, С.Мітряєвої, С.Віднянського, І.Артюмова, П.Беленького, В.Будкіна, М.Долішнього та ін.

У розробку наукової проблематики, пов'язаної із запровадженням ідеї та принципів сталого розвитку в Україні, значний внесок зробили О.Балацький, І.Бистряков, П.Борщевський, Д.Добряк, О.Паламарчук, П.Погребняк, В.Химинець та багато інших вчених.

Однак у дослідженнях вітчизняних вчених існує низка невіршених питань, що потребують подальших поглиблених розвідок.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відмітити, що нормативно-правова база транскордонного співробітництва Європи та України є досить розвинутою. Базовим нормативним документом є Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадрид, травень 1980 р.) та два додаткові протоколи до неї [1]. Саме ця Конвенція дає визначення терміну «транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями». Тому можна говорити про її базовий характер. Практичне значення Конвенції визначається і наявністю додатків до неї. Зокрема у додатку №4 «Транскордонні угоди» охарактеризовані як типові міждержавні, так і рамкові угоди.

Якщо розглядати національне законодавство України щодо транскордонного співробітництва, то основоположним документом є насамперед Закон України «Про транскордонне співробітництво» (№1861-IV) [2], ухвалений Верховною Радою України 24 червня 2004 року зі змінами і доповненнями від 21.01.2010 р. [3]. Крім позитивних аспектів, зазначений закон містить і деякі недоліки. Так, наприклад, він не розглядає транскордонне співробітництво як складову регіональної політики України.

У Європейському Союзі ситуація протилежна: програми транскордонного співробітництва є, в першу чергу, механізмом регіонального розвитку.

Не менш важливим документом у сфері ТКС є Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 р. [4]. У ній сформульовано мету та визначено стратегічні завдання регіональної політики до 2015 р. Надзвичайно важливим тут є також перелік пріоритетних напрямів розвитку регіонів на період до 2015 р., наведений у додатку 1 до Стратегії.

З метою забезпечення соціально-економічного розвитку Закарпатської області була розроблена та прийнята Регіональна стратегія розвитку області на період до 2015 року [5], яка є важливим документом, що визначає стратегічні цілі, завдання і пріоритети розвитку області на вказаний період.

Загалом транскордонне співробітництво між Україною і сусідніми країнами-членами ЄС є прикордонною формою транскордонного співробітництва. Принципи та завдання цієї форми співпраці викладені у концепціях спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини, Словаччини, Румунії.

Якщо говорити про двосторонню співпрацю, то покажемо прикладом реальної та стратегічно виваженої транскордонної співпраці Закарпаття з прикордонним регіоном Угорщини – Саболч-Сатмар-Берег слугує Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини. Такого прецеденту по периметру кордону України більше не існує [6].

Трансдордонне співробітництво є важливим елементом і українсько-словацького співробітництва в гуманітарній сфері, пріоритетним напрямом розвитку якого є співробітництво у сфері екології. Практика показує, що в реалізації міжрегіонального та трансдордонного співробітництва як словацька, так і українська сторони вбачають в ньому складову цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах [7].

Економічні взаємовідносини між Румунією та Україною розвивалися завдяки підтримці різних фондів, зокрема програми «TACIS – PHARE» – «Україна-Румунія». У межах цієї програми передбачено обсяг фінансування українських проектів у розмірі 6,5 млн. євро; румунських проектів – 38,284 млн. євро [8]. Неоднозначними є і останні міжнародні суперечки між Румунією та Україною щодо острова Зміїний.

Активізація транскордонного співробітництва та посилення зовнішньоекономічних зв'язків між Закарпатською областю і такими сусідами, як Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія, які є членами ЄС, особливого значення набуває після його розширення на Схід. У зв'язку з активізацією транскордонного співробітництва прикордонних регіонів, посилюється їхня господарська діяльність, зростає роль екологічної безпеки суміжних територій.

Багато проблем регіонів дозволяють розв'язати програми транскордонного співробітництва. На сучасному етапі Євросоюз виділяє для Закарпаття 6,3 млн. грн на реалізацію 13 проектів у межах Програми прикордонного співробітництва європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» 2007 – 2013 [9]. Метою цієї програми є підтримка за допомогою Європейського Союзу заходів, спрямованих на інтенсифікацію та поглиблення соціально-економічного співробітництва між регіонами України та регіонами країн-членів, що мають спільний кордон.

У програмах транскордонного співробітництва співпраця в галузі туризму посідає одне з провідних місць, адже туризм для більшості регіонів є стратегічною сферою регіонального розвитку [10].

Що стосується транскордонного туристичного кластера (ТТК), то він розглядається як окремий суб'єкт туристичної діяльності. Така форма ТКС в Україні розвинена досить слабо і визначається переважно внутрірегіональним спрямуванням. Розвиток ТТК дозволяє отримати низку переваг, зокрема об'єднати зусилля суб'єктів туристичної діяльності прикордонних територій з метою забезпечення сталого еколого-економічного розвитку регіонів. Також діяльність ТТК сприяє залученню додаткових фінансових ресурсів проектів міжрегіонального і транскордонного співробітництва з боку ЄС.

Враховуючи те, що Україна, і зокрема Закарпатська область, має великий рекреаційно-туристичний потенціал, слід говорити про доцільність й актуальність утворення рекреаційно-туристичного кластера. Рекреаційно-туристичний комплекс здатен підняти економіку регіонів і країни в цілому на досить високий міжнародний рівень, але при надмірному навантаженні на екосистеми може стати причиною низки негативних екологічних, економічних і соціальних наслідків. Отже постає питання про еколого-економічне використання природних об'єктів та ресурсів, про організацію природно, або екологічно орієнтованої туристичної діяльності. Туристичний бізнес має бути корисним навколишньому середовищу і водночас бути пріоритетним напрямом еколого-економічного розвитку регіону.

Для успішного вирішення прикладних проблем функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону важливе висвітлення практики функціонування таких об'єднань, як асоціація «ІКМ», яка створена в Закарпатській області. У її склад ввійшли 12 організацій – Управління по туризму та курортах, Закарпатська рада по управлінню курортами профспілок, «Закарпатліс» та ін. Одне з основних завдань цієї асоціації – експорт рекреаційних послуг і насамперед реалізація таких мінеральних вод Закарпаття за валюту, як «Поляна Квасова», «Лужанська», «Плосківська», «Неліпинська» і «Драгівська» [11].

Серед проблем функціонування і формування кластерів у регіоні можна зазначити недостатню відлагодженість механізмів узгодження інтересів учасників кластера та реалізацію їх через комплексні програми, які розроблені в області.

Вирішення усіх вищезазначених проблем можливе лише за умови співробітництва усіх учасників процесу і, безумовно, сприятиме забезпеченню сталого економічного розвитку як області, так і країни загалом.

Список використаних джерел

- 1) Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями та два додаткові протоколи до неї: [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106
- 2) Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво»: [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1833-17>
- 3) Закон України «Про транскордонне співробітництво»: [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>
- 4) Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.06 р. № 1001 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>
- 5) Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2015 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/135.htm>
- 6) Регіональна політика в країнах Європи. Інститут Схід-Захід. – Київ: Логос, 2000. – С. 28-61.

- 7) Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України /С.Максименко, Є.Кіш, М.Лендьел, І.Студенніков /за ред. С.Максименка. – Київ: Логос, 2000, с. 5.
- 8) Україна: Стратегічні пріоритети, аналітичні оцінки – 2006: монографія /за ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
- 9) На Закарпатті Євросоюз фінансує 13 проектів з транскордонного співробітництва. [Електронний ресурс] //Портал «Європейський простір». – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/view/246690.html>
- 10) Біль М. Транскордонне співробітництво регіонів України в галузі туризму: сучасний стан та основні напрями розвитку. [Електронний ресурс] /М.Біль //Демократичне врядування: електронне наукове фахове видання. – 2008. – Вип.2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008_2/fail/Bil.pdf
- 11) Гоблик В.В. Кластери в рекреаційно-туристичному комплексі Закарпаття: монографія /В.В.Гоблик. – Ужгород: Ліра, 2009. – 232 с. – С.120-121.

Ivanov A. Cross-border cooperation as a factor of constant ecological and economic development of Transcarpathian region.

Proposed theses deal with such basic issues as the status of the legal framework of cross-border cooperation, including main international instruments in the area of CBC and national legislation of Ukraine in this area.

The main barriers to the effective development of CBC of the Transcarpathian region with Slovakia, Hungary and Romania are analysed. The problems and prospects of CBC in terms of membership in a foreign trade zone are considered.

The place of cluster model of recreational and tourist complex in the strategy of constant environmental and economic development of the Transcarpathian region is determined.

Keywords: *cross-border cooperation, environmental and economic development, Transcarpathian region, cross-border tourist cluster, bilateral relations.*

Офіцинський Р.А.,

доктор історичних наук,
професор Ужгородського національного університету

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ У ПРИКОРДОННІ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ІЗ ЗАКАРПАТТЯМ

У статті йдеться про легальний і тіньовий тиск сусідніх держав для просування власних інтересів у прикордонних регіонах (зокрема у Закарпатті) під личиною підтримки євроінтеграційного курсу України і нагальних потреб транскордонного співробітництва, начебто притаманних «об'єднаній Європі». Ця проблематика розглядається як на історико-теоретичному рівні, так і в емпірично-реконструктивному аспекті. Особливий акцент зроблено на пасивній позиції політичного керівництва (Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів) щодо зовнішньополітичних реалій розвитку прикордонних регіонів України.

Ключові слова: національна безпека, нелегальні мігранти, європейська інтеграція.

Кожний круглий стіл з участю вчених слугує полігоном підвищення кваліфікації експертного середовища. Саме там проходять мозкові штурми нагальних проблем, які активізують громадянське суспільство, впливають на прийняття рішень державними службовцями чи хоча б започатковують неослабний суспільний контроль за прозорістю їхніх дій. Таким прикладом є круглий стіл експертів «Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал (досвід Закарпаття)», який відбувся в Ужгороді 20 квітня 2012 року з ініціативи Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету.

Якщо вужче сформулювати відбиту в назві цієї статті проблему на історико-теоретичному рівні, то не можна обійти три наріжні аспекти:

- ✓ національні інтереси України у зарубіжному прикордонні;
- ✓ національні інтереси сусідніх держав в українському прикордонні;
- ✓ тіньові транскордонні інтереси транс[мульти]національних груп (організацій) у переміщенні людей та товарів.

Йдеться про те, що вказана тріада інтересів є детермінованою, тісно пов'язана стійкими причинно-наслідковими зв'язками. Першу скрипку при цьому грають, хоча переважно неопублічно, офіційні та неофіційні представники тієї чи іншої держави. Вони прагнуть самореалізуватися на перетині національних і транснаціональних устремлень, навіть якщо ті стремління на абстрактному рівні ними не усвідомлені.

Коли ж говорити про проблемний вимір описаної тріади, то не можна пройти повз теж трьох парадоксальних сюжетів сучасності:

- ✓ звуження історичного простору українського етносу внаслідок нещадних антиукраїнських асиміляційних акцій у практично всіх сусідніх країнах, а найбільше за останніх півстоліття у Словаччині та Румунії;
- ✓ поточні зарубіжні ін'єкції в політичні проекти відверто сепаратистського спрямування, започатковані для деструктивного тиску на Україну від перших днів її незалежності (1 грудня 1991 року), як-от періодичне просування ідеї угорського Притисянського автономного району чи принаймні за його лекалами окремого етнічного виборчого округу, настирлива точкова паспортизація та розмивання прикордонних українських регіонів анклавними «подвійними громадянами»;
- ✓ перманентний вплив нелегалів – мігрантів, які становлять істотно відмінні від українців цивілізаційні спільноти, їхня підвищена концентрація в західному регіоні України промовисто свідчить про функціональні вади українсько-російського державного кордону, величезні прогалини у діяльності правоохоронних органів, і, зрештою, про нехтування державною верхівкою злободенних викликів із царини національної безпеки.

Найголовнішими причинами парадоксальності та надмірної гостроти зауважених проблем є:

- ✓ пасивна і бездіяльна поведінка очільників Української держави (Президента, Верховної Ради, Кабінету міністрів) щодо зовнішньополітичних реалій розвитку прикордонних регіонів,

- їхня заколисаність протокольною, чисто позірною підтримкою свого євроінтеграційного курсу з боку західних сусідів;
- ✓ легальний (лобістський) та розгалужений корупційний тиск сусідніх держав на центральне і регіональне керівництво України (агентів впливу) з метою просування власних інтересів і нав'язування певного внутрішньополітичного сценарію, при цьому державні службовці та працівники регіональних правоохоронних структур нерідко виявляються сторонніми спостерігачами чи співучасниками незаконних діянь чужої країни, а наявні факти (їх безліч фігурує навіть у медіа) найчастіше просто не розслідуються;
 - ✓ подвійні стандарти міждержавних і міжнародних утворень (приміром, ЄС), впливових країн, які вболівають за світовий правопорядок, але через економічний зиск лише констатують відсутність прозорості у вузлових питаннях, тому й у трафіку нелегальних мігрантів через Закарпаття задіяні чимало держав Африки, Азії та Європи, а розташування мігрантських таборів під нібито міжнародним контролем є свого роду обопільно вигідною комерційною справою.

Логічним є запитання про відповідальних за те, що тіньовий бік життя прикордоння є занадто вагомим. Загалом їх також трое:

- ✓ державні діячі України, сусідніх і провідних розвинутих країн;
- ✓ «ліниві» правоохоронці низки країн різного статусу, через які проходять різні нелегальні трафіки;
- ✓ регіональний соціум і громадянське суспільство, котрі інертно або ж терпимо налаштовані до поточних і можливих ризиків для життєдіяльності Закарпаття, безпосередньо пов'язаних із ключовими питаннями національної безпеки України.

Для унаочнення цих тез стисло опишу два свіжі та промовисті випадки з українсько-словацького прикордоння [4; 6]. 3 квітня 2012 р. неподалік від кордону з Україною – у місті Собранце – словацькі прикордонники затримали 4 афганців, двом з яких було 16 і 17 років. З Афганістану до Словаччини (транзитом через Закарпаття) вони добиралися близько двох місяців і заплатили переправникам 4 тис. дол. США. Після затримання їх доправили в найближчий табір для мігрантів – у місті Гуменне. 26 червня 2012 р. вже співробітники Державної прикордонної служби України затримали поблизу села Паладь Комарівці у Закарпатті 10

незаконних мігрантів із Сомалі: по 5 жінок і чоловіків віком від 16 до 34 років. До кордону України зі Словаччиною їх підвіз невідомий чоловік на мікроавтобусі та вказав напрямок руху. Відтак мігранти заблукали і були затримані українськими прикордонниками.

Подібних епізодів щороку протягом двох останніх десятиліть фіксується чимало. До сих пір бізнес на переправленні «чорних» (нелегалів) у Закарпатті процвітає. Це частина міжнародного трафіку, що найчастіше розтягується на понад 10 тис. км і пролягає багатьма країнами. Доводиться лишень радити, що наразі справа ще не дійшла до «великого переселення народів», які у минулому кардинально змінили політичну карту Європи.

Щодо тез про легальний та тіньовий тиск сусідніх держав для просування власних інтересів під личиною підтримки євроінтеграційного курсу України. Найбільше в тому відзначилася Угорщина, принаймні в аспекті розігріву громадської думки в Закарпатті [5]. Насправді сама Угорщина потребує терпеливих євроінтеграційних наставників, оскільки, де-юре перебуваючи в складі Європейського Союзу, вона фактично не відповідає його стандартам, зокрема політичним.

Внутрішні угорські проблеми співзвучні українським. Німецький дослідницький центр Bertelsmann Stiftung у своєму «Індексі трансформації 2012» констатував суттєве погіршення якості демократії як в Україні, так і в Угорщині [2]. Загалом 75 із 128 досліджених країн визначено демократичними, а 53 – автократичними. Приміром, Україну названо «демократією з дефектами», а Росію – «демократією з великими дефектами».

Фактично нині Угорщина перебуває в статусі європейського ізгоя. Адже 18 квітня 2011 р. парламент Угорської Республіки схвалив нову Конституцію, що з 1 січня 2012 р. набула чинності. Її автором є одна політична партія – «Фідес [Союз молодих демократів] – Угорський громадянський союз». Європейський Союз одностайний у тому, що нова Конституція віддалила Угорщину від цінностей правової держави – через обмеження демократичних інститутів, наступ на судову владу і посягання на незалежність Національного банку. В умовах «революційної» політики праворадикального уряду Віктора Орбана багато представників інтелігенції не бачать для себе іншого виходу, як виїхати з країни.

Слід вітати те, що «Угорщина підтримує Україну» чи навпаки? Але тут ідеться не про якісь виняткові відносини, а про пересічну співпрацю – дво- чи багатосторонню. Наведу кілька типових прикладів. У рамках Східного партнерства міністерство закордонних справ Угорщини і Закарпатська обласна рада у березні 2012 р. підписали договір, згідно з яким до липня 2013 р. вони пропорційно профінансують спільні проекти в

сумі по 1 млн. дол. США з кожної сторони. Водночас періодично проходять засідання українсько-угорської міжурядової змішаної комісії з питань транскордонного і прикордонного співробітництва, де традиційно серед головних питань – спрощення візового режиму.

Відповідно до іншої міжурядової угоди відбуваються річні підсумкові зустрічі українсько-угорської робочої групи з охорони якості прикордонних вод (басейн річки Тиса). Також у 2010 р. утворено міжнародний транскордонний «Природний парк Сатмар-Берег» з участю чотирьох сусідів – Угорщини, Румунії, Словаччини, України. Він фінансується ЄС і має з українського боку охопити Берегівський район – населені пункти і ландшафти. Уже запрацював веб-сайт цього першого в Україні натурпарку (naturpark.org.ua). Для порівняння: у Німеччині діють 103 таких парки, що охоплюють 25 % площі країни. Це захищені території з довготривалим сільським господарством та іншою людською діяльністю в природі. Цінний культурний ландшафт зберігають передусім як туристичний продукт.

У той же час абсолютно безперспективною є сепаратистська ідея «Притисянської автономії» чи нав'язувана у вітчизняних медіа констатація того, що районний центр Берегово є «угорськомовною столицею Закарпаття». Принаймні там двічі провалився референдум про зміну офіційної назви на угорсько-німецьку (Берегсас) внаслідок низької явки людей.

Нічим завершилося 21 січня 2012 р. і засідання угорсько-української міжурядової комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Угорщина наполягала на створенні Притисянського адміністративного району з компактним проживанням угорців. Україна відмовила, оскільки жодна європейська держава не толерує спроб самоізоляції своїх національних меншин, особливо після провалу політики мультикультуралізму у західноєвропейських демократіях, найвелемовніше – у Франції. Адже близько половини етнічних угорців Закарпаття не володіє державною українською мовою. Угорщина негласно і завуальовано всіляко сприяє тому мовному бойкоту, взявши у фінансові пута закарпатські загальноосвітні заклади з угорською мовою навчання.

Одна з тих цілком відвертих практик. Закарпатські угорськомовні діти шкільного віку раз на рік отримують по 25 тис. форинтів (це 1 тис. гривень) для купівлі шкільного приладдя [3]. За рахунок Угорщини вчителі угорськомовних шкіл забезпечені потрібною навчальною літературою, безкоштовно навчаються на курсах підвищення кваліфікації, подорожують на зарубіжні конференції.

Недружелюбність Угорщини проявляється у стимулюванні «подвійного громадянства». Зрозуміло, що дані про число громадян України, котрі здобули угорське громадянство, віднесено в Угорщині до рівня державних таємниць.

Якщо подивитися на кількість офіційних і неофіційних візитів угорських високопосадовців у населені пункти Закарпаття, то складається враження, що жоден регіон власне Угорщини не заслужив тої надмірної любові. До того ж, вони нерідко мають нагородний супровід, як-от: 13 березня 2012 р. посол Угорщини в Україні Мігай Баер в Генеральному консульстві Угорської Республіки в Ужгороді вручив 5 закарпатським угорцям від імені Президента Угорщини срібні та золоті хрести за заслуги перед Угорщиною. Серед нагороджених були і представники органів місцевого самоврядування України. Як кажуть маститі ньюсмейкери, коментарі тут зайві. Як і в наступному епізоді.

31 березня 2012 р. в Ужгороді пройшли загальні збори Товариства угорської культури Закарпаття (абревіатура угорською – КМКС), яку щедро підтримує нинішня правляча верхівка Угорщини. На зборах були присутні державний секретар міністерства закордонних справ Угорщини Жолт Неймет (не раз провокував угорсько-румунську міждержавну напругу), мер міста Ніредьгаза Ференц Ковач тощо. Лейтмотивом зборів стало нарікання на те, що угорці зазнають асиміляції, бо з року в рік усе менше дітей ідуть до угорськомовних шкіл.

Принагідно зауважу, що в політичному і національно-культурному сенсі угорськомовне середовище Закарпаття є біполярним. Противагою радикальної КМКС (декларує понад 40 тис. членів) є поміркована Демократична спілка угорців України (понад 20 тис. членів), котра орієнтується на поточну опозицію – соціалістичні кола Угорщини. Прибічники Демократичної спілки виступають «проти зведення навколо угорської громади штучних стін, які б відділяли угорців від решти закарпатців». Натомість радикально-популістські лідери КМКС називають їх «угорськомовною частиною влади», «угорськомовними дружинниками актуального боса місцевої мафії», «частиною угорськомовного населення, яка ... виконує роль яничар» [1]. Офіційний Будапешт від того більш, аніж у захопленні.

Кажучи про національні інтереси сучасної України у прикордонні, пов'язаному із Закарпаттям, передовсім слід чітко прогнозувати і нейтралізувати великодержавні амбіції держав-сусідів, які прагнуть реанімувати і модернізувати реваншистські комбінації, що трьома поколіннями раніше зазнали фіаско. Одночасно ті амбітні сусіди прагнуть

показати себе культуртрегерами цінностей європейської цивілізації, що не відповідає дійсності. У цьому контексті від поточного керівництва України вимагається небагато: повноцінно, послідовно й у повному обсязі відстоювати національні інтереси власної держави.

Список використаних джерел

- 1) Мартин Володимир. Історія антагонізму // Дзеркало тижня. Україна [Київ]. – 2012. – 6 квітня.
- 2) Міщенко Марина. Німецькі експерти побачили в Україні та Угорщині найбільший спад демократії // Український тиждень [Київ]. – tyzhden.ua. – 2012. – 23 березня.
- 3) Попович Олександр. Закарпатська автономія: збереження культури чи угорський сепаратизм? // BBC Україна [Лондон]. – www.bbc.co.uk. – 2012. – 27 березня.
- 4) 5 жінок та 5 чоловіків із Сомалі пробиралися в Словаччину // Державна прикордонна служба України [Київ]. – www.pvu.gov.ua. – 2012. – 27 червня.
- 5) Угорщина допомагатиме Україні на шляху до ЄС // Закарпатська обласна державна адміністрація [Ужгород]. – www.carpathia.gov.ua. – 2012. – 30 березня.
- 6) У Словаччині затримали «перебіжчиків» із Закарпаття // Karpatnews.in.ua [Ужгород]. – 2012. – 4 квітня.

Лендъел М.О.,

*доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»,
провідний науковий співробітник РФ НІСД в м. Ужгород*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

З'ясовано сутнісні характеристики реалізації адміністративно-територіальної реформи в країнах Центральної і Східної Європи, обґрунтовано необхідність реалізації подібних перетворень в Україні та наведено перелік перешкод, які заважають їх здійснити. Стверджено, що прикордонне розташування західних областей України є додатковим фактором, який зумовлює потребу реалізації реформи адміністративно-територіального устрою.

Ключові слова: *адміністративно-територіальна реформа, адміністративно-територіальний устрій, прикордонні регіони, транскордонне співробітництво, європейська інтеграція.*

Модернізація просторової організації управління належить до переліку найбільш важливих реформ, які втілили чи, у деяких випадках, не наважилися реалізувати політичні еліти у постсоціалістичних країнах, оскільки дифузія влади може вважатися запобіжником неповернення до авторитаризму, а також запорукою швидкого реагування на потреби громадян. Аналіз розвитку європейських суспільств у післявоєнний період часу засвідчує, що існує кореляція між рівнем забезпечення соціальних стандартів для громадян, їх задоволення демократією як політичним режимом, з одного боку, та формуванням ефективного місцевого самоврядування та дійової територіальної організації політико-управлінських центрів, з іншого. У випадку прикордонних регіонів значення ефективності функціонування такої системи зростає, оскільки

громадяни мають можливість порівнювати продуктивність політико-адміністративного управління у сусідніх країнах і, окрім того, система влади повинна бути здатною скористатися сприятливими шансами для розвитку, які надаються міжнародними акторами, і, водночас, нейтралізувати загрози для суспільства і державних інститутів.

В Україні у політичному вимірі перші спроби розробити концепції адміністративної (адміністративно-територіальної) реформи були започатковані у другій половині 1990-х років і, починаючи з цього періоду, вчені-суспільствознавці оприлюднили вагомий масив досліджень, присвячених цьому явищу у країнах Європи та усіх пострадянських суспільствах (наприклад: Й. Вишотравка, М. Дністрянский, А. Каляев, О. Кучабський, О. Лазор, О. Скрипнюк, В. Яцуба). Вплив територіальної реорганізації влади на розвиток прикордонних регіонів є об'єктом дослідження М. Долішнього, П. Луцишина, Н. Мікули, І.Студеннікова. Водночас, незважаючи на увагу до цієї проблематики, нез'ясованим є вплив перетворень у адміністративно-територіальній структурі країн Центральної Європи на розвиток їх прикордонних регіонів, зокрема під впливом європейської інтеграції. Результати цього аналізу можна екстраполювати на перспективи розвитку західних областей України, які безпосередньо межують з новими членами Європейського Союзу (ЄС).

Метою статті є з'ясування впливу адміністративно-територіальної структури на розвиток прикордонних регіонів України, а також вироблення рекомендацій щодо її оптимізації, зокрема у контексті центральноєвропейського досвіду та потреб європеїзації управління.

Реформування управління публічною сферою відбулося у регіоні Центральної і Східної Європи у контексті системних трансформацій, започаткованих на зламі 1980-1990-х років. Результатом цих перетворень було формування правової автономії територіальних громад від держави, водночас при збереженні її структур на субнаціональних адміністративно-територіальних рівнях. Водночас країни регіону відрізняються між собою за критерієм темпів здійснення реформ та їх змістової радикальності. Якщо у країнах класичної Центральної Європи – Польщі, Словаччині, Угорщині, Чехії – ця публічна реформа була реалізована або, принаймні, започаткована вже у 1990 році, то у решті хронологія перетворень була значно тривалішою, що пояснюється різними причинами. Наприклад, на Західних Балканах – у Боснії та Герцеговині, Македонії, Сербії та Чорногорії, Словенії, Хорватії – нормативне закріплення інституту самоврядування гальмувалося чинником дезінтеграції Югославії. У пострадянських країнах часовий лаг виявився ще тривалішим, аніж на

Балканах, через несприйняття політичними елітами ідей про автономію місцевого самоврядування та зміну адміністративно-територіального устрою. До речі ця характеристика є притаманною і для країн Прибалтики, де оформлення самоврядування було започатковано у 1993-1994 роках.

Ще більша диференціація склалася щодо статусу місцевого самоврядування, а, точніше, рівня його автономії від держави. Конституції нових центральноєвропейських демократій утверджували принцип невторчання держави у функціонування самоврядування і передбачали таку можливість лише у випадках, визначених законом. Водночас у середовищі держав, що виникли у результаті розпаду СРСР, звичною практикою стало так зване «одержавлення» самоврядування. Найбільш радикальним проявом цієї тенденції є Білорусь, у конституції якої передбачено механізм призначення керівників місцевих виконавчих комітетів президентом, відміну рішень місцевих рад, їх розпуск парламентом. У Грузії та Молдові, подібно до України, самоврядування має конституційні гарантії щодо автономії від держави у вирішенні питань місцевого значення, водночас, є передбаченими механізми контролю держави за його діяльністю, а також не чітко розмежовані повноваження між центрами публічної влади. Незважаючи на існування відмінних, з точки зору інституційного оформлення, моделей місцевого самоврядування у регіоні – формально децентралізованої (Азербайджан, Вірменія, Росія), змішаної (Грузія, Молдова, Україна), державного централізованого управління, де локальні уряди виконують функції державної влади на місцевому рівні (Білорусь), – вони мають спільні ознаки: нестачу ресурсів, прямі чи непрямі форми впливу та контролю держави, зокрема шляхом делегування повноважень чи призначення контролюючих посадовців.

Успішні, з точки зору досягнутого ефекту для функціонування системи публічного управління, децентралізація та АТР були здійснені у Республіці Польщі, Чеській та Словацькій республіках, хоча й вони відрізнялися динамікою та змістом перетворень.

У Польщі вже у березні 1990 року був схвалений закон про територіальне самоврядування, відповідно до якого гміни визначаються як об'єднання громадян, що проживають на спільній території. Конституція Республіки Польща, схвалена 2 квітня 1997 року, визнала принципи субсидіарності, децентралізації як засадничі для побудови системи публічного управління. Територіальне самоврядування бере участь у реалізації публічної влади та управління, а точніше, може здійснювати ті публічні завдання, які не закріплені за іншими органами влади, тобто було визнано правову можливість розширення сфери його функціонування [22].

Після реалізації АТР у 1999 році у Польщі був запроваджений поділ території на «гміни – повіти – воєводства», і на кожному рівні були запроваджені інститути самоврядування, які володіли повноваженнями визначати напрями розвитку територій на основі принципу субсидіарності. Водночас у воєводствах та повітах були представлені і органи державної влади та управління, які виконували деякі громадські функції та здійснювали нагляд за діяльністю самоврядування.

У Чеській Республіці (ЧР) правові рамки місцевого самоврядування були визначені восени 1990 року, тобто ще у період її перебування у складі Чехословаччини, базовим законом про муніципалітети (муніципальний устрій). Було визначено, що муніципалітет є юридичною особою, яка володіє та розпоряджається власністю, має власні джерела фінансових доходів, повноваження, які реалізує під свою відповідальність, тобто є публічною корпорацією громадян [29]. Ці положення були відображені у Конституції ЧР, яка була прийнята 16 грудня 1992 року і надала гарантії самоврядування. Було також визнано, що територія держави поділяється на територіальні самоврядні одиниці, якими є муніципалітети (з 1 січня 2000 року такого статусу набули і регіони) [30]. Таким чином чеські муніципалітети як самоврядні одиниці мають високий рівень автономії від держави, хоча є, водночас, ланками загальної системи публічного управління.

Запровадження у ЧР з 1 січня 2000 року регіонів як вищого територіального рівня самоврядування та, одночасно, ліквідація повітів мало наслідком перерозподіл повноважень у системі управління між новоствореними одиницями та муніципалітетами. Як і муніципалітети, регіони були визнані територіальними спільнотами громадян, яким належить право на самоврядування і, водночас, публічно-правовими корпораціями.

У Словаччині процес інституціалізації місцевого самоврядування розпочався після прийняття відповідного базового закону, що сталося у вересні 1990 року, і відповідно до якого було здійснено диверсифікацію публічного управління на сфері державного управління та самовряду. Муніципалітет був визначений як автономна самоврядна адміністративно-територіальна одиниця, тобто він був ідентифікований не із спільнотою громадян, а з територіальним поділом країни.

На відміну від сусідніх країн, у Словаччині упродовж двох наступних десятиліть було здійснено вісім спроб реформувати адміністративно-територіальний устрій країни і запровадити відмінні засади розподілу повноважень між державою та самоврядуванням. Складність

децентралізаційної еволюції пояснюється присутністю авторитарних тенденцій у режимі володарювання у період прем'єрства В. Мечіара (1993-1998 роки), зокрема його спробами контролювати і, навіть, обмежити розвиток місцевого самоврядування. Відповідно до прийнятого у 1996 році закону про організацію місцевих державних адміністрацій було створено локальні органи державної влади, яким були передані компетенції та ресурси, на які могли претендувати територіальні громади, таким чином, обмеживши їх можливості [31]. Після зміни правлячої коаліції у 1998 році та формування уряду М. Дзурінди особливістю словацького варіанту реформування публічного управління, зокрема її субнаціонального аспекту, було здійснення широкого обговорення концептуальних документів – Стратегії реформи державного управління, Концепції децентралізації та модернізації державного управління, Проекту децентралізації державного управління 2003-2006.

На субнаціональному рівні територія Словаччини поділена на 8 регіонів, які, подібно до регіонів у Польщі та Чехії, відповідають одиницям статистичної класифікації Європейського Союзу NUTS-2, і, головне, володіють органами місцевого самоврядування, що мають виключну власну компетенцію. Одночасно на цьому рівні представлені департаменти окремих органів виконавчої влади (міністерств, агентств, тощо), які створюються у випадку потреби.

Упродовж другої половини 1990-х та у 2000-х роках на повноваження регіональних органів влади у країнах Центральної Європи почали впливати тенденції регіоналізації, що набули інституційного втілення у країнах-членах ЄС, а також діяльність його Комітету регіонів, який рекомендував запроваджувати принципи субсидіарності, тобто створення регіонального рівня самоврядування. Фактором формування субнаціональних та місцевих ланок публічної влади та забезпечення їх виключними повноваженнями у сфері розвитку територій і релевантними ресурсами були документи, прийняті Радою Європи, насамперед, Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.), проект Європейської хартії регіонального самоврядування, в рамках обговорення якого вже визначені рамкові критерії регіональної демократії [3].

Вирішення проблем регіонального розвитку в Європі, окрім інструментів традиційної регіональної політики, розглядається також можливим через інструменти міжрегіонального співробітництва. Так, наприклад, у контексті реалізації політики конвергенції території ЄС на 2007-2013 роки (документ «Нове партнерство для єднання в розширеній Європі: конвергенція, конкуренція, співпраця») передбачено

міжрегіональний напрям співробітництва, метою якого є вирішення спільних проблем місцевого самоврядування у розвитку поселень.

В Україні для просторової організації влади притамані радянська спадщина адміністративно-територіального устрою (поділ території на області, райони, міста (різного значення) селища і сільські населені пункти) і, одночасно, запровадження нової системи розподілу повноважень між різними її структурами, запровадженої Конституцією 1996 року [11], Законами України «Про місцеве самоврядування» [6], «Про місцеві державні адміністрації» [7]. Зауважимо, що у 2011 році нараховувалося 24 області, 1 автономна республіка, два міста із спеціальним статусом, 490 районів, 118 районів у містах, 459 міст (178 – обласного значення, 279 – районного значення), 885 міських селищ, 28456 сільські населені пункти [15]. Водночас для нової законодавчої бази характерні рудименти радянського типу влади, зокрема тотожність функцій і повноважень органів різного рівня, включно з перетином компетенцій місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, нестача повноважень та необхідних ресурсів у останніх.

Серед основних проблем чинного адміністративно-територіального устрою України можна виділити відсутність єдиного підходу до визначення територіальної основи сільських, селищних і міських громад, що веде до їх нашарування, застарілість критеріїв їх віднесення до відповідних категорій, невідповідність одиниць (територіальних громад, районів) рекомендаціям щодо розміру та потенціалу адміністративно-територіальних структур ЄС. Через подрібненість територіальних одиниць базового (понад 12 тис.) та районного (понад 500) рівнів, ефективність послуг, що надаються органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, є надзвичайно низькою. Наприклад, у Норвегії чи Фінляндії, які за територією лише удвічі менші за Україну, територіальних громад нараховується лише близько 450 одиниць.

В цілому основними факторами, які зумовлюють необхідність проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, є такі:

- ✓ дублювання повноважень органів місцевого самоврядування та виконавчої влади різних рівнів;
- ✓ територіальне нашарування територіальних громад різного типу;
- ✓ низький рівень забезпеченості місцевих органів влади власними ресурсами, зокрема у територіальних громадах з малою кількістю населення та нерозвинутою інфраструктурою, що не дозволяє забезпечувати в їх межах соціальні стандарти;

- ✓ наявність двоступеневої системи міжбюджетних трансфертів, що породжує нерівномірність забезпечення населення послугами, у різних типах територіальних громад;
- ✓ низька інвестиційна привабливість територій у зв'язку із заплутаною системою адміністративно-територіального устрою.

Вперше питання про проведення адміністративної реформи в Україні почало обговорюватися на державному рівні у 1997 році, коли було створено відповідну комісію, яка через рік оприлюднила концептуальні засади цих управлінських перетворень, запропоновані нові версії правових актів щодо регулювання питання розподілу владних повноважень та реорганізації територіального устрою. До завдань реформи, серед інших, було віднесено формування ефективної організації місцевої виконавчої влади та модерної системи місцевого самоврядування [12]. Однак практичні кроки щодо реалізації реформи, як і прийняття нової чи оновлення існуючої законодавчої основи функціонування публічної влади, не були здійснені.

У 2005 році спроба здійснити реорганізацію влади та територіального устрою в країні була започаткована Р. Безсмертним, віцепрем'єром з питань адміністративно-територіальної реформи в уряді Ю. Тимошенко, і в її основу були покладені принципи децентралізації влади та субсидіарності надання громадських послуг. Була запропонована модель, апробована у Республіці Польща, а саме запровадження трьох територіальних рівнів – «областей – районів – громад», на кожному з яких діють органи місцевого самоврядування, а місцеві представництва держави обмежені у повноваженнях і функціонують у формі адміністрацій лише на регіональному рівні, а у районах - як спеціалізовані державні представництва. Також були визначені базові показники для розміру адміністративно-територіальних одиниць, а саме – для громади – 5 тис. жителів, для району – 70 тис. осіб, для області – 750 тис. осіб, – що означало збереження чинного регіонального поділу, однак консолідацію у багатьох випадках місцевих територіальних громад [2]. Враховуючи невідповідність громадської думки, ця реформа була сприйнята критично населенням і тому її проект був модифікований упродовж наступних років і затверджений на концептуальному рівні у 2009 році [13]. Цьому сприяло і громадське обговорення реформи, ініційоване неурядовими «мозковими центрами», зокрема у формі «зеленої» та «білої» книг, інших форм публічних обговорень [1]. Як результат цієї управлінської та публічної дискусії було запропоновано зберегти у 2005 році принцип трирівневого адміністративно-територіального устрою, водночас критерії їх виділення

були зведені не лише до кількості населення, а, насамперед, до функцій, які можуть ці одиниці виконувати у сфері забезпечення громадської думки. Так, було передбачено, що:

- ✓ громада як базовий рівень адміністративно-територіального устрою в Україні формується шляхом об'єднання поселень навколо поселення (місто, селище) - центру економічної активності, де розміщені основні місця працевлаштування та елементи бюджетної та інженерної інфраструктури. Максимальна віддаленість поселень від центру громади визначається вимогами надання соціальних послуг на цьому рівні, насамперед термінами (15-20 хв.);
- ✓ район як адміністративно-територіальна одиниця субрегіонального рівня функціонує як проміжний рівень між базовим і регіональним рівнями і повинна відповідати рекомендаціям ЄС щодо NUTS-3. На рівні району виконуються ті публічні завдання, які не можуть бути виконані належно на рівні громади;
- ✓ регіон як адміністративно-територіальна одиниця регіонального рівня повинен відповідати рекомендаціям ЄС щодо NUTS-2 і на цьому рівні, відповідно до принципу субсидіарності, повинні реалізовуватися ті функції, які не можна реалізувати у громадах та районах.

Також було вказано на потребу представництва органів державної влади на всіх рівнях: у громаді – представництв центральних органів виконавчої влади, у районі – районних державних адміністрацій, на рівні області – обласних державних адміністрацій, завдяки чому цей підхід був менш радикальним з точки зору децентралізації, аніж запропонований у 2005 році.

Для уникнення попереднього невдалого досвіду передбачалася підготовка реформи, зокрема розробка проектів законів та інших нормативних актів, необхідних для її проведення, ресурсного та організаційного забезпечення, включно зі створенням спеціалізованого урядового органу, проведення інформаційної кампанії серед населення, формування фінансових стимулів для громад та районів для об'єднання у більші територіальні одиниці. Однак через політичну нестабільність, вплив економічної кризи, ініціювання інших реформ, адміністративно-територіальна реформа все ще не є реалізованою.

У 2010 році, тобто вже у період президентства В. Януковича та прем'єрства М. Азарова, було започатковано обговорення проекту

Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій», яким запропоновано залишити майже без змін чинний поділ території країни на села, селища, міста (різного значення), райони, області, при цьому визначено критерії (кількість населення, інфраструктура), яким ці одиниці повинні відповідати. Було запропоновано для вивчення нові версії законів про місцеве самоврядування і державні адміністрації [5].

Роль стимулятора розробки базового законодавства про місцеве самоврядування, а також запровадження в його зміст частини норм, адекватних режиму місцевої демократії, відіграла Рада Європи (РЄ), зокрема посередництвом Європейської хартії місцевого самоврядування, для впровадження у практику положень якої надавалися програми допомоги. Європейський Союз здійснює впливи на політичні і правові норми, які регулюють публічне управління в Україні за посередництва процесу гармонізації законодавства до європейського, що було одним з пріоритетів двосторонніх відносин в рамках Угоди про партнерство і співробітництво, Європейської політики сусідства, програм технічної допомоги, що мали у фокусі сферу децентралізації.

Дотримуємося точки зору, що адміністративна реформа є багатоаспектним процесом, серед головних завдань якої є створення нової правової основи та формування нових інститутів і інструментів публічного управління. Тому її реалізація, разом з реформою адміністративно-територіального устрою вимагає здійснення багатьох взаємопов'язаних кроків.

По-перше, мова йде про затвердження на урядовому рівні концепції адміністративної (адміністративно-територіальної) реформи, в якій повинні бути сформульовані основні її напрями та логіка реалізації. По-друге, відповідно до змістовних пріоритетів концепції, обраної моделі управління та організації території держави повинні бути розроблені та схвалені закони «Про адміністративно-територіальну реформу», нові варіанти законів «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» та інші.

У процесі реформування адміністративно-територіального устрою України та здійснення децентралізації повинні бути дотримані такі змістовні принципи:

- ✓ основою територіальної організації держави повинна бути визнана поселенська мережа, яка складається з поселень - міст, селищ, сіл як місць постійного компактного проживання людей.
- ✓ віднесення поселень до зазначених категорій повинно визначатися в залежності від кількості населення та

інфраструктури. На основі поселень, на нашу думку, повинні формуватися адміністративно-територіальні одиниці трьох рівнів: громади, райони, регіони;

- ✓ в межах території адміністративно-територіальної одиниці не може бути інших адміністративно-територіальних одиниць того ж рівня;
- ✓ впровадження принципу субсидіарності при визначенні повноважень органів публічної влади для кожного рівня адміністративно-територіальних одиниць.

У грудні 2010 року в Україні була започаткована адміністративна реформа, зокрема під впливом закликів ЄС та сприяння його технічної допомоги, яка на цьому етапі мала наслідком оптимізацію структури центральних органів виконавчої влади [18]. Було оголошено про скорочення у перспективі кількості посад в місцевих органах виконавчої влади і, взагалі, їх реструктуризацію за функціональним принципом, беручи до уваги неефективність державного управління на регіональному та локальному рівнях. Водночас реалізація цього плану гальмується, на нашу думку, наступними чинниками:

- ✓ відсутністю офіційно оприлюдненої концепції адміністративної реформи, незважаючи на існування кількох відповідних розробок, підготовлених в тому числі аналітичними центрами, а, отже, чітких, зрозумілих для цільових груп та громадськості пріоритетів реформи, інструментів та часових рамок її здійснення;
- ✓ половинчастим характером змін, що здійснюються на рівні центральних органів влади, зокрема запровадження поки що лише обмежених нововведень у функції цих структур, на основі чого можна зробити висновок, що реформування влади на місці теж не матиме радикального характеру. Про це свідчить зміст останньої версії Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій», відповідно до якого фактично залишається чинною діюча територіальна система;
- ✓ нестачею ресурсів, насамперед бюджетних, для реструктуризації системи публічного управління;
- ✓ фактором парламентських виборів, що є стримуючим фактором для проведення непопулярних перетворень, як-то об'єднання територіальних громад та районів.

Потреба здійснення просторової реорганізації влади підсилюється фактором, що області України, які межують з Польщею (довжина кордону – 543 км), Словаччиною (98,5 км), Угорщиною (135,1 км), Румунією (625,4 км), упродовж останніх років повинні реагувати на виклики, зумовлені розташуванням біля кордону ЄС. Зокрема упродовж останніх років набув поширення підхід щодо їх класифікації як транскордонних регіонів: відповідно українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського, українсько-румунського.

Упродовж останнього десятиліття, коли центральноевропейські держави готувалися до вступу і набули членства в ЄС, збільшилася різниця у рівнях соціально-економічного розвитку українських областей та сусідніх європейських регіонів. Формування нових центрів зростання, розбудова інфраструктури на території прикордонних територій нових членів Євросоюзу і, одночасно, стагнація прикордонних територій України може мати наслідком трудову міграцію працездатного населення у центральноевропейські країни і, взагалі, підвищення негативної ролі кордонів у житті громадян.

З іншого боку, до пріоритетів Європейської політики сусідства, дія якої поширюється на Україну, належить транскордонне і міжрегіональне співробітництво, оскільки західні прикордонні регіони є зоною економічних, екологічних та безпекових інтересів Союзу, що є прописаним у Стратегічному документі та Індикативній програмі транскордонного співробітництва. Відповідно до них, транскордонне співробітництво в рамках політики сусідства має на меті: сприяти економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки спільних кордонів; вирішити спільні проблеми у таких сферах, як навколишнє середовище, охорона здоров'я, запобігання та боротьба з організованою злочинністю; збільшити ефективність та безпеку кордонів; сприяти транскордонній “міжлюдській” співпраці на місцевому рівні, що реалізовується на кордонах України в рамках програм сухопутних кордонів та програми морського басейну Чорного моря.

Зауважимо, що в рамках транскордонних програм можуть бути підтримані ініціативи, спрямовані на створення адміністративних можливостей і підтримку адміністративних реформ [10]. Для прикордонних територій це означає потенційний доступ до фінансових ресурсів ЄС, виділених для реалізації цих завдань. При цьому в рамках політики Східного партнерства ЄС, яка, на жаль, ще не є функціонуючою на практиці, як пріоритет визначено сприяння регіональному розвитку на основі застосування досвіду відповідної політики ЄС, зокрема щодо збалансування соціально-економічних показників.

Водночас для подолання асиметрії у розвитку прикордонних територій України та сусідніх регіонів ЄС, залучення до його програм, окрім зміни пріоритетів регіональної політики, а також її інструментального забезпечення, необхідним є внесення змін у територіальну організацію влади, що наблизило би її до децентралізаційних моделей, втілених у сусідніх країнах ЄС. Зокрема, мова йде про:

- ✓ перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, зокрема з врахуванням принципу субсидіарності;
- ✓ впровадження принципу виключності повноважень місцевого самоврядування для кожного рівня адміністративно-територіального устрою;
- ✓ забезпечення місцевих органів влади ресурсами, які є пропорційними до наданих повноважень, зокрема бюджетними коштами щодо фінансування стратегій та програм, що вимагає проведення бюджетної реформи.

Регулювання транскордонного співробітництва в Україні відбувається на основі врахування норм Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Закону України «Про транскордонне співробітництво» (2004 рік), Програми розвитку єврорегіонів (2002 рік), Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 роки та інших.

Зокрема в цільовому законі суб'єктами транскордонного співробітництва визначені територіальні громади, органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади; водночас, до співробітництва у статусі учасників можуть залучатися неурядові організації, приватні структури. Хоча, відповідно до закону, місцеві органи влади мають право на укладення угод про транскордонне співробітництво, участь у функціонуванні єврорегіонів, інших формах взаємовигідних контактів, їм не надані гарантії щодо фінансового забезпечення таких ініціатив. Передбаченою є лише вибіркова підтримка пропонованих заходів в рамках відповідної державної програми, а видатки на реалізацію конкретних проектів покладені на місцеві бюджети[8].

Аналізуючи статус прикордонних територій України у контексті адміністративної системи держави вкажемо на низку існуючих перешкод для використання транскордонного співробітництва як додаткової можливості стимулювати розвиток регіонів:

- ✓ регіональні органи влади не володіють достатніми нормотворчими важелями для розвитку співробітництва з сусідніми територіями, зокрема повинні узгоджувати угоди / стратегії / програми співпраці у конкретній сфері чи щодо розвитку транскордонного ареалу, в цілому, з центральними органами влади. Компетенція органів самоврядування щодо залучення до різних вимірів міжнародної співпраці є, відповідно до цільового закону, взагалі обмеженою. Це позбавляє українську сторону потрібного динамізму у започаткуванні, а пізніше – у реалізації проєктів спільно з європейськими партнерами, зокрема, якщо мова йде про ініціативи, оформлення яких повинно бути угодженим із термінами підготовки заявок на отримання фінансування в рамках програм Європейського Союзу;
- ✓ на рівні органів державної влади не чітко визначені суб'єкти та процедури регуляторного нагляду за розвитком транскордонного співробітництва місцевим самоврядуванням;
- ✓ органи місцевого самоврядування, на відміну від подібних структур у країнах ЄС, не мають впливу на формування змісту зовнішньої політики держави, зокрема щодо налагодження співпраці з ЄС, сусідніми державами [4];
- ✓ існуюча правова основа транскордонного співробітництва не є ефективною, оскільки не розглядає цю діяльність як елемент регіональної політики, а, отже, не використовує ті інструменти – правові та фінансово-економічні, — які, навіть у обмеженій формі, надаються для реалізації її пріоритетів;
- ✓ залучення бюджетних ресурсів для реалізації транскордонних ініціатив є, фактично, законсервованим, оскільки у відповідному законі не визначені конкретні джерела їх отримання. Щодо підтримки проєктів в рамках державних цільових програм, то це рішення приймається центральними органами влади, тому місцеві управлінські структури не можуть надати своїм партнерам гарантій щодо участі у спільній діяльності [9];
- ✓ дуалістична система (співіснування на регіональному, районному рівні органів державної влади та місцевого самоврядування) публічного управління, централізований характер бюджетної структури, обмеженість ресурсів у багатьох громадах та районів, зумовлена адміністративно-територіальним устроєм, веде до нестачі у місцевих бюджетах коштів, які можна використати для

розвитку, в тому числі і транскордонного. Це, в свою чергу, перешкоджає використанню механізмів підтримки транскордонного співробітництва Європейським Союзом, зокрема тих, що виділяються в рамках Інструменту європейського сусідства і партнерства;

- ✓ система публічного управління в Україні не передбачає реальну можливість функціонування у структурі регіонального самоврядування, яке діє лише як представницький орган спільних інтересів територіальних громад, підрозділів, що фахово займаються налагодженням транскордонної співпраці, а місцеві державні адміністрації в умовах централізованої ієрархії державного управління не можуть створити потужні одиниці у своєму складі, оскільки вони обмежені вимогами типової організаційної структури та штатного розпису. Місцеве самоврядування на рівні територіальних громад, незважаючи на суттєву автономію щодо визначення внутрішньої побудови, не володіє ресурсами для професійного забезпечення такої діяльності. Як результат, фаховий супровід транскордонного співробітництва є недостатнім, зокрема у сфері обізнаності з програмами Європейського Союзу, проектного менеджменту, великих інфраструктурних проектів.

Для задоволення специфічних потреб регіонів, що межують з країнами ЄС, та територіальних громад, розташованих на їх території, необхідними є зміни не лише в економічній складовій регіональної політики в Україні, що не є об'єктом нашого аналізу, але й запровадження адміністративно-управлінських нововведень, зокрема додатково до тих, які вже були згадані. Погодимось з вже висловленими думками інших вітчизняних фахівців, а також висловимо власне бачення потреб щодо здійснення таких кроків:

- ✓ делегування з національного на регіональний рівень відповідальності за відбір транскордонних проектів, які можуть співфінансуватися з державного бюджету, що сприятиме пришвидшенню процесу розгляду заявок, вищій обізнаності з конкретними проблемами, на вирішення яких спрямовані запропоновані ініціативи;
- ✓ передбачити у структурі місцевих органів виконавчої влади потужних підрозділів, функцією яких буде координація міжнародного співробітництва регіонів та районів. А у випадку здійснення децентралізації та формування виконавчих органів

- регіонального та районного самоврядування, рекомендувати сформувати такі одиниці вже в новостворених структурах;
- ✓ у випадку проведення фінансової децентралізації рекомендувати органам місцевого самоврядування передбачити у щорічних бюджетах кошти для фінансування спільних програм, заходів із партнерами із сусідніх держав, зокрема в рамках співфінансування проектів, що підтримуються програмами ЄС. Логіка такої бюджетної підтримки повинна знаходитися у площині відповідності дій, які фінансуються, пріоритетам регіональних, районних, місцевих стратегій розвитку, середньострокових та щорічних програм;
 - ✓ запровадження системи професійного навчання державних службовців місцевих органів виконавчої влади та представників місцевого самоврядування сучасній практиці європейської інтеграції, міжрегіонального та транскордонного співробітництва, використовуючи існуючу мережу центрів Головдержслужби та ресурси, доступні в рамках Східного партнерства;
 - ✓ використання в рамках Програми комплексної інституційної розбудови Східного партнерства можливостей механізму скринінгу законодавства України, який регулює питання публічного управління та адміністративно-територіального устрою.

Вважаємо, що неупереджений, з політичної точки зору, аналіз оптимального адміністративно-територіального устрою для України, зокрема у зв'язку з фактором існування протяжної лінії кордону з країнами Європейського Союзу, повинен стати складовою обговорення реформування держави і механізму регулювання соціальної організації, яке започатковано в рамках Конституційної Асамблеї. Вважаємо, що вчені-суспільствознавці західних областей України можуть запропонувати перелік рекомендацій, які можуть стати предметом дискусії серед реформаторів конституційного законодавства.

Список використаних джерел

- 1) Адміністративно-територіальна реформа та місцеве самоврядування: нормотворення та експертні оцінки / Ін-т громадян. сусп.-ва; упоряд. О. С. Врублевський. – К., 2009. – 56 с.
- 2) Безсмертний Р. Адміністративно-територіальна реформа – реформа для людей [Електронний ресурс] / Роман Безсмертний. – Режим

- доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=19203588&cat_id=15475285y.
- 3) Бюлетень «Європейська правова база місцевого і регіонального розвитку»: За матеріалами Утрехтської Конференції міністрів держав-членів Ради Європи, відповідальних за місцеве і регіональне управління, яка відбулася 16–17 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – 2010. - № 1. – Режим доступу: <http://pdp.org.ua/index.php/ii/2222--12010-2010->.
 - 4) Державне управління регіональним розвитком України : монографія [За. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла] – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
 - 5) Закон України “Про адміністративно-територіальний устрій» (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/uk/publish/article/71304>.
 - 6) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 24, ст.170) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
 - 7) Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 20-21, ст.190) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=586-14>.
 - 8) Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV «Про транскордонне співробітництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15.
 - 9) Засадко В. Активізація транскордонного співробітництва в контексті європейської політики сусідства [Електронний ресурс] / Валентина Засадко. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/50/7/Zapyska_Zasadko.pdf.
 - 10) Інструмент європейського сусідства і партнерства, транскордонне співробітництво: Стратегічний документ на 2007-2013 рр., Індикативна програма на 2007-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enpi.org.ua/index.php?id=36>.
 - 11) Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141){Текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом “Про внесення змін до Конституції України” N 2222-IV (2222-15) від 08.12.2004} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
 - 12) Концепція адміністративної реформи в Україні. – К., 1998. –62 с.
 - 13) Концепція реформи місцевого самоврядування [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/uk/publish/article/43635>.
- 14) Концепція реформування публічної адміністрації: проект [Електронний ресурс]. – Київ : Центр політико-правових реформ, 2005. – Режим доступу: http://www.cld.org.ua/lib/94_Publadm_refconcept_13.doc.
 - 15) Регіони в Україні та їх склад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>.
 - 16) Реформа публічної адміністрації в Україні : Біла книга. – К. : Київська типографія, 2006. – 57 с.
 - 17) Реформування публічної адміністрації : Зелена книга. – К.: Київська типографія, 2006. – 48 с.
 - 18) Указ Президента України N 1085/2010 від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U1085_10.html.
 - 19) The Constitution of the Republic of Estonia passed by a referendum held on 28 June 1992 (RT¹ 1992, 26, 349) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legaltext.ee/text/en/X0000K1.htm>.
 - 20) Constitution of the Republic of Hungary [Act XX of 1949 as revised and restated by Act XXXI of 1989] as of 1 January 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mkab.hu/index.php?id=constitution>.
 - 21) Konceptcia decentralizacie a modernizacie verejnej spravy // Decentralizacia na Slovensku : Bilancia Nekonecneho Pribehu 1995-2005 [Ed. V. Nizhnyansky]. – Bratislava : Urad vlady Slovenskej republiky Kancelaria splnomocnenca vlady SR pre decentralizaciju verejnej spravy, 2006. - S. 81-176.
 - 22) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszono w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001 zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006 zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
 - 23) Managing Across Levels of Government : Czech Republic: OECD 1997 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/10/14/1902308.pdf>.
 - 24) Projekt decentralizacie verejnej spravy 2003 – 2006 // Decentralizacia na Slovensku Bilancia Nekonecneho Pribehu 1995-2005 [Ed. V. Nizhnyansky]. – Bratislava : Urad vlady Slovenskej republiky Kancelaria

- splnomocnenca vldy SR pre decentralizáciu verejnej spravy, 2006. – S. 177-238.
- 25) Strategia reformy verejnej spravy // Decentralizácia na Slovensku: Bilancia Nekonecneho Pribehu 1995-2005 [Ed. V. Nizhnyansky]. – Bratislava : Urad vldy Slovenskej republiky Kancelaria splnomocnenca vldy SR pre decentralizáciu verejnej spravy, 2006. – S. 35-80.
- 26) Ustava ČR ze dne 16. prosince 1992, ustavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znení ustavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html>.
- 27) Ustava Slovenskej Republiky č. 460/1992 Zb., ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných ústavným zákonom č. 244/1998 Z. z., ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z., ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., ústavným zákonom č. 140/2004 Z. z. a ústavným zákonom č. 323/2004 Z. z. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1013>.
- 28) Ustawa z dnia 8 marca Konstytucja Республики Беларусь с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.by/press10669.html>. 1990 г. o samorządzie gminnym [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=13687&FileName=96-z222&Rocnik=1996](http://lex.pl/dziennik-ustaw.367/1990Sb.ZákonČeské národní rady ze dne 4. září 1990 o obcích (obecní zřízení) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexdata.cz/web/sb_free.nsf/c12571d20046a0b2c12566af007f1a09/c12571d20046a0b2c12566d400737553?OpenDocument.172/1991Sb.ZákonČeské národní rady ze dne 24. dubna 1991 o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1000000000000000/c12571cc00341df1c12566d400739e04?OpenDocument.222/1996 Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky zo 4. júla 1996 o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Електронний ресурс] – Режим доступу: <a href=).

The essential characteristics of the administrative-territorial reform realization in Central-European countries and the necessity to realize the similar changes in Ukraine are defined, as well the list of the obstacles for it implementation is developed. The conclusion is made that the border location of the Western Ukrainian regions is the additional factor for the administrative-territorial reform realization.

Key words: *administrative-territorial reform, administrative-territorial structure, border regions, cross-border cooperation, European integration.*

**СПИСОК
УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
ТА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада, місце роботи
1	Андрейко Віталій Іванович	Заступник декана факультету міжнародних відносин ЗакДУ, кандидат історичних наук, доцент
2	Артюмов Іван Володимирович	Директор Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень ЗакДУ, професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат історичних наук
3	Безверхній Андрій Андрійович	Магістр 1-го року навчання факультету міжнародних відносин ЗакДУ
4	Білак Діана Йосипівна	Провідний спеціаліст Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень ЗакДУ, аспірант
5	Ващук Федір Григорійович	Ректор Закарпатського державного університету, доктор технічних наук, професор
6	Гомонай Наталія Олександрівна	Спеціаліст Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень ЗакДУ, аспірант
7	Гузінець Юрій Іванович	Начальник відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат історичних наук
8	Динис Георгій Георгійович	Завідувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин ЗакДУ, кандидат юридичних наук (міжнародне право)
9	Діус Іван Георгійович	Радник голови Закарпатської обласної ради

10	Іванова Марія Іванівна	Завідувач відділу аспірантури та докторантури ЗакДУ
11	Кампов Лілія Василівна	Завідувач відділу досліджень проблем євроінтеграції Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень ЗакДУ
12	Кічковський Михайло Михайлович	Голова постійної комісії Закарпатської обласної ради з питань транскордонного співробітництва
13	Кіш Єва Бернатівна	Старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, доктор історичних наук
14	Кляп Маріанна Іванівна	Проректор з навчальної та виховної роботи, перший проректор ЗакДУ, кандидат педагогічних наук
15	Ковчар Отто Олександрович	Президент Торгово-промислової палати в Закарпатській області
16	Купрій Олена Петрівна	Магістр 1-го року навчання факультету міжнародних відносин ЗакДУ
17	Кушнір Микола Олександрович	Радник директора Національного інституту стратегічних досліджень
18	Лендзел Мирослава Олександрівна	Доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», провідний науковий співробітник РФ НІСД в м. Ужгород
19	Мірошніков Дмитро Дмитрович	Керівник відділу організаційної роботи Інституту транскордонного співробітництва
20	Мітряєва Світлана Іванівна	Директор Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді, заслужений діяч науки та техніки України, кандидат історичних наук
21	Носа Наталія Олександрівна	Президент Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку «МАІРР»

22	Нусер Ернест Ернестович	Начальник Головного управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської обласної державної адміністрації
23	Офіцинський Роман Андрійович	Професор кафедри історії України Ужгородського національного університету, доктор історичних наук
24	Полюжин Михайло Михайлович	Проректор з науково-методичної роботи ЗакДУ, доктор філологічних наук, професор
25	Приходько Володимир Панасович	Заступник голови Закарпатської облдержадміністрації, кандидат історичних наук
26	Свєженцева Оксана Іванівна	Доцент кафедри країнознавства факультету міжнародних відносин ЗакДУ, кандидат історичних наук
27	Товт Микола Миколайович	Начальник управління у справах біженців Головного управління Державної міграційної служби у Закарпатській області
28	Торпої Йосип Йосипович	Директор українсько-угорського центру регіонального розвитку
29	Фенич Володимир Іванович	Декан історичного факультету Ужгородського національного університету, кандидат історичних наук
30	Шпеник Отто Бартоломійович	Директор Інституту електронної фізики НАНУ, член-кореспондент НАН України, академік
31	Шпільман Богдан Сергійович	Голова Наукового товариства студентів та аспірантів ЗакДУ

**LIST OF PARTICIPANTS
ROUND TABLE OF EXPERTS
«UKRAINE'S EUROREGIONAL
COOPERATION AND ITS INTEGRATION POTENTIAL»**

№	Name	Position, job
1	Andreyko Vitaly	Dean of the Faculty of International Relations of TSU, Ph.D. in History, lecturer
2	Artomov Ivan	Director of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, Professor of the Department of International Law and international relations, Ph.D. in History
3	Bezverkhniy Andriy	Student-master of Faculty of International Relations of TSU
4	Bilak Diana	Leading specialist of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, postgraduate student
5	Vashchuk Fedir	Rector of the Transcarpathian State University, Ph.D. in Technical Sciences, professor
6	Gomonay Natalia	Specialist of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, postgraduate student
7	Huzynets Yuriy	Head of the Department of nationalities of Transcarpathian Regional State Administration, Ph.D. in History
8	Dynys Georgy	Head of Department of International Law and International Relations of TSU, Ph.D. in Law (International Law)
9	Dius Ivan	Advisor to the Chairman of the Transcarpathian Regional Council
10	Ivanova Maria	Head of Department of postgraduate education and doctoral of TSU
11	Kampov Lilia	Head of the Department Research Problems of integration of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU

12	Kichkovskyy Mykhailo	Chairman of the Standing Committee of the Transcarpathian Regional Council on cross-border cooperation
13	Kish Eva	Senior research fellow at the Institute of World Economy and International Relations of National Academy of Sciences of Ukraine, Ph.D. in History
14	Klyap Marianna	Deputy rector for academic and educational work, the first Deputy rector of TSU, Ph.D. in Pedagogical Sciences
15	Kovchar Otto	President of the Chamber of Commerce in Transcarpathian region
16	Kupriy Olena	Student-master of Faculty of International Relations of TSU
17	Kushnir Mykola	Advisor to the Director of the National Institute for Strategic Studies
18	LendelMiroslava	Doctor of Political Sciences, Associate Professor of Uzhgorod National University, Senior Research Fellow of the Regional Branch of the National Institute for Strategic Studies in Uzhgorod
19	Miroshnikov Dmitry	Head of the Department of organizational work at the Institute of Cross-border Cooperation
20	Mitryayeva Svitlana	Director of the Regional Branch of the National Institute for Strategic Studies in Uzhgorod, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Ph. D. in History
21	Nosa Natalia	President of the International Association of Regional Development «MAIRR»
22	Nuser Ernest	Head of the Department of European Integration, Foreign Affairs and Tourism of the Transcarpathian Regional Administration
23	Ofitsynskyy Roman	Professor of History of Ukraine at Uzhgorod National University, Ph. D. in History
24	Polyuzhyn Mykhailo	Deputy rector for scientific and technical work of TSU, Ph.D. in Philological sciences, professor

25	Prikhodko Volodymyr	Deputy Chairman of the Transcarpathian Regional Administration, Ph.D. in History
26	Svezhentseva Oksana	Assistant Professor of Countrystudy Department of Faculty of International Relations of TSU, Ph.D. in History
27	Tovt Mykola	Head of the Department for Refugees of State Migration Service in Transcarpathia
28	Thorpoi Yosyp	Director of the Ukrainian-Hungarian center of Regional Development
29	Fenych Volodymyr	Dean of the Faculty of History at Uzhgorod National University, Ph.D. in History
30	Shpenik Otto	Director of the Institute of Electron Physics, National Academy of Sciences, Corresponding Member of NAS of Ukraine, academician
31	Shpilman Bogdan	Chairman of the Scientific Society of Students and PhD students of TSU

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 21 липня 2006 р. № 1001

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ПЕРІОД ДО 2015 РОКУ

Загальна частина

Україна вступає у XXI століття державою, що динамічно розвивається і прагне більш активно включитися у світові суспільно-економічні процеси, інтегруватися в європейське співтовариство.

Така спрямованість розвитку потребує нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення.

Маючи значний економічний та інтелектуальний потенціал, Україна в цілому, як і регіони, зокрема, за інтегрованою оцінкою ефективності економіки, рівнем життя та екологічної безпеки, а також конкурентоспроможності суб'єктів господарювання поки що значно поступається країнам Західної і Центральної Європи.

Нерівномірність регіонального розвитку і рівня життя населення створює передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожує територіальній цілісності країни, стримує динаміку соціально-економічних показників, уповільнює ринкові перетворення та знижує їх ефективність.

У зв'язку з цим державна регіональна політика повинна бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Мета цієї Стратегії полягає у визначенні ключових проблем регіонального розвитку, пріоритетів державної регіональної політики з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів на період до 2015 року. Стратегію розроблено відповідно до законодавства з урахуванням досвіду

регіонального розвитку у країнах Європейського Союзу, Центральної та Східної Європи і СНД.

II. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ключовою проблемою, що потребує поетапного розв'язання, є збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна активність.

Різні темпи розвитку регіонів протягом 90-х років підсилювалися кризовими проявами в економіці. Це в основному спричинено дією механізму ринкової конкуренції, що призвело до поділу регіонів за їх конкурентними перевагами, різним рівнем адаптації до умов ринку регіонів з різною структурою економіки та можливостями місцевої влади до проведення реформ на регіональному рівні; послаблення ролі держави у спрямуванні та прискоренні регіонального розвитку.

Поглиблення дисбалансу в економічно-соціальному розвитку на регіональному та місцевому рівні істотно ускладнює реалізацію єдиної політики у сфері соціально-економічних перетворень, збільшує загрозу виникнення регіональних криз, дезінтеграції національної економіки; перешкоджає формуванню загальнодержавного ринку товарів і послуг; не дає змоги повною мірою використовувати потенціал міжрегіонального та прикордонного співробітництва; ускладнює розв'язання екологічних проблем.

Значна диспропорція у сфері економічного розвитку регіонів спричинена проблемами, що впливають на конкурентоспроможність, - незадовільний стан інфраструктури, низький рівень пристосування робочої сили до ринкових умов, недостатня підтримка розвитку підприємництва, відсутність інноваційної спроможності підприємств, деградації навколишнього природного середовища та, як наслідок, низька інвестиційна привабливість територій.

Зазначена ситуація склалася в основному через відсутність ефективного механізму обмеження та послаблення впливу диспропорції у сфері розвитку, ефективного стимулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств, пов'язаної з прискоренням розвитку регіонів на основі більш повного використання природного, економічного, трудового, наукового та іншого потенціалу.

Стабільний розвиток регіонів залежить від рівня диверсифікації економічного потенціалу. Україна належить до індустріально розвинутих

держав світу, має один з найбільших в Європі структурно розгалужених промислових комплексів.

Разом з тим найслабкішим місцем національної економіки є структурна розбалансованість промислового комплексу. Його деформованість, високий рівень енерго- та капітаємності виробництва успадковані від попередньої адміністративної системи. За роки проведення реформ ситуація істотно погіршилася. Застаріла і вузькоспеціалізована економічна база більшості регіонів не відповідає сучасним вимогам ринкової економіки і не використовує весь наявний потенціал регіонів.

Господарська діяльність деяких регіонів сьогодні базується на одній - двох галузях, підприємства яких є сировинними або виробляють проміжну та низькотехнологічну продукцію.

Знижується конкурентоспроможність окремих регіонів на зовнішньому ринку: питома вага майже половини областей в загальноукраїнському експорті не перевищує 1 відсотка. Збільшується регіональна асиметрія за обсягами інвестицій в основний капітал. Третя частина всіх прямих іноземних інвестицій припадає на столицю України. У кожному другому регіоні частка залучених іноземних інвестицій дорівнює або менша 1 відсотка сукупного обсягу по Україні.

При недостатній платоспроможності внутрішнього ринку значний вплив на соціально-економічну ситуацію, що склалася в регіонах і державі в цілому, мають зовнішні фактори - залежність від кон'юнктури відповідного сектору міжнародного ринку, нестабільне постачання, відсутність динаміки цін на енергоносії та інші фактори, що негативно впливають на ефективність діяльності підприємств монофункціональних регіонів.

Необхідно переорієнтувати економіку регіонів на інноваційну модель розвитку. Разом з тим науково-інтелектуальний потенціал регіонів слабо інтегрований у виробничу і невиробничу сферу, відсутній механізм впровадження дослідно-конструкторських розробок у практичну діяльність окремих підприємств.

Основним стратегічним ресурсом і чинником економічного зростання в регіонах є людський потенціал. Процес використання людського потенціалу в регіонах уповільнюється через ситуацію, що склалася на ринку праці, низький рівень якості надання соціальних послуг та освіти, зменшення доходів та рівня особистого споживання, поширення бідності тощо.

Потребує розв'язання проблема збереження і зміцнення трудового потенціалу, що має велике значення для сталого соціально-економічного

розвитку України. Саме кількісні та якісні параметри трудового потенціалу стають в умовах кризових явищ в економіці та соціальних протиріч у суспільстві основним чинником розвитку регіонів.

Природна база формування трудового потенціалу характеризується демографічними особливостями його відновлення, які виявилися в 60-х - 90-х роках минулого століття та вплинули на зниження показника народжуваності і збільшення показника смертності, скорочення тривалості життя і загальне старіння населення. Зазначені тенденції впливають на кількісно-якісний склад трудового потенціалу, продуктивність суспільної праці та її стимули, кваліфікаційний і освітньо-культурний рівень населення, вартість робочої сили і доходи населення. Економічні та соціальні проблеми спричинили безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього потенціалу, значне розшарування населення за рівнем доходів.

Основною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку.

З урахуванням наведеного державна регіональна політика повинна бути спрямована насамперед на розв'язання таких проблем:

- ✓ низька інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна активність в них;
- ✓ нерозвинута виробнича та соціальна інфраструктура;
- ✓ зростання регіональних диспропорцій у сфері соціально-економічного розвитку регіонів;
- ✓ слабкі міжрегіональні зв'язки;
- ✓ нерациональне використання людського потенціалу.

Розв'язання зазначених проблем ускладнюється у зв'язку з низьким рівнем ефективності системи державного управління регіональним розвитком, що спричинене:

- ✓ недооцінкою державної регіональної політики як невід'ємної складової соціально-економічної політики;
- ✓ незавершеністю формування нормативно-правової бази з питань державної регіональної політики; ефективних та дієвих механізмів регулювання взаємовідносин центральних органів виконавчої влади з регіонами та регіонів між собою;

- ✓ безсистемністю, фрагментарністю застосування визначених на законодавчому рівні інструментів стимулювання розвитку регіонів;
- ✓ відсутністю єдиної системи стратегічного планування та механізму узгодження стратегічних пріоритетів розвитку держави та регіонів;
- ✓ недосконалістю адміністративно-територіального устрою.

Період світової кризи призвів до загострення негативних наслідків структурної регіональної політики, засвідчив неготовність регіонів до фінансово-економічних викликів.

З метою подолання наслідків світової кризи, прискорення економічного і соціального розвитку держави здійснюється виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (n0004100-10). Під час виконання Програми (n0004100-10) застосовуються регулівні механізми та забезпечується коригування державної регіональної політики з урахуванням кращого досвіду європейських держав з метою створення умов для реалізації регіонами власного ресурсного потенціалу, зменшення диспропорцій у рівні їх розвитку, підвищення добробуту населення.

{ Розділ II із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-n) від 16.11.2011 }

III. ПРИНЦИПИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Політика регіонального розвитку в Україні на сучасному етапі базуватиметься за такими основними принципами:

- ✓ програмування. Політика регіонального розвитку здійснюється на основі взаємозв'язаних довгострокових стратегій, планів та програм розвитку як на державному, так і на адміністративно-територіальному рівні. Цей принцип також передбачає щорічне планування необхідних витрат державного бюджету, що сприяє забезпеченню прозорості, стабільності та синхронізації в політиці розвитку регіонів;
- ✓ концентрації. У зв'язку з обмеженістю державних фінансових ресурсів під час виконання завдань, визначених цією Стратегією, ресурси концентруються на певних територіях, встановлюється ієрархічність пріоритетів відповідно до сформульованих цілей, визначаються вимоги до економічної ефективності їх використання;

- ✓ синхронізації дій («синергії»). Передбачається синхронне проведення ряду реформ, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального та місцевого розвитку;
- ✓ поляризованого розвитку. Передбачається формування «опорних регіонів» (полюсів, локомотивів зростання), в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси, з подальшим посиленням інноваційної активності в інших регіонах. Цей принцип застосовували держави, що перебували на початкових стадіях соціально-економічного піднесення, коли інноваційна хвиля тільки починала формуватися та набувала масштабності за рахунок її концентрації в окремих «полюсах зростання»;
- ✓ додатковості. Передбачається, що фінансова підтримка регіонального розвитку здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів. За цим принципом фінансування з державного бюджету здійснюватиметься без зменшення фінансування з місцевих бюджетів;
- ✓ субсидіарності - розподілу владних повноважень, за якими місце надання адміністративної (управлінської) послуги максимально наближено до її безпосереднього споживача з урахуванням повноти надання належної якості послуги шляхом концентрації матеріальних і фінансових ресурсів на відповідному територіальному рівні управління;
- ✓ збалансованого розвитку. Зумовлює диференційованість надання державної підтримки регіонам з урахуванням їх потенціалу умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;
- ✓ партнерства. Передбачається тісна співпраця між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, суб'єктами господарювання в процесі реалізації Стратегії, проведення моніторингу та оцінки виконання визначених завдань;
- ✓ єдності. Передбачається забезпечення суспільної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей між окремими регіонами у використанні людських ресурсів та рівні життя населення; економічної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей в економічному розвитку між регіонами; просторової єдності,

яка полягає у створенні інфраструктурних умов для розвитку периферійних регіонів. Досягнення єдності в усіх трьох вимірах повинне бути однією із цілей регіонального розвитку та регіональної політики.

IV. МЕТА ТА СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДО 2015 РОКУ

Основною метою Стратегії є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

Виконання зазначених завдань дасть можливість забезпечити динамічний збалансований розвиток країни в цілому, наблизити рівень життя до європейських стандартів та створити умови для посилення економічної активності в усіх регіонах країни, що сприятиме поступовому пом'якшенню міжрегіональних диспропорцій, зменшенню ризиків утворення депресивних територій та захистить суспільство від значних витрат на відновлення належних умов їх життєдіяльності.

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО 2015 РОКУ

1. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЇХ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Пріоритетний напрям - реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі.

Реалізація цього напрямку дасть змогу підвищити продуктивність сфер економіки у регіонах та підтримати нові види діяльності, що сприятиме підвищенню рівня зайнятості. При цьому будуть задіяні регіони, в яких необхідно реструктурувати традиційні галузі з критично високим рівнем зношеності основного капіталу та наявністю ризиків виникнення техногенних катастроф національного масштабу. Державна підтримка здійснюватиметься за такими напрямами:

- ✓ збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку.

Регіональна локалізація нових інвестицій залежить насамперед від рівня розвитку інфраструктури та людських ресурсів. У сучасних ринкових умовах значну роль відіграє реклама інвестиційних можливостей територій та формування дієвого механізму адміністративного та консультативно-інформаційного обслуговування інвесторів.

В умовах гострої конкуренції між регіонами за нові інвестиції (включаючи іноземний капітал) регіональна політика повинна бути спрямована на забезпечення регіонів інструментами державної підтримки, завдяки яким вони зможуть бути конкурентоспроможними на ринку інвестицій. Створення такої системи потребуватиме як прямої фінансової підтримки з державного бюджету, так і створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату.

Основними інструментами державної підтримки, які використовуються у цьому напрямі, є:

- ✓ надання субвенцій для забезпечення розвитку інфраструктури;
- ✓ забезпечення умов для створення нових підприємств, у тому числі іноземних;
- ✓ формування державної та регіональної інфраструктури залучення інвестицій - агентств із залучення інвестицій, бюро з обслуговування інвесторів;
- ✓ розвиток інфраструктури підтримки підприємництва - бірж, виставкових залів, бізнес-інкубаторів, центрів бізнесу, промислових парків, створення умов для сприяння створенню та активізації діяльності підприємств (включаючи малі та середні) на певній території (облаштування території, модернізація та розбудова виробничих приміщень), об'єктів сфери послуг;
- ✓ підтримка інвестиційних проєктів, що використовують сучасні енергозберігаючі технології та не забруднюють навколишнє природне середовище;
- ✓ підтримка малого та середнього підприємництва. Допомога, що надаватиметься для розвитку малого та середнього підприємництва, спрямовуватиметься на:
- ✓ спрощення процедури створення та реєстрації суб'єктів підприємництва, ліцензування окремих видів їх діяльності - встановлення порядку отримання дозволів за заявкою, необхідних для запровадження діяльності суб'єктів підприємництва, за принципом «єдиного офісу»;

- ✓ розвиток ринку фінансових послуг, формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва, запровадження ефективного кредитно-гарантійного механізму мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, залучення на прийнятних умовах іноземних кредитних ресурсів для фінансування малих підприємств, а також молодих підприємців-початківців;
- ✓ посилення мотивації місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо створення сприятливого клімату для малого та середнього підприємництва шляхом збільшення частки податкових надходжень, яка залишається в місцевих бюджетах;
- ✓ стимулювання інноваційної спрямованості розвитку підприємства, венчурного бізнесу, запровадження ефективного механізму правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проєктів;
- ✓ розширення мережі навчальних закладів, які готуватимуть фахівців за напрямом «Економіка та підприємництво»;
- ✓ сприяння створенню та впровадженню інновацій, включаючи розповсюдження сучасних технологій, зокрема для зменшення ризиків виникнення техногенних катастроф. Основним фактором економічного розвитку є впровадження результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських досліджень, а також реалізація інновацій.

Діяльність у напрямі нарощення науково-технічного потенціалу активізується у регіонах, які мають досвід роботи із створення наукоємних та високотехнологічних продуктів.

Державна підтримка спрямовуватиметься на:

- ✓ створення ефективної системи взаємодії установ, підприємств та організацій у галузі науки, освіти, у виробництві, у сфері підприємництва, фінансово-кредитній сфері з питань активізації розвитку інноваційної діяльності;
- ✓ сприяння створенню пайових інвестиційних фондів з реалізації інноваційних проєктів із залученням ресурсів державного та місцевих бюджетів і приватного капіталу; створення конкурсної системи відбору інноваційних проєктів з урахуванням пріоритетів розвитку регіонів; розроблення системи проведення незалежної

експертизи інвестиційних проєктів і надання можливості малим та середнім підприємствам брати участь у виконанні державного оборонного замовлення;

- ✓ концентрацію фінансових та інтелектуальних ресурсів для здійснення заходів за визначеними державою пріоритетними напрямками інноваційного розвитку;
- ✓ створення умов для спрямування інвестиційних коштів у високотехнологічній сфері виробництва та на кадрове забезпечення інноваційної діяльності;
- ✓ формування позабюджетних джерел підтримки інноваційної діяльності, законодавче врегулювання питань спільного інвестування, зокрема регулювання ринку венчурного капіталу у сфері інноваційної діяльності;
- ✓ стимулювання створення підприємствами і установами власних систем екологічного управління відповідно до міжнародних та національних стандартів.

Держава сприятиме інноваційному розвитку та забезпечуватиме проведення досліджень і розробок з використанням останніх науково-технічних досягнень шляхом:

- ✓ проведення конкурсів вітчизняних інновацій та венчурних ярмарків з метою забезпечення інвестування насамперед найбільш перспективних інноваційних проєктів;
- ✓ збільшення обсягів державного замовлення на підготовку кадрів для інноваційного підприємництва, зокрема інноваційних менеджерів та фахівців з венчурного інвестування;
- ✓ розвиток туризму та рекреації. Для диверсифікації економічної діяльності велике значення має розвиток сфери туризму та різних форм відпочинку. Економічне зростання, структурні зміни в економіці та активізація міжнародних контактів сприяють розвитку сектору послуг. При цьому велику роль відіграють природні та культурні особливості територій. Розвиток туризму, зокрема сільського, може бути вагомим чинником зростання рівня зайнятості населення, особливо у сільській місцевості.

Передбачається стимулювання розвитку підприємництва в туристичній сфері, сприяння розбудові та модернізації туристичної та рекреаційної інфраструктури, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних пропозицій на світовому ринку послуг у сфері туризму.

Підвищення рівня надання готельних послуг потребує реконструкції, модернізації існуючої готельної бази, впровадження нових технологій, створення економічних стимулів для залучення інвестицій у будівництво та введення в експлуатацію нових готелів, що, із свого боку, потребує значних капіталовкладень.

Широкому залученню інвестицій у курортно-рекреаційну сферу туризму сприятиме:

- ✓ проведення тендерів на право отримання земельних ділянок у рекреаційних зонах під забудову об'єктами рекреації з дольовою участю держави у сфері розвитку інфраструктури;
- ✓ подальше розширення номенклатури курортно-рекреаційних послуг за рахунок медичних послуг (діагностика, профілактика та лікування захворювань) із широким використанням рекреаційних та лікувально-оздоровчих ресурсів;
- ✓ збільшення кількості санаторно-курортних закладів, готелів і створення лікувальних центрів, які надаватимуть платні послуги;
- ✓ запровадження стандартів якості надання рекреаційних послуг;
- ✓ удосконалення механізму правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які надають побутові послуги;
- ✓ створення збалансованої мережі об'єктів побутового обслуговування, насамперед тих, які надають соціальні види послуг.

Пріоритетний напрям - розбудова та модернізація інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

Недостатньо високий рівень розвитку виробничої і невиробничої інфраструктури, зокрема житлово-комунального, готельного, дорожнього, вулично-дорожнього господарства, енергетичного сектору, транспортних та інформаційних комунікацій, стримує економічне зростання країни та її регіонів. У зв'язку з цим в першу чергу підтримуватиметься робота з розбудови та модернізації інфраструктури національного та загальноєвропейського значення, а також інфраструктури регіонів, міст та міських агломерацій, які можуть відігравати роль полюсів зростання. Це сприятиме зміцненню зв'язків між регіонами, підвищенню рівня просторової мобільності населення, інвестиційної привабливості територій, які мають основне значення для залучення додаткових інвестицій, досягнення високого рівня продуктивної зайнятості населення.

Держава забезпечуватиме координацію діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, пов'язаної

з розбудовою виробничої та соціальної інфраструктури, шляхом співфінансування відповідних інвестиційних проєктів.

Підвищення конкурентоспроможності регіонів здійснюватиметься за такими основними напрямками:

- ✓ розвиток виробничої та соціальної інфраструктури загальнодержавного і міжнародного значення. Державна підтримка розбудови та модернізації виробничої та соціальної інфраструктури в рамках реалізації політики регіонального розвитку спрямовуватиметься на:
- ✓ розвиток транспортно-дорожнього комплексу на довгострокову перспективу на основі комплексного розв'язання проблеми збалансованого розвитку залізничного, авіаційного, автомобільного, морського та річкового транспорту і дорожнього господарства, міських транспортних систем та мультимодального транспорту як основного елементу розвитку внутрішнього потенціалу держави і регіонів та підвищення рівня мобільності населення. Підтримка, яка надаватиметься в рамках проведення політики регіонального розвитку держави для розвитку транспортної інфраструктури, здійснюватиметься шляхом виконання програм розвитку національної транспортної системи та реалізації проєктів розбудови міжнародних транспортних коридорів;
- ✓ реформування житлово-комунального господарства шляхом поглиблення демонополізації, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг, залучення у цю сферу приватного капіталу, впровадження систем управління якістю житлово-комунальних послуг відповідно до ДСТУ ISO серії 9000, формування дієвих інститутів управління житловими будинками, модернізації матеріально-технічної бази житлово-комунального комплексу, впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій під час надання житлово-комунальних послуг.

Державна фінансова підтримка, що надаватиметься органам місцевого самоврядування, спрямовуватиметься у рамках реалізації політики регіонального розвитку на фінансування проєктів з питань:

- ✓ запобігання аваріям та техногенним катастрофам;
- ✓ створення житлового фонду соціального призначення;

- ✓ модернізації житлового господарства, у тому числі систем теплозабезпечення житлових будинків;
- ✓ розвитку і реконструкції централізованих систем водопостачання та водовідведення;
- ✓ установлення будинкових засобів обліку споживання води і теплової енергії;
- ✓ розвитку міського електротранспорту, оновлення його рухомого складу;
- ✓ створення систем управління якістю та екологічного управління відповідно до ДСТУ ISO серій 9000 та 14000 на підприємствах житлово-комунального господарства;
- ✓ розвиток інфраструктури охорони навколишнього природного середовища, покращення умов життя населення, екологічної ситуації в регіонах, зокрема поліпшення стану водних ресурсів. Пріоритетною стане діяльність, пов'язана з будівництвом очисних споруд, розбудовою каналізаційних мереж, обладнанням водозаборів, збереженням та розвитком нетрадиційних джерел енергії, запровадження системи обліку води і теплової енергії під час їх виробництва, транспортування та споживання, зменшення рівня забруднення повітря та раціонального використання природних ресурсів і відходів, підвищенням рівня лісистості до оптимального науково обґрунтованого шляхом створення нових лісів, забезпеченням захисту від шкідливої дії вод, зокрема будівництвом захисних дамб, берегоукріпленням, регулюванням гідрологічного режиму річок;
- ✓ розвиток інфраструктури науки і освіти (вищої, професійно-технічної, середньої), науково-дослідної діяльності, формування інституцій технологічного розвитку та інновацій;
- ✓ розвиток інформаційної інфраструктури на основі сучасних систем супутникового та оптико-волоконного зв'язку;
- ✓ розвиток великих міст і міських агломерацій. Реалізація пріоритетних напрямів здійснюватиметься шляхом розбудови і модернізації технічної та суспільної інфраструктури найбільших міських агломерацій і великих міст (Донецьк, Дніпропетровськ, Київ, Львів, Одеса, Харків) з метою перетворення їх на основні осередки припливу людей, товарів, капіталу та інформації.

Основною метою розвитку великих міст і міських агломерацій є створення умов для посилення їх стимулюючої ролі в соціально-економічній, науково-культурній, суспільній та екологічній сфері. Насамперед увага приділятиметься модернізації комунікаційної, телекомунікаційної інфраструктури, розвитку науки, вищої та професійно-технічної освіти, культури і мистецтва, охороні навколишнього природного середовища з метою участі в культурному і економічному обміні між містами в Україні, ЄС, державах світу.

Державна підтримка діяльності у цьому напрямі здійснюватиметься шляхом:

- ✓ облаштування та розвитку виробничої та соціальної інфраструктури територій з метою залучення інвестицій, розвитку ринкової інфраструктури;
- ✓ формування та удосконалення освітньої бази і підтримки наукових досліджень, насамперед вищої та професійно-технічної освіти;
- ✓ розвитку інфраструктури охорони навколишнього природного середовища;
- ✓ розвитку транспортної інфраструктури, насамперед будівництва доріг, аеропортів, системи комунікацій;
- ✓ розвитку інфраструктури культури та мистецтва;
- ✓ розвиток інфраструктури інформаційного суспільства.

Телекомунікаційна революція та зростання значення засобів масової інформації сприяє формуванню інформаційного суспільства. Для забезпечення конкурентоспроможності України та її регіонів у цій сфері необхідно активно впроваджувати Інтернет, особливо у сільській місцевості, здійснювати лібералізацію телекомунікаційного ринку, забезпечити розвиток торгівлі через Інтернет, розширити доступ та підвищити рівень комп'ютерних знань населення, особливо молоді. Інформаційні технології повинні сприяти локальному та регіональному розвитку, охороні навколишнього природного середовища та збереженню культурних цінностей, а також забезпечувати доступ до інформації про провадження діяльності місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Впровадження сучасних технологій, надання телеінформаційних та мультимедійних послуг сприятиме динамічному розвитку національної економіки, підвищенню конкурентоспроможності регіонів, створенню нових робочих місць.

Державна підтримка спрямовуватиметься насамперед на підтримку регіональних та місцевих ініціатив стосовно:

- ✓ розбудови інфраструктури, що сприятиме розвитку інформаційного суспільства;
- ✓ модернізації локальних та регіональних телеінформаційних мереж та забезпечення доступу до Інтернет в навчальних закладах.

Надання державою такої підтримки в рамках реалізації політики регіонального розвитку матиме особливе значення для розвитку регіонів і територій з недостатнім рівнем доступу до телекомунікаційних та мультимедійних послуг з метою збільшення їх інвестиційної привабливості.

З метою ефективного розвитку сфери зв'язку необхідно використовувати досвід інших держав, залучати інвестиції, впроваджувати сучасні технології швидкісного передавання даних. Насамперед слід передбачити:

- ✓ створення і розвиток національної високошвидкісної мульти-сервісної мережі наступного покоління, що розрахована на задоволення потреб інформаційного суспільства і багатоператорське ринкове середовище;
- ✓ пошук ефективних технічних та організаційних рішень для розширення високошвидкісної мережі масового доступу до стаціонарного і мобільного зв'язку і встановлення прийнятних тарифів на доступ до зазначених видів зв'язку для всіх категорій користувачів, зокрема до невідоміючих операторів телекомунікацій та інтернет-провайдерів.

Пріоритетним напрямом у зазначеній сфері є будівництво магістральних цифрових волоконно-оптичних та радіорелейних ліній зв'язку, що забезпечать значно більшу пропускну спроможність.

2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

Поліпшення якості людських ресурсів є запорукою динамічного розвитку країни та її регіонів. Реалізація політики їх розвитку здійснюватиметься з урахуванням регіональних особливостей демографічної ситуації, рівня зайнятості населення та його життя, що сприятиме створенню нових робочих місць, насамперед у сфері розвитку інновацій, перекваліфікації вивільнених працівників, поліпшенню соціально-трудових відносин між роботодавцями та найманими працівниками,

забезпеченню самозайнятості населення, розвитку фермерства, селянських господарств, підтримці малого і середнього бізнесу.

Запровадження європейських та світових стандартів освіти забезпечить доступ до навчання усіх верств населення, сприятиме поліпшенню якості освіти, забезпеченню її безперервності.

Пріоритетний напрям - забезпечення високих стандартів навчання, доступного для працівників протягом усього періоду їх виробничої діяльності.

Зусилля держави спрямовуватимуться на:

- ✓ поліпшення якості освіти (зокрема шляхом створення у навчальних закладах систем управління якістю освітніх послуг відповідно до національних та міжнародних стандартів ISO серії 9000) та підвищення кваліфікації працівників з метою інтеграції вітчизняної освіти у європейський освітній простір;
- ✓ забезпечення доступу до високоякісної освіти, зокрема шляхом надання цільової підтримки обдарованим дітям та дітям з малозабезпечених сімей;
- ✓ посилення взаємодії та співробітництва вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ із суб'єктами підприємства, місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування.

Пріоритетний напрям - активізація співпраці у сфері освіти і науки.

У рамках активізації співпраці у сфері освіти і науки передбачається збільшення наукового потенціалу, активізація зовнішніх контактів навчальних закладів та дослідних установ шляхом:

- ✓ активного використання потенціалу науково-дослідних установ для розв'язання проблем соціально-економічного розвитку міст;
- ✓ надання підтримки молодим науковцям, залучення їх до виконання науково-дослідних робіт для потреб регіональної економіки;
- ✓ створення регіональних наукових центрів, які виконуватимуть інноваційні програми, розраховані на середньострокову перспективу, за рахунок місцевих бюджетів. Такі центри повинні активізувати наукові дослідження, що проводяться фахівцями навчальних закладів. У наукових центрах проводитиметься також стажування аспірантів та молодих вчених.

Пріоритетний напрям – забезпечення повної зайнятості працездатного населення.

Реалізація зазначеного пріоритету передбачає:

- ✓ створення механізму запобігання зростанню безробіття;
- ✓ розширення переліку послуг із працевлаштування (навчання і перепідготовки спеціалістів, насамперед у сфері інноваційної діяльності);
- ✓ запровадження механізмів легалізації зайнятості;
- ✓ сприяння і надання підтримки підприємницькій ініціативі безробітних за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, виконання регіональних програм розвитку малого підприємства, а також залучення коштів іноземних інвесторів та благодійних організацій;
- ✓ забезпечення взаємодії між ринком освітніх послуг та ринком праці шляхом здійснення підготовки спеціалістів відповідно до потреб регіону.

У сфері міграційної політики здійснюватимуться заходи щодо: створення привабливого ринку праці, стимулювання зворотних процесів зовнішньої трудової міграції шляхом збільшення кількості робочих місць, передусім у виробничій сфері, стимулювання самозайнятості населення та розвитку малого підприємства;

- ✓ формування внутрішнього попиту на наукомістку продукцію, підтримки експорту наукомістких послуг та реформування системи оплати праці у галузі науки;
- ✓ активізації роботи із створення технополісів;
- ✓ укладення міжнародних договорів з питань трудової міграції та соціального захисту трудових мігрантів;
- ✓ реалізації політики лібералізації доступу громадян України на ринки праці інших країн;
- ✓ запровадження механізму спрямування грошових переказів трудових мігрантів на вигідних умовах з використанням вітчизняної системи банківських установ.

3. РОЗВИТОК МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Розвиток міжрегіональних економічних зв'язків та транскордонного співробітництва забезпечить підвищення ролі регіонів у зовнішньоекономічному співробітництві, їх активну участь у діяльності міжнародних організацій.

Подолання дезінтеграційних тенденцій та активізація консолідаційних процесів на регіональному рівні пов'язані насамперед з прискоренням економічного зростання (зокрема в обробній промисловості та інвестиційній сфері), наданням пріоритетності розвитку імпортозамінного виробництва і проведенням політики регулювання тарифів на транспортні послуги. Разом з тим поновлення інтеграційних тенденцій не стане реінтеграцією у розумінні відновлення економічних зв'язків, що існували в єдиному народногосподарському комплексі протягом 80-х років ХХ сторіччя. Нова міжрегіональна інтеграція повинна здійснюватися з урахуванням критеріїв ринкової ефективності геополітичних інтересів України та результатів виконання завдань соціальної політики.

Основу поглиблення співробітництва регіонів повинна становити економічна складова як вихідна для активізації інших видів відносин між регіонами. Складовою міжрегіональних відносин є економічне, торговельне, науково-технічне, інформаційне, культурне співробітництво. Саме зміцнення міжрегіональних господарських зв'язків на основі поглиблення регіональної і галузевої спеціалізації дає змогу повною мірою розкрити і задіяти внутрішній потенціал територій, а також забезпечити здійснення інтеграції регіонів України в єдиний національний економічний комплекс. За таких умов міжрегіональна економічна інтеграція потребує реалізації відповідної державної політики, розроблення заходів, виконання яких сприятиме взаємовигідному співробітництву регіонів, розвитку внутрішнього ринку та виходу на зовнішній ринок.

Нагальною потребою є органічне поєднання інтеграційного руху з вирішенням завдань щодо розширення добросусідських відносин з усіма країнами шляхом запровадження механізму взаємовигідного співробітництва прикордонних територій та розвитку транскордонної співпраці на нових засадах як фактора, що сприяє інтеграції України до Європейського Союзу.

Інтеграція України в європейські структури відповідно до пріоритетних напрямів співпраці між Україною та Європейським Союзом, схвалених Радою з питань співробітництва Україна - ЄС, та Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу потребує поступового

залучення до інтеграційного процесу не лише центральних органів виконавчої влади, а й регіонів, органів місцевого самоврядування, територіальних громад.

Особливого значення розвиток транскордонного співробітництва набув у зв'язку з наближенням у травні 2004 року кордонів Європейського Союзу до України та запровадженням Європейською Комісією нового інструменту сусідства на Європейському континенті, першим кроком якого є розроблення програм Польща - Білорусь - Україна, Словаччина - Угорщина - Україна та Румунія - Україна. Виконання таких програм сприятиме соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів.

Пріоритетний напрям - розширення міжрегіональної економічної взаємодії.

Розвиток міжрегіонального співробітництва в Україні можливий передусім за умови докладання відповідних зусиль учасниками такого процесу, а також необхідної державної підтримки. Слід об'єктивно оцінити економічний потенціал кожного регіону і виявити взаємні інтереси розташованих у них суб'єктів господарювання та адміністративно-територіальних одиниць.

Розвитку міжрегіонального економічного співробітництва сприятиме виконання заходів щодо:

- ✓ розширення виробничої кооперації підприємств різних регіонів;
- ✓ розроблення спільних інвестиційних проектів, регулярного обміну інформацією про потреби суб'єктів господарювання в інвестиціях;
- ✓ об'єднання зусиль, спрямованих на створення національної мережі міжнародних транспортних коридорів;
- ✓ проведення наукових досліджень і соціологічних опитувань із зазначеної проблематики, проведення конференцій, семінарів, зустрічей, засідань за круглим столом та інших організаційних заходів для прийняття узгоджених рішень.

Пріоритетний напрям - розвиток транскордонного, у тому числі єврорегіонального співробітництва.

Завданням розвитку транскордонного співробітництва є ефективне використання природно-ресурсного, демографічного, виробничого і науково-технічного потенціалу з метою вирішення питань комплексного розвитку території.

Розвиток транскордонного співробітництва відбуватиметься шляхом:

- ✓ пайового державного фінансування програм та проєктів розвитку транскордонного співробітництва;
- ✓ сприяння розвитку єврорегіонального співробітництва в межах європейських регіональних структур;
- ✓ синхронізації дій Української Сторони та інших країн щодо реалізації транскордонних проєктів у сфері економічного розвитку;
- ✓ поглиблення зв'язків із сусідніми державами, проведення спільних заходів щодо захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, розбудови міжнародних транспортних коридорів.

Державна підтримка буде спрямована на розвиток прикордонної співпраці, а також міжнародної співпраці між регіонами у сфері планування територіального розвитку.

Розвиток прикордонної співпраці, що має істотне значення для розв'язання проблем прикордонних територій, пов'язаних з периферійністю їх розташування, сприятиме здійсненню господарської діяльності та прискоренню суспільно-культурних змін, які є необхідною умовою добросусідських відносин.

Найвищого рівня розвитку прикордонне співробітництво набуло у формі єврорегіонів. В Україні створені та функціонують шість єврорегіонів (на західному кордоні - «Буг», «Карпатський», «Нижній Дунай» і «Верхній Прут», на північно-східному - «Дніпро» та «Слобожанщина»).

На сьогодні всі єврорегіони уклали угоди про співпрацю між органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та відповідними органами влади інших країн, що є суб'єктами транскордонного співробітництва.

Держава надає підтримку в проведенні роботи із створення нових єврорегіонів як на західному, так і на східному кордоні України, а саме:

- ✓ створення єврорегіону «Дністер» на території Вінницької та Одеської областей і прикордонних територій Республіки Молдова;
- ✓ розширення території єврорегіону «Дніпро», до якого належать Чернігівська область, а також Гомельська та Брянська області Республіки Білорусь, шляхом приєднання Житомирської області;
- ✓ створення єврорегіону «Сян» на території Львівської області та Підкарпатського воєводства Республіки Польща.

У рамках зазначеного напрямку виконуватимуться завдання щодо розбудови та модернізації транспортної інфраструктури, митних пере-

ходів, охорони навколишнього природного середовища, господарської, культурної та науково-технічної співпраці.

Вживатимуться заходи, спрямовані на розвиток туризму в прикордонних регіонах, зокрема щодо формування туристичної інфраструктури, поширення рекламної та довідкової інформації.

Для розвитку міжнародної співпраці між регіонами у сфері планування надаватиметься державна підтримка у розробленні спільних проєктів містобудівного розвитку транскордонних регіонів Україна - Білорусь, Україна - Росія, Україна - Молдова, Україна - Словаччина, Україна - Угорщина, а також схеми планування територій міжнародних транспортно-комунікаційних коридорів та зон їх впливу.

Політика регіонального розвитку держави буде спрямована на стимулювання діяльності органів місцевого самоврядування з метою підтримки нових ініціатив та розроблення проєктів транскордонного співробітництва.

V. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

1. Нормативно-правове та інституційне забезпечення

Для реалізації Стратегії необхідно прийняти нормативно-правові акти, які передбачатимуть:

- ✓ законодавче визначення вимог до сучасної системи державного управління регіональним розвитком шляхом розроблення проєкту Закону України «Про основні засади державної регіональної політики»;
- ✓ формування державної системи моніторингу та оцінки впливу секторальної політики центральних органів виконавчої влади на розвиток територій;
- ✓ запровадження оцінки ефективності досягнення пріоритетів державної регіональної політики, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку на основі вироблених критеріїв, показників та постійного моніторингу їх досягнення;
- ✓ розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- ✓ впровадження правового режиму користування майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад, удосконалення механізму управління таким майном; розмежування земель державної і комунальної власності;

- ✓ удосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку (визначення статусу стратегічних документів, запровадження принципів регіонального програмування та планування шляхом розроблення та прийняття Закону України «Про державне стратегічне планування»);
- ✓ впровадження механізму концентрації та оптимізації державних ресурсів, що спрямовуються у регіони як поточне фінансування державних установ, капітальні вкладення головних розпорядників коштів державного бюджету з метою досягнення найбільш ефективного їх використання під час розв'язання проблем регіонального розвитку;
- ✓ впровадження механізму підвищення заінтересованості органів місцевого самоврядування у зміцненні їх фінансової бази шляхом закріплення за місцевими бюджетами частки загальнодержавних надходжень; розширення повноважень органів місцевого самоврядування у затвердженні та виконанні бюджету;
- ✓ чітке визначення переліку та розміру граничних ставок місцевих податків і зборів;
- ✓ реформування системи адміністративно-територіальних одиниць;
- ✓ координацію процесів розвитку місцевого самоврядування, сприяння співпраці його органів.

Реалізація Стратегії потребує проведення інституціональних перетворень у регіонах та в державі в цілому. Проведення державної регіональної політики буде тісно пов'язане з адміністративно-територіальною реформою. Забезпечуватиметься впровадження генеральної схеми планування територій, укрупнення сільських територіальних громад, створення системи економічно та фінансово самодостатніх територіальних громад з урахуванням досвіду Європейського Союзу щодо адміністративно-територіального устрою, удосконалення системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, створення правових основ адміністративно-територіального устрою України як суверенної держави.

{ Пункт 1 розділу V із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-n) від 16.11.2011 }

2. Організаційне забезпечення реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії здійснюється на основі відповідного щорічного плану заходів, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

З метою узгодження галузевих програм розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної політики регіонального розвитку утворюється координаційна міжвідомча комісія з питань регіонального розвитку при Кабінеті Міністрів України.

Основними інструментами реалізації Стратегії є:

Угоди щодо регіонального розвитку

Укладення угод щодо регіонального розвитку дасть змогу узгоджувати державні пріоритети регіонального розвитку з регіональними пріоритетами, концентрувати державні та місцеві ресурси для їх виконання.

За результатами аналізу переваг регіону та основних структурних проблем, які негативно впливають на конкурентоспроможність і потенціал зростання у кожному регіоні, угоди щодо регіонального розвитку визначатимуть спільні заходи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з реалізації Стратегії та регіональних стратегій розвитку та укладатимуться між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами.

Договірні відносини розвиватимуться поступово з урахуванням набутого досвіду та стану готовності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до їх сприйняття.

Програми подолання депресивності окремих територій

З метою запобігання зростанню міжрегіональних диспропорцій розроблятимуться та виконуватимуться програми, які визначатимуть комплекс заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на подолання депресивності окремих територій та стимулювання їх розвитку. Для фінансування заходів зазначених програм залучатимуться кошти державного і місцевих бюджетів та інших джерел.

Державні цільові програми

Для забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямів Стратегії розроблятимуться та виконуватимуться державні цільові програми розвитку окремих регіонів, які мають перетворитися на дієвий інструмент державної регіональної політики шляхом їх спрямування не на загальну підтримку конкретних регіонів, а на цільове розв'язання системних проблем.

Регіональні стратегії розвитку і програми соціально-економічного та культурного розвитку

З метою забезпечення проведення державної політики регіонального розвитку, узгодження довгострокових державних пріоритетів регіонального розвитку із стратегічними напрямками розвитку регіонів Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації разом з органами місцевого самоврядування, із залученням громадськості з урахуванням норм цієї Стратегії розроблятимуть регіональні стратегії розвитку на період до 2015 року та здійснюватимуть заходи з їх реалізації.

Реалізація Стратегії та регіональних стратегій розвитку здійснюватиметься з широким залученням інституцій регіонального розвитку, громадських організацій, представників бізнесу тощо. Особливу роль у цьому процесі відіграватимуть агентства регіонального розвитку як інституції, що мають значний інноваційний потенціал, оскільки вони є елементом механізму впровадження нового типу відносин між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та представниками невіддільних кіл (бізнесу, громадськості), і діють як посередники між місцевими (регіональними) органами державної влади та недержавними установами під час реалізації дієвої регіональної політики. На сьогодні в Україні утворено та функціонують близько 100 таких агентств, що може розглядатися як потенційна база розвитку інфраструктури підтримки регіонального розвитку.

{ Пункт 2 розділу V із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-п) від 16.11.2011 }

3. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Виконання завдань та пріоритетні напрями Стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел.

Для виконання (фінансування) завдань Стратегії міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування (далі - виконавці) розробляють відповідні державні цільові програми, регіональні програми та заходи, укладають угоди щодо регіонального розвитку, в яких у межах бюджетних призначень передбачаються обсяги фінансування, що є підставою для врахування їх в державному та місцевих бюджетах на відповідний рік.

Під час фінансування заходів з реалізації Стратегії усі виконавці повинні забезпечити виконання запланованих завдань із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів та досягненням максимального результату у їх використанні.

З 2007 року передбачається запровадження механізму фінансування державних програм підтримки регіонального розвитку та галузей економіки відповідно до пріоритетів Стратегії.

У державному бюджеті щороку передбачаються кошти для реалізації Стратегії за такими напрямками:

- ✓ бюджетні програми підтримки регіонального розвитку;
- ✓ субвенції на виконання інвестиційних проєктів;
- ✓ кошти державного бюджету, що виділяються головним розпорядникам цих коштів виконавцям заходів з реалізації Стратегії.

Державний фонд регіонального розвитку, який формується у складі державного бюджету як окрема програма для здійснення видатків на фінансування середньо- та довгострокових інвестиційних програм (проєктів), спрямованих на розвиток регіонів, що відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів, а також для забезпечення ефективної реалізації державної регіональної політики.

За рахунок бюджетних програм підтримки регіонального розвитку фінансуватимуться заходи, спрямовані на виконання окремих стратегічних завдань, та пріоритетні напрями Стратегії, зокрема виконання угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій.

Обсяг фінансування заходів, спрямованих на виконання угод щодо регіонального розвитку та програм подолання стану депресивності територій, щороку передбачається у проєктах державного та місцевих бюджетів за відповідними програмами.

На фінансування усіх програм подолання депресивності територій протягом одного року в державному бюджеті буде передбачатися сума не менше ніж 0,2 відсотка дохідної частини державного бюджету за відповідний період.

Головними розпорядниками коштів державного бюджету, що виділяються для стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій, є центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади.

З цією метою у державному бюджеті починаючи з 2007 року передбачатимуться програми підтримки регіонального розвитку, зокрема стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності окремих територій.

Відповідно до пріоритетів Стратегії щороку в державному бюджеті визначатиметься обсяг цільових субвенцій на інвестиційні проекти регіонального розвитку, що розподілятимуться відповідно до встановленого Кабінетом Міністрів України порядку.

Міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, які беруть участь в реалізації Стратегії, щороку передбачають відповідні кошти за своїми бюджетними програмами.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади відповідно до стратегічних завдань та пріоритетних напрямів Стратегії розробляють державні цільові програми та заходи, в яких визначають обсяг фінансування з державного бюджету.

Джерелами фінансування заходів з реалізації Стратегії за рахунок місцевого бюджету є доходи місцевих бюджетів, що не враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом з центральними органами виконавчої влади на договірних засадах беруть участь у співфінансуванні окремих пріоритетних напрямів Стратегії.

Фінансування заходів з реалізації Стратегії здійснюватиметься також за рахунок коштів інвесторів, які залучаються для реалізації конкретних інвестиційних проектів та виконання програм, міжнародних фінансових організацій, інших джерел. Пріоритетним є формування фінансових джерел на основі державно-приватного партнерства.

Державні фінансові ресурси концентруються центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до основних завдань та пріоритетних напрямів Стратегії.

Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з державного та місцевого бюджетів. При цьому обсяг коштів з місцевих бюджетів не зменшуватиметься у разі фінансування визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку.

Частка участі місцевих бюджетів у реалізації Стратегії визначатиметься з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку кожного регіону.

{ Пункт 3 розділу V із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-п) від 16.11.2011 }

4. Науково-методичне забезпечення реалізації Стратегії

Реалізація стратегічних напрямів розвитку регіонів здійснюватиметься на основі консолідації зусиль у виробничій, науково-технічній, фінансовій, адміністративно-управлінській сфері із залученням науково-технічного та інноваційного потенціалу регіонів, широкого кола промисловців і підприємців та використанням світових науково-інформаційних ресурсів.

Пріоритетними завданнями наукового забезпечення регіонального розвитку на період до 2015 року є:

- ✓ наукове обґрунтування регіональної інноваційної, промислової, соціальної політики на довгострокову перспективу;
- ✓ розроблення методологій моделювання і прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, окремих галузей та сфери діяльності на основі міжгалузевого балансу за системою національних рахунків, запровадження їх у прогнозування та обґрунтування управлінських рішень з питань регіонального розвитку;
- ✓ визначення пріоритетної сфери господарювання за критеріями соціально-економічної ефективності для підвищення результативності розвитку регіональних господарських комплексів та підвищення конкурентоспроможності регіонів;
- ✓ надання науково-методичної допомоги органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам, налагодження національної та регіональної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування, поліпшення системи інформаційного забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

VI. ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Реалізацію Стратегії передбачається здійснювати в два етапи.

На першому етапі (2006-2008 роки) пріоритетними завданнями повинні стати:

- ✓ завершення формування нормативно-правової бази щодо запровадження нових механізмів стимулювання розвитку регіонів згідно із Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2850-15);

- ✓ визначення структурних проблем у кожному регіоні, які мають негативний вплив на конкурентоспроможність і потенціал зростання, і розроблення заходів щодо їх розв'язання;
- ✓ забезпечення розроблення та затвердження регіональних стратегій розвитку, які визначають пріоритетні напрями розвитку регіонів на середньо- та довгострокову перспективу;
- ✓ запровадження на державному та регіональному рівні моніторингу міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації;
- ✓ проведення моніторингу показників розвитку регіонів, районів і міст обласного значення для визначення депресивних територій;
- ✓ підготовка та реалізація пілотних проектів у сфері укладення угод щодо регіонального розвитку, підготовки та виконання програм подолання депресивності окремих територій;
- ✓ запровадження у державному бюджеті нової програми, спрямованої на стимулювання регіонального та місцевого розвитку;
- ✓ розроблення основних засад проведення адміністративно-територіальної реформи. Підготовка законопроектів з питань адміністративно-територіального устрою України, адміністративної реформи та реформування місцевого самоврядування на всіх рівнях. Прийняття законів про делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, про право комунальної власності та управління об'єктами комунальної власності і спільної власності територіальних громад;
- ✓ підготовка нормативно-правової бази для проведення бюджетної та податкової реформи з метою зміцнення фінансово-економічної основи територіальних громад, збільшення питомої ваги власних доходів місцевих бюджетів. Закріплення відповідних норм у Бюджетному кодексі України (2542-14), Законі України «Про місцеві податки і збори» (56-93).

На другому етапі (2009-2015 роки) передбачається:

- ✓ оптимізація нормативно-правової бази, що визначає систему стратегічних планових та прогнозних документів, процедури їх розроблення та реалізації на всіх рівнях територіальної організації влади;

- ✓ створення дійового механізму координації діяльності та узгодження галузевих і секторальних програм розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної політики регіонального розвитку;
- ✓ диверсифікація джерел та форм фінансування регіонального розвитку шляхом створення Державного фонду регіонального розвитку;
- ✓ проведення адміністративно-територіальної, бюджетної та податкової реформи з метою зміцнення фінансово-економічної основи територіальних громад;
- ✓ передача органам місцевого самоврядування повноважень і покладення відповідальності за надання послуг населенню;
- ✓ реалізація довгострокової стратегії розвитку кожного регіону;
- ✓ виконання програм подолання депресивності територій;
- ✓ укладення угод щодо регіонального розвитку;
- ✓ спрямування державних інвестицій на розбудову соціально-економічної інфраструктури регіонів.

На другому етапі заплановано також проведення моніторингу існуючих інструментів стимулювання розвитку регіонів, результатів реформ на предмет їх ефективності та доцільності коригування з метою визначення державних пріоритетів регіонального розвитку на наступну довгострокову перспективу. Цей період стане підготовчим до розроблення наступної державної стратегії регіонального розвитку.

{ Розділ VI із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-н) від 16.11.2011 }

VII. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стратегія ставить за мету:

- ✓ зниження диспропорцій у соціальних показниках, у тому числі заробітній платі та забезпеченні додержання державних соціальних гарантій;
- ✓ збільшення обсягу інвестицій в основний капітал при одночасному зниженні диспропорції за цим показником;
- ✓ створення умов для сталого розвитку регіонів в інтересах усієї країни, підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу;

- ✓ забезпечення додержання визначених державних соціальних гарантій стосовно кожного громадянина незалежно від місця його проживання;
- ✓ подолання депресивного стану окремих територій, своєчасне і комплексне розв'язання проблем охорони довкілля.

VIII. МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Результати реалізації Стратегії визначаються шляхом проведення моніторингу виконання угод щодо регіонального розвитку, програм подолання депресивності окремих територій, інших заходів центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Для проведення моніторингу застосовуються показники соціально-економічного розвитку регіонів, наведених у додатку 2, а також визначені угодами щодо регіонального розвитку та програмами подолання депресивності окремих територій.

Основними завданнями моніторингу реалізації Стратегії є збір, узагальнення, періодичний аналіз показників соціально-економічного розвитку регіонів та визначення ефективності реалізації Стратегії.

Моніторинг проводиться на підставі даних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації щороку аналізують хід реалізації Стратегії та до 25 лютого наступного періоду подають інформацію Мінекономрозвитку. { Абзац п'ятий розділу VIII із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-п) від 16.11.2011 }

Мінекономрозвитку щороку до 20 квітня наступного періоду узагальнює подану інформацію, готує звіт про реалізацію Стратегії та подає його на розгляд Кабінету Міністрів України. { Абзац шостий розділу VIII із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1190 (1190-2011-п) від 16.11.2011 }

Звіт про реалізацію Стратегії заслуховується на засіданні Кабінету Міністрів України, висвітлюється у засобах масової інформації та обговорюється із залученням представників громадськості, бізнесу, неурядових організацій.

Контроль за реалізацією Стратегії покладається на відповідні центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування.

РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2015 РОКУ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

„Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року” є стратегічним планом розвитку, який визначає цілі, завдання, пріоритети розвитку Закарпаття на вказаний період. У „Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року” (далі по тексту – Стратегія) з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем визначені першочергові пріоритетні цілі розвитку регіону та критерії їх досягнення, заходи координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які спрямовані на реалізацію визначених завдань.

Дана Стратегія є основою для розроблення:

- ✓ середньострокових прогнозів економічного і соціального розвитку Закарпатської області, в яких визначатимуться показники видатків державного і місцевих бюджетів, необхідних на наступні бюджетні періоди для стратегічних цілей регіонального розвитку, здійснення котрих триває більше одного бюджетного року;
- ✓ щорічних програм економічного і соціального розвитку регіонів, що визначають послідовні заходи першочергової реалізації регіональної стратегії розвитку та необхідні для цього витрати, які включаються до проекту місцевих бюджетів відповідних територій на наступний рік;
- ✓ угоди між Кабінетом Міністрів України та Закарпатською обласною державною адміністрацією щодо регіонального розвитку;
- ✓ програм підтримки і розвитку депресивних територій.

Нормативно-правовою базою для розроблення Стратегії є Конституція України, Закони України „Про місцеве самоврядування в Україні”, „Про місцеві державні адміністрації”, „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, „Про стимулювання розвитку регіонів”, постанова

Кабінету Міністрів України №621 від 26.04.2003 „Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету”, Концепція державної регіональної політики, Стратегія економічного та соціального розвитку України „Шляхом європейської інтеграції” на 2004-2015 роки (схвалена Указом Президента України № 493/2004 від 28.04.2004), інші відповідні акти Президента України та Кабінету Міністрів України, Концепція сталого розвитку Закарпаття, яка схвалена обласною радою. При розробленні цієї Стратегії враховані документи Конференції Організації Об’єднаних Націй з питань навколишнього середовища і розвитку Ріо-92 „Порядок денний XXI ст.”, інші міжнародні нормативні акти.

Інформаційною базою Стратегії послужили вказані вище й інші законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, нормативні документи міністерств і відомств України, дані Державного комітету статистики України, головного управління статистики в Закарпатській області, матеріали галузевих управлінь Закарпатської облдержадміністрації, дані соціологічного обстеження населення та обстеження окремих установ, підприємств, організацій, а також міжнародні законодавчі та нормативні акти і угоди. Низка планово-прогнозних документів була представлена головним управлінням економіки обласної державної адміністрації. Ряд статистичних даних та документів взято з урядових та інших порталів українського сегменту Інтернет.

Регіональна Стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року базується на „Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку” (наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 224 від 29.07.2002). У Стратегії враховані загальнодержавні пріоритети, які визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 „Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року”.

Для забезпечення своєчасного та якісного розроблення проекту Стратегії, обговорення й оприлюднення його положень, завдань та заходів в процесі роботи з громадськістю рішенням Закарпатської обласної державної адміністрації були утворені робочі групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій, політичних партій тощо. Зокрема, вивчення думки громадськості та обговорення результатів дослідження з громадськістю здійснено при участі експертів з Канадського інституту урбаністики та українських експертів, задіяних в рамках реалізації проекту Україна-Канада „Регі-

ональне врядування та розвиток”, членів Ради з питань регіонального розвитку, створеної відповідно до розпорядження голови Закарпатської облдержадміністрації №514 від 4 вересня 2006 року, членів координаційної Ради (розпорядження голови Закарпатської облдержадміністрації № 487 від 18 серпня 2006 року), учасників відкритого коаліційного об’єднання неурядових громадських організацій „За майбутнє Закарпаття”, експертів та фахівців з питань стратегічного планування Закарпатської області, а також представників місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських, наукових та бізнесових кіл області.

Склад та зміст „Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року” розроблені згідно з „Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку”. Вона містить розділи, в яких висвітлюються основні положення розробки Стратегії, підсумки діагностики стану розвитку регіону, бачення майбутнього — відображення (узагальнення) найбільш загальних та тривалих уявлень про краще майбутнє розвитку регіону та життя його населення, місію регіону; характеристику конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку регіону (СВОТ-аналіз); стратегічні цілі (напрями) та поетапні плани дій — сукупність стратегічних цілей та поетапних планів дій щодо досягнення всіх стратегічних та оперативних цілей; механізми реалізації, моніторингу, контролю та внесення змін до стратегічного плану.

2. ПІДСУМКИ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Діагностика стану розвитку регіону здійснюється з метою не тільки виявлення проблем в економічній, соціальній та екологічних сферах, але й для встановлення системи відліку (базового рівня) для визначення стратегії його розвитку.

Здійснення соціально-економічної та екологічної діагностики Закарпатської області вимагає визначення еталонної моделі регіону, відносно якої і мають бути встановлені відхилення, які сформувалися в минулому, але продовжують діяти в даний час, та фактори, які ці відхилення викликають.

Є кілька підходів до визначення еталонної моделі Закарпатської області, найважливішими з яких є наступні:

- ✓ **Позиційний підхід.** Його суть полягає в тому, що Закарпатська область за окремими важливими показниками займає певне місце в рейтингу областей України, що може розглядатися в

якості еталонного. Відхилення від визначеної позиції за тими чи іншими параметрами повинні бути оцінені кількісно і якісно як позитивні чи негативні.

- ✓ Середньостатистичний підхід. За еталон приймаються середньостатистичні показники по Україні в розрахунку на 1 особу, або на одиницю території. При цьому, для порівняння можуть використовуватися показники по інших країнах світу.
- ✓ Нормативний підхід. За еталон приймаються нормативи (забезпеченість населення місцями прикладання праці, об'єктами сфери послуг, житлом, величиною доходів тощо)
- ✓ Експертний підхід. Еталонні параметри Закарпатської області окреслюються групою фахівців, науковців, управлінців, бізнесменів тощо, які виступають в ролі експертів. Оцінка результатів, отриманих в процесі застосування цього підходу, подаються, як правило, у вигляді СВІТ-аналізу.
- ✓ Візійний підхід. Еталонні параметри Закарпатської області визначаються громадськістю і подаються як бачення ідеального регіону, як правило, за допомогою переважно якісних оцінок.

В процесі здійснення діагностики соціально-економічного та екологічного стану Закарпатської області використані всі названі вище підходи. Їх використання вимагало застосування низки методів (аналізу, порівняння, соціологічних, експертних оцінок та ін.) та здійснення найрізноманітніших обчислень.

2.1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Закарпатська область розміщена на південному заході України. Вона межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією, а також з Львівською та Івано-Франківською областями країни. Таке положення надає їй низку гео економічних переваг у зовнішньо-економічній діяльності. Область утворена в січні 1946 року. За територіально-адміністративним устроєм Закарпаття поділяється на 13 районів, 11 міст, з них 5 обласного значення, 19 селищ міського типу, 307 сільських рад. В області 609 населених пунктів, з яких 193 мають статус гірських. Протяжність території із заходу на схід 184 км, із півночі на південь – 80 км. Обласний центр – м. Ужгород, розташований на відстані 788 км шосейними дорогами та 898 км залізницею від м. Києва.

Територія області на півночі захищена Карпатським хребтом, з північного заходу – Татрами, з півдня – західними Румунськими горами і Мараморошським масивом. Від інших регіонів України область відділяють Яблуніцький, Вишківський, Ужоцький, Вервицький та Воловецький перевали висотою від 931 до 1614 метрів над рівнем моря.

Увесь історичний шлях Закарпаття — від найдавніших часів і до наших днів — можна поділити на кілька періодів:

- ✓ Стародавні часи – хронологічно продовжується до IX ст.;
- ✓ Феодальна доба (X ст. – середина XIX ст.) – перебування в складі Угорського королівства, Австрійської Габсбурської монархії, Австро-Угорської імперії;
- ✓ Період розвитку капіталізму (початок XX ст. – 1944 р.) — період між двома світовими війнами, коли Закарпаття входило до складу Чехословаччини, Хортиської Угорщини;
- ✓ Закарпатська Україна (період 1944—1945 рр.);
- ✓ З 22 січня 1946 року Закарпатська область як окрема адміністративно-територіальна одиниця перебувала у складі Української РСР, з 1991 року – у складі незалежної України.

В даний час Закарпаття – один з 27 регіонів незалежної України.

Площа Закарпаття становить 12,8 тис.км² або 2,1% території України. Площа регіону у 1,7 рази менша від середньостатистичної області України, майже в 3 рази менша від найбільшої за площею Одеської області (33,3 тис. кв. км) і дещо більша від найменшої за площею Чернівецької області (8,1 тис. кв. км). Кількість населення станом на 01.01.2005 становила 1 254 614 осіб, що в 1,4 рази менше, ніж має умовна середньостатистична область України. У загальній чисельності населення України на Закарпатську область припадає 2,6%. Найбільша кількість населення проживає в Донецькій (4,6 млн. осіб), найменша – у Чернівецькій – (0,9 млн. осіб).

За величиною території та за кількістю населення Закарпатська область подібна до європейського стандарту адміністративних територіальних утворень такого рівня. До такого стандарту прямують майже всі подібні за територією і населенням до України держави Європи. Зазначимо, що в цілому обласний поділ України відповідає сучасним європейським параметрам. Певна невідповідність стосується окремих регіонів, кількісний склад населення яких перевищує межі, прийняті у Європейському Союзі, зокрема Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей.

Близько 80% території регіону займають гори, серед яких найвища точка України - гора Говерла (2061 м).

Найдовша річка Закарпаття – Тиса. Довжина її в межах краю становить 223 км, річка впадає поблизу сербської столиці м. Белград у р. Дунай. Крім Тиси, в краї протікають ще три річки, що мають довжину понад 100 км (Уж, Латориця, Боржава). Якщо всіх річок, струмків і потічків у краї 9429, то озер - 137, з яких водойм (постійних озер) - 32. Найбільше озеро Закарпаття - Синевир утворене 10 тисяч років тому на висоті 989 м. Його площа 7 га, глибина - 27 м, температура води - від +12° до +18°.

У горах протягом року випадає 1400, у нижній частині – 500 – 600 мм опадів, що зумовлює достатнє зволоження регіону. Влітку середня температура становить +21°С, взимку - мінус 4°С. Вегетаційний період на низовині триває до 230, у передгір'ях - 210-230, у горах 90-210 днів.

Географічне положення та природні фактори області виступають її конкурентними перевагами.

2.2 ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Закарпаття багате на природні та мінерально-сировинні ресурси. Найбільше багатство регіону – ліси. Ними вкрито більше половини його території. За запасами деревини, які оцінюються майже у 200 млн. м³, область займає перше місце в Україні. Більше половини запасів – це цінні породи деревини. В залежності від вертикального поясу переважають дубово-грабові, дубово-букові, букові та хвойні ліси. Загалом твердолистяні породи складають 62,2%, хвойні - 29,9 та 7,9% - інші.

Щорічна заготівля деревини становить близько 1 млн. куб. м., що в основному, дає можливість забезпечити внутрішні потреби, в тому числі потреби лісопереробної, лісохімічної і меблевої промисловості в сировині.

По водозабезпеченості Закарпатська область займає перше місце в державі. Гідроенергетичний потенціал річок області становить четверту частину цього потенціалу України. Область є надзвичайно багатою на водні ресурси, на її території беруть початок 9429 рік, річок і потічків, знаходиться 137 природних і штучних водойм. Загальна площа водного басейну області становить 15 тис. га. Проте проблема питного водопостачання існує майже в кожному місті та селищі.

Земельний фонд Закарпатської області на початок 2006 р. складав 1275,3 тис. га, в т.ч. сільськогосподарські угіддя – 472,3 тис.га, тобтолише третину території. Значну частину території краю займають гори, тому характерною особливістю земель області є невисокий відсоток

площ, придатних для виробництва сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарська освоєність території області складає 37,0%, а з усіх сільськогосподарських угідь розораними є 44,1%. Грунти регіону оцінюються як середньо-родючі з неглибоким гумусовим горизонтом та високою кислотністю. У розрахунку на одну особу припадає по 0,36 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,16 га ріллі, що відповідно у 2,4 та 4,3 рази менше, ніж в середньому по країні.

Мінерально-сировинна база налічує 217 розвіданих родовищ більш як 30 видів корисних копалин, серед яких низка нетрадиційних для України - поліметали, алуніт, перліт, ліпарит, цеоліти. Добувна промисловість регіону спеціалізується на видобутку кам'яної солі, перліту, бентонітових глинах, облицювального каменю. Закарпаття – один з найбагатших регіонів світу щодо покладів цеоліту, запаси якого визначаються у 125 млн. тонн та єдиний в державі постачальник перлітової сировини.

Із 23 відомих в області родовищ облицювального каменю експлуатується лише 7, видобувається в основному білий мармур. Загальні запаси облицювального каменю, враховані державним балансом, складають понад 9% загальнодержавних запасів, а його видобуток становить лише 0,5%. Значними є запаси різноманітного будівельного каменю, що представлені андезитами, андезито-дацитами, ліпаритами, базальтами і пісковиками.

Область володіє значними запасами високоякісної кам'яної солі, яка добувається у Солотвино.

Експлуатується єдине в Україні Мужіївське родовище золото поліметалевих руд та готується до розробки родовище Сауляк. Розробляється Берегівське родовище первинних каолінів, придатних після збагачення для фарфоро-фаянсового та паперового виробництва.

Великий практичний інтерес становлять барити та бентонітові глини. Розвідане Біганське родовище бариту також єдине в Україні.

Паливно-енергетичні ресурси представлені бурим вугіллям (Ільницьке родовище) та невеликими родовищами природного газу (Солотвинське, Руськокомарівське, Королівське). У районі Солотвино виявлено прояви нафти.

Підсумкові оцінки природно-ресурсного потенціалу зроблено двома шляхами:

- ✓ За допомогою анкетування, результати якого представлені у додатку 1.
- ✓ З використанням СВОТ-аналізу.

2.3 ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Людський потенціал Закарпатської області формується кількістю, структурою, освітнім рівнем, культурними традиціями населення тощо. Населення Закарпатської області на 1 січня 2006 р. складало 1245,5 тис. осіб (2,6% населення України), з них 461,8 тис. – у міських поселеннях, 783,7 тис. – у сільській місцевості. Близько 250,0 тис. осіб проживало у населених пунктах, яким надано статус гірських. За період 1995-2000 рр. кількість населення області незначно скоротилася (на 0,3%), а з 2000 до 2003 р. на 2,1%. Впродовж 2005 року кількість населення зменшилася на три тисячі осіб, у тому числі у сільській місцевості – на 2,3 тис. осіб. Природне зменшення склало 706 осіб.

Незважаючи на скорочення населення Закарпатської області в останні роки, в регіоні спостерігалися кращі демографічні показники, ніж в середньому по Україні.

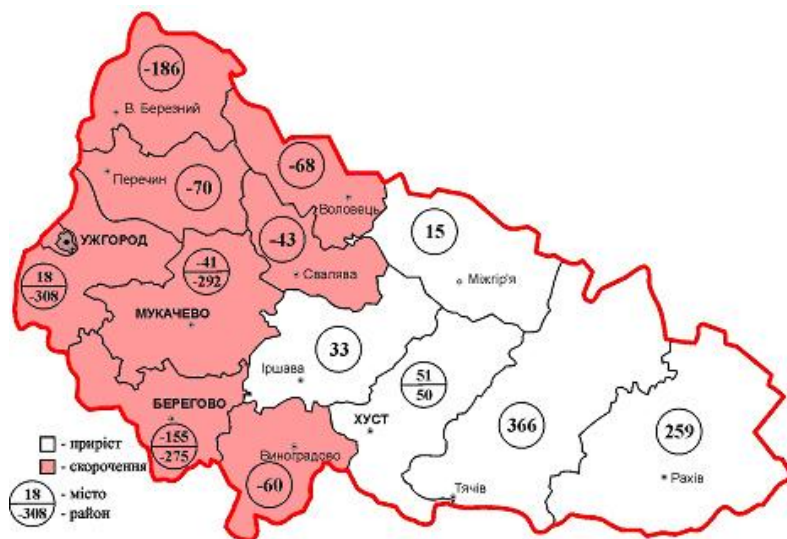

Рис.2.1. Природний приріст, скорочення (-) населення за 2005 рік (осіб)

Зміни в режимі відтворення населення зумовили стрімке зростання кількості пенсіонерів, кількість яких досягла понад 290 тис. на початок 2005 р. При цьому, кількість пенсіонерів у розрахунку на 1000 мешканців

у Закарпатській області (233) залишилася значно нижчою, ніж по Україні загалом (299).

У територіальному плані в Закарпатській області мають місце суттєві відмінності у формуванні демографічної ситуації. Найвищими є показники приросту населення в місті Ужгороді, Тячівському, Рахівському, Виноградівському районах.

Економічно активне населення у 2005 році становило 592,3 тис. чол., тобто майже половину (48,0%) населення області, з них зайняті у сферах діяльності – 551,0 тис. чол., безробітні – 41,3 тис. чол. За структурою зайнятості найвища частка зайнятих (28,6%) у сільському та лісовому господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі (17,4%), промисловості (12,5%), колективних, громадських та особистих послугах 10,0 %).

У 2005 році рівень безробіття населення у віці від 15 до 70 років (за методологією МОП) становив 7,0 відсотка проти 7,2 в Україні. Рівень зареєстрованого безробіття склав 3,4 відсотка і був нерівномірним у територіальному розрізі. Найвищий рівень безробіття спостерігався у гірських районах – Воловецькому (13,5%), Великоберезняському і Міжгірському (по 8,1%), Рахівському (7,5%), Перечинському районі (7,1%).

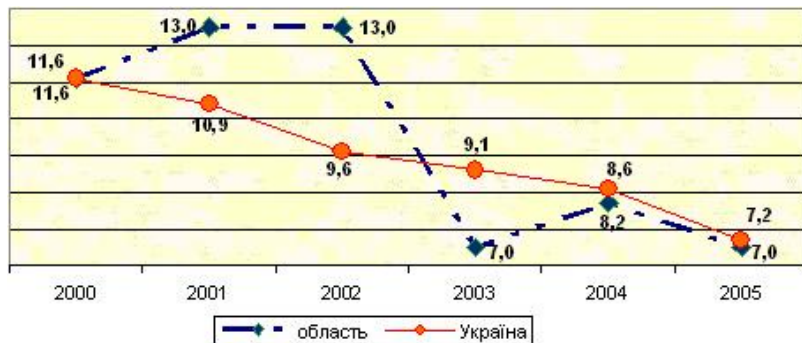

Рис. 2.2. Динаміка рівня безробіття
(за методологією Міжнародної Організації Праці)

Протягом останніх років у результаті активної політики щодо створення робочих місць спостерігалось поступове скорочення кількості безробітних, що перебувають на обліку в державній службі зайнятості, та збільшення попиту на робочу силу. Навантаження зареєстрованого незайнятого населення на одну вакансію станом на 1 січня 2006 року склало 8

осіб проти 11 на 1 січня 2005 року. У розрізі районів найбільше зниження спостерігалось у Іршавському (з 37 до 18 осіб), Перечинському (з 30 до 15 осіб), Тячівському (з 33 до 14 осіб).

Ретроспективний аналіз тенденцій міграційного руху населення Закарпатської області свідчить про підвищення його інтенсивності. Загальний коефіцієнт зареєстрованого міграційного обороту зріс з 15,0‰ у 1995 р. до 16,9‰ у 2000 р. (для порівняння: в Україні цей показник скоротився з 36,9 до 32,9‰). Обмеженість сфери прикладання праці, наявність значних резервів трудових ресурсів зумовили зростання кількості трудових мігрантів, щовиїжджають з області. У 2005 р. переважав виїзд населення у країни далекого зарубіжжя. Значною за обсягом була і міжрегіональна міграція. Надзвичайно розвинена також сезонна міграція: працездатне населення виїжджає на сезонні заробітки переважно в Росію і країни близького зарубіжжя.

Найбільше від'ємне сальдо міграції, згідно з офіційними даними, було характерне для Тячівського, Іршавського, Рахівського та Хустського районів.

Основним позитивним результатом трудової міграції є сприяння соціально-економічній стабільності як в Україні, так і в області шляхом додаткового надходження значних фінансових ресурсів, що вигідно не тільки сім'ям окремих громадян, які є власниками даних ресурсів, а й державі в цілому, оскільки знижується рівень бідності, зростає сукупний попит, збільшується обсяг внутрішнього ринку. Крім того, після повернення з-за кордону значну частину зароблених коштів українські громадяни витрачають для започаткування власного бізнесу, створюючи робочі місця не тільки для членів своєї сім'ї, а й для інших громадян.

Характерною особливістю населення області є багатонаціональність. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року на території області проживають представники понад 100 національностей і народностей. Переважну більшість (80,5%) становлять українці, вагому частку займають угорці, румуни, росіяни, словаки, цигани. Закарпаття є не лише багатоетнічним, але й поліконфесійним регіоном.

Освітній рівень населення досить високий. Його забезпечує розгалужена мережа вищих, професійно-технічних та загальноосвітніх закладів. На початок 2005/2006 навчального року у 19 вищих навчальних закладах I-II та III-IV рівнів акредитації навчалось 27,1 тис. студентів, у тому числі 5 недержавних – 1,5 тисячі. У зазначеному періоді до вищих навчальних закладів вступили 9,7 тис. осіб. На 10,0 тис. осіб населення області припадало 217 студентів, що є нижчим від середнього показника в Україні.

У 2005 році мережу вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації в області розширено до п'яти одиниць. Відкрито географічний факультет та нові спеціальності в Ужгородському національному університеті – “географія”, “землевпорядкування”, “туризм” та “фізика ядра”, в Закарпатському державному університеті – “банківська справа”, “програмування для автоматизованих систем” та “міжнародний бізнес”.

У 2005/2006 навчальних роках функціонувало 712 загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі 5 недержавних, в яких навчалось 178,2 тис. учнів, 506 постійних дошкільних навчальних закладів на 25,9 тис. місць. У них виховувалось 25,2 тис. дітей, що складає 30,6% від загально-го числа дітей дошкільного віку. У міських поселеннях кількість дітей у дошкільних закладах у розрахунку на 100 місць є вищою, ніж у сільських і становила 116 дітей, тоді як у сільській місцевості – 88.

У 20 професійно-технічних навчальних закладах навчалось близько 10 тис. учнів. У 2005 році робітничі професії здобули 4092 випускників.

Мережа закладів охорони здоров'я в основному забезпечує доступність всіх верств населення до отримання медичних послуг. У 2005 році в галузі охорони здоров'я налічувалось 69 лікарняних закладів, 306 амбулаторно-поліклінічних та 171 – жіночих консультацій та дитячих поліклінік. В той же час, забезпеченість населення (на 10000 осіб) лікарями усіх спеціальностей та середнім медичним персоналом є нижчою, ніж в середньому по Україні і складала відповідно 42,1 та 104,1 осіб проти 47,9 та 106,2 по Україні.

Загальна кількість уперше зареєстрованих випадків захворювання населення у розрахунку на 100,0 тис. осіб була меншою, ніж в Україні. В той же час малюкова смертність – вищою. В останні роки зросла захворюваність населення на туберкульоз, злоякісні пухлини. Спотерігалось зростання захворюваності на хвороби органів дихання, системи кровообігу, органів травлення, ендокринної та нервової системи.

В області діють 19 територіальних центрів соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян, в складі яких 61 відділення. У 2005 році ними обслуговувалися понад 17,8 тис. пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян.

Закарпатська область має широку мережу закладів культури і мистецтва, яка налічує 5 професійних театрів, 6 концертних організацій, 488 установ клубного типу, 520 бібліотек, 8 державних і 84 громадських музеїв, меморіальні будинки-музеї А. Коцьки та Ф. Манайла, 2 мистецькі училища, Ужгородські заочні факультети Донецької Державної музичної академії ім. С.С. Прокоф'єва та Київського національного університету культури і мистецтв та 62 дитячі музичні та художні школи.

Комплексною програмою збереження та використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області охоплено понад 2 тис. пам'яток національного та місцевого значення. Серед них – пам'ятки архітектури національного значення “Невицький замок”, “Ужгородський замок”, “Чинадіївський замок”, “Хустський замок”, інші та дерев'яні церкви – Введення Пресвятої Богородиці в с. Розтока Міжгірського району та Святого Миколи в с. Колодне Тячівського району та інші.

Фізкультурно-оздоровча та спортивно-масова робота проводиться 4 фізкультурно-спортивними товариствами (“Україна”, “Колос”, “Спартак”, “Динамо”), спортивним клубом “Локомотив” та Закарпатським обласним управлінням з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України. Діють 26 спортивних клубів.

Підготовку спортивного резерву та спортсменів вищих розрядів здійснюють 33 спортивні школи області, з яких 30 дитячо-юнацьких спортивних шкіл із 25 видів спорту, 3 спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву (з гандболу, футболу та зимових видів спорту), школа вищої спортивної майстерності та Центр олімпійської підготовки, спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю та факультет фізичного виховання та спорту Ужгородського національного університету.

Фізкультурно-оздоровчу, реабілітаційну та спортивну діяльність серед інвалідів здійснює обласний Центр інвалідного спорту “Інваспорт”, який охоплює 550 спортсменів-інвалідів та створена при ньому дитячо-юнацька реабілітаційна спортивна школа (360-учнів) з 4 видів спорту.

У 506 трудових колективах організована фізкультурно-оздоровча робота. Загалом всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи охоплено 138,1 тис. осіб, або 11,1% населення області.

2.4 РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Закарпаття за своїми фізико-географічними, кліматичними, природно-ресурсними та соціально-економічними умовами відноситься до територій, найбільш сприятливих для розвитку рекреації. Визначальними чинниками при цьому виступають – наявність гірської системи Східних (Українських) Карпат, комфортні кліматичні умови Закарпатської низовини, унікальні й різноманітні бальнеологічні ресурси, багатство флори і фауни, розвинута мережа транспортного сполучення, велика кількість історичних пам'яток культури та архітектури. В регіоні розвинені майже всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються практично протягом цілого року.

Туристично-рекреаційна діяльність є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки області. Мережа санаторно-курортних та оздоровчих закладів області станом на 1 січня 2006 року налічувала 68 об'єктів на 6258 ліжок максимального розгортання. Протягом 2005 року оздоровлено 69,4 тис. осіб, що складає 2,1% оздоровлених осіб України. Серед областей Західного регіону за кількістю місць у санаторно-оздоровчих закладах та чисельністю оздоровлених Закарпаття поступається лише Львівській області.

За останнє десятиріччя кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів Закарпатської області збільшилась на 17,2% виключно за рахунок відпочинкових закладів – баз відпочинку, кількість яких зросла в 1,7 рази – з 24 у 1995 р. до 44 у 2005 р. При цьому відбулось значне скорочення кількості санаторіїв-профілакторіїв – з 14 у 1995 р. до 8 у 2005 р. (на 43,2%).

Туристичну діяльність у 2005 році здійснювали 48 організацій, які обслужили 63,8 тис. туристів і надали туристичних послуг на 22,1 млн. грн., що відповідно на 21,3% та 48,3% більше 2004 року.

У результаті поступового розвитку міжнародного співробітництва кількість іноземних туристів, які відвідують область, щороку зростала і у 2005 році досягла 14,7 тис. чол. Порівняно з 2000 роком кількість іноземних туристів збільшилась у 2,5 рази.

Збільшення обсягів міжнародного туризму позитивно впливає на розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури, сприяє збереженню та модернізації мережі об'єктів готельної інфраструктури – у 2005 році функціонувало 38 готелів та інших місць для короткотермінового проживання, в яких обслужено близько 100,0 тис. приїжджих, у тому числі третина – іноземці. За результатами діяльності у 2005 р. загальний обсяг доходів готелів склав 27,8 млн. грн. Порівняно з 2004 р. доходи від обслуговування іноземних громадян зросли на 7,9% до 6,2 млн. грн.

Швидкими темпами протягом останніх років здійснювалось будівництво невеликих туристично-рекреаційних об'єктів (кемпінгів, міні-готелів, баз відпочинку, пансіонатів тощо). Серед новозбудованих – заклади високого рівня, які за короткий проміжок часу завоювали прихильність відвідувачів: бази відпочинку “Воеводино” (Перечинський район), “Ельдорадо”, готель “Фортуна” (Свалявський район), готель-ранчо “Золота гора”, готель “Камелот” (Ужгородський район), готель “Гостинний дім”, чотиризіркові готелі “Олд континент” та “Едуард” (м. Ужгород). В більшості готелів, що знаходяться у власності фізичних осіб, спектр додаткових послуг урізноманітнюється, це: руські лазні, конференц-

зали, інтернет-клуби, салони краси, масажні кабінети, тренажерні зали, тенісні корти, більярд, фітнес-центри, кальян-клуби, винний фонтан, солярії, джакузі, казино, прокатні пункти лижного спорядження, приватні підйомники, прокатні пункти гірських велосипедів, прогулянки на конях, ловля риби у приватних ставках та форельниках тощо.

В останні два-три роки почали реалізовуватись великі інвестиційні проекти. У 2005 році введено в експлуатацію спальні корпуси санаторію ТОВ „Сузір'я” у с.Солочин на 145 ліжок та пансіонату „Сонячна долина” на 119 місць у с. Поляна Свалявського району. Здійснюється будівництво санаторно-оздоровчих комплексів „Солені Млаки” (Мукачівський район) та „Термал-Стар” (с. Н.Солотвино Ужгородський район), реконструкція діючого санаторію „Деренівська купіль” (с. Н.Солотвино, Ужгородський район).

В даний час найбільшу інвестиційну привабливість становлять перспективні туристично-рекреаційні території, які придатні для створення гірськолижних курортів. Серед них території полонини Драгобрат та гори Близниця Рахівського, Боржавського масиву Міжгірського, полонини Руна Перечинського, гори Красія Великоберезнянського та Синяк Мукачівського районів.

Станом на 1 січня 2006 р. в області наявні 63 гірськолижні витяги, з них: 57 – діючих, 5 – в стадії будівництва чи реконструкції.

Досить швидкими темпами розвивається супутня до туристично-рекреаційної галузі інфраструктура.

В області сформована база для розвитку сільського (зеленого) туризму.

До негативних факторів, які впливають на перспективу комплексного розвитку туризму та санаторно-курортної галузі належать:

- ✓ слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій;
- ✓ невідповідність комфортності та організаційно-економічного механізму функціонування рекреаційної інфраструктури міжнародним нормам і стандартам;
- ✓ відсутність законодавчого забезпечення розвитку сільського (зеленого) туризму;
- ✓ значна територіальна диференціація у господарському використанні рекреаційного потенціалу.

2.5 СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РІВЕНЬ ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

За станом навколишнього середовища Закарпатська область відноситься до одних з найбезпечніших, але екологічно вразливих регіонів країни.

Незважаючи на те, що екологічна ситуація в області характеризується відносною стабілізацією показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, протягом останніх років спостерігається тенденція до збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря як стаціонарними джерелами забруднення, так і пересувними. Незначною є питома вага уловлених та знешкоджених шкідливих речовин у загальному обсязі. Продовжується скидання забруднених стічних вод у поверхневі водойми. Основними забруднювачами вод залишаються водогінно-каналізаційні господарства населених пунктів, очисні споруди яких перебувають у незадовільному технічному стані, перевантажені, із зношеним обладнанням, що потребує капітального ремонту та реконструкції.

В атмосферне повітря області за 2005 рік було викинуто 50,7 тис. т. шкідливих речовин, що більше, ніж у 1,5 рази 2004 року, з яких 23,0% – викиди від стаціонарних джерел забруднення, а решта 77,0% – від автотранспорту. Впродовж минулого року в повітря від автомобілів потрапило 39,3 тис.т. шкідливих речовин, що на 72,4% більше, ніж в 2004 р., що є наслідком транзитного статусу території та збільшенням кількості транспортних засобів, зареєстрованих в області.

Найбільша кількість викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря як стаціонарними так і пересувними засобами спостерігається у містах Ужгороді і Мукачеві, частка яких у забрудненні атмосферного повітря складає відповідно 19,5% та 16,5%.

Серйозним забруднювачем навколишнього середовища є магістральні газопроводи УМГ «Прикарпаттрансгаз», які обслуговуються Закарпатським та Хустським лінійним виробничим управлінням магістральних газопроводів. Викиди підприємств і організацій НАК «Нафтогаз України» склали 40,4% від всіх викидів стаціонарних джерел області.

Водні ресурси області формуються за рахунок поверхневого стоку річок басейну ріки Тиса, місцевого річкового стоку, що утворюється в межах області, транзитного річкового стоку, що утворюється на території Румунської, Угорської та Словацької республік, а також експлуатаційних запасів підземних вод.

У 2005 році 435 основними водокористувачами забрано із природних водних об'єктів 58,89 млн. м³, в тому числі 20,71 млн. м³ з поверхневих джерел, 38,18 млн. м³ – з підземних. За останні роки спостерігається тенденція до зменшення обсягів використання свіжої води, яке відбувається в основному за рахунок скорочення кількості використаної води на промислові потреби.

Загальне водовідведення по області становить 53,2 млн. м³. У поверхневі водні об'єкти відведено 50,02 млн. м³, з них недостатньо очищених стоків та без очистки – 12,996 млн. м³. Частка забруднених стічних вод в загальному скиді складає 24,43%.

В області склалася складна ситуація з очисткою господарсько-побутових стічних вод. При тому, що обсяги водоспоживання з кожним роком зменшуються, показник об'єму забруднених стічних вод, що скидаються в поверхневі водойми, набуває тенденції до росту. Це є наслідком ряду проблем, які накопичилися у водопровідно-каналізаційному господарстві області.

У зношеному і аварійному стані знаходяться 30% систем водовідведення. Значна кількість обладнання каналізаційних очисних споруд (КОС) відпрацювала нормативні терміни експлуатації і потребує заміни. Реконструкцію або капітальний ремонт з розширенням потужностей потрібно виконати на КОС міст Ужгорода, Мукачева, Виногорова, Хуста, Берегова, Чопа та смт Великого Березного. У смт Міжгір'я, Вишково, Кобилецька Поляна очисні споруди не працюють повністю. Підприємства, яким вони колись належали, змінили форму власності, а КОС передані на баланс місцевих рад, які не в змозі їх утримувати. Ситуація ускладнюється тим, що паводками 1998 та 2001 років були сильно пошкоджені каналізаційні очисні споруди міст Рахів, Тячів. Цими ж паводками КОС смт. Дубового, Буштина, Тересви були зруйновані і до цього часу їх робота не відновлена.

Зростання будівництва об'єктів (цивільного призначення, природоохоронного сервісу та рекреації, інших) призвело до збільшення об'ємів зворотних вод, що потребують очистки. Одним із шляхів вирішення вказаної проблеми є встановлення локальних каналізаційних споруд глибокої біологічної очистки стічних вод в неканалізованій місцевості.

Лише 20% водоносних горизонтів підземних вод, що експлуатуються в області, умовно захищені. Всі розвідані або діючі водозабори підземних вод в області є інфільтраційними. Якість підземної води повністю залежить від якісних характеристик поверхневого стоку і потребує особливого захисту.

Розміщення небезпечних відходів у навколишньому середовищі є суттєвим чинником негативного впливу на земельні та інші природні ресурси області та здоров'я людей, а також одним із потенційних джерел забруднення довкілля. Тому проблема поводження з відходами потребує особливої уваги.

Станом на 01.01.2006 року в області обліковано 455,132 тис. тон промислових і побутових відходів та 30777 шт. люмінесцентних і ртутних ламп. Видано лімітів та дозволів на утворення та розміщення відходів 1450 підприємствам і установам області. Всі відходи класифіковано по класах безпеки.

Поводження з побутовими відходами на території області набирає ознак загрозового характеру. Це результат цілого комплексу проблем, пов'язаного з безвідповідальним й безгосподарним поводженням з твердими побутовими відходами та, насамперед, недостатньою екологічною культурою.

В області нараховується 313 санкціонованих сміттєзвалищ загальною площею 2121,4 га, з яких паспортизовано 127. За статистичними даними на них заскладовано біля 4 млн. тон побутових відходів.

Вирішенням проблеми поводження з побутовими відходами є організація централізованого збору сміття у всіх населених пунктах області, поступове зменшення кількості сміттєзвалищ та їх модернізація. Кардинальним шляхом вирішення цієї проблеми є рециклізація, тобто вторинна переробка відходів. З цією метою в області необхідно створити відповіді умови для залучення інвесторів з метою будівництва сміттєпереробних підприємств.

Збереження, раціональне використання і відтворення генофонду рослинного і тваринного світу області має надзвичайно важливе значення та здійснюється через створення заповідних територій.

В Україні має місце значне відставання розвитку мережі природоохоронних територій у порівнянні з країнами Європи, де показник заповідності (відношення площі земель природно-заповідного фонду до площі держави) становить у середньому близько 15%. У Закарпатській області він перевищує 10% і є одним з найкращих показників.

В області значна увага приділяється розвитку природно-заповідної справи та розбудові екологічної мережі як одному із пріоритетних шляхів збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь. За останні 9 років з ініціативи облдержадміністрації у взаємодії з науковцями та громадськістю вдалося вдосконалити і розширити мережу об'єктів і територій природно-заповідного фонду в області. Відповідно до цього зріс відсоток цієї

мережі. Наприклад, у 1992 році він становив 6,5%, в 1995 році – 8,9%, а на 01.01.2006р. він становить 12,7% до загальної площі області. На території Закарпатської області розташовано 459 об'єктів природо-заповідного фонду площею 159,3 тис. га.

Цінні природні угруповання в області охороняються на території двох національних парків – НПП “Синевир” (40,4 тис. га), Ужанського НПП (39,1 тис. га) та Карпатського біосферного заповідника (53,6 тис. га), у якому розташована найбільша у Європі територія з незайманими лісами. Ужанський НПП входить до складу українсько-польсько-словацького біосферного резервату “Східні Карпати”. Це перший в Україні транскордонний заповідний масив, який Комісія ЮНЕСКО ”Людина і біосфера” внесла у 1999 році у Світову мережу біосферних резерватів. Важлива роль резервату полягає у збереженні унікальних для Центральної Європи пралісових екосистем, які є цінними еталонами для ведення лісового господарства на природних засадах.

В Закарпатській області особливої уваги потребує питання природно-техногенної безпеки. Ігнорування ризику надзвичайних ситуацій природно-техногенного характеру призводить до неготовності протистояти їх негативним наслідкам, а врешті-решт — до загибелі людей та значних матеріальних збитків, втрат і витрат.

Екологічна ситуація у Закарпатській області характеризується високими ризиками надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнівною дією паводків, небезпечних екзогенно-геологічних процесів – зсувів, селей, снігових лавинтощо.

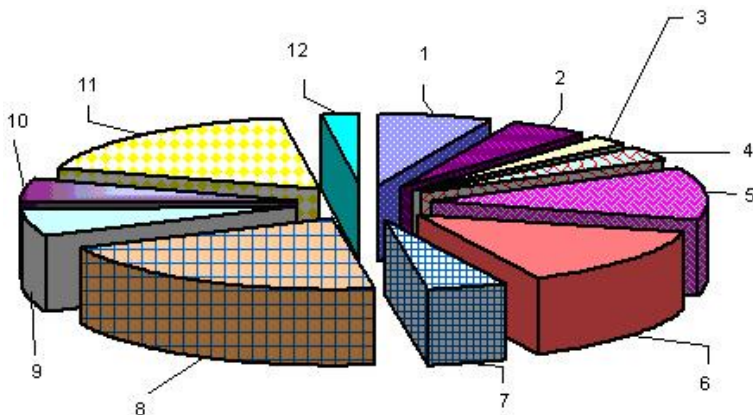
У 1998 та 2001 роках відбулися два катастрофічні паводки, які нанесли значні збитки господарському комплексу області. Крім того, в активних зонах зсувів опинились 2168 житлових будинків у 12 районах області. Інженерно-геологічними дослідженнями зафіксовано 1250 зсувонебезпечних ділянок, загальним об'ємом 680,0 млн. м³ та площею 46,3 кв. км.

З метою ліквідації руйнівних наслідків природного та техногенного характеру (паводків, зсувів тощо) та запобіганню їх дії в майбутньому, прийнято ряд державних цільових програм (Комплексного протипаводкового захисту басейну ріки Тиса, протизсувних заходів, відселення громадян з зон активних зсувних процесів), які в основному не забезпечуються достатнім фінансуванням з державного бюджету.

2.6 ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Економіка області представлена всіма сферами економічної діяльності. У структурі валової доданої вартості (за даними 2004 року) майже рівну частку має сільське господарство – 18,4% та промисловість – 18,1%. Інші галузі представлені: транспорт і зв'язок – 12,6%, будівництво – 6,8%, торгівля – 17,5%. Питома вага виробництва товарів, робіт у валовій доданій вартості склала 44,8%, послуг – 55,2%.

Кількість суб'єктів ЄДРПОУ на 01.01.2006 року склала 17810 одиниць, відсоток зростання до попереднього року становив 4,4%. Структура підприємств та організацій області за видами економічної діяльності наведена на рисунку 2.3.

- 1 - освіта (6,7)
- 2 - охорона здоров'я (4,6)
- 3 - готелі та ресторани (2,5)
- 4 - транспорт (3,3)
- 5 - сільське, лісове господарство і мисливство (12,1)
- 6 - промисловість (13,5)
- 7 - будівництво (4,9)
- 8 - оптова, роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами та послуги з ремонту (20,6)
- 9 - операції з нерухомістю, здавання під найм (6,2)
- 10 - державне управління (5,7)
- 11 - колективні, промадські і особисті послуги (17,8)
- 12 - інші види (2,1)

Рис. 2.3. Структура підприємств та організацій Закарпатської області за видами економічної діяльності (на 01.01.2006, у % до загальної кількості)

Промисловість. В ЄДРПОУ на 1 січня 2006 року налічувалось 1897 промислових підприємств, у тому числі підприємств щомісячного статистичного обліку (середніх та великих) – 317.

Основною сферою діяльності є обробна промисловість, частка якої в загальному обсязі реалізованої продукції у 2005 році склала 85,1%. Добувна промисловість становила 1,6%, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 13,3%. Провідними галузями промислового виробництва в області є машинобудування, харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, питома вага яких в загальному обсязі реалізованої продукції становила більше половини (відповідно 37,5% та 16,9%). Інші галузі обробної промисловості склали: виробництво деревини та виробів з деревини – 8,5%, легка промисловість – 6,7%, хімічна та нафтохімічна – 3,0%, виробництва неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів) – 1,8%, металургія та оброблення металу – 1,0%. Структура промислового виробництва є наближеною до природноресурсних та трудоресурсних можливостей області (рисунок 2.4).

У промисловості зосереджено 21,2% основних засобів виробництва, зайнято 24,8% працюючих, при цьому питома вага недержавного сектора у виробництві промислової продукції склала 89,9%.

Питома вага області у реалізації промислової продукції України незначна і в 2005 році становила 0,7%. Обсяг реалізованої промислової продукції у відпускних цінах склав 3200,3 млн. грн., приріст промислового виробництва – 7,7% (в Україні – 3,1%). В той же час, обсяг реалізованої промислової продукції на одного мешканця регіону (2,6 тис. гривень), що в 3,1 рази менше середнього показника по Україні.

Частка інвестиційної продукції у обсязі промислової продукції висока і складає близько 50%, що обумовлено значним обсягом надходжень у галузь інвестицій в основний капітал (26,5% до загальних надходжень) та прямих іноземних інвестицій (81,5%). У промисловості порівняно з іншими регіонами України коефіцієнт зносу основних фондів найнижчий і склав у 2004 році 41,6% (в Україні – 49,3%).

Промисловий потенціал в основному зосереджений в містах Ужгороді, Мукачево та Ужгородському районі, частка яких у загальних обсягах реалізованої продукції склала у 2005 році 60,6%, а Ужгородського району – 39,1%. Висока частка району у промисловості пояснюється діяльністю СЕЗ “Закарпаття”, де створені нові конкурентоспроможні виробництва, зокрема автомобілів на ЗАТ „Єврокар”.

Область відноситься до енергодефіцитних областей України, задовольняючи свої потреби за рахунок власної генерації електроенергії на 5%, природному газі – на 1,5%.

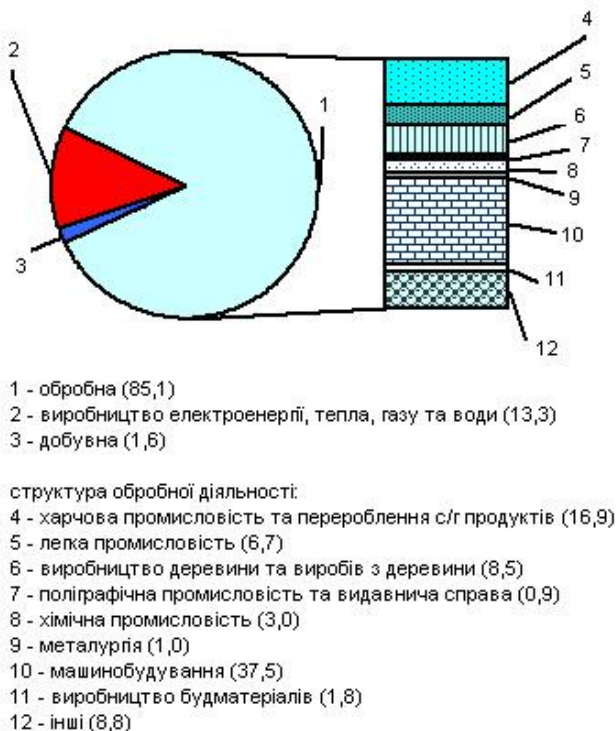

Рис. 2.4. Структура обсягу реалізованої продукції за видами промислової діяльності у 2005 році, %

Виробництво, передачу та постачання електроенергії для споживачів області здійснює ВАТ “ЕК “Закарпаттяобленерго”, передачу природного газу – ВАТ “Закарпатгаз”, постачання природного газу комунально-побутовим споживачам здійснюють підприємства теплокомуненергетики.

Промисловий видобуток природного газу проводиться з двох родовищ (Солотвинське, Руськокомарівське), який становить лише 2% від спожитого.

Аграрний сектор. Характерною особливістю сільськогосподарського виробництва області є низька землезабезпеченість: на 1 жителя припадає 0,36 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 0,15 га ріллі, що відповідно у 2,4 та 4,3 рази менше, ніж у середньому по країні. У користуванні всіх категорій господарств області знаходиться 454,3 тис.

га сільсько-господарських угідь, у т.ч. 200,6 тис. гарілля, 226,6 тис. га – сіножатей та пасовищ. Область має 13,5 тис. га плодо-ягідних насаджень, садів – 13,0 тис. га, виноградників – 4,6 тис. га.

Станом на 01.01.2006 року в області ведуть сільськогосподарську діяльність понад 1600 сільськогосподарських підприємств, в т.ч. 1447 селянських фермерських господарств, 95 господарських кооперативів, 295,8 тис. особистих селянських господарств. Незважаючи на малоземелля, висока інтенсивність землекористування дає можливість виробляти 1,9% валової продукції сільського господарства України.

Сільське господарство поряд з промисловістю займає провідне місце в економіці області, в ньому створюється близько 19% валової доданої вартості, в той же час удвічі менше, ніж у промисловості, зосереджено основних фондів (13%). На сільськогосподарських підприємствах зайнято 8,7% працюючих, в особистих підсобних господарствах – третина економічно активного населення. В аграрному секторі здійснено перерозподіл власності на землю і майно на користь селянських особистих господарств, де виробляється майже 95% валової продукції сільського господарства.

В останні два роки (2004-2005 р.) відбувся спад виробництва валової продукції сільського господарства, в основному за рахунок особистих селянських господарств, що обумовлено відсутністю державної підтримки їх розвитку, недостатньою інфраструктурою аграрного ринку, низьким рівнем забезпеченості основними засобами.

У структурі сільськогосподарського виробництва тваринництво складає 43,4%, рослинництво – 56,6%. Головними видами сільськогосподарської продукції є картопля, овочі, фрукти, ягоди, виноград, в виробництві яких регіон є самодостатнім.

Зернове господарство є ефективною галуззю, однак через природно-кліматичні умови, область не може забезпечувати себе продовольчим зерном. З технічних культур привабливою культурою є тютюн, сировина з якого має постійний попит. Природно-кліматичні умови дозволяють вирощувати ранні і надранні овочі.

Закарпаття – один з регіонів, що володіє унікальними умовами для розвитку садівництва та виноградарства, можливостями виробництва високоякісної продукції виноробства. Вина та коньяки Закарпаття увійшли в каталоги кращих вин і коньяків держави, неодноразово отримували золоті медалі на міжнародних виставках-ярмарках.

Серед галузей тваринництва провідними є м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво та бджільництво.

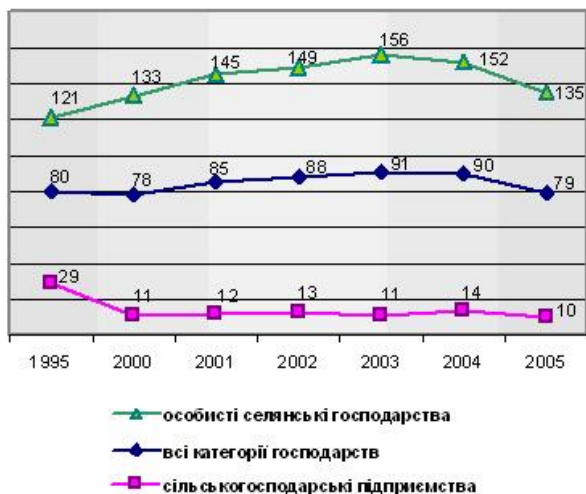

Рис.2.5. Темпи виробництва валової продукції сільського господарства (відсотків, 1990=100)

Важливою частиною агропромислового комплексу області є харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів. Вона об'єднує 13 окремих підгалузей, а це 345 підприємств. Пріоритетними видами галузі є розлив мінеральної води, виноробство, виробництво безалкогольних напоїв, хлібопекарна та консервна промисловість. За 2005 рік підприємствами харчової промисловості реалізовано продукції на суму 541,9 млн. грн., що становить 16,9% загального обсягу реалізації.

Аграрна політика спрямована на вирішення завдань продовольчого забезпечення населення регіону.

В області формується будівельний комплекс за рахунок розвитку будівельно-монтажних, ремонтно-будівельних підприємств і підприємств промисловості будівельних матеріалів.

На території області діє більше 600 будівельних організацій, у тому числі 153 середніх та великих. За 2005 рік забудовниками усіх форм власності побудовано і введено в експлуатацію 1226 будівель та споруд вартістю 41,9 млн. грн., що на 16,1% більше, ніж за попередній рік. Із загального обсягу введених основних фондів майже половина припадає на соціальну сферу.

Сфера торгівлі відіграє провідну роль в економіці області, частка її в 2004 році у ВДВ становила 17,5%, працювало 17,4% від зайнятих у всіх видах економічної діяльності.

Мережа підприємств торгівлі та ресторанного господарства щороку зростає і в основному забезпечує потреби населення області у послугах торгівлі. Станом на 01.01.2006 року вона налічувала 22,7 тис. об'єктів торгівлі (з них фізичним особам належало 20,1 тис.), в т.ч. 10,2 тис. об'єктів стаціонарної та напівстаціонарної мережі (магазини, кіоски) та 12,6 тис. об'єктів нестаціонарної мережі (продаж з лотків, палаток).

У 2005 році обсяг роздрібної торгівлі, включаючи товарообіг підприємств-юридичних осіб, продаж на ринках та підприємцями-фізичними особами, зріс порівняно з 2004 роком на 16,3% і склав 4,19 млрд. гривень. Продаж споживчих товарів у розрахунку на особу склав 3410,8 грн. і зріс майже в 1,4 раза та був вищим, ніж в Україні (3331,2 грн.).

В області діє понад 150 фірмових магазинів, розвиваються сучасні торгівельні підприємства типу „супермаркет”, „гіпермаркет” відомих загальноукраїнських мереж.

2.7 НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Необхідність запровадження інноваційної моделі економічного зростання в Україні та її регіонах, що відповідає світовим тенденціям розвитку, вимагає ґрунтовного аналізу усіх чинників інноваційного процесу, серед яких основним є наукова діяльність.

Наукову діяльність, окрім вузів, забезпечують у регіоні Інститут електронної фізики НАНУ, Закарпатський Інститут агропромислового виробництва УААН, Закарпатський центр соціально-економічних та гуманітарних досліджень НАНУ, Науково-практичне об'єднання “Реабілітація”, Закарпатська філія Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, Закарпатська філія Інституту стратегічних досліджень, та інші (всього 16 наукових установ). В області наявний значний науково-технічний потенціал. 128 докторів, 643 кандидатів наук, 2 члени – кореспонденти НАНУ і 12 членів галузевих АН України ведуть наукові роботи в багатьох галузях фізики, хімії, матеріалознавства, електроніки, біології, медицини, екології, економіки, права, історії, агропромислового виробництва з інших наукових напрямів. Обсяг науково-технічних робіт, виконаний у 2005 році власними силами наукових організацій, склав 15,9 млн. грн., з яких 33,0% – фундаментальні, 36,6% - прикладні дослідження, 20,3 – науково-технічні послуги та 10,1% науково-технічні розробки.

Науковцями області видано 555 робіт, у тому числі 22 – з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Рівень інноваційної діяльності в області невисокий. Кількість промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю області у 2005 році зменшилась у порівнянні із 2004 р. на 4 одиниці (або на 11%) і становила 33 одиниці (11,2% загальної кількості підприємств). У 2004 р. інноваційною діяльністю займалися 37 підприємств, що становило 13,7% від загальної кількості підприємств регіону. Питома частка інноваційно-активних промислових підприємств у 2004 р. знаходилася фактично на рівні загальноукраїнського показника питомої частки підприємств, які займалися інноваційною діяльністю (13,7%), що є позитивним моментом у розвитку інноваційної діяльності в Закарпатті, оскільки до 2002 р. спостерігалось суттєве відставання від загальноукраїнського показника рівня виробничої активності і стрімке скорочення кількості промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю (із 1995 до 2002 р. зменшення становило 40%).

2.8 ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В РЕГІОНІ

Підприємництво

Специфіка економіки Закарпатської області в тому, що майже у всіх сферах діяльності переважають малі та середні підприємства, які, швидко пристосувавшись до нових ринкових умов, сприяли структурній перебудові економіки, формуванню конкурентного середовища, зробили вагомий внесок у вирішенні проблем зайнятості.

Найбільш вагому роль малий та середній бізнес відіграє у таких сферах діяльності як готелі та ресторани, торгівля, транспорт, будівництво, сільське господарство, харчова промисловість та перероблення сільськогосподарської продукції.

Малий та середній бізнес активно включився до розв'язання соціально-економічних проблем регіону, насамперед у таку болючу проблему, як створення нових робочих місць та зайнятість населення.

Необхідно відмітити, що малий і середній бізнес активним учасником у реалізації пріоритетів, зокрема розвитку туристично-рекреаційної сфери. Лише у 2005 році близько 70 суб'єктів підприємництва задекларували своє бажання розвивати цю сферу, пропонуючи близько 1,5 млрд. грн. на розвиток її інфраструктури.

З метою лібералізації підприємницької діяльності спрощено процедури започаткування підприємницької діяльності та видачі документів дозвільного характеру. Органами виконавчої влади області скасовано майже 80,0% власних регуляторних актів.

У сфері малого підприємництва станом на 01.01.2006 було зареєстровано 7802 суб'єктів, з них діючих – 3926, зайнято 36,7 тис. осіб (з врахуванням підприємців-фізичних осіб та працівників фермерських господарств – 115 тис. осіб).

Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення у 2005 році склала 63 одиниці, що на рівні середньоукраїнського показника.

Питома вага малого підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції, наданих робіт та послуг у 2005 році склала 11,2% при 9,2% у 2004 році.

Надходження до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних та фізичних осіб) за 2005 рік склали 174,3 млн. грн., що на 12,7% більше, ніж за 2004 рік.

Інституційні перетворення

В області покращуються умови для розвитку малого підприємництва: діяльності підприємницьких структур сприяють 12 агентств регіонального розвитку, 8 бізнес-центрів, 2 бізнес-інкубатори, 6 фондів підтримки підприємництва.

Банківська система області представлена одним банком-юридичною особою “Коопінвестбанк”, який має ліцензію на здійснення банківських операцій та 37 балансовими філіями банків, юридичні особи яких розташовані за межами області. З метою наближення банківських послуг до клієнтів організована робота 419 територіально відокремлених безбалансових відділень.

У 2005 році загальний обсяг депозитів збільшився на 386,0 млн. грн., або на 67,6 відсотка (по Україні на 60,0%) до 957,0 млн. грн., в тому числі в національній валюті – на 70,3% (по Україні – на 63,3%), в іноземній валюті – на 63,9% (по Україні – на 50,8%).

Депозити фізичних осіб збільшувались значно вищими темпами (на 78,4% до 676,0 млн. грн.), ніж юридичних (на 46,3% до 281,0 млн. грн.).

Нарощування ресурсної бази банків сприяло їх кредитній активності. Станом на 1 січня 2006 року обсяг кредитних вкладень становив 1464,0 млн. грн. і у порівнянні з початком року збільшився на 639,0 млн. грн., або на 77,4% (в Україні – на 61,9%), у тому числі в національній

валюти – на 290,0 млн. грн. або на 69,0% до 710,0 млн. грн. (в Україні на 58,7%), в іноземній валюті – на 349,0 млн. грн. або на 86,2% до 754,0 млн. грн.

Темпи обсягів кредитування фізичних осіб були значно вищими, ніж юридичних.

Фінансовим посередництвом в області займається 108 суб'єктів, страхуванням – 77 організацій, допоміжною діяльністю у сфері фінансів та страхування, в тому числі кредитуванням населення – 38 організацій.

2.9 ПРОСТОРОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Транспортний комплекс області є складовою частиною транзитного потенціалу України. Регіон має добре розгалужену транспортну мережу, що включає залізничний, автомобільний, повітряний і трубопровідний транспорт.

Територією області проходять 2 автодороги державного значення, зокрема, магістральна – Київ-Чоп довжиною 132,9 км і регіональна – Мукачєво-Рогатин довжиною 207,5 км, та міжнародний транспортний коридор №5 (Критський) — Ліссабон-Трієста-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград. В області діє 18 контрольних-пропускних пунктів та пунктів спрощеного переходу через державний кордон, в тому числі 8 автомобільних пунктів, 6 – для залізничного транспорту, 1- у міжнародному аеропорті “Ужгород”.

Транспортна мережа загального користування складає: залізничні колії – 610 км (2,78% загальної по Україні), головні автомобільні дороги з твердим покриттям – 3320 км (2,01% загальної по Україні). За щільністю автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям область займає 16 місце в Україні.

Роботу залізничного комплексу забезпечують Ужгородська дирекція залізничних перевезень (утворена на базі Ужгородського відділку Львівської залізниці) та відокремлені виробничі підрозділи Львівської залізниці, автомобільного транспорту – суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи та фізичні особи, авіаційного – Закарпатське обласне комунальне підприємство “Міжнародний аеропорт “Ужгород”. Потреби області у перевезеннях вантажів та пасажирів в основному забезпечуються.

У 2005 році транспортними організаціями області перевезено 18,4 млн. тонн вантажів та понад 65,4 млн. пасажирів. Автомобільний транспорт відіграє провідну роль у перевезеннях як вантажів (74% до загальних перевезень), так і пасажирів (85% загального обсягу). Основні пасажирські

перевезення автомобільного транспорту здійснюють підприємці – фізичні особи, частка яких у структурі цих перевезень складає більше 65%.

Через територію Закарпаття проходять трансєвропейські експортні магістралі (газо-, нафто- і продуктопроводи) загальною протяжністю 1700 км, а також високовольтна лінія “Мир”.

Загальна протяжність газопроводів складає 3851 км, з яких 2843 км є розподільчими. Природним газом в області забезпечується 9 міст (90,0%), 12 селищ міського типу (60,0%) та 162 сільські населені пункти (28,0%).

Галузь зв'язку є однією із найбільш стабільних та динамічних галузей економіки в області, яка забезпечує значні темпи росту послуг, підвищення їх якості та впровадження нових технологій, що дозволило поліпшити забезпечення комунікаційних потреб населення – зросла якість телефонного зв'язку, набули розвитку пейджинговий і мобільний зв'язок, діє розгалужена мережа Інтернет - провайдерів та Інтернет - клубів. Ринок послуг зв'язку в області забезпечується в основному підрозділами ВАТ «Укртелеком», ЗАТ „Утел” та операторами мобільного зв'язку „УМС” та „Київстар”.

Протягом 2005 року надання послуг споживачам здійснювали більше 50 операторів зв'язку всіх форм власності, наданий ними обсяг послуг зв'язку склав 354,0 млн. грн. Із загального обсягу послуг зв'язку 61,7% займають послуги, надані суб'єктам господарювання, 38,3% припадає на послуги населенню. Порівняно з 2004 роком у 1,5 рази зросли доходи від послуг, наданих населенню, на 19,1% доходи від реалізації послуг підприємствам.

У структурі видів зв'язку переважають послуги мобільного зв'язку – 54,1%, телефонного міжміського зв'язку (включаючи міжнародний) – 22,6%, поштового – 7,1%, телефонного міського – 6,7%, послуги передачі і прийому телевізійних та радіопрограм, радіозв'язку – 4,0%. На інші види зв'язку припадає 5,5%.

Мобільний зв'язок можна використовувати у більшості районів. Крім того, прикордонні райони (Ужгородський, Берегівський) входять в зону дії провайдерів мобільного зв'язку Угорщини.

Продовжується впровадження новітніх технологій та нових прибуткових сегментів ринку послуг зв'язку. У 2005 році побудовано та введено в експлуатацію 14,5 тис. номерів міських та 11,9 тис. номерів сільських АТС.

Житлово-комунальне господарство, яке є основою життєдіяльності населення, на сьогодні залишається однією з найменш сучасно оснащених сфер діяльності, характеризується дефіцитом фінансових ресурсів та незадовільним технічним станом обладнання. Знос основних фондів підприємств галузі становить 53-57 %.

У галузі функціонує 65 підприємств і організацій з чисельністю працюючих більше 5 тис. осіб 5390 чол. У містах і селищах міського типу експлуатуються водопроводи і водопровідні мережі протяжністю 534,1 км та каналізаційні мережі – 399,5 км.

Всі міста області забезпечені водопроводом, каналізацією, природним газом (за винятком міста Рахово). Із селищ міського типу водопроводом забезпечені 68%, каналізацією – 63%, природним газом – 73,7%, сільські населені пункти відповідно – 2,1%, 1,0%, 46,8%. Таким чином, сільські населені пункти практично не забезпечені водопроводом і каналізацією.

Окремими формами територіальної структури господарства є господарські комплекси населених пунктів. У кожному з них сформувався певні види економічної діяльності, які історично локалізовані в поселеннях. Це переважно підприємства промисловості, сфери послуг та містообслуговуючих галузей. Центрами таких поселень є, в першу чергу міста, а також районні центри.

Для Закарпаття характерна значна внутрішньорегіональна диференціація за рівнем розвитку, що впливає на розміщення і територіальну структуру господарства регіону. Територіальні диспропорції пов'язані, насамперед, із наявністю слаборозвинених проблемних гірських територій та малих міст, а також значною різницею у рівні розвитку адміністративних районів області.

Різниця у рівнях розвитку адміністративних районів області проявляється насамперед у рівні ділової активності. За цим показником провідні позиції займають міста Ужгород, Мукачєво, Виноградівський, Мукачівський, Рахівський, Тячівський та Ужгородський райони, де найбільша кількість суб'єктів ЄДРПОУ та діючих суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. населення. Найменша їх кількість знаходиться у Великоберезнянському, Воловецькому, Перечинському та Хустському районах.

По обсягу реалізованої промислової продукції на душу населення у 2005 році серед міст області різниця становила 7,7 раза, від 1027,9 грн. у м. Хуст до 7890,1 грн. у м. Берегове, серед районів – 67,1 раза, від 253,9 грн. у Тячівському до 17027,6 грн. в Ужгородському.

Значна неоднорідність спостерігається за територіальним розподілом інвестицій в основний капітал на душу населення. У 2005 році серед міст області різниця становила 4,1 раза, від 575 грн. у м. Хуст до 2370 грн. у м. Ужгород, серед районів – 9,2 раза – від 327 грн. у Рахівському до 2997 грн. у Воловецькому районі.

Іноземні інвестиції спрямовуються, як правило, у більш економічно розвинені регіони. Більше третини їх приходить на м. Ужгород, близько половини розміщено у містах Мукачево, Берегово, Виноградівському та Ужгородському районах. По залученню прямих іноземних інвестицій на душу населення станом на 01.01.06 різниця становила серед міст 6,1 рази (мінімальний м. Хуст – 195,1 дол. США, максимальний м. Чоп – 1189,0 дол. США), серед районів цей показник становив 41,2 раза (мінімальний Хустський – 16,5 дол. США, максимальний Ужгородський район – 679,3 дол. США).

Регіональні відмінності спостерігаються і у співвідношенні доходів і видатків місцевих бюджетів. Коефіцієнт співвідношення місцевих бюджетів (без трансфертів) та видатків (включаючи трансферти) коливається по містах від 0,59 (м. Хуст) до 0,99 (м. Чоп), по районах – від 0,15 (Тячівський) до 0,30 (Свалявський).

Свідченням наявних територіальних диспропорцій в регіоні є також висока частка зареєстрованого безробіття, насамперед у гірських районах – Воловецькому, Велико-березнянському, Міжгірському, Рахівському і Свалявському. Найвищим рівень безробіття станом на 01.01.2006 р. був у Воловецькому районі – 12,5%, найнижчим – в Ужгородському районі – 1,1 %.

Державні гарантії щодо соціальних стандартів, мінімальної заробітної плати знижують територіальній диспропорції щодо рівня життя населення. Зокрема, розмір середньомісячної зарплати працівників по регіонах у 2005 році коливався серед міст від 556,88 грн. у м. Берегово до 1068,57 грн. у м. Чоп, розбіжність становила 1,9 раза, серед районів – від 489,59 грн. у Іршавському до 750,94 грн. в Ужгородському районі, розбіжність — в 1,5 раза.

Забезпеченість об'єктами соціальної і виробничої інфраструктури районів області є також неоднорідною. Так, забезпеченість населення гірських районів у розрахунку на 10,0 тис. осіб лікарняними ліжками становить 50-52 (по області 86,4), лікарями усіх спеціальностей 21-23 (по області - 41,6). Аналогічна ситуація з об'єктами виробничої інфраструктури. Наприклад, у Рахівському районі на 1 кв. км припадає автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям удвічі менше, ніж по області, протяжність водопровідної мережі – у 6,8 раза, каналізаційних мереж – у 16 разів менше.

Диспропорція у розвитку інфраструктури негативно впливає на конкурентоспроможність територій, знижує рівень інвестиційної привабливості.

Окремим проблемним зрізом територіального розвитку регіону є малі міста. В області налічується 9 малих міст: Берегово, Виноградovo, Іршава, Перечин, Рахів, Свалява, Тячево, Хуст, Чоп, у яких проживає 156,9 тис. чоловік, що становить 12,6 відс. населення області.

Проблеми розвитку малих міст Закарпатської області пов'язані з низьким рівнем забезпеченості місцевих бюджетів власними доходами; недостатнім розвитком соціальної інфраструктури, сфери обслуговування, житлово-комунального, готельного, дорожнього і транспортного господарства; обмеженістю вибору професій та місць прикладання праці, що ускладнює ситуацію на ринку праці; працевлаштуванням неконкурентноспроможних на ринку праці груп населення (інвалідів, непрацюючої молоді, осіб передпенсійного віку); низьким рівнем технічного оновлення та інноваційної діяльності; створенням сприятливого клімату для залучення інвестицій в економіку.

Отже, наявність в області територіальних диспропорцій зумовило окреслення стратегічних завдань та конкретних заходів стосовно розвитку окремих територій в рамках кожної стратегічної цілі.

3. МІСЦЕ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ СЕРЕД ІНШИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Для окреслення місця Закарпатської області серед інших регіонів України в основному застосовувався позиційний підхід.

Закарпаття – одна з невеликих областей України. Питома вага регіону за територією – 2,1 %, населення – 2,7 %, що відповідно складає 24 і 17 місце серед 27 регіонів України (рис.3.1).

Рис.3.1. Територіальне розташування Закарпатської області

У результаті тривалого впливу низки історичних, природно-географічних і економічних факторів область належала до регіонів з низьким рівнем розвитку продуктивних сил та індустріального розвитку. Існуючі ґрунтово-кліматичні умови та малоземелля не дозволяли розвивати багатогалузеве сільськогосподарське виробництво та задовольняти потреби населення в продовольчих ресурсах. Характерною ознакою для області була праценадлишковість та трудова міграція. Відставала область і від середніх в державі показників забезпеченості елементами соціальної і виробничої інфраструктури, особливо в гірській місцевості. Нижчий, ніж в середньому в Україні, був рівень грошових доходів населення, високим – рівень безробіття.

Реформування всіх сфер соціально-економічного життя у перші роки незалежності України, радикальне трансформування господарського механізму і допущені при цьому прорахунки негативно вплинули на розвиток регіонів, зумовивши виникнення депресивних територіальних суспільних систем, до яких належало і Закарпаття.

Незважаючи на складні умови, в яких опинилась область в період реформ, вона однією з перших в Україні перейшла від тривалого спаду до економічного зростання.

Це стало можливим через те, що були зроблені акценти на формування ефективного регіонального механізму господарської діяльності, спрямованого на стимулювання залучення інвестицій в економіку, задіяння власного природно-ресурсного потенціалу, створення конкурентного середовища через сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. В цілому майже у всіх сферах економіки було досягнуто стабілізації. Відбулися структурні і якісні зміни, незворотним став процес утвердження ефективних форм власності.

Таблиця 3.1

Показники	2001	2002	2003	2004	2005
Територія	24	24	24	24	24
Кількість наявного населення	20	20	18	17	17
Рівень безробіття	5	5	9	11	11
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника	17	17	17	16	16
Валова продукція сільського господарства	24	24	24	24	25

Обсяг промислового виробництва	25	25	24	*	*
Обсяг реалізованої промислової продукції	*	*	*	24	24
Темп промислового виробництва до попереднього року	1	5	1	3	16
Обсяг в розрахунку на одну особу:					
- валова додана вартість	25	25	24	23	*
- інвестиції в основний капітал	19	19	15	21	24
- прямі іноземні інвестиції на кінець року	6	5	6	6	8
- роздрібний товарооборот	9	7	5	4	7
- послуги, реалізовані населенню	26	25	25	18	20
Забезпеченість населення у розрахунку на 10 тис. осіб:					
- торговою площею в магазинах	15	16	18	17	23
- місцями в ресторанному господарстві	14	18	21	18	21
- лікарнями	16	16	16	16	16
- середнім медичним персоналом	20	24	19	19	14
- лікарняними ліжками	23	23	23	23	24
- житловою площею (на одну особу)	21	20	21	21	10
Індекс людського розвитку	11	11	3	4	4

**Джерело: [Статистичний щорічник Закарпаття за 2005 рік]*

Однак, область по основних параметрах діяльності (виробництву валової доданої вартості, обсягах виробництва промислової і сільськогосподарської продукції, надходженнях інвестицій в основний капітал) займає достатньо низькі місця у загальнодержавному рейтингу. Доходи населення у розрахунку на одного жителя за рік також нижчі від загальнонаціонального рівня. Так, якщо у 2005 році останній становив 6076,7 грн., то в Закарпатській області – 4669,6 грн. (76,8%). За рівнем середньомісячної номінальної заробітної плати працівників у 2005 році вона була на 16 місці серед усіх регіонів країни і склала 665,2 грн. проти 806,2 грн. (82,5%) в Україні. Такий рівень заробітної плати працівників Закарпаття слід вважати низьким, незважаючи на відносно високі, порівняно з іншими регіонами України, темпами зростання реальної заробітної

плати, оскільки він, як і України в цілому, не відповідає стандартам, які мають місце у розвинених країнах світу.

Якщо розглядати рівень економічного розвитку Закарпатської області у європейському вимірі, то показники будуть низькими. Так, у середньому виробництво ВВП на душу населення у країнах ЄС становить понад 10 тис. дол. США на рік, а в Закарпатській області у 2004 р. - лише понад 600 дол. США, тобто близько 6% від середньоєвропейського показника.

В той же час, за показниками динамічного розвитку областей є лідером. Так, за даними аналітичного центру "Інститут Реформ", найдинамічнішими регіонами України протягом 2003 і 2004 рр. були Кіровоградська і Закарпатська області (рис.3.2).

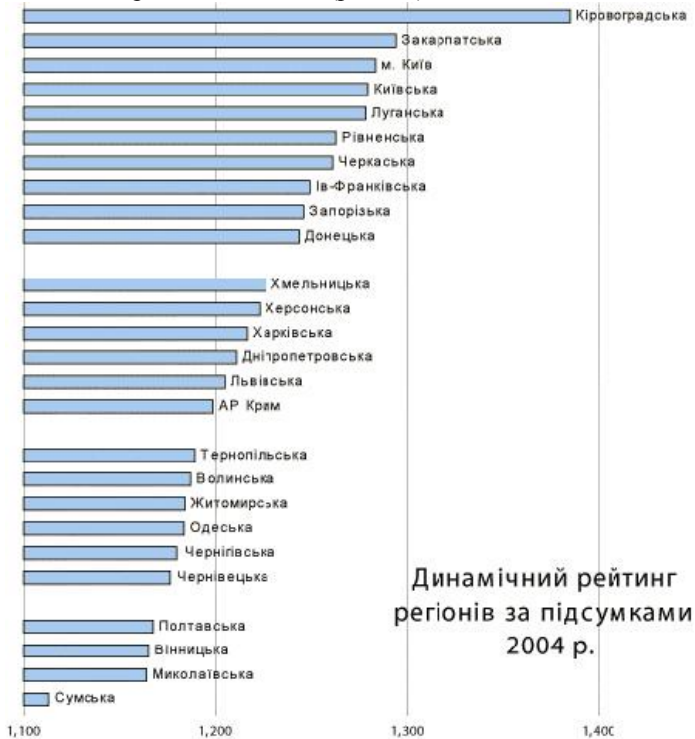

Рис. 3.2. Динамічний рейтинг регіонів за підсумками 2004 р.*

* Джерело: Динамічний рейтинг регіонів за підсумками 2004 р. // www.ipa.net.ua

Сучасний соціально-економічний стан Закарпатської області характеризується високою динамікою показників розвитку майже усіх секторів суспільства, насамперед за індексом людського розвитку та за темпами зростання валової доданої вартості, промислового виробництва, прямих іноземних інвестицій, надходжень до бюджетів усіх рівнів, середньомісячної заробітної плати, роздрібного товарообороту, зниження рівня безробіття.

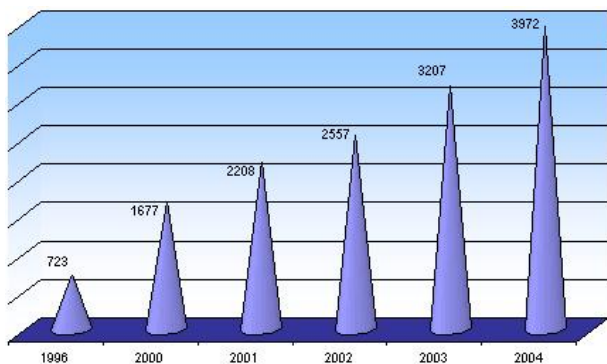

Рис. 3.3. Динаміка валової доданої вартості у розрахунку на особу у Закарпатській області (у факт. цінах, грн.)

За показником валової доданої вартості в розрахунку на одну особу, який у 2004 році становив 3972 грн., область відставала від загальнодержавного показника і займала 23 місце (табл.3.1), але за темпами цього показника область є серед найбільш динамічних в Україні.

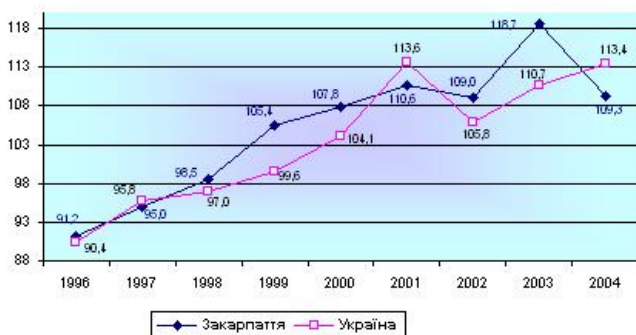

Рис. 3.4. Динаміка темпів росту валової доданої вартості (у порівняннях цінах, у % до попереднього року)

Аналіз індексів виробництва валової доданої вартості свідчить про їх зростання на 107,8% у 2000р., 110,6% у 2001 р., 109,0% у 2002 р., 118,7 % у 2003 р., 109,3% у 2004 р. порівняно з попередніми роками. Якщо у 2000 р. область займала за цим показником третє місце серед регіонів України, у 2002 р. – друге, то у 2003 р.-вже перше.

Темпи виробництва промислової продукції в області протягом 2000-2005 років були майже удвічі вищі, ніж в Україні. Індекс виробництва промислової продукції у 2005 році до 1992 року склав 180%, що складає 2-е місце в Україні після м. Києва (рис. 3.5.).

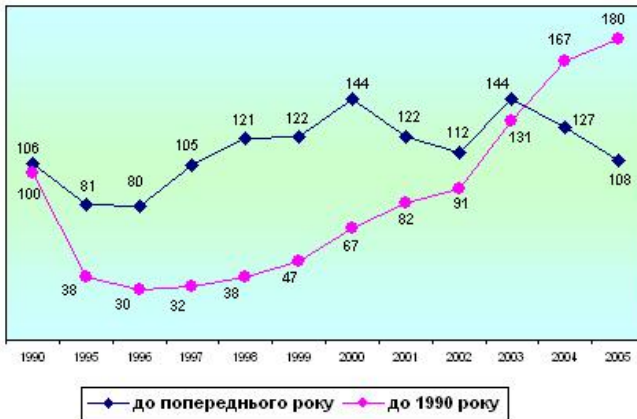

Рис. 3.5. Динаміка індексів обсягу промислової продукції Закарпатської області (%)

Індекси продукції сільського господарства за період 2002-2003 рр. також були більшими від загальних у країні. У 2004-2005 роках темпи виробництва продукції сільського господарства знизились.

Високої динаміки було досягнуто у залученні прямих іноземних інвестицій та у зовнішньоекономічній діяльності. Темпи залучення прямих іноземних інвестицій у 2002 році склали 118,8 %, у 2003 – 142,2 %, у 2004 – 134,5 % і дещо нижчі у 2005 році – 107,0 %, що обумовлено змінами у законодавстві щодо діяльності спеціального режиму інвестування (рис. 3.6).

Станом на 01.01.2006 р. прями іноземні інвестиції в економіку Закарпаття склали 261,3 млн. дол. США. (1,6% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій по Україні), приріст прямих іноземних інвестицій за 2005 р. склав 45,6 млн. дол. США. У розрахунку на одну особу прями іноземні інвестиції

в області склали 210,0 дол. США, що дозволило Закарпатській області зайняти 8 місце серед регіонів України за цим показником.

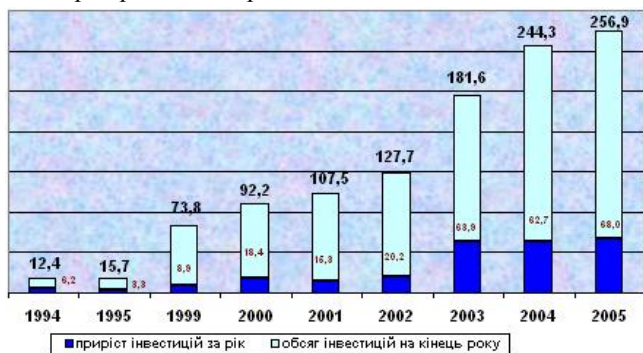

Рис. 3.6. Динаміка обсягів залучення та приросту іноземних інвестицій, млн.дол.США

Станом на 01.01.2006 р. прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпаття склали 261,3 млн. дол. США. (1,6% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій по Україні), приріст прямих іноземних інвестицій за 2005 р. склав 45,6 млн. дол. США. У розрахунку на одну особу прямі іноземні інвестиції в області склали 210,0 дол. США, що дозволило Закарпатській області зайняти 8 місце серед регіонів України за цим показником.

Прямі іноземні інвестиції в економіку області вклали інвестори з 45 країн світу, при цьому на п'ять з них припадає третина загального обсягу інвестицій. Основними країнами-інвесторами є Сполучені Штати Америки – 41,1 млн. дол. США, Японія – 31,3 млн. дол. США, Німеччина – 29,6 млн. дол. США, Угорщина – 27,2 млн. дол. США, Австрія – 26,1 млн. дол. США.

Основна частка іноземних інвестицій (81,2%) зосереджена у промисловості. Незначні обсяги прямих іноземних інвестицій припадають на сільське господарство, мисливство та лісове господарство – 1,9%.

У промисловості найбільше прямих іноземних інвестицій припадає на машинобудування – 64,6 млн. дол. США (30,4%), виробництво деревини та виробів з неї – 43,3 млн. дол. США (20,3%), харчову промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 37,6 млн. дол. США (17,7%), легку промисловість – 23,0 млн. дол. США (10,8%) (рис. 3.7.).

Рис. 3.7. Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у 2005 році, %

Зовнішньоекономічні зв'язки Закарпатської області достатньо розвинені, область здійснює зовнішньоекономічну діяльність з 93 країнами світу, що дозволяє їй займати у 2005 році 13-тє місце серед інших регіонів країни по експорту і 9-тє– по імпорту. Однак, по обсягах вони незначні. Так, вартість експорту товарів у 2005 р. складала 552,3 млн. дол. США, або 1,6% від загального експорту України. Імпорт товарів становив лише 686,4 млн. дол. США (1,9 %).

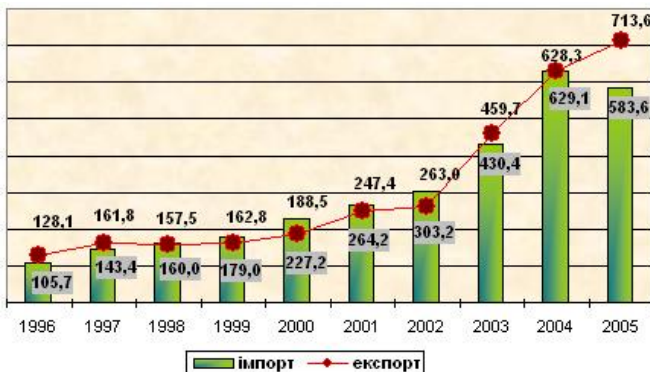

Рис. 3.8. Обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами, млн.дол.США

Майже весь обсяг експорту припадає на європейські країни і складає 94,2%. Торговими партнерами Закарпатської області є Угорщина, Австрія, Німеччина та Словаччина, взаємовідносини між якими складають 71,7% загального показника експорту. Частка експорту до країн СНД становить 4,3%.

Вагому частку в обсязі експорту та імпорту займає давальницька сировина та продукція, виготовлена з неї. За 2005 рік підприємства області одержали давальницької сировини на 305,4 млн. дол. США, що склало 44,5% загального обсягу імпорту в області. Експорт готової продукції, яка виготовлена областю з іноземної давальницької сировини, становив 362,1 млн. дол. США, або 65,6% загального обсягу експорту.

Експорт та імпорт послуг є невеликим і складав, відповідно, 31,3 млн. дол. і 27, 2 млн. дол.США.

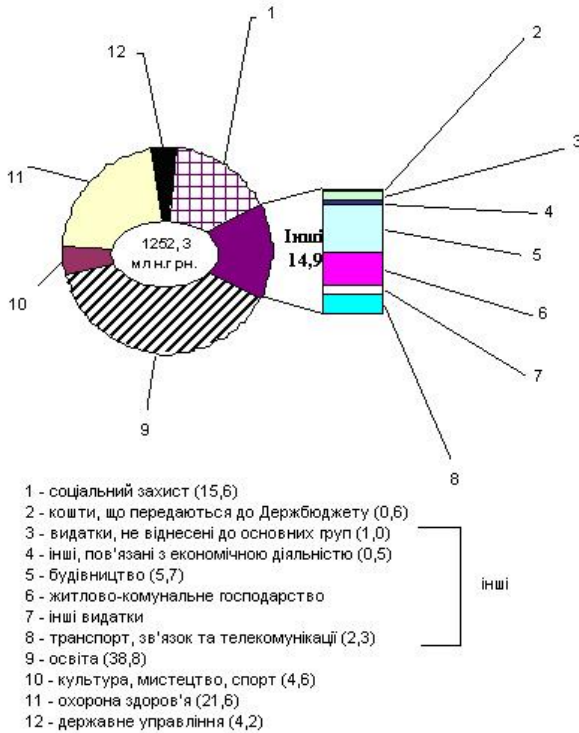
Досить високі темпи зростання порівняно з іншими регіонами України протягом останніх років були обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів, роздрібного товарообороту, реальної заробітної плати та створення нових робочих місць.

У 2005 році в області отримано доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) на 47,9% більше, ніж у 2004році (в Україні – на 33,2%), абсолютний приріст доходів місцевих бюджетів на одну особу склав 118,8 грн. Як наслідок, видатки на одного жителя на освіту збільшились на 54,6%, охорону здоров'я – на 41,7% (рис. 3.9.). Частка області в доходах місцевих бюджетів України склала 1,5 % (21 місце).

Зростання у 2005 році доходів населення на 36,2 % сприяло їх капіталізації. Депозити фізичних осіб збільшувались значно вищими темпами (на 78,4% до 676,0 млн. грн.), ніж юридичних (на 46,3% до 281,0 млн. грн.) – майже у 2,5 рази більше.

За даними аналітичного центру “Інститут Реформ”, динамізм регіональної економіки Закарпаття обумовлений подвійним збільшенням довгострокових банківських кредитів та зростанням будівельної діяльності. Область два роки поспіль перебувала на верхівці Динамічного рейтингу, який розраховується на основі індексів 13 показників. Одними з найвищих за цей період (2003-2004рр.) були темпи скорочення безробітних, зростання депозитів населення, а також приріст промислового виробництва.

За даними експертів, динамізму регіональної економіки сприяли надані державою преференції щодо залучення інвестицій через закони України „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області” та «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття», які дозволили зміцнити економічний потенціал області, про що свідчать показники збільшення частки області на 1-2 відсоткових пункти в економіці України по виробництву валової доданої вартості, промислової та сільськогосподарської продукції.

**Рис. 3.9. Структура видатків зведеного бюджету
Закарпатської області, 2005 рік**

Закарпаття випередило всі області Західного регіону України по надходженню прямих іноземних інвестицій на одну особу, які були спрямовані на створення нових виробництв, реконструкцію і модернізацію діючих. В області працюють такі всесвітньовідомі компанії як «Фішер», «Філіпс», «Флекстронікс», «Шкода», «Фольксваген», «Ауді», «Леоні», «Хенгель», «Ядзакі», «Гроклін», «Джейбіл» та інші.

Таким чином, Закарпаття в системі загальнонаціонального і регіонального рівнів відноситься до регіонів з нереалізованими можливостями. Застосування позиційного підходу при аналізі таблиці 3.1 дає можливість зробити такий висновок:

- ✓ Варіація показників показує, що Закарпатська область займає місця з 4 по 25, що свідчить про високі потенційні можливості регіону у вирівнюванні та зростанні проблемних сфер.

- ✓ Використання трудових ресурсів є недостатнім і не забезпечує необхідний рівень розвитку економіки.
- ✓ За індексом людського розвитку регіон входить у п'ятірку найкращих в Україні, що засвідчує про підвищення добробуту населення, покращення умов проживання, освіти, праці.

Отже, логічним є формування стратегії, спрямованої на створення кваліфікованих робочих місць на основі використання якісних характеристик трудових ресурсів.

4. ВИБІР СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ: УЗГОДЖЕНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку», які затверджені наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 №274, Стратегія повинна базуватися на баченні, що визначає шлях розвитку регіону. Бачення майбутнього — це новий елемент довгострокового планування розвитку. «Стратегічне бачення» окреслює різносторонній оптимістичний погляд на розвиток регіону в майбутньому і є основою тих завдань, виконання яких буде визначено стратегічним планом.

Бачення закарпатцями власного майбутнього визначене в результаті систематичної праці з громадськістю, яка була організована українськими та канадськими експертами, задіяними в рамках реалізації проекту партнерства Україна-Канада «Регіональне врядування та розвиток» під егідою Закарпатської Обласної Ради та Закарпатської Обласної Державної Адміністрації та при активній участі науковців Інституту регіональних досліджень, а саме:

Закарпаття — економічно самодостатній, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний центральноевропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою та історико-архітектурною спадщиною; з високою освіченістю та духовність громадян і відродженими традиціями самоврядності громад. Край, в якому забезпечуються і підтримуються сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнаціональна злагода, гармонія між містом і селом; розвиток підприємництва та дружні і взаємовигідні зв'язки із сусідніми областями і країнами.

Це бачення лягло в основу розроблення місії регіону, формулювання стратегічних цілей, операційних цілей і планів дій, що визначатимуть шлях перспективного розвитку регіону.

Місія регіону виражає вищий сенс, мету існування громади в майбутньому і включає довготермінове бачення суспільством того, яким це суспільство прагне стати. Місія може бути обґрунтована та визначена за умов чіткого уявлення про наявні майбутні ресурси регіону, його конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, соціально-політичну та економічну ситуацію тощо. Отже, якщо у формулюванні бачення майбутнього регіону пріоритет належить громадськості, то у визначенні місії пріоритет має бути за спеціалістами.

У місії мають бути відображені і національні пріоритети, тобто ті пріоритети, які належить реалізувати на Закарпатті не тільки для збереження цілісності та забезпечення ефективності функціонування національного господарського комплексу, але й для реалізації виваженої регіональної політики. Такі стратегічні напрями розвитку господарства Закарпатської області, реалізація яких необхідна для української економіки, сформульовані в додатку 1 до Постанови Кабінету Міністрів України №1001 від 21 липня 2006 р. №1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». Серед цих напрямків: розвиток транскордонного співробітництва, розбудова прикордонної інфраструктури, розвиток туристичної та курортно-рекреаційної сфери, забезпечення протипаводкового захисту, розвиток транспортної мережі, логістики. Саме ці напрями підтримуватиме держава шляхом виділення належного фінансування після укладання угоди регіонального розвитку із Закарпатською областю. Розвиток цих напрямів – це не тільки підтримка інтересів держави на регіональному рівні чи реальні кроки на шляху формування ефективної регіональної політики у державі, але і можливість громади регіону підвищувати комфорт проживання всіх мешканців.

Отже, місія Закарпатської області полягає в тому, щоб на основі багатовікового досвіду, традиційної самоорганізації громад та самовідданої праці забезпечити комфортне проживання всіх мешканців і збереження унікальних культурно-етнічних і природних особливостей краю, через механізм стратегічного управління, освіти, рівні можливості, структуризацію економіки для реалізації регіональних і національних завдань та стале економічне зростання на базі збереження та раціонального використання природних ресурсів та географічного розташування території, активного розвитку прикордонного співробітництва в інтересах кожної людини, територіальної громади та України. При цьому вираз інтересів держави має бути через реалізацію таких стратегічних напрямків, як розвиток транскордонного співробітництва, розбудова прикордонної інфраструктури, розвиток туристичної та курортно-рекреаційної сфери,

забезпечення протипаводкового захисту, розвиток транспортної мережі, логістики, які, одночасно, не суперечать інтересам кожної людини чи територіальної громади, оскільки сприятимуть створенню нових робочих місць та підвищенню доходів населення регіону.

Отже, місія Закарпатської області – це забезпечення добробуту та високої якості життя теперішнього та майбутнього поколінь в умовах розвитку конкурентоспроможної та інноваційної економіки регіону на засадах збереження унікальних культурно-етнічних традицій та природних особливостей краю.

Щоб реалізувати місію Закарпатської області необхідно окреслити стратегічні та визначити операційні цілі. Для розв'язання цього завдання застосовано сценарний підхід, застосування якого дало змогу побудувати ймовірні сценарії **економічного і соціального** розвитку Закарпатської області на період до 2015 року, **в основі яких лежать різні** шляхи стабільного зростання соціально орієнтованої ринкової економіки області в таких масштабах, які здатні забезпечити підвищення якості та поліпшення способу життя населення:

- ✓ Сценарій 1. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок пріоритетного спрямування інвестицій на розвиток транскордонного співробітництва і розбудови прикордонної інфраструктури. Це вимагатиме підтримки розвитку науково-дослідної сфери, проектно-конструкторських розробок, будівельного комплексу та інженерної й транспортної інфраструктури.
- ✓ Сценарій 2. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок пріоритетного розвитку рекреаційно-туристичного комплексу та суміжних галузей сфери послуг. Це вимагатиме забезпечення протипаводкового захисту, розвитку соціальної інфраструктури, транспортної мережі, логістики.
- ✓ Сценарій 3. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок компромісного пріоритетного розвитку промисловості, науки і освіти та сфери послуг: протягом періоду до 2010 року пріоритетне значення матиме розвиток ринкової інфраструктури та сфери послуг, на другому етапі, тобто в 2010 - 2015 роках пріоритет отримає розвиток наукоємних галузей промисловості.

Для обговорення цих сценаріїв спеціалістами і громадськістю вони були представлені у вигляді анкети, яка була розповсюджена серед працівників сфери управління, науковців, спеціалістів, що займаються стратегічним прогнозуванням розвитку територіальних суспільних систем. Всього опрацьовано 173 анкети. Відповіді розподілилися наступним чином: 25% опитаних вважають найдоцільнішою реалізацію сценарію №1, 23% опитаних - сценарію №2, 26% опитаних - сценарію №3 і 26% опитаних зазначають, що необхідно розробити ще один, компромісний сценарій, який би охоплював національні пріоритети та регіональні сподівання, які містяться в усіх трьох сценаріях.

В результаті окреслено сценарій №4, який прийнятий за основу для виділення стратегічних цілей і операційних завдань. Його зміст наступний:

Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок спрямування інвестицій на розвиток транскордонного співробітництва і розбудови прикордонної інфраструктури в умовах активізації розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу, промисловості, науки і освіти та сфери послуг при підтримці розвитку науково-дослідної сфери, проектно-конструкторських розробок, будівельного комплексу та інженерної й транспортної інфраструктури, забезпечення протипаводкового захисту та розбудови транспортної мережі й логістики. Саме цей сценарій і був покладений в основу вибору стратегічних та розробки операційних цілей розвитку регіону.

Реалізація цього сценарію дозволить Закарпатській області збільшити втричі річний ВВП до 2015 року, що стане можливим завдяки досягненню стабільного та високого рівня зростання економіки. Це, в свою чергу, дасть можливість досягнути відповідного покращання рівня життя мешканців, подолання бідності у віддалених містах, районах та селищах області, а також надання всім мешканцям належного рівня соціальних та муніципальних послуг. Проте, у зв'язку з нижчим вихідним рівнем як власних доходів, так і доходів на душу населення, Закарпатська область і надалі відставатиме від середнього рівня регіонів Європейського Союзу.

Суттєво зросте надходження іноземного капіталу, в основному з країн Європейського Союзу. Іноземний капітал використовуватиметься для розбудови прикордонної інфраструктури, активізації розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу, промисловості, науки і освіти та сфери послуг, також для підтримки розвитку науково-дослідної сфери, проектно-конструкторських розробок, будівельного комплексу, інженерної й транспортної інфраструктури. Стабільна нормативна база,

національної, регіональної та місцевої влади та спеціалізовані послуги, які надаватимуться, створять сприятливий клімат для підприємництва у регіоні, який буде конкурентоспроможним в масштабі цілої країни. Сприятливе підприємницьке середовище дасть можливість розвиватись місцевому бізнесу. Область стане центром підприємництва та розвинутої мережі взаємозв'язків та контактів між підприємствами, організаціями підтримки бізнесу, та науково-дослідними інституціями і вестиме до збільшення конкурентоспроможності економіки області на міжнародному та внутрішньому ринках. Широка та активна участь у програмах, які фінансуватимуться ЄС, і будуть спрямовані на безпосередніх сусідів, буде одним з вирішальних факторів чільної ролі Закарпатської області в успішній співпраці (не тільки економічній) Сходу та Заходу. Закарпатська область стане лідером серед областей України в опрацюванні, впровадженні та моніторингу програм ЄС і зможе поділитись відповідними знаннями та навиками з іншими областями України в процесі інтеграції з Європейським Союзом.

Для обґрунтування вибраних стратегічних цілей здійснено SWOT-аналіз за стратегічними цілями. Його мета - ідентифікація соціально-економічних проблем та вибір стратегічних напрямів розвитку регіону.

Цей SWOT-аналіз представлений в табл.5.1. Його результати засвідчують про переваги можливостей та сильних сторін потенціалу регіонального розвитку Закарпатської області над загрозами і слабкими сторонами, що вселяє великі сподівання на інтенсифікацію розвитку господарства регіону у період до 2015 р.

В таблицях наведені результати SWOT-аналізу реалізації сценаріїв, які розглядалися вище. Вони засвідчують, що найпривабливішим є 4 сценарій.

Порівняння всіх отриманих результатів дозволило побудувати схему, на якій відображені всі етапи Стратегії економічного і соціального розвитку Закарпатської області.

Вседало змогу викристалізувати в розрізі стратегічних цілей розвитку Закарпатської області, представлених на зазначеній схемі, операційні цілі. Вони наведені в розділі 8.

5. КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СВОТ-АНАЛІЗ)

Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року базується на врахуванні конкурентних переваг та обмежень, які представлені у вигляді СВОТ-аналізу

Таблиця 5.1.
Результати СВОТ-аналізу у розрізі потенціалів Закарпатської області

Природно-ресурсний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • наявність значної кількості мінеральних сировинних ресурсів, у т.ч. нетрадиційних для України; • найвищі в Україні запаси лісових ресурсів; • високий рекреаційний потенціал регіону; • одні з найвищих в Україні та різноманітні запаси мінеральних джерел; • високий гідроенергетичний потенціал; • наявність різних ландшафтно-кліматичних зон; • багата флора і фауна, в т.ч. наявність унікальних видів, занесених у Програми захисту ЮНЕСКО. 	<ul style="list-style-type: none"> • малоземелля; • практична відсутність власних енергетичних ресурсів.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • підвищення рівня використання мінерально-сировинної бази регіону, задіяння у виробництво нових родовищ корисних копалин; • можливість використання гідроресурсів в енергетичних цілях; • покращення координації, управління та відтворення лісових ресурсів; 	<ul style="list-style-type: none"> • нестабільність законодавчої та нормативно-правової бази, особливо у частині ліцензування використання мінерально-сировинних ресурсів; • надмірне використання та вичерпання природних ресурсів; • надмірне використання і порушення відтворення лісових ресурсів;

<ul style="list-style-type: none"> • формування територій ефективного землекористування; • залучення інвестицій у розвідку корисних копалин; • використання природно-ресурсного потенціалу у розвитку рекреаційно-туристичної сфери. 	<ul style="list-style-type: none"> • руйнування природних ресурсів внаслідок настання стихійних лих; • недостатній контроль за використанням природних ресурсів (несанкціоноване вирубування лісів, використання кар'єрів, мисливство, рибальство).
Людський потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • високий індекс людського розвитку; • збереження позитивної динаміки народжуваності, середньої очікуваної тривалості життя; • сприятлива вікова структура населення; • висока мобільність та адаптивність населення; • наявність значних резервів трудових ресурсів; • різноманітний етнічний склад населення, багатство культурної спадщини; • задовільний рівень середньої освіти; • історично сформовані зв'язки населення з прикордонними країнами; • сформована система мотиваційних установок населення. 	<ul style="list-style-type: none"> • територіальні диспропорції у якості (освіта, кваліфікаційні навички тощо) та кількості трудових ресурсів; • звуження демографічної основи відтворення населення через соціальні чинники; • поширення непродуктивної самозайнятості та тіньового працевлаштування; • високий рівень зовнішньої міграції; • наявність осередків тривалого безробіття; • нижча середньо-національного рівня забезпеченість освітньо-науковими установами та кадрами.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення демографічної стабільності шляхом підвищення стандартів життя; • підвищення культури населення щодо здорового способу життя; • підвищення якості трудового потенціалу за рахунок створення кваліфікованих робочих місць; • підвищення конкурентоспроможності населення шляхом досягнення високої якості освіти та інформаційного забезпечення; 	<ul style="list-style-type: none"> • політична дестабілізація та неспроможність влади приймати узгоджені рішення на різних рівнях влади; • низькі державні соціальні стандарти; • господарські ризики, які впливають на сферу соціально-демографічних і соціально-економічних відносин (інвестиційні, технологічні, підприємницькі); • маргіналізація населення, зниження рівня його реальних доходів;

<ul style="list-style-type: none"> • системне формування культурно-мистецької сфери з використанням етнокультурних підходів; • використання ділових якостей мігрантів у організації бізнесу. 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність доходів для забезпечення якості життя (освіта, охорона здоров'я, культура).
Рекреаційно-туристичний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • традиційно провідна сфера діяльності регіону в Україні; • багаті природно-рекреаційні ресурси регіону: лікувальні мінеральні води, лісові, ландшафтні, гідрологічні, спелеоресурси, об'єкти природного заповідного фонду; • сприятливе географічне розташування області для залучення іноземних туристів; • позитивна динаміка розбудови матеріально-технічної туристично-рекреаційної бази (в т.ч. сучасного рівня); • багата історично-культурна спадщина; • наявність відповідного кадрового забезпечення; • наявність унікальних туристично-рекреаційних продуктів (в т.ч. національні традиції та промисли, фестивалі); • наявність громадських організацій підтримки і розвитку туризму (в т.ч. сільського). 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність затверджених в установленому порядку природних територій рекреаційного призначення, генеральних планів їх забудови і механізму освоєння територій; • низький рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в рекреаційно-туристичних центрах; • неоптимальна структура сезонних видів туризму; • недостатність системної організації інформаційно-рекламного забезпечення рекреаційного комплексу; • нестача інформаційних центрів та центрів просування туристичних послуг; • недостатній рівень використання бальнеологічних курортів; • недостатність висококваліфікованих кадрів у закладах рекреаційно-туристичної сфери; • невідповідність сільських жителів до прийому туристів; • нерозвиненість спільного для усього Карпатського регіону туристичних продуктів; • недостатня кількість місць підвищеної комфортності для обслуговування туристів.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • вдосконалення законодавства щодо розвитку курортів, рекреаційних територій та туризму; 	<ul style="list-style-type: none"> • недостатня нормативно-правова база для розвитку сільського туризму; • погіршення екологічної ситуації, в т.ч. внаслідок впливу техногенних факторів;

<ul style="list-style-type: none"> • створення при консульствах України за кордоном державних туристичних офісів; • реалізація регіональної програми розвитку туризму та рекреації; • зростання інвестиційних пропозицій щодо розбудовитуристично-рекреаційних комплексів; • потенційні низькозатратні можливості створення робочих місць в туризмі; • розвиток окремих напрямків туристично-рекреаційної сфери (гірськолижний, сільський, тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> • висока конкуренція з боку сусідніх регіонів та країн; • зменшення інвестиційних пропозицій.
Стан навколишнього природного середовища та рівень природно-техногенної безпеки	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • наявність унікального природного середовища; • наявність законсервованих і недоторканих екологічних систем; • відносно якісні поверхневі і підземні води; • порівняно велика кількість національних парків і заповідних територій; • порівняно незабруднене навколишнє середовище та відносно стабільна екологічна ситуація; • діяльність орієнтованих на дослідження навколишнього середовища неприбуткових організацій; • посилення уваги з боку обласних органів державної влади та місцевого самоврядування до екологічних проблем, поступове впровадження екологічного принципу в систему стратегічного планування та практику оперативного управління; • наявність регіональних державних цільових природоохоронних програм, у т.ч. протипаводкових; 	<ul style="list-style-type: none"> • недосконалість системи моніторингу за станом довкілля; • зростання забруднення поверхневих вод внаслідок скидання неочищених стоків у водойми, що пов'язано з фізичним та моральним зносом водопровідно-каналізаційних систем, відсутністю асигнувань для їх утримання, ремонту та реконструкції; • недостатня насиченість водогосподарських систем захисними гідротехнічними спорудами; • незадовільний санітарний стан водоохо-ронних зон та прибережних смуг водних об'єктів, порушення природоохоронного режиму використання земель водного фонду (розорювання берегів, несанкціоноване видобування піску та гравію, влаштування стихійних сміттєзвалищ тощо); • відсутність достатньо потужної системи переробки та утилізації зростаючих відходів виробництва та споживання;

<ul style="list-style-type: none"> • використання можливостей прикордонного співробітництва щодо вирішення спільних екологічних проблем. 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність проблеми знешкодження та захоронення токсичних відходів; • збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферу як стаціонарними, так і пересувними джерелами забруднення; • значні обсяги еродованих та ерозійно небезпечних земель; • порушення природного балансу за рахунок просторово нераціональної вирубки лісів; • розпорошеність лісового фонду серед різних лісокористувачів; • недосконалість системи обліку, збереження та відтворення рідкісних видів флори і фауни; • недостатній рівень екологічної культури господарюючих суб'єктів та населення.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • соціально-економічна і екологічна збалансованість розвитку продуктивних сил; • активізація розвитку екологічно спрямованого підприємництва, зокрема, в сфері комплексного використання ресурсів, переробки та утилізації відходів, альтернативної енергетики, зеленого туризму тощо; • застосування енерго-, ресурсо- та природозберігаючих технологій та впровадження екологічних підходів у лісо-, земле- та водокористуванні; • рекультивация та відновлення природних ландшафтів; • поглиблення зв'язків між владними структурами та науковими установами в галузі екологічної безпеки та природокористування; • поглиблення прикордонного співробітництва щодо вирішення спільних екологічних проблем. 	<ul style="list-style-type: none"> • сейсмічність території, екологічно небезпечні екзогенні та ендегенні процеси (паводки, зсуви, селі, ерозії); • наявність потенційно небезпечних підприємств (газо-, нафтопроводи); • транскордонне перенесення шкідливих речовин; • розходження національних законодавств різних країн у сфері охорони навколишнього середовища; • невиконання міжнародних зобов'язань, міждержавних угод у сфері охорони навколишнього середовища українськими та зарубіжними суб'єктами; • хронічне недофінансування державних, галузевих та регіональних екологічних програм, в т.ч. протипаводкових та протизсувних; • територіальна нерівномірність техногенного навантаження.

Економічний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • випереджаючі темпи зростання валової доданої вартості; • розгалужена видова структура економіки; • наявність унікальних виробництв; • наявність підприємств малого та середнього бізнесу, які мають перспективу розвитку у сільськогосподарській, будівельній, транспортній, меблевій, деревообробній промисловостях; • висока інтенсивність сільськогосподарського виробництва; • високий рівень інвестиційної складової промислової продукції; • наявність достатньої сировинної бази для добувної, лісопереробної промисловості, окремих видів харчової та переробної промисловостей; • функціонування виробництв потужних транснаціональних компаній; • інженерно-комунікаційна доступність до європейських ринків; • розвинена телекомунікаційна інфраструктура; • інвестиційна провабливість регіону; • схильність населення до підприємництва; • доступ до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, що підвищує конкурентоспроможність продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> • недостатня конкурентоспроможність виробництва; • низький рівень інноваційної діяльності; • неоптимальна структура промислового виробництва; • дрібнотоварність сільськогосподарського виробництва; • залежність виробництв від давальницької сировини; • недостатній рівень використання мінерально-сировинних ресурсів; • неефективна система розподілу лісосічного фонду; • дефіцит висококваліфікованих працівників інженерних та робітничих професій; • нерозвиненість агропромислової кооперації; • низький рівень агро інфраструктури; • низьке технологічне забезпечення сільського господарства; • незадовільний стан мереж та обладнання в енергозабезпеченні; • відсутність потужних будівельних компаній; • низький рівень впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • розвиток нових виробництв у результаті реалізації нових інвестиційних проектів за рахунок повернення сприятливих режимів інвестиційної діяльності; 	<ul style="list-style-type: none"> • недосконалість законодавства у частині регулювання легкої, переробної (виноробство) промисловості, машинобудування і приладобудування (закінчений цикл виробництв);

<ul style="list-style-type: none"> • зацікавленість потенційних іноземних інвесторів у спорудженні об'єктів малої гідроенергетики; • державна фінансова підтримка проектів підвищення надійності енергозабезпечення східних районів області; • зростання кількості високотехнологічних інноваційно активних підприємств; • розвиток кластерів у сільському господарстві, харчовій, переробній, будівельній, туристично-рекреаційній галузях; • розвиток внутрішньорегіональної кооперації в обробній промисловості; • розвиток екологічно чистих виробництв; • посилення євроінтеграційних процесів зв'язку із наближенням кордону ЄС, у т. ч. збільшення фінансування з фондів ЄС, зростання кількості робочих місць внаслідок перенесення в область виробничих потужностей іноземних компаній; приведення структури експорту до міжнародних стандартів. 	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення конкуренції з боку національних та міжнародних центрів: ЄС (у сфері високих технологій), Угорщина, Польща, Чехія (у харчовій галузі); • діяльність транснаціональних компаній в регіоні (репатріація прибутків); • ввезення контрабандної продукції; • нерозвиненість внутрішнього ринку, низька купівельна спроможність населення; • конкуренція з боку інших регіонів та країн; • нестабільна політична ситуація в Україні.
Науково-технічний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • наявність підприємств, що випускають висотехнологічну продукцію; • високий рівень впровадження техніко-технологічних та інших інновацій у машинобудуванні, приладобудуванні, нових методик лікування у санаторно-курортних та лікувально-оздоровчих закладах; • розвинена інституційна система навчання персоналу. 	<ul style="list-style-type: none"> • низький рівень розвитку матеріально-технічної бази фундаментальних наукових досліджень; • низький обсяг і рівень прикладних наукових досліджень і розробок, винахідницької та раціоналізаторської роботи, у т.ч. для потреб області; • недосконала структура наукових і науково-технічних робіт; • відсутність мереж науково-дослідних установ та господарюючих суб'єктів області, які б забезпечували цикл „наукова розробка – впровадження”; відсутність інноваційної інфраструктури;

	<ul style="list-style-type: none"> • недостатня кількість дослідників і фахівців з науковим ступенем у кадровому складі області; • висока залежність від коштів іноземних інвесторів.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • розвиток нових наукоємних видів інноваційної економічної діяльності; • формування інноваційної інфраструктури, мереж науково-дослідних установ та господарюючих суб'єктів області, які б забезпечували цикл „наукова розробка – впровадження” • зростання можливостей фінансування прикладних наукових досліджень і розробок у випадку законодавчого забезпечення пільг на інноваційну діяльність; • використання можливостей співробітництва науково – дослідних секторів наукових установ області з фондами Європейського Союзу, у т.ч. співпраці з прикордонними країнами. 	<ul style="list-style-type: none"> • висока конкуренція високотехнологічної та інноваційної продукції з боку розвинених країн; • недостатність державної підтримки наукової та інноваційної діяльності; • нестабільність законодавства стосовно інноваційно-інвестиційної діяльності; • міграція за кордон наукової еліти, активних та кваліфікованих кадрів.
Інституційний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • лібералізація підприємницької діяльності (створення єдиних реєстраційних та дозвільних офісів); • високий рівень ділової активності; • порівняно висока частка малого підприємництва у податкових надходженнях, виробництві товарів, робіт, послуг, зайнятості населення, господарюючих суб'єктів; 	<ul style="list-style-type: none"> • високий рівень централізації; • слабка система корпоративного управління; • недостатня розвиненість місцевих фінансових структур; • не сформованість кластерних систем; • недостатній рівень розвитку ринкової інфраструктури (технопарки, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, фонди підтримки підприємництва); • недостатній розвиток фермерства.

<ul style="list-style-type: none"> • наявність ринкової інфраструктури; • високий рівень розвитку інституту власності; • розгалужена фінансово-кредитна мережа; • наявна мережа громадських інституцій підтримки розвитку регіону. 	
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • формування розвиненої інфраструктури підтримки малого підприємництва на регіональному та місцевому рівнях; • формування кластерів; • залучення капіталу заробітчан через інститути підтримки малого бізнесу; • створення фондового ринку; • створення системи впливу громадянського суспільства на інституційну підтримку економіки, розвитку регіону; • формування інституту вирівнювання економічних та соціальних можливостей; • запровадження механізмів здорової конкуренції та поступової ліквідації тіньового сектору; • налагодження ефективної співпраці з агентствами розвитку території та громадськими організаціями; • застосування програмно – цільового підходу та інструментарію стратегічного управління для розвитку територій. 	<ul style="list-style-type: none"> • нестабільність та непередбачуваність змін законодавства у частині оподаткування та господарської діяльності підприємницьких структур; • неспроможність приймати узгоджені рішення на різних рівнях влади; • підвищений рівень політичного ризику, що характеризується небезпекою чергового перерозподілу власності, частими змінами в керівництві всіх гілок влади тощо; • жорсткість та надмірна централізація системи державного управління та місцевого самоврядування; • неузгодженість інтересів державного управління та місцевого самоврядування, або інтересів різних рівнів місцевого самоврядування (типу місто – сільська громада, сільська громада – сільська громада), котрі входять до однієї адміністративно – територіальної одиниці.

Просторово-економічний потенціал	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • вигідне географічне положення; • сприятливі кліматично-ландшафтні зони для розселення та відпочинку; • просторовий баланс у розміщенні промислових та зелених зон; • відносно розгалужена система транспорту та телекомунікацій; • наявність спеціалізованих господарських територій; • наявність досвіду зонування територій, принципів формування засад їх розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> • складні умови проживання і господарської діяльності в гірській місцевості; • недостатній рівень та територіальні диспропорції у забезпеченості соціальною та виробничою інфраструктурою, доступі до комунікацій, освітньо-культурних послуг; • значна диференціація районів за рівнем ділової активності; • низька якість транспортної інфраструктури; • проблеми розвитку та обслуговування прикордонної інфраструктури; • відсутність регіональної програми розвитку гірських територій, малих міст; • відсутність просторового планування використання землі.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • розширення зовнішньоекономічних зв'язків регіону, розвиток транскордонного співробітництва; • можливість прискореної інтеграції в європейські структури; • залучення міжнародної технічної допомоги структур ЄС; • вирівнювання територіального розвитку, зменшення диспропорцій. 	<ul style="list-style-type: none"> • порушення принципів розселення (на природно небезпечних територіях) • високий ризик виникнення природних стихійних явищ, що створює небезпеку життєдіяльності населення; • поглиблення депресивності окремих територій в зв'язку з обмеженістю фінансових ресурсів для їх підтримки.

На підставі здійсненого СВОТ-аналізу до основних конкурентних переваг розвитку області можна віднести:

- ✓ вигідне географічне положення області;
- ✓ наявність унікальних природних та рекреаційних ресурсів;
- ✓ висока культура господарювання, традиції та навички місцевого населення;
- ✓ позитивні зрушення в економіці і підприємницька активність населення;

- ✓ високий рівень людського розвитку;
- ✓ висока інвестиційна привабливість регіону, наявність досвіду співпраці з відомими транснаціональними компаніями;
- ✓ розгалужена транспортна та телекомунікаційна мережа;
- ✓ порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля;

Поряд з існуванням зазначених переваг суттєвий вплив на економічні, соціальні та екологічні процеси мають наступні обмеження:

- ✓ малоземелля, дефіцит сільськогосподарських земель;
- ✓ територіальні диспропорції в розвитку і забезпеченості ресурсами;
- ✓ складні умови проживання та господарської діяльності у гірській місцевості;
- ✓ високий ризик виникнення небезпечних природних стихійних явищ;
- ✓ дефіцит внутрішніх фінансово-кредитних ресурсів;
- ✓ залежність економіки від поставок енергоносіїв.

6. БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ТА МІСІЯ РЕГІОНУ

Згідно з „Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку”, які затверджені наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 № 224, стратегія базується на баченні, що визначає шлях розвитку регіону. Бачення майбутнього — це новий елемент довгострокового планування розвитку, який окреслює різносторонній оптимістичний погляд на розвиток регіону в майбутньому і є основою завдань, виконання яких визначено стратегічним планом.

Бачення громадою регіону власного майбутнього було сформовано в результаті систематичної праці з громадськістю, що організовувалася українськими та канадськими експертами, задіяними в рамках реалізації проекту партнерства Україна-Канада „Регіональне врядування та розвиток” за сприяння Закарпатської обласної ради та обласної державної адміністрації та при активній участі науковців Інституту регіональних досліджень НАН України. Така праця здійснювалася у вигляді семінарів, соціологічних опитувань, формування зворотного зв'язку з громадськістю через засоби масової інформації та анкетування тощо. На семінарі „Форму-

вання бачення та визначення пріоритетів розвитку Закарпатської області” (22 вересня 2006 р.) були підведені підсумки щодо формулювання бачення громадянами Закарпаття власного майбутнього, а саме:

Закарпаття – економічно розвинений, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний центральноевропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою, історико-архітектурною спадщиною; з високою освіченістю та духовністю громадян і відродженими традиціями самоврядності громад. Край, в якому забезпечуються і підтримуються сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнаціональна злагода, гармонія між містом і селом; розвиток підприємництва та дружні і взаємовигідні зв’язки із сусідніми областями і країнами.

Це бачення є основою для розробки місії регіону, формулювання стратегічних цілей, операційних цілей і планів дій, що визначатимуть шлях перспективного розвитку регіону.

Як зазначається в „Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку”, місія регіону виражає вищий сенс, мету існування громади в майбутньому, тому вона тісно пов’язана з довготерміновим баченням суспільством того, яким воно прагне стати. Громадськістю в результаті обговорення сформульовано місію у такій редакції:

„Місія Закарпатської області полягає в тому, щоб на основі багатовікового досвіду та відроджених традицій самоврядності громад забезпечити комфортне проживання всіх мешканців і збереження унікальних культурно-етнічних і природних особливостей краю, через створення рівних можливостей, розвиток освіти, стратегічне управління, стале економічне зростання на основі раціонального використання природних та людських ресурсів, охорони довкілля, використання геостратегічного розташування території, активного розвитку транскордонного співробітництва в інтересах кожної людини і територіальної громади”. Державні стратегічні пріоритети щодо розвитку Закарпатської області сформульовані постановою Кабінету Міністрів України №1001 від 21 липня 2006 року („Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року), які охоплюють: розвиток транскордонного співробітництва, розбудова прикордонної інфраструктури, розвиток туристичної та курортно-рекреаційної сфери, забезпечення протипаводкового захисту, розвиток транспортної мережі, логістики. Саме ці напрямки підтримуватиме держава шляхом виділення

належного фінансування після укладання угоди регіонального розвитку із Закарпатською областю. Розвиток цих напрямків – це не тільки підтримка інтересів держави на регіональному рівні чи реальні кроки на шляху формування ефективної регіональної політики у державі, але і можливість громади регіону підвищувати комфорт проживання всіх мешканців. Таким чином поєднання місії громадськості з державними пріоритетами щодо розвитку області можна сформулювати так:

„Місія Закарпатської області полягає в тому, щоб на основі багатовікового досвіду, традиційної самоорганізації громад та самовідданої праці забезпечити комфортне проживання всіх мешканців і збереження унікальних культурно-етнічних і природних особливостей краю через механізм стратегічного управління, освіту, рівні можливості, структуризацію економіки для реалізації регіональних і національних завдань та стале економічне зростання на базі збереження та раціонального використання природних ресурсів та географічного розташування території, активного розвитку прикордонного співробітництва в інтересах кожної людини, територіальної громади та України. При цьому вираз інтересів держави полягає в реалізації таких стратегічних напрямків, як розвиток транскордонного співробітництва, розбудова прикордонної інфраструктури, розвиток туристичної та курортно-рекреаційної сфери, забезпечення протипаводкового захисту, розвиток транспортної мережі, логістики, які не суперечать інтересам кожної людини чи територіальної громади, оскільки сприятимуть створенню нових робочих місць та підвищенню доходів населення регіону”.

Коротке (робоче) формулювання місії може бути представлено як:

Місія Закарпатської області – це забезпечення добробуту та високої якості життя теперішнього та майбутнього поколінь в умовах розвитку конкурентоспроможної та інноваційної економіки регіону на засадах збереження унікальних культурно-етнічних традицій, природних особливостей та використання конкурентних переваг прикордонного розташування краю.

7. СЦЕНАРІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Для реалізації визначеної місії Закарпатської області було окреслено сценарії, стратегічні та операційні цілі. Вироблення сценаріїв базувалося на опитуванні працівників сфери управління, науковців, спеціалістів, що займаються стратегічним прогнозуванням розвитку територіальних суспільних систем шляхом представлення їм трьох сфокусованих за пріоритетними видами діяльності сценаріїв. На основі узагальнення відповідей респондентів було вироблено комплексний 4-ий сценарій розвитку Закарпатської області.

Суть сценаріїв полягає у наступному:

- ✓ Сценарій 1. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок пріоритетного спрямування інвестицій на розвиток транскордонного співробітництва і розбудови прикордонної інфраструктури. Це вимагатиме підтримки розвитку науково-дослідної сфери, проектно-конструкторських розробок, будівельного комплексу та інженерної й транспортної інфраструктури.
- ✓ Сценарій 2. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок пріоритетного розвитку рекреаційно-туристичного комплексу та суміжних галузей сфери послуг. Це вимагатиме забезпечення протипаводкового захисту, розвитку соціальної інфраструктури, транспортної мережі, логістики.
- ✓ Сценарій 3. Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок компромісного пріоритетного розвитку промисловості, житлово-комунального господарства, науки і освіти та сфери послуг: протягом періоду до 2010 року пріоритетне значення матиме розвиток ринкової інфраструктури та сфери послуг, на другому етапі, тобто в 2010 - 2015 роках пріоритет отримає розвиток наукоємних галузей промисловості.
- ✓ Сценарій 4. Життєздатний розвиток області забезпечуватиметься за рахунок поєднання соціальних, економічних та екологічних пріоритетів на основі оптимального комбінування економічних видів діяльності та забезпечення їх конкурентноздатності (ефек-

тивності, інноваційності, якості, використання кластерних підходів) з активізацією розвитку рекреаційно-туристичного, транскордонного та транзитного потенціалу області.

Цей сценарій покладено в основу вибору стратегічних та розробки операційних цілей розвитку регіону.

Реалізація даного сценарію дозволить Закарпатській області суттєво збільшити валовий регіональний продукт, що стане можливим завдяки досягненню стабільного та високого рівня зростання економіки і створить умови для відповідного покращання рівня життя мешканців, підвищення та територіального вирівнювання стандартів життя у віддалених містах, районах та селищах області, надання всім мешканцям належного рівня соціальних та муніципальних послуг.

Підвищення конкурентоспроможності економіки області на міжнародному та внутрішньому ринках буде досягнуто шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу області, формування сприятливого інвестиційного та бізнесового клімату, сучасних форм інституційного забезпечення, у т.ч. кластерні мережі, оптимізації структури економіки в цілому. Міжнародна інтеграція, включаючи транскордонне співробітництво, сприятиме впровадженню європейських суспільних стандартів; Закарпатська область може стати пілотною в поширенні відповідного досвіду в інші області України. Широка та активна участь у програмах фінансування ЄС сприятиме поглибленню співпраці з безпосередніми країнами-сусідами.

8. СТРАТЕГІЧНІ (ПРІОРИТЕТНІ) ТА ОПЕРАЦІЙНІ ЦІЛІ

Основою для формулювання стратегічних цілей послужили результати роботи з громадськістю, які отримані через обговорення на семінарах і нарадах в рамках реалізації проекту партнерства Україна-Канада "Регіональне врядування та розвиток". Запропоновані пріоритети представлені у додатку 3. Вони повністю інтегровані у стратегічних цілях розвитку області до 2015 р. Сформовані цілі стратегії розвитку області враховують державні стратегічні пріоритети щодо розвитку регіонів (постанова КМУ №1001 від 21 липня 2006 р. „Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року”)

Стратегічна ціль 1. РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ТА ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ

Операційна ціль 1.1 Забезпечення доступу та високоякісної освіти протягом життя

- ✓ удосконалити мережу дошкільних закладів, підвищити рівень охоплення нею дітей;
- ✓ забезпечити постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадити освітні інновації, інформаційні технології;
- ✓ забезпечити навчальні заклади сучасними засобами навчання і виховання;
- ✓ забезпечувати оптимізацію навчальної мережі до соціально-економічних потреб області, сприяти адаптації закладів професійно-технічної освіти до умов ринкової економіки, заохочувати роботодавців до участі у забезпеченні та функціонуванні вузів та професійно-технічної освіти, працевлаштуванні їх випускників;
- ✓ підтримувати підготовку конкурентоспроможних спеціалістів з вищою освітою, здатних до ефективної праці в умовах ринкових і демократичних перетворень суспільства; створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- ✓ забезпечити взаємодію між ринком освітніх послуг та ринком праці шляхом здійснення підготовки спеціалістів відповідно до потреб регіону;
- ✓ вдосконалити механізм добору та навчання обдарованих дітей у вищих навчальних закладах області;
- ✓ забезпечити економічні і соціальні гарантії для професійної самореалізації педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- ✓ активно використовувати освітньо-науковий потенціал для розв'язання економічних та соціальних проблем регіону.

Операційна ціль 1.2 Підвищення тривалості життя та доступу до високих стандартів медичного обслуговування

- ✓ підвищити доступність медичної допомоги для вразливих верств населення, у т.ч. жителів сільської місцевості, в першу чергу шляхом створення центрів сімейної медицини;

- ✓ сприяти реалізації комплексу заходів щодо зниження рівня інфекційних захворювань, особливо ВІЛ/СНІД, туберкульозу шляхом розширення мережі закладів протитуберкульозної служби, збільшення кількості пересувних флюорографічних установок,
- ✓ створити сприятливі умови для забезпечення хворих на туберкульоз, цукровий діабет, злоякісні пухлини, СНІД та хворих з пересадженою ниркою життєво необхідними препаратами з централізацією бюджетних видатків на обласному та районних рівнях;
- ✓ забезпечити зниження малярової смертності шляхом покращення антенатальної діагностики та профілактики, впровадження новітніх технологій, створення та удосконалення неонатологічної служби;
- ✓ проводити роботу по вдосконаленню підготовки спеціалістів-медиків, особливо первинної ланки, шляхом підготовки їх в центрах сімейної медицини та бакалавраті;
- ✓ забезпечити оснащення сучасним діагностичним та лікувальним обладнанням медичних закладів, покращення їх інформаційно-аналітичного та комп'ютерного забезпечення;
- ✓ підвищити рівень спеціалізованої медичної допомоги та запровадити нові медичні технології, відкрити спеціалізовані відділення (торакальної, ендovasкулярної, ендоскопічної хірургії, ендгенрадіології);
- ✓ розширити профілактичну роботу серед населення, особливо підлітків, спрямованої на попередження наркоманії та токсикоманії;
- ✓ посилити санітарно-освітню роботу серед населення, спрямовану на підвищення особистої санітарної культури,

Операційна ціль 1.3 Формування здорового способу життя

- ✓ оптимізувати мережу спортивних шкіл та спортивних клубів, забезпечити розвиток фізкультурно-оздоровчих та реабілітаційних послуг у сфері фізичної культури; привести в належний стан усі стадіони та футбольні поля, інші спортивні споруди для забезпечення усіх напрямів оздоровчої та фізкультурно-масової діяльності;

- ✓ забезпечити оснащеність навчальних закладів та закладів фізичної культури і спорту необхідним інвентарем та обладнанням;
- ✓ забезпечити розвиток різних видів спорту, вдосконалення системи підготовки спортивного резерву, збірних команд області та кандидатів до національних збірних команд;
- ✓ пропагувати здоровий спосіб життя, здорове харчування, скорочення споживання алкогольних напоїв, тютюнових виробів, здійснювати контроль за якістю цих виробів; створити ефективну систему протидії їх незаконному обігу.

Операційна ціль 1.4 Підвищення культури життя та збереження історико-культурної спадщини

- ✓ забезпечити збереження самобутньої народної культури краю, звичаїв, традицій, обрядів, охоплюючи культурну спадщину національних меншин;
- ✓ вдосконалити існуючу мережу музеїв, кінотеатрів, бібліотечних та клубних закладів, виставкових центрів відповідно до європейських стандартів, у т.ч. у сільській місцевості;
- ✓ забезпечити розвиток бібліотечної справи, покращення забезпеченості бібліотек літературою та періодичними виданнями, впровадження комп'ютерних та інформаційних мереж;
- ✓ здійснити поетапну реконструкцію об'єктів культури та мистецтва, в т.ч. шляхом залучення коштів меценатів;
- ✓ підтримувати владами міст та селищ розробку та впровадження програм збереження їх історико-архітектурної спадщини;
- ✓ сприяти підвищенню професійного рівня художніх колективів та активізації концертної діяльності, організації та проведенню масових культурно-мистецьких заходів;
- ✓ розвивати існуючі та створювати нові мистецькі і культурні заклади регіону з метою підвищення його привабливості та якості життя;
- ✓ сприяти збереженню та розвитку осередків традиційних народних промислів, відкриттю центрів, спеціалізованих магазинів традиційних народних промислів у місцях їх історичного становлення, здійснення картографування і паспортизації усіх ареалів народних промислів.

Операційна ціль 1.5 Забезпечення соціальної підтримки вразливих верств населення

- ✓ збільшити фінансування програм соціального захисту населення за рахунок місцевих бюджетів та залучених коштів;
- ✓ забезпечити дотримання державних гарантій в оплаті праці всіма суб'єктами господарювання;
- ✓ поліпшити інформованість населення стосовно прав на отримання адресної допомоги;
- ✓ сприяти розширенню мережі стаціонарних дитячих оздоровчих закладів з метою цілорічного відпочинку та оздоровлення дітей соціально незахищених категорій та дітей інших категорій з доплатою;
- ✓ розширити мережу дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей шляхом передбачення на зазначені цілі коштів у районних та міських бюджетах, залучення коштів меценатів;
- ✓ забезпечувати життєдіяльність осіб з обмеженими фізичними можливостями шляхом створення умов їх адаптації до суспільного життя;
- ✓ розширити мережу центрів ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів;
- ✓ сприяти працевлаштуванню молоді, залучати молодіжні громадські організації до реалізації державної молодіжної політики з метою оперативного вирішення проблемних питань молоді;
- ✓ підтримувати взаємодію з громадськими жіночими організаціями та гендерні ініціативи з працевлаштування.

Операційна ціль 1.6 Формування нової якості суспільних послуг

- ✓ зосередити роботу органів влади та управління на вирішенні стратегічно важливих соціальних та економічних питань;
- ✓ удосконалити систему державної служби на засадах стабільності та політичної нейтральності, інформаційної відкритості та прозорості;
- ✓ удосконалити структуру органів управління, забезпечити належний соціальний захист та правові гарантії державних службовців;

- ✓ забезпечити підвищення професіоналізму державних службовців, активізувати роботу по залученню молоді та жінок до державного управління;
- ✓ активізувати укладання колективних договорів на підприємствах, установах та організаціях усіх форм власності;
- ✓ сприяти співробітництву влади та бізнесу на засадах укладання договорів в стратегічних проектах;
- ✓ забезпечити співпрацю влади та громадських організацій, насамперед при розробці стратегічних напрямів розвитку області;
- ✓ забезпечити соціальне партнерство представників різних національностей, конфесій;
- ✓ сприяти формуванню співпраці бізнесу та освіти з метою підготовки фахівців для задоволення потреб економічного сектору області.

Стратегічна ціль 2. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНОЇ ТА ЖИТТЄЗДАТНОЇ ЕКОНОМІКИ

Операційна ціль 2.1 Забезпечення ефективності, енерго- та ресурсозбереження у сфері господарювання.

- ✓ забезпечити підвищення рівня культури ефективності господарювання через систему інституційних механізмів, охоплюючи досвід організації мереж, впровадження гнучких виробничих систем, схем поглибленої переробки та ресурсозбереження тощо;
- ✓ забезпечити соціально-економічну та екологічну доцільність у залученні інвестиційних проектів з врахуванням досягнень науково-технічного прогресу, ефективних енерго-, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, конкурентоспроможного рівня оплати праці;
- ✓ сприяти економічно-ефективному та екологічно доцільному залученню та використанню власного природно-ресурсного потенціалу (ліс, гідроресурси) та мінерально-сировинної бази (зокрема у деревообробній, меблевій, добувній промисловостях, виробництві будівельних матеріалів тощо);

- ✓ забезпечити розвиток альтернативних видів енергетики, у т.ч. малої гідроенергетики;
- ✓ стимулювати підвищення питомої ваги промислових виробництв з поглибленою переробкою та кінцевим споживанням, орієнтацією на внутрішній ринок, збільшення в обсягах експорту питомої ваги продукції з високим ступенем переробки;
- ✓ розробити систему інформаційного забезпечення та мережі для налагодження міжрегіональних зв'язків між підприємствами;
- ✓ сприяти виходу вітчизняних товаровиробників на зовнішні ринки через систему торговельних місій за кордоном;
- ✓ сприяти зростанню обсягів виробництва основної сільськогосподарської продукції (зерна, овочів, плодів та ягід, винограду, м'яса в живій вазі, молока) для більш повного насичення ринку продовольчими товарами;
- ✓ забезпечити відродження вівчарства, м'ясного господарства, поглиблення спеціалізації м'ясних ресурсів;
- ✓ підвищити інтенсифікацію традиційних для області галузей виноградарства, садівництва та ягідництва через покращення сортового та породного складу, забезпечення нарощування обсягів виробництва фруктів та винограду;
- ✓ поліпшити селекційну роботу в рослинництві, сприяти прискореному впровадженню нових перспективних сортів, реалізації елітного та репродукційного насіння і підвищення врожайності, в тваринництві – сприяння збереженню генофондних стад сільськогосподарських тварин у племінних господарствах області, часткової компенсації витрат на утримання маточного поголів'я;
- ✓ розробити механізми регулювання та прогнозування ринків стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції і продовольства, впровадити системи цінового моніторингу;
- ✓ забезпечити контроль за дотриманням належної якості та безпеки сільськогосподарської продукції і продовольства;
- ✓ підвищити ефективність функціонування лісгосподарського комплексу; забезпечити нарощення екологічного та ресурсного потенціалу лісів шляхом продовження заходів по створенню лісових насаджень в обсягах, що перевищують їх вирубування;

- ✓ підвищити продуктивність, покращити якісний склад лісових насаджень;
- ✓ впровадити природозберігаючі технології при заготівлі та вивезенні деревини;
- ✓ забезпечити комплекс заходів щодо формування ефективної мережі сфери торгівлі, ресторанного господарства та побутових послуг; сприяти розвитку фірмової торгівлі та просуванню регіональних брендів;

Операційна ціль 2.2 Підвищення інноваційного рівня економіки

- ✓ сприяти формуванню дійової мережі „освіта-наука-виробництво”, підтримуючих інноваційних центрів, центрів трансферу технологій та інших форм об’єднань зусиль науки, освіти, виробництва та фінансового капіталу (в т.ч. залучаючи малий та середній бізнес);
- ✓ сприяти створенню пайових інвестиційних фондів з реалізації інноваційних проектів із залученням ресурсів державного та місцевих бюджетів, приватного капіталу; формуванню конкурсної системи відбору проектів з врахуванням пріоритетів розвитку області;
- ✓ вивчити попит на інноваційну продукцію в регіоні та забезпечити підтримку її комерціалізації; провести моніторинг потреб підприємств у інноваціях, наявних у наукових і конструкторських установах розробок, призначених для продажу; створити інформаційний каталог інновацій на основі зв’язку „попит-позиція”;
- ✓ сприяти впровадженню інновацій в енерго- та ресурсозберігаючих напрямках; здійснити розробку та впровадження програм вторинного використання ресурсів;
- ✓ забезпечити гармонійне поєднання первинних та вторинних інноваційних продуктів;
- ✓ забезпечити підтримку та розвиток інтелектуального і творчого потенціалу через систему освіти та навчання протягом життя;

Операційна ціль 2.3 Формування системи забезпечення стандартів якості продукції

- ✓ підвищити рівень якості виробництва до міжнародних стандартів, частки впроваджених на підприємствах стандартів ISO 9000, 14000 та інших;

- ✓ активізувати процес використання систем управління якістю (включаючи міжнародний досвід), процес контролю безпеки споживчих продуктів (харчових та промислових);
- ✓ забезпечити інституційну підтримку в навчанні та тренуванні персоналу підприємств з метою формування внутрішньо-виробничої культури управління якістю виробництва продукції та надання послуг.

Операційна ціль 2.4 Формування розгалуженої ринкової та інституційно-організаційної інфраструктури економіки

- ✓ забезпечити активізацію роботи суб'єктів інституційної інфраструктури для реалізації стратегічних проєктів регіонального розвитку;
- ✓ сприяти формуванню і розвитку ефективного конкурентного середовища, удосконаленню регуляторних процедур реєстраційного та дозвільного характеру;
- ✓ інтегрувати роботу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та ділових кіл на створення та функціонування кластерних систем за галузевими та функціональними пріоритетами соціально-економічного розвитку області (в машино- та приладобудуванні, деревообробній промисловості, туристично-рекреаційному та аграрному секторах, паливно-енергетичному комплексі та екопромисловій діяльності);
- ✓ сприяти формуванню привабливого інвестиційного та бізнесового клімату, зменшенню тіньових трансакційних витрат інвесторів та підприємств;
- ✓ забезпечити розбудову інфраструктури аграрного ринку, сприяти процесу формування інтегрованих структур кооперативного типу у сферах виробництва, зберігання, збуту та переробки сільськогосподарської продукції;
- ✓ розвивати інститути фінансового ринку, спільного фінансування; сприяти ефективності фінансово-кредитних механізмів розвитку економіки;
- ✓ формувати механізми підвищення якості корпоративного управління;
- ✓ сприяти налагодженню мережі агенцій регіонального розвитку;
- ✓ підтримувати впровадження систем захисту регіонального ринку продукції та стимулювання внутрішніх виробників;

- ✓ посилити дієвість економічного фактору пропозиції праці в розвитку економіки області через інститути вдосконалення якості трудових ресурсів; запровадити механізми легалізації зайнятості

Операційна ціль 2.5 Створення умов для розвитку підприємництва

- ✓ налагодити систему моніторингу стану адміністративних, економічних та інших бар'єрів, які перешкоджають розвитку підприємництва в різних видах діяльності;
- ✓ формувати мережу регіональних фондів підтримки підприємництва, центрів підтримки бізнесу, бізнес-інкубаторів, інших підтримуючих структур розвитку і розширення бізнесу, спрямованих на створення нових робочих місць;
- ✓ сприяти впровадженню ефективного кредитно-гарантійного механізму підтримки малого підприємництва, залучати на прийнятних умовах іноземні кредитні ресурси для фінансування малих і середніх підприємств, а також молодих підприємців-початківців;
- ✓ налагодити систему поширення інформації щодо можливостей розвитку підприємництва в регіоні;
- ✓ забезпечити підтримку розвитку підприємництва жінками, молоддю, іншими вразливими верствами суспільства;
- ✓ сприяти залученню капіталу трудових мігрантів та заробітчан

Стратегічна ціль 3. ПОГЛИБЛЕННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ТА ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Операційна ціль 3.1 Розвиток ділової прикордонної інфраструктури та співпраці між місцевими і регіональними громадами країн-сусідів

- ✓ стимулювати розвиток ділової інфраструктури транскордонного співробітництва (агенцій прикордонної співпраці, європейських інформаційних центрів, двосторонніх туристичних маршрутів, програм);
- ✓ готувати спеціалістів для транскордонної співпраці;
- ✓ розробляти та втілювати спільні прикордонні проекти соціально-гуманітарного, економічного, культурного, екологічного спрямування;

- ✓ налагодити інформаційне обслуговування з питань діяльності вузів різних країн з метою подальшого обміну навчання;
- ✓ активізувати роботу над розробкою пропозицій щодо участі в програмах фінансування ЄС та Світового банку для реалізації місцевих програм розвитку;
- ✓ приймати участь у роботі міждержавних, міжурядових, міжгалузевих та міжрегіональних комісій з розвитку транскордонного співробітництва; формувати інформаційний імідж області як європейського регіону.

Операційна ціль 3.2 Поглиблення економічної транскордонної інтеграції господарюючих суб'єктів європейських країн та регіонів

- ✓ ініціювати створення єдиного модулю стимулювання інвестиційної діяльності – інвестиційного парку за взірцем країн Європи;
- ✓ розширити мережу інвестиційних проектів з країн-сусідів у провідних видах економічної діяльності;
- ✓ розробити механізм контролю за якістю іноземних інвестицій та усунення загроз псевдоінвестицій в регіоні;
- ✓ сформувати дійову систему укладання інвестиційних договорів та моніторингу виконання інвестиційних зобов'язань;
- ✓ вдосконалити структуру експорту з наданням переваг ефективнішим компонентам життєвого циклу продукції;
- ✓ сприяти створенню спільних підприємств у високотехнологічних сферах діяльності.

Операційна ціль 3.3 Формування та розвиток транскордонної інформаційно-комунікаційної та транспортної мереж

- ✓ сприяти залученню фінансової та технічної допомоги іноземних держав та міжнародних організацій в облаштування державного кордону України;
- ✓ забезпечити розбудову пунктів перетину кордону до міжнародних стандартів;
- ✓ сприяти розбудові сервісних зон з оптимальним розміщенням необхідних служб та організацій;
- ✓ брати участь у програмах розвитку міжнародних транспортних коридорів;
- ✓ забезпечити формування міжнародних транспортних логістичних центрів, зокрема на базі існуючих підприємств Чопсько-

Загонського транспортного вузла (Україна-Угорщина), підприємств станції Чіерна-над-Тісоу (Словацька Республіка) та провідних підприємств країн-вантажовідправників – вантажо-отримувачів.

Стратегічна ціль 4. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Операційна ціль 4.1 Диверсифікація та підвищення конкурентоспроможності туристичних та курортно-рекреаційних послуг

- ✓ застосовувати нові рекреаційні технології для ефективного використання інноваційно-туристичного потенціалу області;
- ✓ сприяти розширенню лікувально - оздоровчих послуг та впровадженню нових, у т.ч. міжнародних, видів та мережних форм туристичного продукту, пошуку нових методів використання унікальних природних лікувальних факторів;
- ✓ сприяти розвитку сільського зеленого та екологічного туризму, інших активних видів відпочинку (у т.ч. спортивного та екстремального туризму);
- ✓ забезпечити мікрокредитування розвитку сільського туризму для доведення до сучасних стандартів сільських садиб та надання методичної і правової допомоги їх господарям;
- ✓ налагодити співробітництво з національними турпредставництвами інших країн і національними курортними асоціаціями з метою включення регіонального турпродукту в списки їхніх пропозицій;
- ✓ сприяти зміцненню та модернізації існуючої матеріально-технічної бази закладів туризму та рекреації, будівництву нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типу, які відповідають сучасним стандартам, розширення супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (ба-сейни, СПА-центри, сауни, тенісні корти, спортивні майданчики тощо);
- ✓ забезпечити розвиток гірськолижних курортів на територіях гірських масивів Закарпаття;
- ✓ впроваджувати міжнародні стандарти обслуговування та відповідні професійні навички персоналу закладів рекреаційної сфери та туризму.

Операційна ціль 4.2 Розвиток туристично-сервісної інфраструктури

- ✓ сприяти покращенню транспортної доступності туристичних та рекреаційних об'єктів;
- ✓ створити в пунктах пропуску через кордон відповідної інфраструктури для обслуговування рекреантів-туристів;
- ✓ забезпечити модифікацію готельного комплексу регіону відповідно до сучасних умов розвитку сервісного обслуговування;
- ✓ забезпечити достатню кількість підприємств ресторанного бізнесу та розважальних установ у місцях перебування туристів.

Операційна ціль 4.3 Промоція рекреаційно-туристичного потенціалу

- ✓ стимулювати промоційні компанії рекреаційного та туристичного потенціалу (лікувальні курорти, курорти з мінеральними водами, зимові види спорту тощо);
- ✓ сприяти створенню рекламно-інформаційного продукту рекреаційно-туристичного комплексу (веб-портал, мережа інформаційно-туристичних центрів, щорічна міжнародна виставка-ярмарок тощо);
- ✓ створити впізнаваний бренд території; розробити регіональний культурний символічний імідж; активізувати Інтернет-промоушен туристичного бренду регіону;
- ✓ сприяти організації наукових та культурних заходів, які спрямовані на просування української культури та мистецтва на національному і міжнародному рівні;
- ✓ створити й поширювати в Україні та за кордоном рекламні і пропагандистські матеріали про культурно-історичну спадщину Закарпаття;
- ✓ проводити туристично-орієнтовану промоційну роботу на міжнародних виставках і ярмарках.

Операційна ціль 4.4. Поглиблення зв'язків курортно-рекреаційного комплексу та суміжних галузей

- ✓ формувати комплексний підхід до використання продукції народних промислів у регіональному туристично-рекреаційному продукті;
- ✓ сприяти збереженню та розвитку традицій національної кухні та їх інтегрування у туристично-рекреаційну сферу;

- ✓ розвивати існуючі та впроваджувати нові форми зв'язку туризму та культурних традицій; діяльності, пов'язаної з історико-архітектурною спадщиною;
- ✓ розвивати існуючі та сприяти впровадженню нових підходів використання лісового потенціалу у туристично-рекреаційній діяльності.

Стратегічна ціль 5. ПРОСТОРОВА ГАРМОНІЯ ТА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ

Операційна ціль 5.1 Вирівнювання територіальних диспропорцій

- ✓ запровадити стратегічне планування регіонального та місцевого розвитку із залученням територіальних громад та їх органів, об'єднань підприємців та громадян, агентств регіонального та місцевого розвитку;
- ✓ розробити та затвердити стратегії розвитку регіонів із визначенням регіональних пріоритетів розвитку з врахуванням пріоритетних напрямків розвитку області;
- ✓ запровадити договірну основу відносин між облдержадміністрацією та органами місцевого самоврядування щодо питань регіонального розвитку шляхом укладання угод на здійснення спеціальних заходів;
- ✓ впровадити єдині правила спрямування інвестиційних субвенцій на соціально-економічний розвиток регіонів;
- ✓ удосконалити порядок розробки соціальних програм, спрямованих на вирішення найгостріших проблем регіонів (зокрема, забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення ефективності роботи служб зайнятості, організація належного контролю за виконанням цих програм);
- ✓ розробити ефективну систему підтримки гірських зон та проблемних територій, малих міст;
- ✓ забезпечувати заходи, спрямовані на вирівнювання територіальних диспропорцій в економічному розвитку, рівню зайнятості, соціальних стандартах, соціальній та виробничій інфраструктурі;
- ✓ дослідити можливість інтеграції більш та менш розвинених зон області у кластерних мережах, використання продукції

регіональних підприємств для наступних циклів переробки та виробництва готової продукції в області.

Операційна ціль 5.2 Формування гармонійного просторового комплексу промислових, житлових та зелених зон

- ✓ визначити території за видами переважного використання з метою збереження їх природної та історичної самобутності на підставі результатів оцінки природних та антропогенних чинників;
- ✓ розробити генеральну схему планування території області;
- ✓ забезпечити заходи з оптимізації просторового землекористування, формування резерву територій для майбутніх потреб землекористування;
- ✓ забезпечити раціональне розселення населення;
- ✓ сформувати напрями сталого розвитку населених пунктів на принципах сучасного територіального планування;
- ✓ визначити території, що мають особливу екологічну, естетичну, історико-культурну цінність; здійснювати контроль за дотриманням передбачених законодавством обмежень на їх планування, будову, інше використання

Операційна ціль 5.3 Розвиток просторово-збалансованої виробничої та соціальної інфраструктури

- ✓ забезпечити пріоритетне спрямування державних інвестиційних ресурсів на розбудову та модернізацію інфраструктури районів області, в т.ч. на розвиток матеріально - технічної бази житлово - комунального господарства, впровадження ресурсо - та енергозберігаючих технологій, розвиток дорожньо-транспортного комплексу, об'єктів соціальної інфраструктури, охорони навколишнього природного середовища;
- ✓ удосконалити регіональну шляхово-транспортну та інформаційно-комунікаційну мережу області з метою використання її транзитного потенціалу, забезпечити доступ до Інтернету віддалених районів області;
- ✓ модернізувати та розвивати водопровідно-каналізаційне господарство, впровадити раціональні норми водоспоживання, технології водопідготовки та очищення стічних вод, засобів обліку та контролю за споживанням води;

- ✓ формувати та розвивати систему соціально-культурного обслуговування населення з урахуванням регіональних особливостей;
- ✓ запровадити нові форми соціального обслуговування у сільській місцевості.

Операційна ціль 5.4 Забезпечення комфортних умов проживання

- ✓ збільшити обсяги введення в експлуатацію житла за рахунок усіх джерел фінансування, у тому числі за рахунок реконструкції та капітального ремонту наявного житлового фонду, будівництва соціального житла;
- ✓ здійснити пріоритетну підтримку державних цільових програм житлового будівництва для військовослужбовців, сільських забудовників, молоді, інших вразливих верст населення;
- ✓ сприяти покращенню забезпечення житлом незахищених верств населення, молоді; сформувати фонди соціального житла, фонди житла для тимчасового проживання громадян, що потребують соціального захисту з боку держави;
- ✓ створити економічні умови і стимули для залучення у житлове будівництво коштів населення, кредитів комерційних банків та інших позабюджетних джерел, розвитку іпотечного кредитування;
- ✓ впроваджувати нові форми управління та надання послуг у житлово-комунальній сфері; модернізувати та розвивати житлово-комунальне господарство.

Операційна ціль 5.5 Покращення якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки

- ✓ забезпечити формування регіональної екологічної мережі, яка б відповідала обґрунтованим пропорціям промислових та природних зон;
- ✓ сприяти збереженню природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку тощо;
- ✓ забезпечити екологічно доцільне збільшення площі лісів, зелених зон, смуг тощо;
- ✓ формувати ефективну систему контролю за збереженням природних ландшафтів на ділянках, що мають природну та історико-культурну цінність;

- ✓ забезпечити заходи по збереженню біологічного різноманіття;
- ✓ забезпечити встановлення та удосконалення заходів по охороні водного басейну області, меж водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон та зон особливого режиму використання земель;
- ✓ вирішити питання будівництва підприємств з комплексної переробки твердих побутових відходів;
- ✓ розробити транскордонні природоохоронні програми щодо природоохоронних територій міжнародного значення;
- ✓ збільшити бюджетні асигнування у природоохоронну сферу;
- ✓ проводити заходи по екологічному вихованню населення та інформуванню громадськості про стан навколишнього середовища.

Операційна ціль 5.6 Запобігання техногенним аваріям, катастрофам та стихійним лихам

- ✓ забезпечити протипаводковий захист басейну р. Тиси;
- ✓ запровадити постійно діючий моніторинг небезпечних екзогенних процесів на території області, забезпечити виконання протизсувних заходів та відселення громадян із зсувонебезпечних територій;
- ✓ сприяти зниженню техногенного навантаження на лісові та інші природні екосистеми;
- ✓ стимулювати створення підприємствами та установами власних систем екологічного управління відповідно до міжнародних та національних стандартів;
- ✓ впроваджувати протиерозійні заходи;
- ✓ удосконалити систему моніторингу ресурсного та екологічного стану водних об'єктів, розвиток спостережних мереж та систем узагальнення даних кадастру природних ресурсів у водозабірних басейнах річок;
- ✓ сприяти насиченості водогосподарських систем захисними гідротехнічними спорудами; забезпечити реконструкцію водогосподарських систем та гідротехнічних водозахисних споруд;
- ✓ посилити відповідальність місцевої влади різного рівня за забезпечення організації належного утримання та покращення

гідрологічного режиму та санітарного стану гірських річок та потічків на підвідомчих територіях.

Конкретизація цілей відображена в середньо- та довгострокових державних та регіональних цільових програмах розвитку області. В межах етапів реалізації Стратегії буде здійснено доповнення переліку програм за напрямками операційних цілей Стратегії.

9. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розв'язання проблем регіонального розвитку Закарпатської області, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин «центр - регіон» перебуває у площині інституційного і правового поля та є можливим в результаті формування і реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координування діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Упродовж останніх років у країні здійснюється реформування системи державного управління та місцевого самоврядування.

Основною метою такого реформування є створення децентралізованої моделі організації влади, спроможної ефективно впливати на процеси соціально-економічного і культурно-розвитку регіонів України загалом та Закарпатської області, зокрема, в умовах ринкової економіки, забезпечувати надання управлінських послуг населенню на рівні європейських стандартів, зокрема шляхом впровадження у центральних і місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування систем управління якістю адміністративних послуг відповідно до національних або міжнародних (ISO серії 9000) стандартів.

Державна політика щодо реалізації цього завдання повинна передбачити здійснення в межах Закарпатської області узгоджено із здійсненням в інших областях України:

- ✓ зміну моделі територіальної організації влади, наближення її до європейських стандартів, зокрема приведення у відповідність з Європейською хартією місцевого самоврядування;
- ✓ деконцентрацію владних повноважень, перерозподіл повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з додержанням принципів децентралізації та субсидіарності;

- ✓ зміну функцій місцевих державних адміністрацій – перетворення місцевих органів виконавчої влади загальної компетенції на контрольно-наглядові органи у структурі виконавчої влади;
- ✓ реформування системи адміністративно-територіального устрою шляхом створення правових, економічних і організаційних умов для формування територіальних громад, які забезпечуватимуться матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань і виконання функцій місцевого самоврядування;
- ✓ розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад, посилення мотивації органів місцевого самоврядування щодо зміцнення місцевих бюджетів через впровадження на державному рівні соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця проживання.

Важливим завданням першого етапу реалізації регіональної Стратегії Закарпаття в сфері поліпшення діяльності облдержадміністрації є істотне підвищення ефективності державного управління, його кадрового потенціалу та якості прозорих, доступних для громадян управлінських послуг. Реалізуючи політику у сфері державного управління, облдержадміністрація повинна і надалі пов'язувати її успішність із ефективністю державної служби як інституту держави, що інтегрує в собі людських ресурс адміністративної системи, а також персональну відповідальність кожного державного службовця.

Обласна державна адміністрація повинна активізувати свої зусилля на поглибленні системи в роботі з кадрами в районних державних адміністраціях, покращенні якісного складу державних службовців області.

Законодавчого врегулювання потребує питання щодо стимулювання участі членів громади у діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема підвищення ролі громадських організацій у місцевому самоврядуванні, а також розроблення механізму відповідальності представників органів місцевого самоврядування, сільських, селищних та міських голів перед громадами, що їх обрали.

Запропоновані реформи потребують відповідного кадрового забезпечення, а саме:

- ✓ створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб органів місцевого самоврядування;

- ✓ розроблення демократичного і прозорого порядку кар'єрного зростання працівників органів місцевого самоврядування та підвищення рівня їх правової та соціальної захищеності;
- ✓ залучення молоді до роботи в органах місцевого самоврядування.

Однією з умов демократизації політичної системи України є подальше реформування інституту місцевого самоврядування у напрямі підвищення його ефективності, наближення принципів діяльності до європейських стандартів.

Реформування системи місцевого самоврядування передбачає:

- ✓ поступове розширення прав і підвищення рівня економічної самостійності місцевих територіальних громад;
- ✓ оптимізацію принципів розподілу повноважень між місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Основними проблемами, що заважають повноцінному функціонуванню інституту місцевого самоврядування, є:

- ✓ фінансово-економічна несамостійність територіальних громад;
- ✓ надмірна концентрація владних повноважень у центральних та місцевих органах виконавчої влади, обмеженість повноважень і ресурсів органів місцевого самоврядування участинізабезпечення діяльності територіальних громад;
- ✓ недостатня правова врегульованість механізму економіко-фінансового забезпечення діяльності територіальних громад;
- ✓ низький рівень взаємодії органів місцевого самоврядування та контролю за їх діяльністю з боку територіальних громад.

Розв'язання зазначених проблем є неможливим без внесення змін до законодавства, що регулює процеси місцевого самоврядування у частині чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і їх фінансово-економічного забезпечення.

Розподіл повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування різних рівнів повинен здійснюватися виходячи з принципу субсидіарності.

З метою зміцнення матеріальної бази органів місцевого самоврядування та підвищення рівня їх ресурсного забезпечення необхідно у першочерговому порядку вирішити питання щодо:

- ✓ завершення процесу розмежування об'єктів державної та комунальної власності протягом найближчих двох-трьох років;
- ✓ законодавчого визначення статусу об'єктів комунальної власності та об'єктів спільної власності територіальних громад;
- ✓ надання об'єктам комунальної власності, що перебувають у розпорядженні обласних та районних рад, статусу об'єктів комунальної власності територіальних громад;
- ✓ розмежування земель, що перебувають у державній власності, та таких, що передані до комунальної власності;
- ✓ удосконалення механізму сплати місцевих податків і зборів шляхом проведення податкової реформи;
- ✓ підвищення рівня заінтересованості органів місцевого самоврядування узбільшенніобсягу надходжень до державного бюджету;
- ✓ зміцнення місцевих бюджетів розвитку;
- ✓ запровадження програмно-цільового методу формування та виконання місцевих бюджетів, а також практики середньострокового фінансового планування на місцевому та регіональному рівні;
- ✓ розширення доступу органів місцевого самоврядування на ринок внутрішніх та зовнішніх запозичень. Законодавче врегулювання механізму запозичення, що здійснюється органами місцевого самоврядування;
- ✓ підвищення ефективності діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів;
- ✓ сприяння розв'язанню соціально-економічних проблем територіальних громад сіл шляхом удосконалення механізму земельної іпотеки.

Розв'язання зазначених вище завдань можливе після здійснення відповідних заходів на державному рівні, зокрема внесення до Бюджетного кодексу України змін щодо оптимізації порядку взаєморозрахунків між бюджетами різних рівнів може створити належне підґрунтя для реалізації бюджетної реформи в Україні. Урахування пропозицій органів місцевого самоврядування Закарпатської області, як й інших областей України, під час формування проекту державного бюджету також може бути реальним

лише в результаті удосконалення порядку організації бюджетного процесу та розроблення механізму на державному рівні спеціального механізму урахування таких пропозицій .

Важливим завданням є реформа адміністративно-територіального устрою, яка передбачає розбудову раціональної системи територіальної організації влади, що враховує потреби населення. Така реформа може бути здійснена в Закарпатській області лише в контексті її реалізації в країні загалом. Адже, на сьогоднішній день ще не визначено, якою повинна бути базова самоврядна адміністративно-територіальна одиниця, яка б отримала можливість бути забезпеченою необхідними фінансовими, матеріальними та людськими ресурсами. Адміністративно-територіальній реформі повинно передувати законодавче визначення статусу адміністративно-територіальних одиниць, надання їм можливості утворювати органи місцевого самоврядування, забезпечення рівності у наданні соціальних, культурних та адміністративних послуг, створення відповідної матеріально-технічної бази, а також розроблення порядку вирішення інших питань у сфері адміністративно-територіального устрою. Це завдання може бути реалізовано тільки на державному рівні. Від його вирішення залежить розв'язання питання узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів.

Реалізація Регіональної стратегії Закарпаття та сучасної державної регіональної політики потребує постійного узгодження довгострокових завдань розвитку між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їх вирішення, визначення гранично допустимого рівня внутрішньорегіональної диференціації із запровадженням моніторингу на державному рівні та на рівні Закарпатської області.

Згідно з Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» необхідно:

- ✓ запровадити договірні засади у відносинах між Кабінетом Міністрів України та Закарпатською обласною державною адміністрацією;
- ✓ розробити регіональну програму подолання депресивності території області з метою забезпечення поєднання державного стимулювання та регіональних ресурсів для їх розвитку.

10. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

10.1 Нормативно-правове та інституційне забезпечення

Передумовою Стратегії буде прийняття нормативно-правових актів, які передбачатимуть:

- ✓ чітке розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- ✓ впровадження правового режиму користування майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад, удосконалення механізму управління таким майном;
- ✓ розмежування земель державної і комунальної власності;
- ✓ удосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку (визначення статусу стратегічних документів, запровадження принципів регіонального програмування та планування);
- ✓ впровадження механізму концентрації та оптимізації державних ресурсів, що спрямовуються у регіони як поточне фінансування державних установ, капітальні вкладення головних розпорядників коштів державного бюджету з метою досягнення найбільш ефективного їх використання під час розв'язання проблем регіонального розвитку;
- ✓ впровадження механізму підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зміцненні їх фінансової бази шляхом закріплення за місцевими бюджетами частки загальнодержавних надходжень; розширення повноважень органів місцевого самоврядування у затвердженні та виконанні бюджету;
- ✓ чітке визначення переліку та розміру граничних ставок місцевих податків і зборів;
- ✓ реформування системи адміністративно-територіальних одиниць;
- ✓ координацію процесів розвитку місцевого самоврядування, сприяння співпраці його органів.

Реалізація Стратегії потребує проведення інституціональних перетворень у регіонах та в державі в цілому. Проведення державної регіональної

політики буде тісно пов'язане з адміністративно-територіальною реформою. Забезпечуватиметься впровадження генеральної схеми планування територій, укрупнення сільських територіальних громад, створення системи економічно та фінансово самодостатніх територіальних громад з урахуванням досвіду Європейського Союзу щодо адміністративно-територіального устрою, удосконалення системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, створення правових основ адміністративно-територіального устрою України як суверенної держави.

10.2 Організаційне забезпечення реалізації Стратегії

Нова система управління стратегічним розвитком передбачає створення цільової організаційної структури – міжвідомчого органу по реалізації Стратегії, покликаної забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління, приватного сектору і громадськості а також контроль за реалізацією Стратегії з боку перерахованих сторін.

Механізм реалізації Стратегії являє собою комплексну багаторівневу систему програмних дій у територіальному, функціональному та часовому аспектах:

- ✓ укладення Угоди щодо регіонального розвитку між Урядом та Закарпатською облдержадміністрацією з метою узгодження державних пріоритетів регіонального розвитку з регіональними пріоритетами, концентрації державних та місцевих ресурсів для їх виконання;
- ✓ участь у державних цільових програмах;
- ✓ розробку стратегій розвитку районів та органів місцевого самоврядування;
- ✓ розробку середньострокових прогнозів економічного і соціального розвитку області, районів та органів місцевого самоврядування;
- ✓ розробку щорічних програм економічного і соціального розвитку області, районів та органів місцевого самоврядування;
- ✓ розробку середньострокових прогнозів, щорічних програм розвитку сфер діяльності ;
- ✓ розробку програми подолання депресивності визначених територій.

Доцільно утворити по кожному із затверджених стратегічних пріоритетів (цілей) робочі групи з представників влади, експертів, фахівців, зацікавлених представників бізнесу і громадськості області (близько 9-15 осіб), які б формували пропозиції і рекомендації до розробки операційних цілей і операційних завдань профільного стратегічного пріоритету.

Для забезпечення врахування пропозицій та інтересів районів і міст обласного підпорядкування у реалізації Стратегії, утворити дорадчі комітети при районних державних адміністраціях та міських радах міст обласного підпорядкування по стратегічному плануванню.

10.3 Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Виконання завдань та пріоритетні напрями Стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Конкретизація джерел фінансування в розрізі заходів буде здійснена в Угоді щодо регіонального розвитку, в якій у межах бюджетних призначень буде передбачено обсяги фінансування, що є підставою для врахування їх в державному та місцевих бюджетах на відповідний рік.

Фінансування заходів, які не будуть охоплені Угодою, забезпечуватиметься за рахунок поєднання фінансування з державних цільових програм, коштів центральних органів виконавчої влади, спрямованих на розвиток регіонів, бюджетів обласного та місцевих рівнів, приватного сектору та міжнародних організацій. Під час фінансування заходів з реалізації Стратегії усі виконавці повинні забезпечити виконання запланованих завдань з максимальною результативністю та ефективністю у їх використанні.

Механізм фінансування реалізації Стратегії впроваджується з 2007 року.

У державному бюджеті щороку будуть передбачені кошти для реалізації регіональних стратегій розвитку за такими напрямами:

- ✓ бюджетні програми підтримки регіонального розвитку;
- ✓ субвенції на виконання інвестиційних проєктів;
- ✓ кошти державного бюджету, що виділяються головним розпорядникам цих коштів виконавцям заходів з реалізації Стратегії.

За рахунок державних бюджетних програм підтримки регіонального розвитку фінансуватимуться заходи, окреслені в Угоді щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій.

Головними розпорядниками коштів державного бюджету, що виділятимуться для стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій, є центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади.

З цією метою у державному бюджеті починаючи з 2007 року передбачатимуться програми підтримки регіонального розвитку, зокрема стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності окремих територій.

Крім того, у державному бюджеті визначатиметься обсяг цільових субвенцій на інвестиційні проекти регіонального розвитку, що розподілятимуться відповідно до встановленого Кабінетом Міністрів України порядку.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, які задіяні у реалізації Стратегії, щороку передбачають відповідні кошти за своїми бюджетними програмами.

Джерелами фінансування заходів з реалізації Стратегії за рахунок місцевого бюджету є доходи місцевих бюджетів, що не враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом з центральними органами виконавчої влади на договірних засадах беруть участь у співфінансуванні окремих пріоритетних напрямів Стратегії.

Фінансування заходів з реалізації Стратегії здійснюватиметься також за рахунок коштів інвесторів, які залучаються для реалізації конкретних інвестиційних проектів, та виконання програм міжнародних фінансових організацій, інших джерел. Пріоритетним є формування фінансових джерел на основі державно-приватного партнерства.

Державні фінансові ресурси концентруються центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до основних завдань та пріоритетних напрямів Стратегії.

Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з державного та місцевого бюджетів. При цьому обсяг коштів з місцевих бюджетів не зменшуватиметься у разі фінансування визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку.

Частка участі місцевих бюджетів у реалізації Стратегії визначатиметься з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку цього регіону.

10.4 Науково-методичне забезпечення реалізації Стратегії

Реалізація стратегічних напрямів Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2015 року здійснюватиметься на основі консолідації зусиль у виробничій, науково-технічній, фінансовій, адміністративно-управлінській сфері із залученням науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону, широкого кола промисловців і підприємців та використанням світових науково-інформаційних ресурсів.

При цьому необхідна організація систематичного надання науково-методичної допомоги органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам, налагодження національної та регіональної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування, поліпшення системи інформаційного забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

10.5. Етапи реалізації Стратегії

Реалізацію Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року передбачається здійснювати у два етапи.

На першому етапі (2007-2008 роки) пріоритетними завданнями повинні стати:

- ✓ Укладення угоди регіонального розвитку Закарпатської області згідно із Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» на основі розробленої Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року;
- ✓ Розробка першочергових заходів реалізації Стратегії в розрізі стратегічних цілей;
- ✓ Забезпечення розроблення та затвердження стратегій розвитку районів та органів місцевого самоврядування;
- ✓ Запровадження моніторингу реалізації Стратегії;
- ✓ Підготовка та реалізація пілотних проектів у різних сферах розвитку області.

На другому етапі (2009-2015 роки) передбачається:

- ✓ Реалізація Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року;
- ✓ Виконання програми подолання депресивності окремих територій.

10.6 Очікувані результати

В результаті реалізації Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року буде досягнуто:

- ✓ зниження внутрішньорегіональних диспропорцій у соціальних показниках, у тому числі у заробітній платі та забезпеченні додержання державних соціальних гарантій;
- ✓ збільшення обсягу інвестицій в основний капітал при одночасному зниженні диспропорції за цим показником;
- ✓ створення умов для сталого розвитку області, адміністративних районів і міст, підвищення рівня життя населення, показників зайнятості, формування середнього класу;
- ✓ забезпечення додержання визначених державних соціальних гарантій стосовно кожного громадянина незалежно від місця його проживання;
- ✓ подолання депресивного стану гірських та інших проблемних територій, своєчасне і комплексне розв'язання проблем охорони довкілля.

Реалізація Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року забезпечить поліпшення соціальної, економічної та екологічної ситуації в області. Базовою умовою для цього стане суттєвий приплив інвестицій (орієнтовно щорічне збільшення на 10-12%).

Очікуване зростання валового регіонального продукту становитиме 8-10% на рік.

Ріст валового регіонального продукту буде передумовою для пропорційного збільшення доходів місцевих бюджетів, що дозволить значні кошти спрямувати як на вирішення поточних проблем, так і на інвестиції, насамперед у соціальну інфраструктуру, на житлове будівництво і комунальну інфраструктуру.

Стратегічно орієнтоване використання інвестицій сприятиме вдосконаленню структури економіки Закарпатської області, її конкурентоспроможності за рахунок суттєвої диверсифікації, ефективності, інноваційності та підвищенню якості господарювання.

Підвищення життєздатності економіки області призведе до збільшення доходів населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення територіальних диспропорцій.

Закарпатська область має добрі передумови підвищити наукоємність, технологічність та ресурсоощадність економіки. Незважаючи на значне число проектів, спрямованих на освоєння родовищ корисних копалин, у структурі економіки не будуть переважати сировинні галузі. Прикладом галузі, де планується впровадження технологій поглибленої переробки сировини, повинна стати деревообробна та меблева промисловість.

До 2015 року Закарпатська область має потенціал сформувати імідж міжнародного туристичного центру. Наявність унікального природного середовища є безумовною конкурентною перевагою області.

Охорона і збереження довкілля – невід’ємна частина розвитку області, оскільки є базою для покращення діяльності відповідних економічних секторів та створення комфортних умов життя для населення області.

Інфраструктура області стане розгалуженішою і інтегрованішою, спроможною підвищити якість надання послуг на всій території області. При цьому Закарпаття стане повноцінною частиною транспортного коридору Європи.

11. МОНІТОРИНГ, КОНТРОЛЬ І МЕХАНІЗМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН

Суть та вимоги до проведення моніторингу реалізації Стратегії

1. Регіональний моніторинг – це система заходів з аналізу, оцінки й контролю реалізації цілей Стратегії. Регіональний моніторинг – це спеціально організована і постійно діюча система необхідної статистичної звітності, збору та аналізу статистичної інформації, здійснення альтернативних інформаційних заходів (проведення соціологічних досліджень, вивчення звітів аналітиків) і діагностики стану та тенденцій розвитку регіону.

В ході моніторингу виконання Стратегії вирішуються наступні завдання:

- ✓ стимулювання реалізації окремих проектів і Стратегії в цілому;
- ✓ оцінка досягнення головної мети, отримання інформації для ухвалення рішень про розподіл ресурсів на досягнення мети або для коректування цілей;
- ✓ оцінка ступеня реалізації заходів, уточнення і коректування цих заходів;
- ✓ підтримка в робочому стані структури моніторингу і реалізації Стратегії.

Інформаційна функція моніторингу полягає в організації збору, обробки та передачі інформації. Передбачається реалізувати такі заходи:

- ✓ створення системи моніторингу: моніторинг результатуючих показників, моніторинг програм і проєктів Стратегії, моніторинг громадської думки (рис.10.1);
- ✓ організація моніторингової діяльності.

Рис. 11.1. Основні напрями моніторингу реалізації Стратегії

Моніторинг програм і проєктів охоплює середньострокові та щорічні програми економічного і соціального розвитку, державні та регіональні цільові програми, у тому числі проєкти та програми міжнародної допомоги.

Моніторинг громадської думки здійснюється на основі опитування та зустрічей з громадськістю на предмет рівня реалізації стратегічних цілей, уточнення і коректування заходів для досягнення визначених пріоритетів.

Для потреб регіонального моніторингу згідно “Методичних рекомендацій щодо розробки регіональних стратегій розвитку” для аналізу та оцінки фактичного стану регіону пропонується використовувати офіційні дані Держкомстату України, а також результати анкетувань, соціологічних опитувань, картографічні, ілюстраційні інформаційні матеріали. Загальна оцінка рівня розвитку області здійснюється у порівнянні з сусідніми регіонами, чи з середньодержавними показниками.

Враховуючи, що Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року поєднує державні та регіональні пріоритети, схема моніторингу будується у два етапи:

- ✓ моніторинг показників досягнення цілей за державними пріоритетами щодо розвитку регіону (додаток 6);
- ✓ моніторинг показників щодо виконання регіональних стратегічних цілей (таблиця 11.1).

Таблиця 11.1

Основні індикатори реалізації Стратегії у розрізі стратегічних цілей

Стратегічна ціль	Основні індикатори (щорічні індекси, територіальний розріз та місце в Україні)
<p align="center">1. РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ТА ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ</p>	<p>Тривалість життя Коефіцієнт смертності дітей віком до 1 року Індекс людського розвитку Частка населення віком 19 років і старше, що має вищу освіту Обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників Рівень бідності Кількість проектів на засадах партнерства різних секторів</p>
<p align="center">2. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ТА ЖИТТЄЗДАТНОЇ ЕКОНОМІКИ</p>	<p>Регіональний валовий продукт на одну особу Витрати енергетичних ресурсів на одиницю виробленої продукції Частка впровадженої інноваційної продукції в обсягах реалізованої продукції Обсяг роздрібного товарообороту на одну особу Кількість об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та суб'єктів ринку фінансових послуг Частка малих підприємств у кількості найманих працівників, обсязі реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) Кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю, у розрахунку на 10 тис. осіб</p>
<p align="center">3. ПОГЛИБЛЕННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ТА ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ</p>	<p>Обсяг зовнішньоторговельного обороту, у тому числі з країнами – членами ЄС, СНД, країнами-сусідами Обсяг прямих іноземних інвестицій, у тому числі з країн – членів ЄС, СНД, країн-сусідів у розрахунку на одну особу Кількість програм добросусідства та партнерства</p>

4. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ	<p>Частка туристичної та курортно - рекреаційної сфери у валовому регіональному продукті</p> <p>Частка готельного та ресторанного бізнесу у валовому регіональному продукті</p>
5. ПРОСТОРОВА ГАРМОНІЯ ТА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ	<p>Загальний індекс депресивності районів</p> <p>Обсяги бюджетів розвитку місцевих бюджетів на капітальні інвестиції у розвиток депресивних територій</p> <p>Обсяг коштів місцевих бюджетів на підтримку розвитку підприємництва в депресивних територіях</p> <p>Індекс зменшення в різниці заробітної плати працюючих</p> <p>Забезпеченість населення житлом</p> <p>Введення в дію соціального житла, у тому числі для молоді</p> <p>Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря</p> <p>Частка забруднених вод у водовідведенні</p>

Стратегічна ціль

Основні індикатори

(щорічні індекси, територіальний розріз та місце в Україні)

1. РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ТА ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ

- ✓ Тривалість життя
- ✓ Коефіцієнт смертності дітей віком до 1 року
- ✓ Індекс людського розвитку
- ✓ Частка населення віком 19 років і старше, що має вищу освіту
- ✓ Обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу
- ✓ Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників
- ✓ Рівень бідності
- ✓ Кількість проектів на засадах партнерства різних секторів

2. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ТА ЖИТТЄЗДАТНОЇ ЕКОНОМІКИ

- ✓ Регіональний валовий продукт на одну особу
- ✓ Витрати енергетичних ресурсів на одиницю виробленої продукції
- ✓ Частка впровадженої інноваційної продукції в обсягах реалізованої продукції
- ✓ Обсяг роздрібного товарообороту на одну особу

- ✓ Кількість об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та суб'єктів ринку фінансових послуг
- ✓ Частка малих підприємств у кількості найманих працівників, обов'язі реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг)
- ✓ Кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю, у розрахунку на 10 тис. осіб

3. ПОГЛИБЛЕННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ТА ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

- ✓ Обсяг зовнішньоторговельного обороту, у тому числі з країнами – членами ЄС, СНД, країнами-сусідами
- ✓ Обсяг прямих іноземних інвестицій, у тому числі з країн – членів ЄС, СНД, країн-сусідів у розрахунку на одну особу
- ✓ Кількість програм добросусідства та партнерства

4. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

- ✓ Частка туристичної та курортно - рекреаційної сфери у валовому регіональному продукті
- ✓ Частка готельного та ресторанного бізнесу у валовому регіональному продукті

5. ПРОСТОРОВА ГАРМОНІЯ ТА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ

- ✓ Загальний індекс депресивності районів
- ✓ Обсяги бюджетів розвитку місцевих бюджетів на капітальні інвестиції у розвиток депресивних територій
- ✓ Обсяг коштів місцевих бюджетів на підтримку розвитку підприємництва в депресивних територіях
- ✓ Індекс зменшення в різниці заробітної плати працюючих
- ✓ Забезпеченість населення житлом
- ✓ Введення в дію соціального житла, у тому числі для молоді
- ✓ Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря
- ✓ Частка забруднених вод у водовідведенні

Для формування системи регіонального моніторингу та його здійснення доцільно/необхідно створити спеціальний орган з представників різних секторів, який на основі проведеного моніторингу готує звіт і подає його координуючій структурі з подальшим представленням голові облдержадміністрації.

Координатором проведення моніторингу реалізації Стратегії може бути головне управління економіки облдержадміністрації.

Звітність за показниками моніторингу необхідно проводити кожних півроку.

Врахування змін зовнішніх умов

Зовнішнє оточення (зовнішні умови) впливають на динаміку соціально-економічного розвитку Закарпатської області. Цей вплив має два аспекти: з одного боку, змінюється зовнішня макроекономічна ситуація (у країні і світі), що змінює і хід соціально-економічних процесів в області; а, з іншого боку, на регіон здійснюється цілеспрямований вплив з боку центру і транснаціональних господарюючих суб'єктів.

До числа найбільш значимих для області можливих сценаріїв зміни зовнішніх умов відносяться:

- ✓ зміна цін на енергоносії;
- ✓ вступ України до СОТ;
- ✓ зміна економічних взаємовідносин між центром і регіоном;
- ✓ зміна державної політики у сфері науково-технічного прогресу;
- ✓ розвиток транспортних комунікацій загальнодержавного значення, що перетинають територію області;
- ✓ несприятлива для регіону поведінка транснаціональних господарюючих суб'єктів.

Кількісні оцінки можливих наслідків реалізації цих сценаріїв для соціально-економічного розвитку області в довгостроковій перспективі ускладнені насамперед через неможливість спрогнозувати зміни самих зовнішніх умов. Тому в рамках реалізації Стратегії врахування зазначених умов потрібно здійснювати, в основному, з погляду можливостей ослаблення потенційних загроз.

Зміна цін на енергоносії

Найбільш ймовірним доцільно визнати сценарій, відповідно до якого ціни на енергоносії будуть поступово зростати. Це вплине на розвиток економіки. У цих умовах пріоритетним для регіону стає завдання прискореного впровадження енергозберігаючих технологій.

Вступ України до СОТ

Найбільш суттєвими для області факторами, пов'язаними зі вступом України до СОТ, можуть бути:

- ✓ збільшення цін на енергоносії на внутрішньому ринку;
- ✓ підвищення ступеня відкритості внутрішнього ринку для іноземних компаній за рахунок вимушеної зміни митної політики;
- ✓ підвищення відкритості зовнішнього ринку для підприємств області;

- ✓ зміна правових умов діяльності господарюючих суб'єктів.

У результаті дії цих факторів регіональна економіка, швидше за все, спочатку потрапить у скрутне положення через низьку конкурентноздатність продукції, виробленої в регіоні, і неготовності основної маси економічних агентів функціонувати в нових умовах. Позитивна в цілому роль відкритості зовнішнього ринку на цьому етапі не зможе проявитися повною мірою. Поступова високотехнологічна модернізація, насичення виробництва закінченими циклами продукції, формування наукомісткої економіки сприятимуть покращенню економічної ситуації.

Зміна економічних взаємовідносин між центром і регіоном

Можна виділити два можливі основні сценарії розвитку відносин між центром і регіоном:

- ✓ помірний, при якому зберігається з невеликими варіаціями існуюче положення;
- ✓ оптимістичний, при якому політика центру стосовно регіону істотно розширює можливості регіону та орієнтована на поглиблення партнерства в реалізації пріоритетних цілей.

Для будь-якого сценарію для області важливим залишається демонстрація високих управлінських та професійних здібностей з метою отримання необхідної підтримки держави для реалізації визначених стратегічних пріоритетів.

Зміна політики у сфері науково-технічного прогресу

Загальний рівень фінансування наукових досліджень і проектних розробок в країні поки є непорівнянним з економічно розвинутими країнами. Частка відрахувань на науку в даний час істотно нижча визнаного світовими стандартами критичного порогу, при якому можлива підтримка і розвиток інтелектуального потенціалу країни. Тому одним з найважливіших завдань регіонального управління є завдання пошуку необхідних можливостей для збереження і розвитку науково-технічного потенціалу регіону.

Розвиток транспортних комунікацій загальнодержавного значення

Розвиток транспортних комунікацій загальнодержавного значення може здійснити суттєвий позитивний вплив на соціально-економічний розвиток області. Характер цього впливу визначатиметься можливостями, які відкриваються через створення терміналів, логістичних центрів, диверсифікацію транспортних і торговельних послуг.

Несприятлива для регіону поведінка транснаціональних господарюючих суб'єктів

Незважаючи на позитивну роль транснаціональних компаній в економіці області, нестабільність правового забезпечення та макроекономіки в цілому, а також залежність філій транснаціональних компаній від політики їх основних офісів за межами України, може провокувати підвищення вразливості економіки області.

У таких умовах необхідним є поглиблення співпраці у взаємовідносинах інвесторів та органів влади при укладанні інвестиційних договорів, підвищення рівня договірної дисципліни у напрямі виконання соціальних, економічних та екологічних зобов'язань.

Механізм внесення змін

Регіональна Стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року залишається відкритою для внесення змін. Всі зацікавлені представники суспільства мають право на вільне ініціювання внесення пропозицій і рекомендацій для вдосконалення Стратегії.

Механізм внесення змін забезпечується координуючим органом моніторингу реалізації Стратегії і включає такі етапи:

- ✓ збір протягом року (до 1 листопада) пропозицій і рекомендацій зацікавлених сторін суспільства;
- ✓ врахування змін державних стратегічних пріоритетів і регіональної структурної динаміки;
- ✓ узагальнення пропозицій і рекомендацій, тенденцій зовнішнього середовища для вироблення змін і доповнень до Стратегії;
- ✓ відповідно до стратегічних цілей РСР забезпечення конкретизації завдань, програм та розробки пілотних проектів;
- ✓ подання змін і доповнень координуючим органом моніторингу на розгляд облдержадміністрації, яка після схвалення представляє їх на розгляд обласної ради.

ЗМІСТ

<i>Передмова (Єва Кіш)</i>	5
<i>Приходько В.П.</i> Орієнтири та інструменти реалізації інвестиційної політики в регіонах України	7
<i>Гоблик В.В.</i> Роль транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції України	15
<i>Ващук Ф.Г., Ващук О.М.</i> Пріоритети державної стратегії регіонального розвитку України та роль інституціональних об'єднань у процесі її реалізації	36
<i>Артёмов І.В.</i> Роль і місце транскордонного співробітництва в системі регіонального розвитку	46
<i>Кіш Є.Б., Ковач В.І.</i> Використання механізмів єврорегіонального співробітництва у форматі Вишеградського об'єднання	65
<i>Кічковський М.М., Діус І.Г.</i> Роль Державної програми сталого розвитку Українських Карпат у системі єврорегіональної співпраці	74
<i>Гоблик Вл. В.</i> Теоретичні основи дослідження рекреаційно-туристичних кластерів	81
<i>Андрейко В.І.</i> Основні аспекти чесько-словацького регіонального співробітництва (1990-ті – поч. 2000-х років)	102
<i>Динис Г.Г.</i> Інституціональне й організаційно-правове забезпечення єврорегіонального співробітництва України	109
<i>Свєженцева О.І.</i> Українсько-румунська співпраця у гуманітарній сфері як складова єврорегіонального співробітництва	113
<i>Носа Н.О.</i> Роль Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку (МАІРР) у системі єврорегіонального співробітництва	119
<i>Іванова М.І.</i> Концепція спільного розвитку прикордонних територій України з сусідніми країнами ЄС в рамках транскордонного співробітництва	139
<i>Мірошніков Дмитро.</i> Єврорегіональне співробітництво: практичні засади формування і впровадження	146
<i>Кампов Лілія.</i> Функціонування єврорегіонів як важливий механізм інституційного забезпечення ТКС України	158

<i>Білак Діана. Особливості «Національного плану дій» та рішення грудневого саміту Україна – ЄС 2011 року</i>	166
<i>Гомонай Наталія. Малий прикордонний рух як механізм єврорегіонального співробітництва Закарпаття</i>	179
<i>Купрій Олена. Сучасний стан візової політики на кордонах України з ЄС</i>	187
<i>Іванов Андрій. Транскордонне співробітництво як фактор сталого еколого-економічного розвитку Закарпаття</i>	196
<i>Офіцинський Р.А. Національні інтереси сучасної України у прикордонні, пов'язаному із Закарпаттям</i>	202
<i>Лендъел М.О. Перспективи розвитку прикордонних регіонів у контексті адміністративної реформи в Україні</i>	209
<i>Список учасників круглого столу</i>	228
<i>Додатки</i>	234

CONTENT

<i>Foreword (Eva Kish)</i>	5
<i>Prikhodko V. Landmarks and instruments of the implementation of investment policy in the regions of Ukraine</i>	7
Hoblyk V. The role of cross-border cooperation in the Ukraine`s European integration	15
<i>Vashchuk F., Vashchuk O. Priorities of state policy of Ukraine`s regional development and the role of institutional associations in the process of its implementation</i>	36
<i>Artomov I. The role and place of cross-border cooperation in the system of regional development</i>	46
<i>Kish E. Usage of the mechanisms of euroregional cooperation in the format of Visegrad association</i>	65
<i>Kichkovskyy M., Dius G. The role of the state program of sustainable development of the Ukrainian Carpathians in the system of euroregional cooperation</i>	74
Hoblyk VI. Theoretical background for researching the recreation tourism clusters	81
<i>Andreyko V. Key aspects of Czech-Slovak regional Cooperation (1990s - early. 2000s)</i>	102
<i>Dynys G. Institutional, organizational and legal provision of Ukraine`s euroregional cooperation</i>	109
<i>Svezhentseva O. Ukrainian-Romanian cooperation in the humanitarian area as part of Euroregional cooperation</i>	113
<i>Nosa N. Role of the International Association of Regional Development (MAIRR) in the Euroregional cooperation</i>	119
<i>Ivanova M. Concept of common development of border territories of Ukraine with EU neighboring countries in cross-border cooperation ...</i>	139
<i>Miroshnikov D. Euroregional Cooperation: practical principles of formation and implementation</i>	146
<i>Kampov L. Operation of European regions as an important mechanism of institutional support Ukraine`s cross-border cooperation</i>	158

<i>Bilak D.</i> Features of «National Action Plan» and the solutions of December Ukraine - EU Summit in 2011	166
<i>Gomonay N.</i> Small border traffic as a mechanism of Euroregional cooperation of Transcarpathia	179
<i>Kupriy O.</i> Current status of visa policy at the Ukraine-EU borders	187
<i>Ivanov A.</i> Cross-border cooperation as a factor for sustainable environmental and economic development of Transcarpathia	196
<i>Ofitsynskyy R.</i> The national interests of Ukraine at the borders associated with Transcarpathia	202
<i>Lendel M.</i> Prospects for development of border regions in the context of administrative reform in Ukraine	209
<i>List of participants</i>	231
<i>Appendixes</i>	234

Серія «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР»
Випуск 19

Наукове видання

**ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
ТА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

Збірник наукових праць
за матеріалами круглого столу експертів
(м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.)

Відповідальний редактор: І.В. Артёмов

Комп'ютерний набір: Л.В. Кампов

Верстання: А.А. Безверхній

Коректура: Т.М. Алексеева

Дизайн обкладинки: Л.В. Кампов

Підписано до друку
Формат 64х90/16 Ум.друк.арк. 23.
Тираж 100 пр.

Оригінал-макет виготовлено:
Ужгород, вул. Заньковецької, 89А,
тел.: (03122)66-20-51, тел./факс: (0312)61-25-35
Закарпатський державний університет
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3340 від 16.12.2008 р.

Є 24 *Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал*: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) /Відп. ред. І.В.Артёмов. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 364 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 19)

ISBN 978-966-2075-38-0

У збірнику вміщено статті і повідомлення учасників круглого столу експертів «Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал», проведеного 20 квітня 2012 р. Навчально-науковим інститутом євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету за сприяння Закарпатської обласної державної адміністрації.

Засідання круглого столу відбулося в рамках виконання НН інститутом євроінтеграційних досліджень ЗакДУ другого етапу науково-дослідної роботи «Концептуальні та інституціональні засади євро-регіонального співробітництва України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності».

ББК 66.4(4 Укр — 4 Зак) я 24
УДК 327 (477.87)(08)